

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

X. 1990

Josef Jelínek

O B S A H :

Miroslav Červenka	:	Kantilena inhonesta o muži roku 1971	(1 ÷ 2)
Irina M.	:	Jak jsem se poprvé a naposled setkala s Naděždou Mandelštamovou	(3 ÷ 7)
Miroslav Kusý	:	Marxismus a ekologická krize	(8 ÷ 67)
Karel Pecka	:	Blamovaná civilizace	(68 ÷ 75)
Milan Šimečka	:	Jiná civilizace?	(76 ÷ 80)
Petr Kabeš	:	Příspěvek pro XIV. Mezinárodní dny poezie	(81 ÷ 83)
Sergej Machonin	:	O padání	(84 ÷ 86)
Zdeněk Urbánek	:	Legionářské blues III.	(87 ÷ 107)
Eda Kriseová	:	Co se stalo v blázinci	(108 ÷ 113)
Ivan Klíma	:	Archeologická povídka	(114 ÷ 131)
Milan Uhde	:	Outsider a jeho problémy	(132 ÷ 133)
Věra Linhartová	:	Místa k bloudění	(134 ÷ 138)
/KO/	:	Více než 13 řádky o	(139 ÷ 146)
Václav Havel	:	Život na Vinohradci	(147 ÷ 153)
Milan Jungman	:	Budovatelský román po třiceti letech	(154 ÷ 161)
Zdeněk Pochop	:	Přátelům o přáteli	(162 ÷ 165)
Miroslav Zikmund	:	Opožděná odpověď	(166 ÷ 168)
Vlasta Chramostová	:	Svět jako divadlo?	(169 ÷ 171)
Ludvík Vaculík	:	Léto v Trondheimu	(172 ÷ 174)
	:	Srpnový den	(175 ÷ 177)
	:	Poznámky o hříchu	(178 ÷ 180)

Září 1984

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

- Miroslav Červenka : Kantilena inhonesta o muži roku 1971
Irina M. : Jak jsem se poprvé a naposled setkala
s Naděždou Mandelštamovou
- Miroslav Kusý : Marxizmus a ekologická kríza
Karel Pecka : Blamovaná civilizace
Milan Šimečka : Jiná civilizace?
Petr Kabeš : Příspěvek pro XIV. Mezinárodní bienále
poezie
- Sergej Machonin : O padání
Zdeněk Urbánek : Legionářské blues
Eda Kriseová : Co se stalo v blázinci
Ivan Klíma : Archeologická povídka
Milan Uhde : Outsider a jeho problémy
Věra Linhartová : Místa k bloudění
/KO/ : Více než 13 řádky o
Václav Havel : Život na Vindrholci
Milan Jungman : Budovatelský román po třiceti letech
Zdeněk Pochop : Přátelům o příteli
Miroslav Zikmund : Opožděná odpověď
Vlasta Chramostová : Svět jako divadlo?
Ludvík Vaculík : Léto v Trondheimu
Srpnový den
Poznámky o hříchu

Kantilena inhonesta o muži roku 1971

Miroslav Červenka

O básnících tuho, tvrdo
léta psal,
všechny na jedno je brdo
psaoval,
dělával z nich moučné stíny,
smysl pro pach člověčiny
nevykazoval.

Řečnil, lidé se mu smáli
/při bĕění,
ještě spíš však usínali
znudĕní/.

Pak však ústav fungující
dostal jako kyrysníci
město k plenĕní.

Když spisoval vyhazovy,
byl tak rád,
ucítil v své hrudi nový
talent zralý;
o básníka sotva ťuk-li,
dokázal teĎ skvěle mukly
kontrfejovat.

Vlny se v něm tvůrčích vášní
vzedmuly,

pro každého našel zvláštní
formuli.

A že nebyl humanofil,
ti, jimž psal kádrový profil,
šmahem hynuli:

přesná charakteristika,
mužná řeč,
koncepce, jež k jádru vniká
jako meč,
ostrý rozvrh světél, stínů,
moudrost, soudící dle činů -
ty smíš lézt, ty kleč.

Ač se vtínaly ty věty
v naši plec,
hlesli jsme ztuhlými rety:
maladěc!

Přimrazení náhlou hrůzou,
zárčení, že se svou múzou
směl se potkat přec...

Jak jsem se poprvé a naposled setkala s Naděždou Mandelštamovou

Na samém konci roku 1980 byla u mne na návštěvě blízká přítelkyně z Kyjeva - mladá a velmi krásná ukrajinská spisovatelka. Jak už to bývá, setkají-li se dva sobě blízcí lidé, kteří se vídají zřídka, naše rozhovory nebraly v prvních dnech konce. Vysedávaly jsme do dvou do tří do rána. Ale tehdy, 26. prosince, jsme se rozhodly, že si konečně jednou půjdeme lehnout dřív. Sotva jsme se držely na nohou. Právě jsme v kuchyni, v nočních košilích, dopíjely poslední šálek čaje, když se nečekaně ozval telefon. Překvapeně jsme se na sebe podívaly - kdo může zvonit tak pozdě? Zvedla jsem sluchátko. Volala přítelkyně, moskevská básnířka: "Nespíte ještě? Zaplat Pámbu! Rychle se oblékněte, ventě si taxíka a přijďte!" - "Kam? Co blázníš? Jdem si zrovna lehnout." - "Naděžda Jakovlovna Mandelštamová umírá. A chce slyšet staré ukrajinské písně. Tak jsem si vzpomněla, že máš návštěvu z Kyjeva. Ale pospěšte si!" Poznámena jsem si adresu a vrátila se do kuchyně. Zbrkle jsme na sebe navlékaly, co nám padlo do ruky, a bůhvíproč, patrně z náhlého rozčilení, jsme se chechtaly jako pominuté. /Mimochodem v psychiatrii se říká chování, které je v přímém rozporu s danou situací, "příčná reakce"./ Když můj muž pozoroval naše přípravy a navíc to divné počínání, usoudil, že si chcem vyrazit na flám. Docela ho pak vyvedlo z míry, když jsme se v chvatu snažily vecpat do pouzdra kytaru. Rozkřikl se: "Tak tohle ne! S kytarou vás nepustím! Zbláznily jste se nebo co?! Na noc, a ještě s kytarou! To svět neviděl! Kytaru vám nedám!" Kytaru jsme tedy nechaly být, vyběhly na ulici, sehnaly taxíka a za deset minut jsme už zvonily u dveří v přízeří. Nebylo to naštěstí daleko. Naděžda Jakovlevna bydlela v Čeremušinské ulici, kousek od nás.

Otevřela nám přítelkyně, která mě před půlhodinou volala, a s ní ještě jiná žena. "Konečně!" Nahlédla do pokoje: "Naděždo Jakovlevno, už jsou tady."

Dveře do jediného pokoje byly dokořán. Z předsíně jsem viděla ležet stařenu s ďábelským, mefistofelským profilem. Barvou tváře a zkašenými rysy vypadala jako neživá. Na pokrývce se modřaly nehmotné, bezkrevné ruce. Připomínaly skelet křidel předpotopního ptáka.

Neměly jsme odvahu vejít rovnou k nemocné. Nehlučně jsme se protáhly do kuchyně. Ženy, které nám otevřely, šeptaly, že Naděžda Jakovlevna má vleklý zápal plic, prý je to s ní velice špatné. Už bezmála deset dní se u ní po dvanácti hodinách střídají přátelé. Žena, kterou jsem předtím neznala, usedla ke kuchyňskému stolu, rozevřela tlustý sešit připomínající lodní deník, začala zapisovat údaje pro lékaře,

teplotu, tlak atd. Nahlédla jsem do knihy a všimla si, že zápisy se vedou zcela pravidelně, ráno, večer i v noci. Na zdi v kuchyni visel pečlivě rozepsaný seznam přátel, kteří se jímají v ošetřování střídat. Bezděky jsem si v duchu posteskla: Kdyby se jen setina takové péče věnovala každému osamělému a nemocnému člověku...

Náš šepot přerušil velitelsky naléhavý výkřik: "Tak děvčata, kde jste?!" Vešly jsme a usadily se u lůžka. Pozorně, soustředěně se na me dívaly veliké, vypouklé zelené cči, velmi živé. "Pěkná děvčata," pomalu a těžce vyslovila Naděžda Jakovlevna. A potom: "Zpívejte!" To znělo jako rozkaz.

Začly jsme zpívat jako dvě ryby - bez hlasu. Ztratily jsme ho strachy, obe dvě. A opět se ozvalo rozkazovačné: "Hlasitěji!" Rozkašlala se, sténala a zároveň natahovala ruku s vyhaslou cigaretou kazbek. Gesto naznačovalo, že chce připálit. Aniž přestala kašlat, lačně vdechla kouř.

Když jsme se z rozrušení trochu vzpamatovaly, spustily jsme hlasitě starou ukrajinskou píseň "Ot čej-to kiň stoiť". Jen jsme dozpívaly, ozvalo se tiché a strohé: "Ještě." To se opakovalo po každé písni. Postupně nás zpěv docela zaujal. Já se však musela snažit na nemocnou se nedívat, protože její tvář s těžkými, spuštěnými víčky mě děsila. Ne tím mrtvolným vzhledem, jako spíš celkovým kontrastem odumřelého těla a emocionálního, vášnivého výrazu pevně semknutých úst, úst ženy-upíra.

Kolem třetí zrána byl náš nepřilíš rozsáhlý repertoár písní vyčerpán. "Naděždo Jakovlevno, jste už unavená, zkuste usnout," něžně k ní promluvila ošetřující. "Ne, zpívejte dál!" - "Ale my už víc ukrajinských neumíme," namítla jsem nesměle. - "Tak zpívejte ruské." A my se znovu daly do zpěvu. Přitom jsem pohlédla na zeď, za níž patrně nemohli spát chudáci sousedé. Ale neprotestovali. Nikde v celém pokoji kupodivu nevisela fotografie Osipa Mandelštama, jen tažkou načrtnutý portrét.

Když jsme odzpívaly tři čtyři ruské písně, všimly jsme si, že Naděždě Jakovlevně nejsou příliš po chuti. vzápětí to potvrdila: "Chochlacké jsou lepší." Potom se obrátila k oběma přítelkyním a očima ukázala na nás: "Ať jdou do kuchyně."

Nic jsme nechápaly, odešly do kuchyně, sedly si, mlčky na sebe zíraly a čekaly, co bude. Z pokoje bylo slyšet, že se tam něco děje. Sténání a kašel neustávaly.

Uběhlo asi deset minut. Tu jsme ve dveřích spatřily neskutečný výjev, uchvacující svou hrůzností. Obě ženy nesly nemocnou na zkřížených rukách. Seděla jako na trůně, vzpřímená, zahalená do světla rů-

žovného peignoiru, v oblaku vzdušných krajk, jako nevěsta. Je těžké si ten obraz představit. Jako by do chudé, těsné kuchyně slavnostně vnikly samy vládkyňi Smrt.

Pozvolna a opatrně, aby působily co nejmenší bolest, ukládaly ji na kuchyňskou pohovku. Nepřestávala hlasitě sténat. Už pololežíc, aniž spustila oči, ty své vypouklé oči, z své přítelkyně, zeptala se jí: "Ty jsi z Kyjeva? Do kterého gymnázia jsi chodila?" Přítelkyně se pousmála téměř zapomenutému slovu gymnázium: "Na Lvovské náměstí." S námahou a takřka nerozumně za sebe vypravila Naděžda Jakovlevna: "Mám ráda chocholy. Můj první milenec byl chochol - mně bylo čtrnáct..."

Cítily jsme, že přenesení do kuchyně jí velmi unavilo, a tak ji znovu vybízíme, aby si šla zdřímnout. Souhlasila. Jako pítko, které nic neváží, jako malé děcko, jako starou panenku jsem ji vzala do náručí a pozalu nesla zpátky do pokoje. Jakžtakž jsme ji uložily do postele. Bylo zřejmé, že vzrušení, při němž se nakrátko vzhopila, ji docela vyčerpal. Byly čtyři hodiny ráno. Zabeptaly jsme jejím přítelkyním, že jedeme domů. Zdálo se nám, že Naděžda Jakovlevna usnula, a chtěly jsme se nenápadně vytrazit z pokoje. Ona však otevřela oči a z pohybu jejích rtů jsme spíš uhádly než slyšely: "Poškejte." Nejistou rukou šátrala pod polštářem, až vytáhla stařeckou černou kabelku. Vzala z ní deset rublů a královským gestem - jako by statkářka odměňovala cikánskou kapelu - napřáhla ruku k nám. "Nate, děvčata, vezte si taxík." - "Děkujeme, ale my na něj máme." - "Cože!" promluvila náhle docela zřetelně: "Rusští peníze neberou! Nebo jsou peníze nějaký nový ženský pohlavní znak? Berte já ještě mám." Samozřejmě jsme nevzely. A když už jsme stály v předstíni, zeptala se: "Kdy přijдете?" Obě ženy si pospíšily a odpovědí: "Přijdou zas v nejbližších dnech." - "Přijdeš, přijdeš, oray zas přijdeš," opakovaly jsme po níh falešně boдрým, pionýrským hlasem. - "Přijďte.. Ke mně přijete jako domů... Nejsm vždycky taková," dynamičtě, stěžím slyšitelně zachroptěla nemocná.

Vyšly jsme na ulici a zastavily nákladní auto, které tu zrána náhodně projíždělo. Řekla jsem přítelkyni: "Lnoska jsi viděla poslední historickou osobnost naší země. Zapamatuj si to dobře, abys mohla v Kyjevě vyprávět." Smutně se usmála: "Copak si myslíš, že to vůbec můžu někomu říct - kromě svého muže? Pak by mi už přece jakživ nic nepublikovali..."

Ze několik hodin nato přítelkyně odjela do Kyjeva. Příští ráno, 28. prosince, jsem dostala zprávu, že Naděžda Jakovlevna zemřela. Do domu přišla milice, zatkla její tělo a přátelům oznámila, že zemřelá nemá příbuzné, a proto o všem dalším rozhodne stát.

Příchod nového roku jsme oslavili v tichosti a smutku. Jenom jsme si připili šampaňským. Prvního ledna ráno jsme přijeli k márnici antropomorfologického ústavu už podruhé /po první marném pokusu 31. prosince/, a opět zbytečně. Čekaly tam dvě prozřelé stařenky z okruhu přátel naděldy Jakoblevny a každému přichozícímu velmi trpělivě vysvětlovaly, že ani dneska se rakev vynášet nebude, až zítra. Musí se ovšem přijet časně ráno, a ne sem, ale na stanici metra Říční nádraží, kde bude v blízkém kostele sloužena zádušní mše. Ačkoliv jsme i tentokrát očekávali nějakou nehoráznost, zádušní mše se vskutku konala. Lidé se do malého bílého kostela vtěsalo mnoho - většinou mladých "neoficiálních" spisovatelů. Vyskytlo se tam však i několik oficiálních, a dokonce slavných. Sní to podivně, ale v kostele převládala vznešeně radostná atmosféra. Lidem v tom pološeru oči zářily, a nejen odleskem plamínek svíček... Všichni, kdo tu v rakvi ležící milovali, společně vyslechli slavnostní, nádhernou bohoslužbu a modlili se za klid její bouřlivé, nesmiřitelné a tolik strádající duše. Nemohli jsme se neradovat, že konečně dojde pokoje. Rovněž nám působilo radost, že všechno prošlo koneckonců dobře. Zádušní mši dovolili ošloužit - mohli ji také zakázat -, před vchodem do kostela nás kordon milicionářů nezadržel - i to se mohlo stát. Byli jsme spokojeni, že obřad měl docela lidský průběh.

Z kostela se jelo na Kušceevský hřbitov, který je na opačném konci města. Saňh toho dne nebyl, fišel však ledový vítr a na malém, poměrně novém hřbitově, kde ještě nestačily vyrůst stromy, jsme prokřehli až na kost. Přesto všichni muži šli za rakví s omaženou hlavou.

Rakev nesli mladí, spíš výrostci, a zpívali modlitbu. Pochovali jsme ji mlčky, protože mše v nás zanechala pocit harmonického dovršení, k němuž nebylo co dodat. Mlčky byla rakev spustěna, mlčky prošel jeden za druhým kolem otevřeného hrobu. Ihned se prozradili dva představitelé KGB muži stejných tváří a ve stejných kožených kabátech. Prozradilo je to, že zůstali stát na místě, když všichni ostatní, celý ten zástup, postupně přistupovali ke hrobu a házeli na rakev hrst hlíny. Poněkud stranou postávala ještě další nápadná dvojice. Dva američtí korespondenti, Tony Austin, Američan ruského původu /New York Times/ a Tony Barbieri /Baltimore Sun/. Ti dva nerozluční přátelé přišli společně i na pohřeb. Byl na ně smutný a zároveň směšný pohled: Oba s ušankami zavázanými pod bradou a oba s plnicími pery v zimou promodralých rukou, neustále psali neposlunými prsty do bloku. Takže tu služební povinnost plnili celkem čtyři lidé.

Nebyla jsem schopna jet po pohřbu ještě na smuteční hostinu a vrátila jsem se domů. Když jsem odcházela, obklopily mě neznámé stařenky, přítelkyně Naděždy Jakovlevny. Dověděly se už o naša noční zpívání, a tak se na mne usmívaly, děkovaly a líbaly mě.

S těmito stařenkami jsem se setkala ještě jednou, na paažtní hostině devátého dne po pohřbu. Konala se u máho známého, lékaře psychiatra, který se během posledního roku o Naděždu Jakovlevnu velmi staral. Mládež se u stolu tvářila zachmuřeně, byli to většinou čerstvě pokřtění a ve svém zanícení, příznačném pro neofyty, snažili se vypadat katoličtější než sám papež. Zato starouškové a stařenky se chovali uvolněně, živě. Hodně se smáli, vyprávěli si historky ze života Osipa Mandelštama, Naděždy Jakovlevny, Anny Achmatovové a dalších postav z tohoto okrahu. Ukázalo se, že ještě žijí lidé, pro něž jsou ty historické osobnosti prostě Osjou, Načou, Aňou... V těch starých kolech stolu bylo něco zvláštního - na ulici se s takovými už nasetkáváme; byli krásní a měli mladé, zářící a veselé oči. A právě při pohledu na ně, a ne na unylou, uhrovitou mládež, jsem si pomyslela, že je dosud možné žít na tom božím světě. A život mi připadal nejen možný, ale i žádoucí.

176

Irina M.

/Překlad L.V./

Dnes už vari niet na svete krajiny, ktorá by nezápasila s evidentnými ekologickými problémami. Obvykle už nikde nejde o problémy, vyskytujúce sa len príležitostne a vznikajúce náhodne v rôznych oblastiach života človeka a spoločnosti; naopak, stále viac sú to problémy chronické a komplexné, s tendenciou neustáleho rastu a prehĺbovania sa. V tomto zmysle sporadické ekologické problémy už teda prerástli v ekologickú krízu a fakt jej súčasnej existencie dnes uznávajú všetci, čo sa touto problematikou seriózne zaoberajú.

Všetci - až na marxistických ideológov zo sovietskeho ideologického tábora. V dobe, keď sa vo svete začalo verejne hovoriť o celosvetovej ekologickej kríze, títo marxistickí ideológovia skromne mlčali. Ešte dlho potom, čo vznikol Rímsky klub, potom, čo so širokým svetovým ohlasom vyšli jeho prvé práce, varujúce ľudstvo pred ekologickou katastrofou, potom, čo vedci celého sveta /vrátane sovietskych/ hlboko zdôvodňovali potrebu nového vzťahu k prírode, k prírodným zdrojom, k životnému prostrediu človeka vôbec, títo ideológovia ešte stále ignorovali všetky tieto varovné hlasy.

Jeden príklad za všetky: v reprezentatívnej práci Filozofického ústavu Akadémie vied ZSSR, Budúcnosť ľudskej spoločnosti, preloženej do niekoľkých svetových jazykov, ktorá vyšla v roku 1975 /I/, sa ešte ani len nezaregistrovala existencia nejakej ekologickej problematiky vo svete /10/. Akú-takú súvislosť s ňou pripomína iba jedna okrajová poznámka o tom, že "sovietski vedci jednomyslné a kategoricky odmietajú všetky teórie o budúcom -nedostatku energie- a -nedostatku surovín- ako absolútne nepodložené." /10, s. 315/.

A proti podobným -kuvičím hlasom- sa tu naďalej jednoznačne zdôvodňuje a propaguje klasický dobyvateľský vzťah k prírode, ospravedlňovaný tým, že "vnútorným zdrojom postupného rozvoja komunistického formácie je úspešné riešenie vonkajšieho protirečenia medzi socialistickou spoločnosťou a prírodou ako celkom" /10, s. 375/.

Čo je to za spoločnosť, ktorá jestvuje a rozvíja sa v programovom protirečení s prírodou? A úspešné riešenie tohto protirečenia má spočívať v "plánovitej prestavbe povrchu našej planéty" /10, s. 331/, zahrnujúcej, napríklad, také projekty, ako je zmena podnebia na Sibíri, Aljaške a Kanade /bez ohľadu na to, či si to aj Američania a Kanadania želajú, alebo nie!/, ohriatie pobrežia Ochotského mora a polárnych oblastí na rovníkové teploty a "vytvorenie -bielych nocí-

po celej Zemi, a to posudtatne svetlejších než sú Júnové noci v Leningrade" /10, s.552/.

Nená teda celkom pravdu V.MINÁČ, keď tvrdí, že podobné ekologické postoje sú záležitosťou dávnej minulosti: "V časoch prvej priemyselovej revolúcie, ale aj u nás v časoch prvých päťročnic vznikol naivný a lživý slogan, že človek je vládcom prírody, čo v praxi značilo, že človek je obrnený nepriateľ prírody" /11/. Pre sovietskych ideológov to bezo zvyšku platilo ešte aj pred desiatimi rokmi!

"Je čas, - pokračuje MINÁČ - a to čas posledného zvonenia, aby sme prehodnotili tento hrđopýšsky postoj. Nie sme páni prírody, sme jej súčasť, súvisiaca s ňou tisícovými väzbami, a preto od nej aj závislá. Iba pod touto skromnou zástavou, pod zástavou porozumenia s prírodou môžeme žiť a prežiť." /tamtiež/.

Čo na to naši ideológovia dnes, po tých desiatich rokoch? Doteraz se pojmu -ekologická kríza- dôsledne vyhýbajú a pokiaľ sa s ním u nich vôbec stretne, tak výlučne v súvislosti s kapitalizmom, v aplikácii na kapitalistické krajiny. Ich ortodoxný predstaviteľ, akademik a doktor filozofických vied I.F. FROLOV, vo svojej poslednej rozsiahlej monografii Perspektívy človeka /1/, ktorá sa v podstatnej miere zaoberá práve /medzitým už aj v ZSSR a u nás oficiálne uznanou/ ekologickou problematikou, radšej tento ošemetný termín nahradzuje, kde sa to len dá, neutrálnym "ekologický problém", alebo obrazným "ekologická hrozba" či "ekologické nebezpečenstvo". Svetová ekologická kríza je podľa FROLOVA výmyslom jedného pesimistického smeru západnej ekologickej literatúry: "Prívrženci tohto smeru majú sklon generalizovať. Keď hovoria o ekologickej kríze v západnej civilizácii, prenášajú tento jav na celé ľudstvo" /L,s.129/.

Toto svoje principiálne stanovisko obhajoval FROLOV už pred pár rokmi, keď prispel zásadnou staťou Marxisticko-leninské chápanie ekologického problému do reprezentatívneho sovietskeho ekologického zborníka /2/. Je príznačné, že už vtedy bola jeho stať jediným takto zameraným materiálom spomedzi dvanástich príspevkov /z ich autorov je sedem akademikov/. Táto odlišnosť vyplýva jednoducho z toho, že ostatní autori neboli ideológovia, ale odborní vedci.

Napríklad, akademik KAPICA svoj úvodný článok v uvedenom zborníku nazval Zem je náš spoločný domov a už samotným týmto názvom polemizuje s FROLOVOM; navyše výslovne zdôrazňuje, že ekologický problém je globálnym problémom ľudstva /pozri 2, s.6/. To isté zdôrazňuje aj záverečný príspevok NOVIKOVOV: "Globálny charakter zmien prírodných podmienok na Zemi, ktoré prináša ľudská činnosť, stal sanespornou realitou. Najnovšie ekologické protirečenia zasiahli v posledných rokoch priamo alebo nepriamo, hoci v nerovnakom rozsahu, všetky krajiny na svete" /Socialistic-

ké spoločenstvo a medzinárodné aspekty ochrany životného prostredia, 2, s.136/. Dostáva sa teda do priameho protirečenia s citovaným FROLOVOM, keď tvrdí: "Globálny význam, ktorý nadobudol teraz problém životného prostredia, vyznačuje sa predovšetkým tým, že každé jednotlivé národné hospodárstvo začína stále ostrejšie pocitovať závislosť nielen na svojom prírodnom systéme, ako to bolo dosiaľ, ale v niektorých veľmi dôležitých vzťahoch aj na celej zemskej ekosfére. Vznik objektívnej vzájomnej ekologickej závislosti krajín je nový jav v rozvoji ľudskej civilizácie a svetového hospodárstva" /tamtiež s.137/.

Uviedol som tento zborník aj s danými podrobnými citáciami preto, lebo jeho pomer síl a ich zameranie je ešte stále aj pre dnešný prístup ekologickej problematike v marxistickej zóne vplyvu veľmi príznačný. Na jednej strane vplyvnutý a osamotený ideologicko-triedny postoj profesionálneho marxistického filozofa, na druhej vecný, praktický postoj odborníkov z rôznych oblastí vedy a praxe. Tieto dva postoje akoby sa navzájom vôbec nedotýkali, akoby boli voči sebe vzájomne transparentné: ideológ sa tvári, akoby práve tieto odborné, vecne doložené stanoviská, predkládané v marxistickej zóne vplyvu, nejestvovali; odborníci sa tvária, akoby ich odborné stanoviská boli v samozrejmej zhode s marxistickými východiskami a neberú na vedomie profesionálneho marxistu, ktorý tvrdí niečo naprosto iné.

Ziaľ, odborníci nemôžu v tomto prípade zrejme postupovať ináč, pretože FROLOVOVO "marxisticko-leninské chápanie ekologickeho problému" je pre súčasnú vedu a prax v Sovietskom zväze, ako aj pre riešenie ekologickej situácie všetkých reálnosocialistických krajín vôbec, absolútne neprijateľné: s popieraním globálneho charakteru ekologickej krízy popiera nos medzi očami a celý jeho ideologický prístup k nej obchádza podstatu tohoto problému tak v kapitalizme, ako aj v socializme. FROLOV a jeho ideoví súputníci sa zmocňujú takého kvalitatívne nového všeludského problému, akým je ekologickeá kríza, len pomocou prázdnych, v danom prípade nič nevraviacich ideologických floskúlí, ktoré sú pre vedu a prax naprosto neplodné a strašia ich len tým, že sú zabalené do marxistickej terminológie. Nerobia to preto, aby problém nejakým spôsobom riešili, ale iba preto, aby ho zabili, teda aby ho zabalili do zvetralého ideologického kľíše a v takejto podobe odstavili do bežnej ideologickej veteše.

A preto ich hlavnou úlohou je veci neustále uvádzať na "pravú ideologickú mieru.

Globálny problém ľudstva: bijú na poplach už aj sovietski odborníci? Nedajme sa tým ponýliť, opravuje a doplná ich za ideológov

E.A.A.RAB-OSELY: "Termin globálne problémy prijali všetci, no marxistickí a nemarxistickí autori vkládajú doň rôzny sociálno-ekonomický, politický a ideologický obsah. Na rozdiel od buržoázných vedcov a politických činiteľov, ktorí ignorujú a znižujú sociálno-ekonomický povod globálnych problémov a pripisujú im nadtriedny a neideologický charakter, marxisti tvrdia, že ich vyvoláva nielen a nie natoľko závažný rast technických prostriedkov, ktorými spoločnosť pôsobí na prírodu a obrovský rozsah jeho hospodárskej činnosti..., ale živelnosť a nerovnomernosť spoločenského vývoja, anarchia výroby v kapitalistickom systéme a jeho antagonisticke protiklady, dedičstvo kolonializmu a nerovnoprávne ekonomické vzťahy medzi imperialistickými a rozvojovými krajinami, honba medzinárodných korporácií za ziskom a inými výhodami na úkor spoločenských záujmov" /3/.

Koľ inak nešáte, tek hoci aj globálne problémy ľudstva - ustupujú teda nakoniec ideológoviá vecnej a racionálnej presile. Ale -globálne- výlučne po našom! V tomto zmysle už aj PROLOV najnovšie pripúšťa, že jeho prostý -ekologický problém- dnes dosahuje "...také krajné formy, že je ohrozená sama existencia ľudstva vyčerpaním prírodných zdrojov a znečistením životného prostredia človeka" /1, s.119/. Čo je to iné, ako priznanie globálneho charakteru ekologického problému, teda ako faktické uznanie existence svetovej ekologickej krízy? Nepodľahnime však pokušeniu unáhlených záverov: "Sama ekologická kríza - napísal PROLOV pred rokmi v už citovanom zborníku sovietskych akademikov /a doteraz to neodvolal/ - je súčasťou a jedným z prejavov všeobecnej krízy kapitalizmu v súčasnosti" /2, s.14/.

V marxistickej ideologickej interpretácii je teda ekologická kríza globálnym problémom ľudstva iba v tom zmysle, akým je ním aj všeobecná kríza kapitalizmu. Z toho tiež vyplýva, že reálnosocialistické krajiny na čele so Sovietskym zväzom sú v tom nevinne: nie že by dôsledkami ekologickej krízy netrpeli aj ony /tak ako trpia aj dôsledkami všeobecnej krízy kapitalizmu vôbec/, ony však za ne nijako nemôžu: to iba kapitalizmus vo svojich predašartných krôch kope všade okolo seba.

Viník je teda známy. Ekologická kríza je globálnym problémom ľudstva iba z hľadiska svojho rozsahu a dosahu, ale nie už z hľadiska svojich príčin a zdrojov. "Toto vzrastajúce a bezohľadné vykorisťovanie človeka a prírody je typické pre prvotné štádium technickej kultúry, t.j. pre kapitalistickú spoločensko-ekonomickú formáciu. Kapitalizmus teda reprezentuje taký typ sociálneho

vývinu, z ktorého nevyhnutelne vzrastá ekologická hrozba" - tvrdí PROLOV /1, s.151/. Je mu to súdené preto, lebo "pre vyspelé kapitalistické krajiny je obmedzujúcim limitom skutočnosť, že neexistujú vnútorné ekonomické predpoklady na ekologicky vhodný rozvoj" /2, s.20/.

U našej domácej autorskej obce, zaoberajúcej sa touto ekologickou problematikou, možno na prvý pohľad diagnostikovať rovnakú schizofréniu medzi jej odbornou a ideologickou zložkou ako u soviťtov. Napríklad, za odborníkov vystupujúci J.ČERŇOVSKÝ pri hodnotení výsledkov medzinárodnej ochrany prírody za uplynulých 25 rokov vecne konštatuje: "Americká a sovietska koncepcia ochrany, rozumného využívania a obnovy prírodných zdrojov je koncepciou uvedomelej závislosti ľudskej spoločnosti a jej blahobytu od prírody" /4, s.434/. Ale kdeže, hrozí sa a totálne oponuje ideológ L.ČUNDBERLÍK, predseda práve "rozdielny prístup k riešeniu tohto problému, ktorý v súčasných podmienkach nadobudol globálny význam pre existenciu ľudstva, charakterizuje rozdielnú povahu dvoch triedne odlišných spoločenských systémov" /5/. A v materiáloch pre účastníkov stranického vzdelávania ten istý ideológ dokonca doslova tvrdí, "že aj prejavy ekologických problémov majú iný charakter v kapitalistickom svete a iný v socialistických krajinách. Rovnako aj prístup k ich riešeniu je podstatne odlišný v dvoch rozdielnych sociálno-ekonomických sústavách" /6, s.4/. Môže mať z tohto hľadiska vôbec niečo spoločné americká a sovietska ekologická koncepcia, ak, navyše, "vylučne kapitalistická spoločnosť je historickým viníkom zhubnej exploatacie prírody a ničiteľom prírodného prostredia" - ako PROLOVOVI a ČUNDBERLÍKOVI prizvukuje ďalší náš ideologický autor S. HUBÍK. Podľa neho "... je to objektívny pohyb kapitálu,, ktorý si prírodu už v prvých fázach akumulácie nepodmaňuje, ale ničí" /7/.

Ak je to tak, ako unisono tvrdia všetci títo ideológovia, aké je potom vôbec riešenie celej ekologickej krízy? Odborníci na oboch stranách sa s týmto riešením trápia už roky a považujú ho za ťažké, zložité, postupné a dlhodobé, marxistickí ideológovia sa však len zhovievavo usmievajú nad týmto ich pechorením a sem tam ich pokarhajú buď za sociálno-ekologický pesimizmus, alebo za technokratický optimizmus - ako napríklad J. LISÝ v stati o globálnych problémoch v buržoázných koncepciách postindustriálnej spoločnosti /pozri 8, s.55/, alebo PROLOV vo svojom rozbere prác Ríšskeho klubu /pozri 1, s.128-149/. Pokarhanie si zasluhujú predovšetkým preto, lebo

"...nechalujú sociálno-ekonomické prarane kríz, späté predovšetkým s panstvom súkromného vlastníctva, ktorá má za následok kristničky vzťah k prírodnému prostrediu. Iriródzane, na základe takevejto abstraktnej koncepcie sotva možno budovať konkrétnu a reálnu stratégiu odvrátenia globálnych kríz vrátane ekologickej" /1, s.136/.

No a zhovievavý usnev týchto marxistických ideológov vyplýva z toho, že oni predsa už dávno majú vovrecku recept na "konkrétnu a reálnu stratégiu" riešenia všetkých globálnych kríz vrátane ekologickej!

Tento recept je geniálne jednoduchý - tak ako každý geniálny recept - a napreoste logicky vyplýva z predchádzajúceho stanoviska marxistických ideológov. Ak ekologickej kríza vyplýva z podstaty samotného kapitalizmu, ak je prejavom jeho všeobecnej krízy, potom - podľa FROLOVA - "na likvidáciu ekologickeho nebezpečenstva je nevyhnutná podstatná prestavba kapitalistického sveta, odstránenie súkromno-vlastníckych vzťahov, triedneho antagonizmu" /2, s.15/. To znamená, že riešením ekologickej krízy je vlastne iba socialistická revolúcia: "Preto prechod od kapitalizmu k socializmu sa dnes javí ako ekologická nevyhnutnosť, čo je pre ľudstvo jediná možná cesta udržania a ďalšieho rozvoja v nových ekologických podmienkach" /tamtiež/. Je to síce vyjadrené veľmi kostrbato, ale je to tam obsiahnuté.

Takto majú marxistickí ideológovia poruke ďalší ziaoriadne závažný argument pre revolučné odstránenie kapitalizmu - a to v záujme záchranu ľudstva pred ekologickou záhubou. Pretože "...prekonaním tohto štádia historického vývinu, z ktorého ekologická hrozba vyrástla, táto hrozba prestane byť zločkou ľudskej skutočnosti. Toto prekonanie sa pritom chápe ako komunistická perspektiva ľudstva" /1, s.152/.

Každé iné liečenie ekologických neduhov kapitalizmu je tedy predom odsúdené na neúspech, pretože je iba liečením príznakov choroby a nie jej podstaty, iba liečením jej následkov a nie jej príčin. Podľa marxistických ideológov tu totiž musí íst o liečebný zákrok, pri ktorom doslova platí starý známy vtíp: operácia sa podatila - pacient zomrel. Ekologická kríza sa zlikviduje spolu s pacientom, ktorý na ňu trpí.

Naším ideológom zostáva zodpovedať už len otázku:

A ako je to potom s ekologickými problémami socializmu?

Na svete totiž jestvuje rad krajín, ktoré už majú socialistickú revolúciu za sebou a budujú si stále rozvinutjši socializmus. Tým sú ipso fakto a raz prevždy zbavené možnosti trápiť sa vlastnou, dozácou ekologickou krízou. Kríza vobec - a ekologická zvlášť! - do socializmu

a detailne líšia drastické prejavy ekologickej krízy kapitalizmu, zostávajú naraz len vo veľmi abstraktých rovinách, keď sa zaoberajú o nejakých tých ekologických ťažkostiach socializmu. Akoby ani nestáli za reč. A tak, keď sa chceme niečo bližšie o nich dozvedieť, musíme sa obrátiť na iné zdroje - pokiaľ sú tu vôbec nejaké zdroje dostupné: na vedeckú publicistiku, na odborné časopisy, na ineditnú literatúru a podobne. Tam s prekvapením zistíme, že tieto ekologické ťažkosti socializmu nielen že stoja za reč, ale sú dokonca smutne vážne - prinajmenšaj rovnako vážne ako ekologická kríza Západu, pretože majú /napriek zbožujúcim želaniam ideológov/ rovnaké prejavy a dôsledky ako ona.

Napríklad, takému populárne vedeckému publicistovi, akým je i.i. ADABAŠEV, iste služi ku cti, že aj keď v sedemdesiatich rokoch horlivo písal spôsoboch pokorenia prírody sovietskymi ľuďmi /pozri 12/, veľmi rýchlo sa z tohto ošiala spasiteľ. Už v roku 1973 - teda v dobe, keď jeho ideologickí kolegovia vydávajú svoj /v úvode tejto state citovaný- / anti ekologický manifest o budúcnosti ľudskej spoločnosti /10/, publikuje ADABAŠEV v tej istej Moskve varovné ekologické memento. Život zajtra - tragédia alebo harmónia /13/. V úvodnej kapitole /nazvanej: Či koniec konca?/ tejto práce rozvíja pôsobivý obraz o tom, ako Sovieti dokázali nepremyslenými zásahmi zničiť celú oblasť na južnom okraji centrálnej pušte Karakum /pozri 13, s.7-10/ a popisuje, čo sa stalo a takou krásnou, čistou a mohutnou riekou, prameniacou v uralských lesoch, akou bola rieka Ural: "Mohutnou zostala iba v zapách a v spomienkach starcov. Aj v okolí Orenburgu, to je v jeho strednom toku, kde už do seba prijal vody Kumaku, Orje, Guberly a ďalších prítokov, je Ural iba pozaly tečúcou riekou, ktorú môžete kdekoľvek prebrodiť a voda vám nebude siahť ani po kolena" /13, s.11/. Navyše, podobne ako v iných priemyselných oblastiach sveta, kde sú vody presýtené priemyselnými odpadmi, "ani rieka Ural a jej prítoky neuniknú rovnakému osudu. Aj do nich sa dostalo množstvo najrôznejších odpadov" /tamtiež/.

To iba pre ilustráciu. Netreba sa nám totiž hrabať v ekologických ťažkostiach nášho Veľkého Brata, keď máme svojich vlastných - a často aj podstatne väčších - ekologických trablov dost a dost. Je ich už toľko, že ich ani naša ideopolícia nedokáže dost účinne zatajiť pred svetom - hoci sa o to maximálne usiluje. A tak viedenská televízia vysiela otrasné obrazové spravodajstvo o československej ekologickej katastrofe /14/, nemecký DSR SPIEGEL prináša celý komplex združujúcich údajov, svedčiacich o tom, že naša krajina bude čoskoro neobyvateľná, pretože Československo "...stojí nepopierateľne v čele

európskych znečisťovateľov vzduchu a vody" /15/; parížsky LE MONDE informuje svet o tajnom ekologickom dokumente, ktorý si dala československá vláda vypracovať od ČSNV /16/.

Pravda, naši ideológovia môžu toto všetko znevne odmietnuť ako ľživú nepriateľskú propagandu, ako neúmerané zveličovanie našich ekologických problémov. Iste, priznáva dokonca aj generálny tajomník KČP G. HUBÁK na 10. zasadnutí ÚV v apríli t.r., máme tiež "...ekologické problémy, s ktorými sa musíme vyrovnávať tak isto, ako všetky ostatné priemyselné krajiny v Európe" /17/: tak načo ten krik práve okolo nás?

Vsinnime si však, že máme už nehovoriť o žiadnych odlišných /či dokonca slabších/ prejavoch a odlišných prístupoch, ktorými nás balamutia profesionálni ideológovia. S našimi ekologickými problémami sa musíme vyrovnávať t a k i s t o ako tí, čo podľa našich ideológov trpia tou najhoršou ekologickou krízou! Teda aj podľa tohto priznania musíme byť na tom už dosť zle.

Ako sme teda na tom v skutočnosti, podľa našich domácych praveňov? Velmi ďaleko od veľkohubých vyhlásení ideológov, že - vo všeobecnosti - socializmus a priori "...vytvára optimálne sociálne a materiálne predpoklady na úspešné riešenie ekologického problému" /1, s.157/, či - konkrétne u nás - že máme "...dostatočné prostriedky na obmedzovanie a zamedzenie devastácie prírody, znečisťovania životného prostredia" /6, s.9/.

Tieto vyhlásenia sú asi také pravdivé, ako pravdivé by bolo moje vyhlásenie o tom, že Robinson Crusoe mal všetky optimálne psychické a fyzické predpoklady, všetky dostatočné prostriedky na to, aby sa na svojom ostrove miloval s krásnymi domorodkami. Chýbala mu k tomu už len zanedbateľná maličkosť: ženská!

Cherchez la femme: touto chybojucou - ženskou - sú pre úspešné riešenie československého ekologického problému nedostávajúce sa investície. "Je totiž zrejmé, - píše sa v spomínanom a u nás doma stále

+ V tomto článku sa ďalej uvádza: v ČSSR je 245 lesov ťažko postihnutých, 81 dokonca už úplne zničených, štyri milióny Čechov a Slovákov - 76% obyvateľov štátu žije v ovzduší zamorenom na najvyšší stupeň; 33% riečnych tokov v Československu - to znamená viac než 8.000 km - sú už biologicky mŕtve. "Nikde inde nje sú hodnoty spaľovacieho indexu na obyvateľa vyššie než v ČSSR. 15 miliónov československých občanov znečisťuje vodu takou mierou, ako by ich bolo o 4 milióny viac, a čistí ju, ako by ich bolo o 4 milióny menej" /15/.

ešte prísne tajnom dokumente ČSAV, nazvanom Rozbor ekologickej situácie v Československu, - že naše obmedzené zdroje pri vysokej energetickej a surovinovej náročnosti výroby, pri malej rozlohe štátu pre ukladanie a vypúšťanie odpadov do prostredia, vyžadujú ďaleko väčšie prostriedky na obmedzenie porúch na životnom prostredí než u iných štátov, ak nemá byť naša ekologická situácia v porovnaní s nimi podstatne horšia. Pritom však podiel týchto prostriedkov u nás je zatiaľ naopak nižší ako v iných štátoch a navyše má v posledných rokoch klesajúcu tendenciu" /18, s.111./

Prečo je tomu tak, je notoricky známe: vymleli sme sa z podstaty a dnes už musíme tvrdo šetriť na všetkom, kde sa to len trochu dá - a to aj za cenu ťažkých budúcich dôsledkov. Naše dlhy - z toho zvlášť na Západe - sú najvyššie aké kedy boli v celých našich povojnových dejinách a, žiaľ, nastal čas ich splatnosti. Teda "nastala doba tzv. - oddlhovania -, ktoré sa uskutočňuje predovšetkým na úkor investícií a životnej úrovne obyvateľstva" /19, s.8/.

Pochopiteľne, z toho obojeho ide hlavne o investície, pretože "aby sa prudký pokles užitého národného dôchodu neprejavil plne v znížení životnej úrovne, boli každoročne znižované objemy investícií... Pokles objemu investícií sa prejavuje už dnes v niektorých oblastiach nezabezpečením ani prostej reprodukcie a nízkymi ekologickými investíciami" - píše prof. V. KADLEC /30, s.48/.

Pritom však zďaleka nejde len o to, že momentálne na to nemáme, ale o celú našu doterajšiu koncepciu investičnej politiky! Teda o to, že za uplynulých 35 rokov budovania socializmu u nás "nedostatočná časť investičných prostriedkov smerovala k obmedzeniu negatívnych dôsledkov rastu economickej základne spoločnosti a životnej úrovne obyvateľstva, čím neustále narastali disproporcie medzi čerpaním prírodných zdrojov a využívaním prírodného prostredia a možnosťami jeho regenerácie a premyslených, ekologické zákony rešpektujúcich funkčných premien" - takto hodnotí vzťah medzi našou investičnou politikou a jej zodpovedajúcim našim životným prostredím K. VEPRĚK /20/.

Neustále narastanie týchto disproporcií nemohlo nakoniec vyústiť nikam inam než do súčasnej ekologickej situácie ČSSR, o ktorej aj uvedený dokument ČSAV hovorí, že ju treba "charakterizovať jako veľmi vážnu. Len malá časť hlavných ekologických ukazateľov je na prijateľnej úrovni; väčšina naopak signalizuje narušenie rôznych zložiek prostredia. Musíme konštatovať, že vo svetovom porovnaní je situácia u nás veľmi nepriaznivá" /18, s.V/.

Čo vy na to, ideológovia? L. ČUNDARÍK nás vo svojom článku o ekologickej etike podoš o tom, že "starostlivosť socialistickej spoločnosti o životné prostredie, ochrana prírodných zdrojov ľudskej existencie, zodpovednosť jednotlivca i celej spoločnosti za základné hodnoty životného prostredia, prírody a krajiny pre všetkých a pre budúce generácie, je nielen biologickou a technickou záležitosťou, ale výsostne politickou a etickou otázkou" /5/. V tomto prípade s ním naprosto súhlasím: nie je to teda len nejaké nedopatrenie, ale priamo sločin, že napríklad, - ako dokazuje dokument ČSAV - naša zelenina z intenzívnych kultúr je kontaminovaná škodlivinami /19, s. IX/, že skoro pitná voda dostávajúca - výrobok -, ktorého kvalita často nevyhovuje ani pre zvieratá a v mnohých prípadoch skutočne ohrozuje naše zdravie /19, s. XIII/, že sa u nás posuva podiel umrtí z postproduktívneho do produktívneho veku /19, s. XV/ a že "oddalovaním zavedenia účinných opatrení exponenciálne porastú poruchy ľudskej populácie a nie je vylúčený vznik ťažko odstraniteľných porúch v budúcich generáciách" /tamtiež/.

Lenže pokiaľ ide o možnosť zavádzania týchto "účinných opatrení" sú aj autori citovaného dokumentu nálezite skeptickí, nakoľko píše: "V mnohých postihnutých územiach dnes už však nejde ani tak o optimalizáciu, ako skôr o zabezpečenie takých -limitných- parametrov, ktoré by uchránili saný systém /napríklad vodárenské nádrže/ pred funkčným zhrútením" /19, s. VII/.

Naši marxistickí ideológovia však v tomto všetkom ešte stále nevidia hlbokú a ďalekosiahlu ekologickú krízu s mnohými katastrofickými príznakmi. Alebo obvinia aj dokument ČSAV z preháňania, z príliš čierneho videnia našej reálnosocialistickej skutočnosti?

Nemôžeme zatažovať čitateľa podrobnými otravnými údajmi z tohto dokumentu. Spomína sa v ňom však, že "územie DDR je na tom pomerne lepšie" v porovnaní s absolútnou väčšinou územia ČSR /19, s. VI/. Uvediem preto iba niekoľko ilustrácií z súčasnej tlače o tom, ako to vyzerá s jedným jediným ekologickým problémom, s problémom vody, na tomto -pomerne lepšom- slovenskom území. Motom mi tu bude axióma nášho domáceho, slovenského ideológa, hlásajúca, že "vzťah komunistickej spoločnosti k prírode /nemôže byť/ vzťahom dobyvateľa k dobytému územiu, ale musí byť morálne podloženým vzťahom racionálneho využívania a humanizácie" /7/.

Kuž ako teda vyzerá táto reálnosocialistická -humanizácia- nášho vzťahu k prírode v súčasnej praxi slovenského vodného hospodárstva?

"Z obsadeného programu výstavby čistiarní odpadových vôd na roky 7. päťročného plánu možno predpokladať, že sa opäť zvýši znečistenie

vody. Takto nastane situácia, keď prevážna väčšina našich rozhodujúcich vodných tokov bude mať nevyhovujúcu kvalitu a bude rásť počet a dĺžka úsekov, v ktorých je voda nevhodná na použitie a súčastňuje sa na znehodnocovaní životného prostredia". To už nie je citát z tajného materiálu akadémie, ale z normálne a oficiálne zverejneného hodnotiacého článku o rozvoji vodného hospodárstva na Slovensku /21, s.76/. Keď sa už u nás takéto konštatovania publikujú, prečo sa ešte vôbec čosi v tejto sfére tají? Z tohto článku sa, napríklad, ďalej dozvedáme: "Koncentrácia dusičnanov v tokoch vzrástla v posledných 10 rokoch asi o dve tretiny. V niektorých zdrojoch vody sa už prekročila prípustná koncentrácia dusičnanov pre kojenčov. Nepriaznivý vývoj znečistenia tokov pri zasiahanutí ďalších vodných zdrojov môže vážne narušiť celý systém zásobovania pitnou vodou" /tamtiež/. No a na dôvršenie tohto všetkého "nepriaznivý stav kvalite vody zhoršujú navyše havárie. V roku 1982 ich bolo na Slovensku 104, z toho ropných 40" /tamtiež/.

Tieto najnebezpečnejšie z nich, ropné havárie, sú napríklad aj dôsledkom toho, - ako sa nad tým pohoršuje samotná bratislavská PRÁVDA, - že "z hľadiska ochrany akosti vod bolo zo 103 kontrolovaných podzemných nádrží /pre naftu, benzín, oleje/ 86 a zo 61 nadzemných nádrží 36 nevyhovujúcich. Zo 114 kontrolovaných plôch na skladovanie pohonných látok a mazadiel v sudoch 94 nebolo zabezpečených proti unikom ropných látok do podzemných alebo povrchových vod" /22/.

A pritom toto všetko sú iba lapálie proti jedinému, mamutiemu a trvalému zamorovaniu najväčšej európskej zásobárne pitnej vody: ide o ropné zamorovanie podzemných vod Žitného ostrova Slovafton, a to v rozsahu 100 l/s/km² ! Pritom "stupen znečistenia a plošný rozsah nie je známy. Rieši sa pódčerpávaním znečistených vod" /23, s.45/. O stupni tohoto znečistenia si môže človek urobiť aspoň približnú predstavu, keď sa len tak mimochodom z tlače dozvie, že "hydraulická ochrana podzemných vod hornej časti Žitného ostrova umožnila pomocou dvojradovej hydraulickéhoj clony vyťahit z hladiny podzemnej vody a vrátit späť do výroby doteraz už vyše 73 miliónov litrov ropných látok" /24, s.109/. Tu sa ničo čím chváliť: ako sa tam tie milióny litrov dostávajú? Dá sa tu ešte vôbec hovorit' o havárii? Nie je to už ekologická katastrofa?

O kyselých daždoch sme donedávna čítavali ako o exotickom zle vadnej západnej civilizácie. Dnes si riaditeľ Krkonošského národného parku stážuje, že v ich dôsledku "behom niekoľkých rokov došlo k takmer úplnému vyrybneniu krkonošských tokov" a čoskoro môže dojst "k zániku bohatých alpinských lúk v karoch". Vzácné a chránené

organizmy, ktorými boli krkonošské lúky povestné, nenávratne miznú" /26/. Sme na tom na Slovensku lepšie? Nevieť, ale "zistilo sa, že silným prekyslením sú postihnuté toky a jazerá v najvyšších oblastiach našich vrchov vrátane Tatranského národného parku - konštatujú **TECHNICKÉ NOVINY** v článku s príznačným názvom: Kyslý dážď u nás? - V Šumavskom Čiernom jazere zaregistrovali vyhynutie pstruhov. Ryby sú iby signalizátorom nebezpečenstva pre všetok život. Ohrozené sú povrchové i podpovrchové vody, pôda, lesy, kultúrne plodiny, zver, zdravie ľudí" /26/.

Vodohospodári u nás už dávno veľmi vážne varujú: nedostatok vody sa stal limitným faktorom vôbec pre prežitie. Keď na to upozorňovali ešte **BACÍLKA**, vraj im odpovedal: "Že bude málo vody? Však Sovietsky zväz nám dodá!" A čo dnes? "V druhej polovici roku 1982 nedostatok vody pocítili na Slovensku obyvatelia v 542 mestách a obciach, t.j. 40% z celkového počtu a šlo o 1,6 milióna ľudí" - priznáva dokonca aj **NOVÉ SLOVO** /27/. Zlyhala príroda, zapracovala vis maior? Ale kdeže: "Hlavný problém je v havarijnom stave rozvodnej siete, ktorá je väčšinou stará vyše 100 rokov bez kvalitnej údržby a novo inštalované rozvody chátrajú veľmi rýchle. Zanedbaná údržba rozvodnej siete pitnej vody i úžitkovej vody si najbližšej dobe vyžiada obrovské náklady a kapacity zemných prác, ale ich ďalšie odkladanie bude len znamenať zvyšovanie už aj tak vysokých strát stále ťažšie získavanej a upravovanej vody v rozvodoch" /18, s.7/. A zase sme pri tej Robinsonovej ženskej, pri investíciách!

Posledných pár názorných príkladov z Východoslovenského kraja - z rozhovoru bratislavskej **PRAVDY** s predsedom tamojšieho **KNV I. BONKOM**: "Pravidelné niekoľkohodinové odstávky vody sa už stali vo viacerých mestách Východoslovenského kraja, Košice nevyimajúc, každodenným pravidlom. Na zásobovanie chýba vyše 500 litro pitnej vody za sekundu. Nie všade sa dostáva pitná voda v želateľnej kvalite... Rýchlemu rozvoju výrobných síl, bytovej a občianskej výstavby nezodpovedalo budovanie vodných zdrojov... Je naozaj závažujúce, že to málo vody, čo v kraji máme, zle ochraňujeme, dovoľujeme nevhodne využívať, teda zle s touto, aj z hľadiska ľudského života a prírody vôbec najzákladnejšou surovinou hospodaríme.

Z 969 km hodnotených tokov iba 41 percent môžeme označiť ako čisté, pričom až 30 percent predstavujú toky silne znečistené, ktoré sa vo vodnom hospodárstve kraja dajú ťažko využiť... V minulom roku hlásili 52 havarijných znečistení povrchových vôd... Havarijné znečistenia

vyvolávajú vážne ekonomické, ale aj politické škody... V kraji evidujeme 1600 zdrojov znečistenia, z toho 1050 je poľnohospodárskych. Vybudovaných je však iba 276 čistiarní odpadových vôd. Evidujeme 148 priemyselných zdrojov znečistenia, kde je vybudovaných len 42 čistiarní odpadových vôd. Značný počet z nich je hydraulicky preťažený, čím sa znižuje efekt čistenia... Žiaľ, už niekoľko rokov sa od-súva výstavba čistiarne vo Východoslovenských železiarňach v Košiciach" /28/.

To všetko hovorí sama za sebe a nežiada si to komentár.

Uviedol som tieto príklady, aby názorne ilustrovali hĺbku rozporu medzi našou faktickou, verejne a viac menej aj polooficiálne priznanou ekologickou situáciou a jej súčasným marxistickým ideologickým výkladom.

Z čoho vyplýva tento rozpor, kde hľadať jeho zdroje?

Ekologická realita a ekologická ideológia

Hlavnou úlohou ideológie je náležité ideologické ocajchovanie a tomu zodpovedajúce pomenovanie javov, ktoré sú predmetom jej záujmu. Musí byť vždy také, aby z neho bolo jasne cítiť stranícky angažovaný, spoločensko-triedny prístup k veci.

Marxistickí ideológovia by boli najradšej, keby mali vlastný názov pre každý ideologicky dôležitý jav. Preto im maximálne vyhovovalo, že ostrovy, ktoré sa svojho času stali predmetom sporu, jedna strana označovala ako Falklandy a druhá ako Malviny: takto je každý človek politicky a ideologicky zaradený už podľa toho, aký názov použije. Jedni majú Deň matiek, druhí Medzinárodný deň žien, jedni sú pacifisti, druhí bojovníci za mier, proti negatívnemu kozmopolitizmu stojí pozitívny internacionalizmus. Kde to nejde, použijú sa rozlišujúce prívlastky. Pre marxistickú ideológiu nejestvuje človek ako taký, ale len kapitalistický alebo socialistický človek, zástanca imperialismu alebo budovateľ komunizmu, spiatočníci alebo ľudia zvláštneho zázemia.

Práve tak pre ňu nejestvuje spoločný ekologický problém ľudstva, ale len principiálne od seba oddelený ekologický problém kapitalizmu a ekologický problém socializmu. Oddelené sú preto, aby sa mohli posudzovať každý zvlášť, podľa odlišných kritérií. Práve z tohto dôvodu nás teda ideológovia tak vehementne presviedčajú o tom, že ekologické problémy sa ináč prejavujú a riešia v kapitalizme a ináč v socializme.

Ako tomu rozumieť? Zamorené ovzdušie približne rovnakého zlože-

nia sa ináč prejavuje v Detroite a ináč v Leningrade? Keď Dunaj prekročí hranice medzi Rakúskom a Československom, stáva sa jeho znečistenie kvalitatívne iným ekologickým problémom? Jestvuje kapitalistické a socialistické odľučovače na továrenské komíny, kapitalistický a socialistický čističky odpadových vôd?

Nejestvujú - dokonca už ani pre ideológa nie /volakedy síce soviatski marxisti mali aj takých ideológov, ale tých sprážil už STALIN/. Preňho je však dôležité komu tieto čističky zo spoločensko-triedneho hladiska slúžia a ako slúžia. Kapitalisti čistia odpadovú vodu pre zisk, komunisti pre blaho ľudu. Ak majú v kapitalizme pracujúci z tohto čistenia tiež istý prospech, je to len odvodený, vedľajší dôsledok uvedeného naplnenia zmyslu kapitalistického podnikanie. V socializme je však tento prospech pracujúcich hlavným cieľom čistenia odpadovej vody. Tá istá čistička plní teda kvalitatívne inú spoločensko-triednu funkciu v kapitalizme a inú v socializme.

Preto sú tu aj dva rôzne ekologické problémy. Preto môže ideológ bez známky akýchkoľvek rozpakov tvrdiť, že " v Sovietskom zväze a ostatných socialistických krajinách sa uplatňujú predovšetkým socializmu vlastné spôsoby riešenia problémov životného prostredia. Práve v tejto súvislosti hovoríme o zvláštnostiach socialistického vzťahu k prírode, o princípoch socialistického využívania prírody" /1, s.157/.

Ako sa tieto princípy a zvláštnosti uplatňujú v praxi sme si už zdokumentovali a každý z nás to najlepšie pozná na vlastnej koži. Ideológia sa však nezaujíma o takéto prízemne patálie, jej ide o - vyšší princíp -. A práve tento - vyšší princíp - ju núti hľadať za prípadnými prízemnými ekologickými patáliami socializmu, či za - vonkajšími pozlátkami - kapitalizmu spoločensko-triednu podstatu vecí.

Zdá sa vám, že kapitalisti sa niekde nejak snažia riešiť svoje ekologické problémy a že v tom dosahujú aj isté úspechy? Nedajte sa tým pomýliť, povie vám takýto marxistický ideológ. Jednak je jasné, že tu možz kapitalisti dosiahnuť len čiastkové pozitívne výsledky /lebo, ako už vieme, ekologická kríza je v rámci kapitalizmu neriešiteľná/ a jednak to má svoje výrazné spoločensko-triedne čertovo kopytko: "Vo vyspelých kapitalistických krajinách prevládla tendencia presunúť náklady spojené s tvorbou a ochranou životného prostredia na plecía pracujúcich obmedzovaním sociálnych programov, alebo vývo- zom ekologickej krízy do rozvojového sveta" /5/.

Na rozdiel od nich to u nás - podľa ideológov - nejde, prirodzene, na účet pracujúcich, ich životnej úrovne: strana a vláda to asi platí zo svojho vreckového, z toho, čo si prezieravo ušetrila na horšate

časy.

Zdá sa vám, že vzduch, ktorý dýchate, je stále viac zadušajúci a voda, ktorá vám tečie z kohútika, stále menej pitná? Nedajte sa poníliť týmito povrchovými javmi. Predsa "marxistická veda pokladá harmonickú organizáciu prostredia za jednu z podmienok formovanie človeka nového typu. V súlade s tým sa pod ekologickým rozvojom chápe proces racionálnej premeny životného prostredia v záujme človeka" /1, s.156/. Kde ide o takéto veľké veci, nezadrživajme sa pri lapáliách. Práve na perfektnú, bezlapalióvu realizáciu tohto veľkého, programového ekologického rozvoja bol však predsa zriadený a je najlepšie zariadený reálny socializmus: "Popri spoločenskom vlastníctve prírody a jej bohatstva dôležitom faktorom racionalizácie a optimalizácie zapájania prírodných zdrojov do rozvojových programov socialistickej spoločnosti je zásada, že riadenie výrobných procesov a kontrola stavu prírodných zdrojov je v rukách socialistického štátu, že štátne orgány vo svojej činnosti sa musia opierať o všetky články politického systému našej spoločnosti. Dôležitým politickým faktorom tohto procesu je aj skutočnosť, že socialistická spoločnosť pri využívaní prírodných zdrojov sa riadi humánnym charakterom celospoločenských cieľov" /6, s.7/.

Kde je teda vôbec aká chyba? Práve v tomto je skryté ono tajomné kúzlo-vyššieho ideologického princípu -. Naš ideológ nežije v inej ekologickej situácii ako my. Má však vo svojich rukách zákrasný kľúč na jej hodnotenie. Jeho ideológia je lakmusovým papierkom, ktorý sa pri styku s touto ekologickou realitou farbí len na červeno alebo na zeleno. Čo je červené, je od boha, čo je zelené, je od diabla. V červenom je aj to zlé koniec koncov vždy na niečo dobré, v zelenom je aj to dobré v konečnom dôsledku vždy niečím zlé.

Nie je to teda tak, že by náš ideológ bol zadubný hlupák, ktorý u nás nevidí otrávené rieky, odumierajúce lesy a zamorené ovzdušie - a to prinajmenej takisto, ako ich vidí u kapitalistov. Ideológ sa však od neideologicky mysliaceho človeka líši tým, že vie toto všetko dať do - správnych spoločensko- triednych súvislostí - : podľa nich všetko, čo sa deje v kapitalizme, sa v konečnom dôsledku deje v záujme vykorisťovateľov a proti záujmom vykorisťovaných; zatiaľ čo všetko to, čo sa deje v socializme, sa deje, koniec koncov, pre blaho ľudu, a to nezávisle od toho, či to ten ľud vie alebo nie, či to tak cíti alebo necíti. Treba mu vtíčiť do hlavy tak často opakované vyhlásenie nášho šefideológa

V.BILAKA: "Skutočnou ríšou zla je imperialismus, kde vládne nespravodlivosť, nemilosrdný sociálny a triedny utlak" /31/. Preto zamorené ovzdušie Detroitu sa z ideologického hľadiska naozaj prejavuje ináč ako zamorené ovzdušie Leningradu: prvé je proti záujmom amerických pracujúcich, ktorí ho musia dýchať a v záujme amerických imperialistov, ktorí ho znečisťujú pri svojej bezohľadnej honbe za ziskom; druhé si však zamoril sovietsky ľud sám a zamoril si ho pri budovaní svojej šťastnej komunistickej budúcnosti, teda vo svojom vlastnom záujme. Je to len nepríjemný vedľajší dôsledok tohto budovania a že ho istá časť tohto sovietskeho ľudu musí aj dýchať nič nemení na zásadnej prevaha pozitívnej stránky celej veci nad jej určitými negatívnymi sprievodnými zjavmi.

A tieto - správne spoločensko-triedne súvislosti- ideológovi zároveň umožňujú zaradiť zamorené detroitské ovzdušie do kontextu hlbokkej ekologickej krízy, v ktorej sa zákonite znieta kapitalizmus a ktorú v jeho rámci nemožno vyriešiť; zatiaľ čo zamorené leningradské ovzdušie je len vedľajším produktom náhodných a javových ekologických problémov, ktoré nevyplývajú z podstaty socializmu, sú teda v jeho rámci principiálne riešiteľné a zákonite musia z neho vymiznúť. Z ideologického hľadiska sa teda - nech to znie akokoľvek paradoxne - - skutočne kvalitatívne mení podstata dunajských vôd, znečistených na najvyššiu mieru, akonáhle pretečú hranicami medzi kapitalistickou a socialistickou krajinou. Pretečú z krízového stavu do stavu iba problémového, zo stavu podstatného do stavu javového, zo stavu neriešiteľnosti do stavu riešiteľnosti.

Preto sa náš ideológ nemôže dostať do úzkych ani vtedy, keď mu na faktoch dokážete, že -náhodné a povrchové, javové - ekologické problémy socializmu majú v mnohých ohľadoch omnoho ďalekosahlejšiu, katastrofálnejšiu a všeobšiahlejšiu povahu ako celá dnešná kapitalistická bezodná ekologická kríza. Tu predsa preňho platí rovnaké zákonitosti ako v prípade jeho téz o -socialistickom človeku- : nie je dôležité to, čo a koľko z tohto jeho ideálu sa už realizovalo v skutočných ľuďoch, žijúcich v reálnom socializme. Pre ideológa je dôležité iba to, že bez ohľadu na dnešný pomer síl je socialistický človek nový dejinný jav, ktorý sa so vznikom socializmu začal podľa jeho koncepcie zákonite rozvíjať a šíriť po Zemej. Nech ho je teda ešte dnes akokoľvek málo, budúcnosť patrí nevyhnutne jemu.

Takisto aj socialistické ekologické problémy môžu byť vážne, dôležité je však iba to, že s rozvojom socializmu sa musia nevyhnutne znižovať až úplne zaniknú, zatiaľ čo tie kapitalistické stoja pred

opačným osudom.

Práve hladisko spoločensko-triednych záujmov, ktorým ekologické problémy škodia alebo slúžia a hladisko dejinných perspektív, v ktorých sa tieto problémy kumulujú alebo riešia, tvoria teda pre ideológa jeho špecifickú optiku ich hodnotenia a zodpovedajúceho pomenovania.

V tomto zmysle je pre marxistických ideológov ekologický problém aj "predmetom ostrého ideologického boja" /6, s.2/. Akože ináč, keď musia neustále bojovať o -zaostalé- ekologické vedomie väčšiny národa, ktorá by bez nich nikdy nepochopila, že kapitalisti môžu síce vyčistiť Temžu a vrátiť do nej lososy, ale nikdy nie je v ich silách zmierniť, či dokonca likvidovať svoju ekologickú krízu; zatiaľ čo my môžeme zamoriť a vyrybníť všetky naše toky a napriek tomu spejeme k šťastnej, ekologicky bezproblémovej budúcnosti.

Je to tvrdý a ťmorný ideologický boj - ale prečo ho vlastne tí ideológovia vedú, prečo im na ňom v prípade ekologických problémov tak veľmi záleží? Veď donedávna a žiadnej ekologickej problematike vôbec nevedeli. A ešte dlhou o nej nechceli vedieť, zamlčovali ju ešte aj vtedy, keď si už o nej čvirikali vrabci na strechách.

Ako marxisti dobre vedia od svojich klasikov, ideológia je falošné vedomie a - ako sme sa presvedčili aj sami - marxistická ekologická ideológia je falošné ekologické vedomie. Marxisti ho však nepresadzujú a nevtikajú ľuďom do hláv ani z prostého plezúru, ani zo zlomyseľnosti. Ideológia predsa vždy slúži konkrétnym spoločensko-triednym záujmom vládnucej moci - čo jednoznačne platí aj v tomto prípade.

Ide o to, že tejto moci zrejme z viacerých dôvodov vyhovuje práve takýto ideologický výklad príčin a spôsobov riešenia ekologických problémov socializmu.

Ideologický výklad príčin ekologických problémov socializmu

Keď už raz naše ekologické problémy vznikli a začali stále viac nadobúdať na intenzite bolo treba s nimi niečo robiť. Nakoľko sa už nečakalo, že ich riešenie nebude ani ľahké, ani lacné, ani rýchle a navyše vo väčšine prípadov budú ešte narastať, dostala ideológia za úlohu primerane celú vec vysvetliť. Ako v mnohých iných prípadoch, aj tu je -primerené- ideologické vysvetlenie problému len náhradou za jeho účinné praktické riešenie: má ospravedlniť jeho zaostávanie, má stanoviť príčiny vzniku problému a tento jeho nedostatok, zaostávajúceho riešenia tak, ako to čo najlepšie vyhovuje mocenským záujmom.

Ako sme už videli, s vysvetlením príčin kapitalistickej ekologickej krízy si marxistickí ideológovia poradili aj ľahko, aj lacno, aj rýchle.

Hneď od počiatku im bolo jasné, že "základné príčiny krízy prírodného prostredia...sú totožné s hybnými silami rozvoja kapitalizmu" /7/, takže "toto vzrastajúce a bezohľadné vykorisťovanie človeka a prírody je - podľa FROLOVA - typické pre prvotné štádium technickej kultúry, t.j. pre kapitalistickú spoločensko-ekonomickú formáciu. Kapitalizmus teda reprezentuje taký typ sociálneho vývinu, z ktorého nevyhnutne vyrastá ekologická hrozba" /1, s.151/.

Tento citát si dobre zapamätajte, lebo k jeho podstate sa ešte vrátim: spočíva v tom, že FROLOV tu rozšíril marxistický pojem vykorisťovanie spôsobom, s ktorým by MARX asi ťažko súhlasil. Zatiaľ nám však ide len o to, že podľa tejto koncepcie sú rozhodujúce príčiny ekologickej krízy kapitalizmu jednoznačne objektívnej povahy. Už z Marxovo Kapitálu totiž vieme, že kapitalisti nevykorisťujú pracujúcich preto, lebo sú či chcú byť zlí, ale preto, lebo ich k tomu nútia objektívne zákonitosti kapitalistického spôsobu výroby /29, s.19-20/.

S príčinami socialistických ekologických problémov je to však zásadne ináč. Predovšetkým je tomu tak preto, lebo - ako tvrdia marxistický ideológovia - nevyplývajú a principiálne nemôžu vyplývať zo samotnej podstaty socializmu. Teda sú - povedal by filozof - len prípadkové akcidentálne. FROLOV síce pripúšťa, že zdroj týchto nepodstatných ekologických ťažkostí môže byť tak objektívny, ako aj subjektívny /pozri 1, s.161/, ale o tom prvom z nich, objektívnom, sa toho ani uňho, ani u ostatných marxistických ideológov veľa nedozvieme.

Našiel som u nich v tomto ohľade iba jednu skúpu poznámku o tom, že isté ekologické problémy sme zdedili aj z minulosti: akosi sa nám tu nahromadili "počas dlhej ľudskej histórie vo vzťahu medzi človekom a prírodou" /6, s.8./. Nevieť, ktoré problémy má autor na mysli, pretože vo svojom populárnom texte pre stredné školenie sa ani len nepokúša konkrétne ich naznačiť, ale predpokladám, že problémy tohto druhu nemôžu byť inej ako objektívnej povahy. O kus ďalej však L.ČUNDERLÍK pokračuje týmto zaujímavým a podstatne konkrétnejším konštatovaním: "Je nesporné, že zabezpečovanie vysokej životnej úrovne a sociálnych istôt ľudu je nevyhnutné realizovať na dosiahnutej technickej úrovni výrobami, ktoré majú momentálne negatívny dopad na životné prostredia človeka" /tamtiež/. Ponechávam zatiaľ bokom príznačnú ideologickú pikantnosť tohto tvrdenia /z ktorého plynie, že u nás možno zvyšovať životnú úroveň aj zhoršovaním životného prostredia/ a zaznamenávam: keďže dosiahnutá technická úroveň je objektívny faktor a práve tak aj z nej vyplývajúce výroby, musia byť toto nepochybne maximálne objektívne príčiny spomenutého -momeň-

tálne negatívneho dopadu na životné prostredia človeka - a teda aj ním podmienených ekologických ťažkostí socializmu.

Tolko k objektívnym príčinám socialistických ekologických problémov. Marxistský ideológovia nepopierajú teda ich existenciu úplne, tvrdia iba, že za socializmu sú tieto objektívne príčiny už len druhoradé a odvodené z príčin hlavných, rozhodujúcich, ktoré sú subjektívnej povahy.

Čo sú to za príčiny?

Tu sú už marxistský ideológovia omnoho zdieľnejší a konkrétnejší a popisujú nám celú ich širokú škálu:

"Argumentácia a zdôvodnenie alebo ospravedlnenie deštruktívnych zásahov do ekologického systému socialistickej spoločnosti má - podľa ČUNDERLÍKA /a s mojím podčiarknutím:/ - v ž á d y subjektívny charakter" /5/.

"Ešte stále sa vyskytujú prípady n e s o c i a l i s t i c k é - h o v z t a h u k prírodným zdrojom", - sťažoval si kdesi PROLOV /2, s.20/ a po desiatich rokoch túto svoju sťažnosť takto rozšíril: "Žiaľ, ešte stále sa stretávame s nesocialistickými prejavmi k o n z u z n é h o v z t a h u k prírodným zdrojom, cudzím duchu novej spoločnosti, čo nás, pochopiteľne, znepokojuje" /1, s.161/.

"P o z n a n i e ekologických problémov, u v e d o m e l o s t v tejto oblasti, š e t r n ý , c i t l i v ý a h o s p o d á r - n y v z t a h človeka k prírode nie je ešte v našej spoločnosti všade na potrebnej úrovni - to zas takto školí ČUNDERLÍK stránkov. - Dlhé obdobie prežívala a ešte doteraz p r e ž í v a p r e d - s t a v a , že máne prírody naďostač, že jej zdroje sú nevyčerpatel- né, že ovládnuť prírodu znamená od prírody len brať. Jedným z važ- ných a z hľadiska ekológie nebezpečných p r a s u d k o v je bezperspektívny, krátkozraký pragmatizmus, ktorý podriaďuje ekologické problémy spo- ločnosti momentálnemu ekonomickému úspechu" /6, s.2, všetko podčiark- kol M.K./

A samozrejme, - ako všade v socializme - nemalú úlohu tu hrá aj obyčajné lajdáctvo, ako aj presadzovanie zistných subjektívnych záujmov: "Znečisťovanie, narušovanie ekologických zásad a nešetrné zaochádzanie s prírodnými zdrojmi sa najvýraznejšie prejavuje tam, kde sa porušuje technologická disciplína, kde sa povyšujú osobné záujmy nad celospoločenské potreby" /6, s.5/.

ADABAŠEV má tento typ subjektívnych príčin dokonca aj štatisticky vyhodnotený: "Podľa údajov Výboru ľudovej kontroly ZSSR /z roku 1972/ sú normy a zákony o ochrane prírody porušované na 50% z nedisciplinovanosti pracovníkov hospodárskych organizácií a jednotlivcov" /13 s.157.

O pôvode druhých 50% nehovorí nič, ale podľa toho, čo tvrdí ďalej, ide aj tu hlavne o subjektivismus: "Určitý vplyv má stále ešte vžitá predstava, že plán treba splniť -za každú cenu-, a splniť ho navyše s minimálnymi investíciami a značnými odvodmi do štátnej pokladne... V rade otázok sa nedá pri využívaní prírody presne vymedziť hranica medzi objektívnou nevyhnutnosťou, diktovanou vyššími štátne dôležitými záujmami a byrokratickým želaním čo najľahšie a najrýchlejšie splniť plán. Ďalšia komplikácia vyplýva z pevne zakotveného presvedčenia mnohých vedúcich pracovníkov o nevyčerpatelnosti prírodného bohatstva našej veľkej vlasti. Táto ideu nám vštiepli niektorí krátkozrakí -propagandisti- prírody, ktorí zjednodušovali najzávažnejšie problémy" /tamtiež/.

Ospravedlňujem sa čitateľovi za tú ďalšiu hrbu citátov, ale chcel som nimi názorne dokumentovať úporné úsilie, ktoré ideológovia vynakladajú nato, aby dokázali, že v socializme môžu za prevažnú väčšinu jeho ekologických problémov len samotní ľudia - ľudia málo uvedomelí, nevedomí, ľahostajní, jednostranne zameraní, zbyrokratizovaní, ľadáci, hlupáci, zlomyseľníci, ľudia s prežitkami minulosti vo svojom vedomí.

Ak za kapitalistickú ekologickú krízu zodpovedá predovšetkým samotný s y s t é m, za socialistické ekologické problémy zodpovedá teda predovšetkým n e s o c i a l i s t i c k ý č l o v e k , ktorý v tomto novom spoločenskom systéme ešte prežíva a dožíva.

Aj v kapitalizme vznikajú síce ekologické problémy hlavne v dôsledku /výrobnej a inej/ činnosti ľudí, tu je však táto činnosť adekvátne systému, ním determinovaná a preto objektívne podmienená. V socializme však pri ekologicky škodlivej činnosti ľudí ide o činnosť protisystémovú, odporujúcu jeho podstate a preto aj len subjektívne podmienenú.

Všimnime si zaujímavý posun, ktorý v tejto súvislosti marxistický ideológovia robia. Pokiaľ sa zaoberajú ekologickou krízou v rámci kapitalizmu, skúmajú ju z hľadiska pomeru síl medzi jej technologickými a sociálnymi príčinami. Oboje sú rovnako objektívne, líšia sa od seba iba tým, že prvé sú univerzálne a druhé systémovo, spoločensky-triedne obmedzené, že prvé sú dané dosiahnutým stupňom vývoja techniky, vedecko-technickej revolúcie, druhé dosiahnutým stupňom vývoja spoločnosti, spoločensko-ekonomických formácií. Tu marxistický ideológovia trvajú na tom, že rozhodujúce sú sociálne príčiny

ekologickej krízy. Technologická stránka vecí tu má síce tiež svoje dôležité miesto, netreba ju však preceňovať. V rámci danej relácie je len druhoradá, pretože "ekologický problém je problém sociálnym, aj keď ho bezprostredne vyvolávajú technické prostriedky" /1, s.125/. To iba "buržoázna veda sa usiluje tendenčne zakryť triedne zdroje ekologickej krízy a hlása, že ekologická kríza má všeobecný charakter, že je sprievodným javom vedeckotechnickej revolúcie" /6, s.4/.

Prírodzene, podobný záver je pre marxistických ideológov neprijateľný, pretože potom by museli priznať, že aj my sme v tom až po uši a že socialistický ekologický problém sa vo svojej podstate vôbec neliší od kapitalistického.

Keď však naši ideológovia začínajú skúmať ekologické problémy socialistickej spoločnosti, zrazu im predchádzajúce kritérium nevyhovuje. Tieto ekologické problémy už totiž podľa marxistických ideologických východísk nemôžu byť spôsobené ani prevažne technologickými, ani prevažne sociálnymi príčinami, a dokonca ani ich vyváženým pôsobením. Prvými preto nie, lebo aj tu by viedli k univerzalistickým -netriednym- záverom, k chybnému a škodlivému presvedčeniu buržoázných -apolitických- vedcov, že sa to dá zvládnuť technicky, že "vedeckotechnická revolúcia sama vyrieši ekologickú krízu nezávisle na charaktere spoločenského zriadenia" /6, s.4/. Druhými však už tobož nie, pretože v socializme nemôžu prejsť žiadne sociálne, spoločensko-triedne príčiny jeho ekologických ťažkostí: kde by sa tam nabrali, keď tam niet triednych antagonizmov? Aká sociálna nevyhnutnosť by tu mohla nútiť pracujúci ľud, aby si ich produkoval sám pre seba? Prejsť práve naopak, v socializme "e k o l o g i c k y cieľavedomý rozvoj sa kryje so s o c i á l n e cieľavedomým rozvojom, vedúcim ľudstvo k takej spoločenskej organizácii, ktorej cieľom je harmonický vzťah človeka k človeku a človeka k prírode" /1, s.161/.

A nakoľko tu teda sociálnych príčin ekologických problémov jednoducho niet, nemôže v socializme ísť ani o tretí prípad - o vyvážené pôsobenie technologických a sociálnych príčin ekologických problémov. N.J. OVČARENKO síce tvrdí, že "komunistické strany rozlišujú dvojakú podstatu globálnych problémov, po prvé ich posudzujú ako výsledok vzťahu človeka k prírode a po druhé ako dôsledok vzájomných vzťahov medzi ľuďmi, t.j. ako výsledok sociálnych vzťahov. Tieto dve stránky obsahu globálnych problémov neexistujú oddelene, ale vzájomne na seba pôsobia a tvoria jediný celok" /cit. podľa 32/. V marxistickej ideologickej interpretácii globálneho problému však tento záver môže platiť výlučne pre kapitalizmus, nie však už pre socializmus.

Pre kapitalizmus marxistickí ideológovia toto kritérium potrebovali, pre socializmus sa im už nehodí a tak ho jednoducho vymenili za iné. Je ním kritérium objektívnych a subjektívnych príčin. Jeho pomocou spätne dôdodia, že v kapitalizme prevažujú objektívne, t.j. technologické a sociálne príčiny, s dôrazom na druhé z nich; pre socializmus zas platí prevaha subjektívnych príčin, zatiaľ čo objektívne /a to vylučne technologické/ sa dostávajú na druhé miesto.

Ako vidieť, obe tieto kritériá sa tu naraz rôzne preplietajú, ľubovoľne spájajú a rozdeľujú. Zaujímavé, že v súvislosti s kapitalizmom marxistickí ideológovia už vôbec ani nespomínajú nejaké objektívne príčiny jeho ekologických problémov. Ako to, že v socializme sú práve ony také dôležité, prioritné, zatiaľ čo v kapitalizme vôbec nestoja za reč? Tam niet lajdákov, ekologicky neuvedomých a nezodpovedných ľudí, ľahostajných či jednostranne zaujatých? Tam niet takých, čo spôsobujú ekologické problémy práve predsasovaním svojich osobných, subjektívnych, zisťujúcich záujmov? Ale áno, sú aj tam a asi ich nebude menej ako ich je v socialistických krajinách /súdiac podľa západného ekologického hnutia -zelených-, ktoré ich pranieruje/. Lenže marxistická ideologická logika ich naraz ignoruje. Podľa nej toto všetko je v kapitalizme zanedbateľné - vzhľadom na proklamovanú absolútnu prevahu objektívnych príčin jeho ekologickej krízy; v socializme je zase to isté rozhodujúce - keď mu tiež objektívne príčiny nepriznajú, či ich podstatne podhodnotia.

Ideologický spôsob riešenia ekologických problémov socializmu

Pokiaľ ide o kapitalistickú ekologickú krízu, marxistický ideologický recept na jej riešenie už poznáme: postulát rozhodujúcej úlohy jej sociálnych príčin vedie k záveru o rozhodujúcej úlohe sociálnych zmien pri jej riešení. Na druhom mieste sú príčiny technologické, ktorým zodpovedá technologické riešenie ekologických problémov, príslušné zmeny v technológii výroby, príslušné technologické opatrenia, zamedzujúce vzniku ekologických ťažkostí, alebo odstraňujúce nepriaznivé dôsledky istých ľudských činností. Nakoľko žiadne technologické riešenie nezasahuje sociálnu podstatu ekologickej krízy kapitalizmu, ich komplex môže byť vcelku a natrvalo účinný iba súčinnosti s jej sociálnym riešením a v zásadnej podriadenosti tomuto sociálnemu riešeniu. V tomto zmysle je teda technologické riešenie ekologických problémov kapitalizmu podľa marxistických ideológov druhoradé a odvodené.

Avšak ani v socializme nie sú podľa nich rozhodujúce technologické príčiny a technologické spôsoby riešenia ekologických problémov.

Marxistickí ideológovia kladú predsa na prvé miesto ich subjektívne príčiny, t.j. príčiny ktoré spošívajú vo vedomí ľudí, "Rozhodujúcim faktorom v našej spoločnosti o zachovanie ekologickej rovnováhy je človek, jeho normálne a politické postoje" - formuluje jednoznačne toto stanovisko L. ČUNDEKLIK vo svojej stati o ekologickej etike /5/. Ak je to tak, potom rozhodujúcim faktorom riešenia ekologických problémov socializmu musia byť práve náležité zmeny týchto postojov: treba teda správnym spôsobom meniť vedomie ľudí.

Zmeny vo vedomí, jeho orientovanie, prehĺbovanie a rozvíjanie, prebiehajú v procese výchovy a prevýchovy človeka. Základným činiteľom procesu výchovy a prevýchovy človeka je však podľa marxistov práve ideológia. To platí zvlášť pre marxistickú ideológiu, pretože v jej prípade, ako tvrdí profesor J. HRABINA, DRSc., "Ide o kľúčovú úlohu rozvoja socializmu, veď predovšetkým od jej efektívnosti závisí, ako budú jednotlivci, sociálne skupiny, triedy, národy a národnosti zameriavať svoju činnosť" /33/. Tvrdenie je to nanajvýš pochybné, beriem ho však na vedomie.

Marxistický ideológovia si takto berú na svoje plecia ozaj ťažkú úlohu: podľa nich predovšetkým od úspešnosti ich ideologickej práce vo sfére ekologickej výchovy má závisieť riešenie ekologických problémov socializmu.

Čím sa líši ideologická ekologická výchova od neideologickej? Neideologická, teda odborne zameraná ekologická výchova kladie dôraz na vecnú, etickú, vedeckú a technologickú stránku ochrany prírody, zdrojov, ovzdušia, zachovávanie a rozvoja ekologickej rovnováhy, predchádzania a odstraňovania škodlivých dôsledkov ľudskej, predovšetkým výrobnéj činnosti. Ideologická ekologická výchova vychádza zas primárne zo svojho rozhodujúceho postulátu, že ekologické problémy "...nie sú neutrálne v sociálne-triednom zmysle, nejestvujú mimo základného protirečenia našej doby - boja socializmu a kapitalizmu" /1, s.154/. Práve preto ani "ekologické vedomie širokej verejnosti nemôže byť politicky a ideologicky neutrálne" /3, s.5/.

Takáto ekologická výchova teda vychádza z predpokladu, že ekologická problematika je predmetom ideologického boja medzi socializmom a kapitalizmom: základným zmyslom tejto ekologickej výchovy teda nie je samotné riešenie ekologickej problematiky ako takej, ale ideologická porážka kapitalizmu v tejto sfére, ideologické zdôvodnenie a vyzdvihnutie predností socializmu v tejto sfére. Najde tu prioritne o vlastné ekologické problémy, ale o ideologické spochybňovanie, napadanie a vyvracanie prístupov triedneho nepriateľa k nim; namiesto

hľadania a zdôvodňovania adekvátnych spôsobov ich riešenia za socializmus sa zdôvodňuje ich nepatričnosť do socializmu, ich zásadné vylúčenie zo socializmu. Základný zmysel tejto ekologickej výchovy vyplýva teda z podstaty každej ideologickej výchovy vôbec: dokázať zahŕňovanie kapitalizmu a rozkvet socializmu v danej oblasti, teda odsúdiť kapitalizmus aj ekologicky, pridať k ideologickému ospravedlňovaniu a glorifikácii reálneho socializmu aj ekologické argumenty.

Až v tomto kontexte konečne plne pochopíme onu neustále ozajdanú tézu ideológov o tom, že socialistická spoločnosť má dostatočné prostriedky na riešenie svojich ekologických problémov, zatiaľ čo kapitalizmus ich nemá. Kapitalizmus ich nemá, pretože tu nejde o investície a technológiu, ktorými vládne v hojnej miere, ale o sociálne objektívne príčiny, ktoré sú mimo jeho moci. Socializmus ich má, pretože tu nejde o investície a technológiu, ktoré sa napriek rastu jeho ekologických ťažkostí stále znižujú a nedostáva sa nám na ne, ale o prioritné a všetko ostatné podmienajúce ideologické prostriedky, ktorými ideológovia vládnu v naprostej hojnosti. Tieto ideologické prostriedky sú na investície omnoho menej náročné ako moderná technológia, dá sa s nimi oveľa vlnnejšie manipulovať a bez väčších ťažkostí ich zameriavať práve na to, čo nám momentálne horí. Práve v tom je teda zmysel správne ponatej ideologickej ekologickej výchovy pracujúcich v reálnosocialistickej spoločnosti.

Na tento ideologický základ sa potom nabalujú všetky ostatné špecifické funkcie ekologickej výchovy socialistického človeka - ako aplikácie známych, neustále prežívaných všeobecných zásad komunistickej výchovy na túto oblasť. Ak je prvou takouto jej všeobecnou zásadou boj proti prežitkom. Takýmto prežitkom je konzumný vzťah k prírode, pretože sme ho prebrali od kapitalizmu, ekologická nevedomosť a nevedomosť, lajdáctvo atď. - t.j. všetky spomínané subjektívne príčiny ekologických problémov socializmu. A tak socialistická "spoločnosť energicky bojuje proti takýmto prejavom", zdôrazňuje FROLOV /1, s.161/. Ak je ďalšou takou všeobecnou zásadou výchova ke komunistickému vzťahu /k práci, k ľuďom, k zákazníkom, k zábave atď./ ekologickej výchova "vychováva ľudí starostlivému, naozaj komunistickému vzťahu k prírode" /tamtiež/. Ak je, nakoniec, takouto všeobecnou zásadou výchova ke komunistickej mravnosti, tvorba komunistickej etiky, ekologická výchova povedie k vzniku novej, ekologickej mravnosti, k novej ekologickej etike. Že čo to má byť? "Ekologická etika v socializme - píše odborník na túto tému L.ČUNDERLÍK - je uvedený vzťah k prírodným hodnotám, ktoré umožňujú zdravý, šťastný, všestranný rozvoj socialistického človeka, súčasníka i budúcich generácií

Ako teda vidno, predovšetkým nám treba rozvinúť ideologickú ekológiu a jej pomocou vychovávať komunistického človeka k ekologickej etike, ku komunistickému vzťahu k prírode a rozhodujúce faktory- našich ekologických ťažkostí sú tým pádom vyriešené. Aké by to bolo krásne, keby sa marxistickým ideológom podarilo splniť túto úlohu... Prečo sa im to však stále nedarí, nota bene, keď majú vo svojich rukách -všetky prostriedky- na jej splnenie? Prečo sa stále vyskytujú -nezodpovední jednotlivci-, ktorí nám zamorujú voľu, pôdu a ovzdušie, ktorí stále narušajú našu inak takú harmonickú ekologickú idylu?

Prečo je tak málo účinná celá táto sústredená ideologická ofenzíva? Minule som dokonca z rozhlasu počul, že sú do nej zapojené aj deti z materských škôl: prostredníctvom svojich učiteliek píšu robotníkom vo fabrikách dojemné listy o tom, aby viac dbali o ochranu životného prostredia, nevypúšťali jedy do riek a popolček do vzduchu, aby si skrášľovali okolie svojich závodov. Robotníkov to vkravzalo za srdce, pozbierali odpadky a vysadili si trávnik s kvetmi pred svojou dielnou. Avšak príliš to zatiaľ neponohlo: naše životné prostredie sa ani tým vôbec nezlepšilo a nezlepšuje. Dokonca ani koncepcia starostlivosti strany a vlády o životné prostredie v SSR s tým nepočítá: jej hlavným cieľom je iba "...nezhoršovať životné prostredie pod úroveň dosiahnutú v roku 1980" /34/. A to už vtedy bola setsakramentsky mizerná úroveň!

Celá táto ideologická kampaň výchovy nového človeka, ktorý má byť kľúčom k riešeniu naliehavých ekologických problémov našej reálnosocialistickej spoločnosti, nám čosi veľmi plasticky pripomína z dejín a zdrojov samotného marxizmu vôbec: Zaiste, naši ideológovia sú tu učennivými žiakmi starých známych utopických socialistov! To predsa oni prišli s tým nápadom, že stačí zmeniť človeka a pomery sa potom zmenia skoro samy od seba.

Praotec Marx, po akej dialektickej špirále až sem dovedli tvoje učenie dnešní ideológovia?

Marxistický ekologický romantizmus

Všetky tieto utopické tendencie, ku ktorým dospeli cítivní marxistickí ideológovia pri riešení socialistickej ekologickej problematiky, nájdeme vo výrazne skoncentrovanej podobe v pozoruhodných ekologických štátiach sovietského filozofa K.I. ŠILINA. Sú to state proklamatívne marxistické: "Marxisticko-leninská filozofia dialektického materializmu predstavuje - podľa ŠILINA - najvšeobecnejší strategický program, ktorý vedie systém eko-kultúry k dynamickému rovnováhe, harmonii" - ako sa

uvádza v stati O gestách vedúcich z ekologickej krízy /35/.

Na ňu nadväzujúca stať o ekologickej revolúcii je venovaná konkrét-nemu rozpracovaniu tohto -strategického programu-. ŠILIN to robí v ôsmych tézach, ktorých obsah možno stručne reprodukovať takto:

1. Terajší všeobecný agresívne-spotrebitelský vzťah človeka k prírode vyvolal ekologickú krízu, hrozbu ekologickej samovraždy života uvrhnutie Zeme -ekonomickým človekom- do predbiotického stavu. Objavuje sa ekologická revolúcia ako proces premeny biologického systému biosféry - spoločnosť na zvláštny sociálny systém spoločnosť - biosféra.

2. Ľudstvo musí /a/ pochopiť, že biologické zákony sú sociálne dôležitejšie ako zákony ekonomické a ekonomický zákon oprieť o základy biologické; /b/ v interakčnej väzbe človeka a spoločnosti zdôrazniť význam človeka; /c/ zjednotiť sa v celoštátny a harmonický systém pôsobiaci súladne v mene zachovania života na Zemi; /d/ premeniť vedu v podsystem, regulujúci vzťah človeka k prírode; /e/ zmeniť mravnosť v podsystem, ktorý túto funkciu vedy zdvojuje.

3. Ekologizácia človeka znamená, že človek a spoločnosť vezmú na seba zodpovednosť za zachovanie, reprodukciu a rozširovanie života na Zemi.

4. -Biologizácia- človeka a spoločnosti ako jedna z foriem ekologizácie nie je návratom k animálnej podstate človeka, ale predstavuje kvalitatívne zvýšenie úlohy biologického poznania, biologickú vedu a vedy vôbec, kvalitatívne posilnenie osobnostného princípu v človeku.

5. Ekologická revolúcia tak predstavuje dovršenie svetovej socialistickej revolúcie, rozšírenia komunistického humanizmu na celý svet. Súčasný socializmus musí organizovať seba i svet na ekologicko-humanistických základoch.

6. Biologizácia vedy /I.T.FROLOV/ predstavuje jej vnútornú premenu nielen čo do jej predmetu, ale aj čo do jej sociálnej funkcie. Z nástroja agresívne spotrebitelského vzťahu človeka k prírode sa veda mení na nástroj samoregulácie celého supersystému človek - príroda. Podstatou biologizácie vedy je humanizácia jej predmetu /človek ako osobnosť a jednotlivec sa stáva predmetom celého systému vedy/ a jej charakteru /zavedenie humanistického, mravného princípu do vedy ako jej predaxiomatického základu/. Biohumanizácia vedy je jedným z dvoch základných smerov ekologickej revolúcie.

7. Druhý základný smer ekologickej revolúcie predstavuje ekologizácia systému mravnosti, prijímajúca funkciu regulátora vzťahov v

systeme človek-príroda. Prevaha mravnosti ako faktora samoriadenia človeka spočíva v bezprostrednosti vzájomných vzťahov s druhými ľuďmi a s prírodou, v totalite a pomernej jednoduchosti jej noriem, princípov a zákonov.

8. Teraz zvnikajúca ekologická etika /a/ kladie otázku zahrnutia všetkého živého na Zemi do predmetu mravného poznania a do mravnej činnosti; /b/ rozširuje sféru mravného prístupu na všetky sféry ľudskej aktivity; /c/ robí z ekologickej mravnosti výsledok samostatnej vedy; /d/ stáva sa systémom kritérií v procese samoriadenia vedy, spoločnosti, celohé systému človeka - príroda. Namiesto jednorozmernej agresívne-spotrebitelskej /ekonomickej/ orientácie človeka musí prijať dvojrozmernosť vedeckého a mravného poriadku. Veda a etika sú dve -klúčové- oblasti rozvoja ekologickej revolúcie.

Až potiaľ ŠILIN - všetko v doslovných citáciách z uvedenej state /36/.

Na rozdiel od ideológov FROLOVOVHO typu, ktorí v utopickom romantizme končia, filozof ŠILIN ním programovo začína. Odhadzuje všetky ich ideologické rekvizity, a vychádza priamo z tej "podstaty veci", ku ktorej oni dospeli: teda z toho nového -ekologického človeka-, v ktorom vidia riešenie celej reálnosocialistickej ekologickej problematiky. U ŠILINA - ako sme videli - teda už nenájdeme ani slova o nejakých prednostiach socializmu pri riešení ekologickej krízy /až na proklamatívnu piatu tézu, k rozboru ktorej sa ešte vrátíme/. Ekologická kríza je celosvetová a spôsobil ju -ekonomický človek- -ako taký bez rozlíšenia príslušnosti k tomu či onomu táboru. Napraviť tento stav môže iba -ekologický človek- /a to tiež bez rozlíšenia/. Ekologizácia človeka - teda jeho prevýchova - sa uskutoční v procese ekologickej revolúcie, ktorá bude znamenať povýšenie biologických zákonov na najvyššie sociálne zákony, biologizáciu vedy vôbec a domináciu ekologickej etiky.

Tu sa ŠILIN dokonca právom odvoláva priamo na FROLOVA, ktorý v Perspektívach človeka túto biologizáciu zdôvodňuje tým, že sme vstúpili do -storočia biológie- ako novej etapy vedecko-technickej revolúcie: "Osobitosti tejto etapy - píše - sú rozhodujúcou mierou podmienené revolúciou v bilológii, ktorá sa stáva /tak ako predtým fyzika a chémia/ vedúcim odvetvím v sústave prírodných vied, začína ovplyvňovať základné smery v rozvoji prírodných vied, formy aplikácie vedeckých poznatkov vo výrobe a v iných oblastiach ľudského života" /1, s.211/.

Pravda, v ŠILINOVEJ interpretácii je tento jeho univerzálny biologicko-ekonomický program nadradený všetkému ostatnému, dokonca

aj ideológii /či - ináč povedané - z neho samotného sa stáva ideológia sui generis/. Týmto sa jeho koncepcia nápadne podobá koncepciám západného ekologického hnutia -zelených-, o ktorom J.ČEŘOVSKÝ píše: "V národnom pozorujeme v posledných rokoch výraznú snahu určitých ekologicky zmysľajúcich kruhov v niektorých západných európskych štátov urobiť ekológiu politikou, presadiť politický program, ktorého jediným obsahom a cieľom by bola ekológia, podriadenie všetkého rozvoja civilizácie ekologickým imperatívom. Tento trend súvisí s určitými snahami nahradiť -etikou životného prostredia- všetky doterajšie ideológie, ktoré vraj v riešení konfliktu človeka a prírody, spoločnosti a životného prostredia sklamali na celej čiare"/4/.

Takto zameraný ekologický romantizmus v mnohom pripomína klasický biologický romantizmus z druhej polovice minulého storočia. Ako vieme, práve v opozícii /o.l./ voči nemu a voči biologickému redukcionizmu, ktorý z neho vyplynul, formovali zakladatelia marxizmu svoje východiskové teoretické princípy. História sa opakuje a ŠILIN dnes prichádza s obnoveným ekologickým redukcionizmom, pravda, tento raz priamo marxisticky zdôvodňovaným. Tento jeho ekologický redukcionizmus má, navyše, výrazné utopické črty, prejavujúca sa v jeho poňatí ekologickej revolúcie, ekologickej organizácie ľudstva, ekologického človeka a ekologickej vedy a mravnosti.

Môže sa toto všetko ešte vôbec vójst do marxizmu? Je marxizmus už natolko pružný, aby toto všetko do seba pojal?

Domnievam sa, že nie. Ekologická problematika je dne oblasťou, kde nám reálnosocialistickí filozofi a ideológovia predkládajú pod-zarušene pravými- marxistickými nálepkami najrôznejší teoretický galimatiáš. Pokúsím sa to dokázať konfrontáciou ich záverov s vlastnými marxistickými premisami a s takým teoretickým prístupom k tejto ekologickej problematike, ktorý - podľa môjho názoru - týmto premisám striktne zodpovedá.

Biológia a ekonómia

Východisko ŠILINOVHO poňatia ekologickej revolúcie je totálna biologizácia, teda superiorita biologických zákonitostí nad všetkými inými objektívnymi zákonitostami a tomu zodpovedajúca biologizácia vedy, človeka, spoločnosti. ŠILINOV kauzálny nexus je tu jasný: ekologická kríza vzniká ako hrubé narušenie ekologickej /t.j. predovšetkým biologickej/ rovnováhy vo svete, ako ignorácia biologických zákonitostí univerzálnej prírody Zeme. Pretože tu ide o život, treba biológiu povýšiť nad všetko ostatné, všetko treba podriadiť jej potrebám. A pretože je ekologická kríza predovšetkým dôsledkom

ekonomickéj aktivity človeka, týka sa to v prvom rade samotnej ekonomiky, teda aj ekonomických zákonitostí. Takto dospel ŠILIN k téze o prevahe biologických zákonitostí nad ekonomickými.

Čo na túto tézu hovorí marxizmus?

Biologické zákonitosti platia vo sfére živej prírody. Nakoľko človek a ľudská spoločnosť sú jej súčasťou, kladia sa plne aj týmito biologickými zákonitosťami.

Spoločnosť je však zároveň aj kvalitatívne vyšším celkom, presahujúcim rámec ostatnej živej prírody a teda aj rámec biologických zákonitostí. Ako také sa teda navyše riadi špecifickými zákonitosťami spoločenského diania a spoločenského vývoja: ich podstatou sú ekonomické zákonitosti.

Tak ako sú biologické zákonitosti zákonitosťami vyššieho stupňa voči chemickým zákonitosťam, sú aj ekonomické zákonitosti zákonitosťami vyššieho stupňa voči biologickým zákonitosťam. To neznamená, že by ich popierali, alebo vylučovali: naopak, musia ich v sebe plne obsiahnuť absorbovať. Porušenie chemických zákonitostí v živej hmote má predsa za následok aj porušenie jej vlastných biologických zákonitostí - a podobne to platí aj pre vzťah medzi biologickými a ekonomickými zákonitosťami v ľudskej spoločnosti: porušenie biologických zákonitostí sa musí človeku vypomstít aj ekonomicky a teda aj na celých spoločenských zákonitosťach vôbec. X/

X/

Pravda, v tejto súvislosti si musíme uvedomiť, že termín -porušenie- nejakých objektívnych prírodných a spoločenských zákonitostí, s ktorým sa v marxizme bežne operuje, možno v jeho duchu chápať iba ako veľmi nepresné a obrazné vyjadrenie, používané v analógii s právnymi normami a zákonmi, alebo mravnými normami a zákonmi. Tie možno porušiť a toto porušenie je nasledované určitou sankciou, trestom. Prírodné a spoločenské zákony však nemožno -porušiť- podobným spôsobom akým porušujeme nejakú konvenciu, normu, pretože tie sa uplatňujú vždy, objektívne a nezávisle od vôle ľudí. Pod ich -porušením- máme teda obvykle na mysli iba tú skutočnosť, že pri ľudských zásahoch do ich sféry pôsobenia dochádza občas k nepredvídaným, neočakávaným prejavom ich uplatnenia sa, ktoré sa môžu obrátiť priamo proti zámerom zasahujúcich ľudí. Keď človek onylnom zje jedovaté huby a v dôsledku toho zomrie, - neporušil - tým vlastné biologické zákony života: naopak, zomrel vlastne presne podľa nich.

pp Pokiaľ teda ide o vlastné spoločenské dianie, o spoločenský život /život spoločnosti a v spoločnosti/, sú špecifické ekonomické zákonitosti vždy -dôležitejšie- ako zákonitosti biologické, pretože sa týkajú samotnej podstaty spoločnosti. Nie sú však -dôležitejšie- proti biologickým, či nezávisle od nich, ale výlučne v súlade s nimi, pretože ich v sebe integrujú. Ekonomické zákonitosti tu teda majú trvalú -prevahu- a tento pomer sa nemôže nikdy zvrátiť v prospech biologických zákonitostí: znamenalo by to regres /nech sa tomu ŠILIN akokoľvek bráni/ k predspoločenskému stavu, k čiste prírodnému -animálnemu- bytiu človeka. Takýto návrat by však bol negáciou ľudskej civilizácie, jej totálnou deštrukciou: akýsi morbidný pokus oň môžeme v moderných dejinách zaznamenať iba u -Červených Kmérov- v Kambodži.

Pravda, návrat človeka k prírode je veľmi stará utopická vízia. Žiadna z nich ho však nedomyslela až do tých konkrétnych dôsledkov, ako to práve urobili -Červení Kméri-. Biologické zákonitosti dominujú iba v takej živej prírode, ktorá ešte nie je ovládaná spoločenským človekom, ktorá ešte nie je scivilizovaná: tam však tiež nemá zmysel hovoriť o ich väčšej dôležitosti, či o ich prevaha nad ekonomickými, pretože v tejto sfére, pochopiteľne, ekonomické zákonitosti ešte vôbec nevstupujú do hry, tu ešte nie je sféra ich platnosti.

Tak biologické, ako aj ekonomické zákonitosti sú zákonitosti objektívne, t.j. platia a presadzujú sa nezávisle od ľudskej vôle. Človek a spoločnosť ich môžu nanajvýš spoznávať a využívať vi svoj prospech, resp. spoznávať nedostatočne a konať tak, že začnú pôsobiť v ich neprospech, proti ich zámerom a cieľom. To olatí tak pre biológiu /napr. využívanie Mendelových -hrachových zákonov- v šľachtiteľstve/ ako aj pre ekonómiu /napr. využívanie zákona hodnoty pri výrobe a predaji tovarov/. Je teda rozdiel medzi objektívnymi biologickými zákonitosťami a subjektívnou činnosťou človeka pri ich uplatňovaní a využívaní, povedzme, v poľnohospodárskom pestovaní kultúrnych rastlín; práve taký rozdiel je však aj medzi objektívnymi ekonomickými zákonitosťami a subjektívnou činnosťou človeka pri ich uplatňovaní a využívaní v tej istej činnosti, teraz však sa prejavujúcej ako poľnohospodárska výroba a distribúcie určitého tovaru: keď poruším -hrachové zákony-, dospejem k neočakávaným, obvykle pre seba zlým biologickým výsledkom; keď však poruším zákon hodnoty, dospejem takisto k neočakávaným, obvykle zlým ekonomickým výsledkom. Navyše, zlé biologické výsledky /povedzme, šľachtiteľský neúspech/ zrejme povedú aj k zlým ekonomickým výsledkom /obchodný neúspech/, pretože vo sfére ekonómie sa pôsobenie všetkých nižších integrovaných zákonitostí kumuluje.

Ospravedlňujeme sa za toto elementárne školenie v základoch marxizmu. V kontexte s našou témou však z toho vyplýva, že za ekologickú krízu v žiadnom prípade nie sú a nemôžu byť zodpovedné samotné ekonomické zákonitosti, či ich -doterajšia prevaha- nad biologickými, ale len spôsob ľudského využívania týchto ekonomických /i biologických/ zákonitostí v národohospodárskej činnosti človeka a spoločnosti. Táto národohospodárska činnosť sleduje uspokojovanie ekonomických záujmov človeka a spoločnosti a cez ne aj uspokojovanie všetkých ľudských potrieb vôbec: toto uspokojovanie sa deje predovšetkým prostredníctvom materiálnej výroby. Jej základným stimulom je úžitok /užitkové hodnoty/, jej základným kritériom je prospech: či už sa tento prospech prejavuje ako /kapitalistický/ zisk, alebo aj ako celospoločenský prínos, teda ako to, čo sa spoločnosti -vyplatí-, čo je pre ňu vhodné a výhodné z hľadiska uspokojovania spoločenských, skupinových a individuálnych potrieb.

Pri tejto národohospodárskej činnosti sa okrem vlastných ekonomických museli, prirodzene, vždy brať do úvahy aj širšie, biologické zákonitosti živej prírody -a to tak z hľadiska človeka /je to živý tvor/, z hľadiska jeho potrieb /biologické potreby tvoria základ všetkých ľudských potrieb/, ako aj z hľadiska ich uspokojovanie /biologické zdroje sú základné zdroje uspokojovania ľudských potrieb/. Až donedávna sa však toto všetko dialo len ad hoc, prevažne z hľadiska momentálnych potrieb, pretože pre spoločnosť bolo ekonomicky prospešné -drancovať- prírodu, zaujímať k nej -agresívne-spotrebitelský- vzťah /ako píše ŠILIN/. Príroda sa s týmto drancovaním dokázala v podstate vždy sama vyporiadať, regenerovať svoje zdroje, neopozilo to teda /až na isté výnimky/ jej ekologickú rovnováhu. V tomto ohľade človek až po istú hranicu svojho demografického, technologického a celkového civilizačného vývoja v podstate zapadol do veľkého biologického kolebehu prírody, bol jeho organickou súčasťou. Podobne ako ním boli aj premnožené kozy, ktoré síce zničili vegetáciu sicílskych hôr, čím navodili v nich erozívne procesy; tým sa však samotné odsúdili na vykapanie. Príroda si takto vždy sama pomáhala a regenerovala sa z vlastných zdrojov.

Celková situácia na Zemi sa začala postupne meniť od vzniku priemyselnej civilizácie na Zemi a jej kvalitatívny zvrät nastáva niekedy od druhej polovice tohto storočia. Celosvetový industrializačný boom, sprevádzajúci nástup vedeckotechnickej revolúcie, univerzálnu ekologickú rovnováhu začal podstatne narušovať a táto skutočnosť sa prejavila ako stále narastajúca svetová ekologická kríza. V tomto procese se však nezmenili ani biologické, ani ekonomické zákonitosti, ani

poser medzi nimi. Zmenil sa iba charakter a proporcie ľudskej národohospodárskej činnosti, jej obsah, rozsah a dosah. Napríklad, prostredníctvom nebyvalého rozvoja chemického priemyslu, energetiky, chemizácie a mnohých ďalších odvetví národného hospodárstva, grandiózneho rozvoja ťažobného priemyslu atď.

Čo z toho pre nás vyplýva? Objektívne zákonitosti - ani biologické, ani ekonomické - meniť nemôžeme a nemôžeme zmeniť ani ich záväznú hierarchiu. Čo sa mení a musí meniť, je predovšetkým hladisko prospechu v národohospodárskej činnosti človeka a spoločnosti. Nevystačíme už s hladiskom momentálneho a parciálneho prospechu, ale musíme tento prospech zvažovať stále viac v kontexte bližších vzdialenejších perspektív, ako aj v kontexte užších a širších totalít. Teda nestačí nám vedieť, či je určitá národohospodárska činnosť pre nás výhodná, užitočná a prospešná práve teraz, momentálne, ale musíme zároveň zhodnotiť, či je pre nás výhodná, užitočná a prospešná vôbec - teda či jej možné záporné dôsledky v budúcnosti neprevýšia aktuálne pozitíva; nestačí nám vedieť, či je výhodná sama osebe, z hladiska špeciálnych záujmov daného odvetvia, rezortu, ale musíme zároveň zhodnotiť, či je účelná a výhodná aj z hladiska celého národohospodárskeho a spoločenského komplexu, teda či jej realizácia neznamená omnoho väčšie nevýhody inde, v iných oblastiach národného hospodárstva a života spoločnosti vôbec. V tomto zmysle sa teda hladisko ekonomického prospechu podstatne rozširuje, stáva sa omnoho komplexnejším, a to tak štruktúrne, ako aj dynamicky /perspektívne/. Na tomto jeho dnešnom rozšírení má, nepochybne, podstatný podiel práve omnoho hlbšie, pozornejšie rešpektovanie biologických zákonitostí, skutočnosť, že sa musia brať do úvahy v omnoho širšom, všestrannejšom a prognosticky rozvinutejšom zmysle než tomu bolo doteraz v národohospodárskej činnosti človeka a spoločnosti.

Z ekonomického hladiska neznamená zohľadňovanie tohto faktora niečo výnimočné, niečo -čo tu ešte nebolo-. Keď musí potravinársky priemysel alebo priemysel výroby detských hračiek brať do ohľadu určité prísne hygienické normy, je to zohľadňovanie ekologického faktora, ktoré poznáme už celé desaťročia. Toto zohľadňovanie sa, pochopiteľne, prejaví v nevyhnutných nákladoch a teda aj v hodnote daného výrobku. Rozdiel oproti minulosti je iba v tom, že daný ekologický faktor sa tu uplatňoval iba sporadicky, prípad od prípadu, zatiaľ čo dnes sa musí začať už uplatňovať komplexne a vo všetkých odvetviach národného hospodárstva.

Vcelku teda nejde o potlačenie ekonomických zákonitostí v prospech biologických, ale práve o také uplatňovanie ekonomických zákonitostí, pri ktorom sa omnoho viac zohľadňuje to nevyhnutné pôsobenie biologických

zákonitostí, ktoré tu v dôsledku ľudskej národohospodárskej činnosti nastane, teda kedy sa pri zhodnocovaní ekonomického prospechu omnoho viac berie do úvahy výsledný ekologický efekt a jeho dôsledky pre tento vlastný ekonomický prospech. Je to kvalitatívna zmena v národohospodárskom prístupe spoločnosti k prírode, k životnému prostrediu vôbec, ale nie je to zmena ekonomických zákonitostí: tieto sa takto len viac a dôslednejšie uplatňujú v súlade s našimi ekonomickými a ekologickými zámermi.

Ekológia a ekonómia

Pravda, tieto všeobecné princípy treba adekvátnym spôsobom "preložiť do jazyka ekonómie", t.j. konkretizovať vo vlastnej národohospodárskej praxi. Vo sfére národného hospodárstva sú rozhodujúce ekonomické kritériá: tu je neadekvátny a preto aj málo platný napr. mravný apel na ochranu a šetrenie prírodných zdrojov a pod. Takový mravný apel sa tu stane účinný až vtedy, keď sa vyjadrí prostredníctvom vlastných ekonomických kritérií, keď v nich bude priamo obsiahnutý, teda keď prehovorí ich, ekonomickou rečou. To znamená, že v národohospodárskej praxi sa niečo nerobí preto, lebo je to "mravne správne", "ušľachtilé", "ľudské" a pod., ale predovšetkým preto, lebo je to ekonomicky výhodné, predajné, ziskové a že to ako také vstupuje do ponuko-dopytových vzťahov. Akonáhle sa do týchto vzťahov dostane to, čo považujeme za mravne "ušľachtilé", nadobúda to nevyhnutne ekonomické konopredajné kvality a musí sa to posudzovať z ich hľadiska /čo dokazuje MARX hneď v prvej hlave prvej knihy Kapitálu/. To isté platí v tejto sfére aj pre ekologické zásady a kvality. Nepresadíme ich tým, že budeme národohospodárov zaprisahávať, aby ich dodržiavali, že ich budeme presvedčať o prioritě biológie nad ekonómiou. Jediná možná a účinná cesta je dostať tieto ekologické zásady do vlastných ekonomických kritérií, teda "zekonomizovať" ich, dosiahnuť, aby sa ich dodržiavanie stalo aj ekonomicky výhodným a nedodržiavanie ekonomicky stratovým.

Vo svojich dôsledkoch by to teda znamenalo kvalitatívnu reštrukturalizáciu takýchto vlastných ekonomických kritérií. Napríklad, podľa doterajších ekonomických kritérií môže byť určitý podnik, rezort v istej výrobnjej sfére ziskový len preto, lebo škody, ktoré táto jeho výroba spôsobuje drancovaním zdrojov, ktoré spôsobuje životnému prostrediu, zdraviu ľudí a pod., sa mu z jeho zisku neodratujú, ale znáša ich celá spoločnosť a hradí i z iných, celospoločenských fondov. Práve tento stav treba zmeniť: pri výpočte rentability určitej výroby, pri určovaní hodnôt prírodných zdrojov a ich finančného

ocenenia, pri represívnej regulácii štátom a pod. Nestačí, že napríklad bezodpadová technológia je dnes už preukázateľne biologicky veľmi potrebná a ekologicky výhodná: iba keď sa stane aj ekonomicky potrebná a výhodná, možno rátať s jej hromadným zavádzaním. Aby sa stala ekonomicky výhodnou, treba zmeniť národohospodárske relácie, hierarchiu priorít a vyjádriť ju prísne ekonomicky /napr. v cenách, poplatkoch, odvodoch a pod./ - teda zmeniť doterajšie ekonomické kritériá. Pravda, tu už nemôže ísť len o príležitostné zmeny ad hoc, ale musí ísť o zmeny celoštruktúálne, komplexné: teda v konečnom dôsledku sa to musí týkať aj celkovej národohospodárskej politiky štátu.

Samozrejme, tieto zmeny národohospodárskych relácií sa nemôžu uskutočňovať ako produkt nejakých nahodilých subjektívnych úvah, ani ako čiste politických rozhodnutí, ale musí to byť produkt vecných, ekonomicky zdôvodnených národohospodárskych rozhodnutí. To znamená, že tieto rozhodnutia musia napr. plne rešpektovať zákon hodnoty a ostatné základné ekonomické zákony. Donnievam sa však, že z vlastného ekonomického hľadiska je aj ekologická kríza prejavom toho, že sa tieto ekonomické zákonnosti porušovali, že sa teda na ne dostatočne neprihľadalo v národohospodárskej činnosti, že sa uprednostňoval voluntarizmus /a nie je teda prejavom tohdoterajšieho striktného dodržiavania!/.
Napríklad v tom zmysle, že s narastaním ekologických perúch, prejavov ekologickej krízy, ekonomická hodnota prírodných zdrojov prudko rastie -

- tento jej rast sa však dostatočne neprejavil /až na isté výnimky, akou je napr. ropa/ vo vlastnej národohospodárskej politike a praxi: v oceňovaní zaberanej poľnohospodárskej pôdy, znehodnocovanej vody, odoberanej pre priemyselné účely, kyslíku, spotrebovaného pri výrobe, vegetácie, zničenej pri ťažbe surovín, a pod.; ako aj v negatívnom /postihovom/ oceňovaní výrobou znehodnocovaného prírodného prostredia vôbec a životného prostredia človeka zvlášť. Prítom dnes už omnoho viac ako na postih treba klásť dôraz na prevenciu: táto prevencia sa však tiež musí stať ekonomicky nevyhnutnou. Nesmie byť naďalej pocítovaná ako príťaž určitého ekonomického riešenia, ale musí byť jeho organickou súčasťou, teda musí byť doňho imanentne zakomponovaná.

Ekonomovia v tomto zmysle dnes už dostávajú celý rad vážnych podnetov, ktoré ich nútia k prehodnocovaniu svojich doterajších úzko rezortných, jednostranných postojov. Napr. P. HALOUZKA sa vyjadruje k problematike hodnotenia vplyvu investícií na životné prostredie takto: "Rýchly úbytok zdrojov surovín, energie, vody, pôdy a rast znehodnocovania životného prostredia nasvedčujú, že kritériá doteraz používané pri hodnotení efektívnosti investícií sú nedostatočné. Hodnotenú sú

spravidla predovšetkým technicko-ekonomické parametre investície..., ale nie už jej ekologické parametre, t.j. náročnosť na prírodné zdroje a miera bezodpadovosti investície.

Jednou z hlavných príčin tohto stavu je o.i. to, že prírodné zdroje sú poskytované investorovi buď úplne bezplatne, alebo za veľmi nízku jednorazovú platbu. Iba v prípade pitnej vody pre socialistický sektor je jej cena viac menej v relácii s výrobnými nákladmi. Okrem toho, ceny či platby za jednotlivé prírodné zdroje sú, v rozpore s požiadavkou diferenciálnej renty, celoštátne jednotné...

Dalšou príčinou je to, že škody, ktoré daná investícia vyvolá v prírodných zložkách územia, nemusí investor či realizátor investície buď vôbec hrať..., alebo len z malej časti...

Výsledkom je nešetrný vzťah k prírodnému prostrediu a jeho jednotlivým zložkám /zdrojom/, a to nielen u investorov, ale už u spracovateľov projektovej dokumentácie. Iba tento vzťah môže nastať iba za predpokladu, že sa ochrana prírodných zdrojov stane ekonomickou nevyhnutnosťou" /37, s.18-19/.

Toto stanovisko som v takom rozsahu odcitoval preto, lebo je v naprostej zhode s marxistickou koncepciou, ktorú obhajujem proti marxistickým ideológom: nijako nepopiera prioritu ekonomických kritérií, keď žiada ich rozšírenie o ekologické parametre a pochopenie ekonomickej nevyhnutnosti týchto ekologických parametrov.

V týchto súvislostiach si treba uvedomiť, že ekonomické hladisko nemožno jednoducho stotožňovať s akýmkoľvek kšeftárskym, jednouúčelovým pragmatizmom, s akýmkoľvek hladiskom momentálneho prospechu. Ekonomické hladisko je oveľa širšie, všestrannejšie, týka sa celej materiálnej základne života spoločnosti, ktorej súčasťou je aj jeho ekologická základna, teda aj celé životné prostredie človeka a spoločnosti.

Medzi týmito dvoma naprosto rozdielnymi hladiskami dostatočne nerozlišujú dokonca ani naši reálnosocialistickí ideológovia. Svojho času, keď obhajovali zvyklovanie, absolutizáciu ekonomických priorít, označovali ich nálepkou každé hladisko momentálneho prospechu a tým ho stavali mimo akúkoľvek diskusiu. Dnes zase, naopak, pomocou tohto istého stotožňovania spochybňujú aj samotné ekonomické priority vôbec. Práve v tomto zmysle, napríklad, L. ČUNDERLÍK píše: "Jedným z vážnych a z hladiska ekológie nebezpečných predsudkov je bezperspektívny, krátkozraký pragmatizmus, ktorý podriaďuje ekologické problémy spoločnosti momentálnemu ekonomickému úspechu. Hlásá, že časť prírody je potrebné obetovať určitým spoločenským aktivitám alebo ekonomickým prioritám" /6, s.8/.

Lenže krátkozraký pragmatizmus a ekonomické priority nie sú ani zďaleka jedno a to isté, ba naopak, vo svojej podstate sa navzájom vylučujú; ekonomické priority sa musia predšadzovať proti tendenciám o získanie momentálneho prospechu, tieto tendencie sa snažia uplatniť potlačania ekonomických priorít. Ekonomická aktivita, národnospodárska činnosť človeka je vo svojej podstate vždy pretváraním prírody, nejak jej stránky, zložky: určitá časť prírody sa tu teda vždy "obetuje", aby sa premenila na civilizačný produkt, výrobok. To samo osebe neznamená ešte žiadne ekologické zlo, naopak, je to nevyhnutná súčasť sociálneho pokroku. Tvrdiť opak a teda hlásať akúsi absolútnu ochranu prírody pred akoukoľvek ekonomickou aktivitou by znamenalo hlásať ten najreakčnejší utopizmus, akýsi absolútny návrat k prírode, pri ktorom by sa človek mohol živiť iba plodmi, ktoré mu príroda poskytne sama oď seba.

Práve v boji proti podobnému typu ekologického romanizmu hneď prvá z desiatich KUHLMANOVÍCH téz pre zachovanie ekologickej rovnováhy jednoznačne hovorí, že "sociálny pokrok, založený na ďalšom rozvoji techniky, musí mať aj v sporných prípadoch prednosť pred ochranou životného prostredia. Táto téza neplatí iba tam, kde nasadením určitej technológie je ohrozené i zdravie ľudí" /38, s.12/. Nevie, či je KUHLMAN marxista, ale táto jeho téza naprosto obstojí aj z marxistického hľadiska, zatiaľ čo výhrada nášho reálnosocialistického ideológa voči ekonomickým prioritám z tohto hľadiska obstáť nijako nemôže.

Problémom tu zostáva iba objektívne, vedecky podložené stanovenie ekonomických priorít a ekonomických kritérií, zohľadňujúcich všetky faktory, dôležité pre život človeka a spoločnosti, pre uspokojovanie ich životných potrieb. Národnospodárska premena prírody je ekonomicky odôvodniteľná a teda v konečnom dôsledky "rentabilná" len vtedy, ak uspokojením jedných životných potrieb nevedie k ohrozeniu iných, ak celkové škody v tomto ohľade nepresahujú celkový zisk, ak teda "obetovanie" časti prírody neznamená jej výsledné zničenie, ale naopak civilizačné zušľachtenie, z kultivovanie: konečným výsledkom ľudskej práce, vlozenej do tohto procesu, nesmie byť ochudobnenie prírody - a tým v konečnom dôsledku aj ochudobnenie človeka, ľudstva, ale jej obohatenie, povznesenie na vyšší vývojový stupeň civilizovanej prírody - a tým teda aj obohatenie človeka, ľudstva. Práve v tomto zmysle píše KASALICKÝ: "Socialistická spoločnosť si však nemôže dovoliť vyrábať čokoľvek - za každú cenu -, teda aj za cenu zničenia časti svojho životného prostredia. To by popierala sama seba, to by popierala svoje humánne, kultúrne poslanie." /39, s.120/. Žiaľ, ako sme si doložili na príkladoch z našej tvrdej ekologickej reality, práve toto sa v našej socialistickej spoločnosti doteraz ešte stále veľmi intenzívne deje.

Ideológovia tvrdia, že sa tak doteraz dialo práve v mene ekonomie, v intenciách ekonomických priorít. "Pre prvé obdobie socialistickej industrializácie je charakteristické, - píše L. HOHOŠ, - že zmeny sociálne-ekonomických a výrobných podmienok sa realizovali iba ako dôsledky technického pokroku. Tento mechanizmus vývoja výrobných síl si vynútil, že socializmus sa musel zmieriť so špecifickým prvenstvom techniky a ekonomiky nad sociálne-ekonomickými problémami" /40/.

Toto stanovisko však nemá s marxistickým poňatím rozhodujúcej úlohu ekonomiky v živote spoločnosti nič spoločné. Ekonomické zákonitosti sa presadzujú objektívne, nezávisle od vôle ľudí, avšak ekonomické ciele si stanovujú ľudia subjektívne a idú za nimi podľa svojej vôle. V socialistickej spoločnosti ako celku sa takto presadzuje vôľa jej vedúcej sily, ktorá stanovuje stratégiu hospodárskeho rozvoja, formy a spôsoby jej postupnej plánovitej realizácie. Táto vôľa sa presadzuje ako politika: práve a výlučne v tomto zmysle platí aj onen známy LENINOV slogan a prvenstvo politiky pred ekonomikou. Politika stanovuje národohospodárske ciele, stratégiu ich dosiahnutia; avšak životnosť, rozumnosť, efektívnosť tejto stratégie sa preveruje práve pod vplyvom pôsobenia objektívnych ekonomických zákonitostí, ktoré pôvodným politickým cieľom dávajú výslednú realizačnú podobu. Ako je touto stratégiou prednostný rozvoj ťažkého priemyslu, ekonomické zákonitosti mi časom nelútostne odhalia celospoločenské národohospodárske dôsledky takéhoto politického rozhodnutia; ak sa prevážná väčšina investícií na základe hlúpych politických rozhodnutí premrhá nerentabilne, ekonomické zákonitosti ma donútia priškrtnúť opasok v sociálnej sfére.

Tu teda vôbec nejde o to, že v období industrializácie sa socializmus "musiel zmieriť s prvenstvom ekonomiky nad sociálne-ekonomickými problémami" pretože "prvenstvo ekonomiky" tu platilo a platí vždy, tak pred industrializáciou, ako aj počas nej a ako bude platiť aj po nej. Tu ide iba o to, či bola industrializácia výsledným ekonomickým ziskom alebo stratou, či znamenala nejaký prínos pre riešenie našich sociálne-ekonomických a celkových ekologických problémov, či a nakoľko sa jej výsledky zhodovali s pôvodnými politickými zámermi. Stratégia industrializácie mala v dôsledku pôsobenia ekonomických zákonitostí určité nevyhnutné sociálne-ekonomické a ekologické dôsledky: práve tie sú potom predmetom hodnotenia. Ak je, povedzme, dnešné Rumunsko na pokraji hospodárskeho bankrotu a musí robiť drastické úsporné opatrenia, nie je to predsa výsledok toho, že sa tam doteraz cieľavedome presadzovalo prvenstvo ekonomického hľadiska nad všetkým ostatným, ale skôr naopak. Je to dôsledok toho, že sa tam presadzovala chybná národohospodárska politika, že tam prevládol ekonomický

voluntarizmus so zle stanovenými strategickými cieľmi: to sa preukázalo práve na základe prioritného pôsobenia ekonomických zákonitostí, prevládajúcich nad subjektívne možno "dobrymi" želaniami a cieľmi rumunského vedenia a korigujúcich tieto zámery a národohospodárske ciele do výslednej reálnej podoby.

To čo platí takto všeobecne, platí teda aj pre riešenie našich ekologických problémov. Nepójde pri ňom o opustenie hladiska ekonomických záujmov, ekonomických priorít, ekonomických zákonitostí v mene nejakých iných priorít a zákonitostí - či už elementárnejších, ako sú biologické, alebo "vyšších", ako sú sociálne, kultúrne a podobne, pretože to by nijako nemohlo viesť k pozitívnym výsledkom: Je tomu tak preto, lebo ľudská spoločnosť je predovšetkým hospodárskym, ekonomickým spoločenstvom a až potom a na základe toho je aj niečim iným, vznešenejším. Brojiť proti tomu, usilovať o nahradenie týchto východísk inými, je utopický romantizmus: ten dnešný ekologický nie je o nič lepší ani i nič uskutočniteľnejší ako bol volakedy rousseauovský.

V tom je aj základná slabina ŠILINOVHO vykonštruovaného protirečenia medzi ekológiou a ekonómiou, medzi ekologickým a ekonomickým človekom. Pravda, takýmto činom sa vina za ekologickú krízu zvaluje na úplne nesprávneho adresáta a náprava sa hľadá v úplne nesprávnom smere. Ekonómia so svojimi objektívnymi zákonitosťami však môže za ekologickú krízu iba v takom zmysle, v akom môže oheň a vietor za zhorenú stodolu: otázka, kto ten oheň pri nej založil, aby si na ňom opekala svoje zemiaky, sa tu vôbec nekladie. Že to však nebol "ekonomický človek", a už tobôž nie "človek ekologický", to je dnes nad slnko jasnejšie. Naopak, bol to človek práve tak neekonomický, ako aj neekologický, ktorý to všetko zapríčinil a dopustil. Boli to práve tí ľudia, ktorí rozhodovali o založení, udržiavaní, veľkosti, zmysle nášho ekonomického ohňa, a tom, čím budeme doň prikladať a čo budeme na ňom opekať. Na tom, koľko priniesol úžitku a koľko škody, akého úžitku a akej škody, pre koho úžitku a pre koho škody, však tento oheň sám nenesie nijakej viny.

Pravda, úzka vzájomná väzba medzi ekonómiou a ekológiou sa začala vyjavovať až v dôsledku ekologickej krízy a čím je kríze ťažšia, tým je spojitosť zjavnejšia. Odborníci bijú na poplach už dobré dve desaťročia a podarilo sa im zburcovať kdekoho z mocných tohto sveta - imperialistické vlády, kapitalistov, vedúce politické strany Západu, len -najprogressívnejšie- zriadenie nie, -najprogressívnejšiu- ideológiu nie, -najprogressívnejšiu- vedúcu silu spoločnosti nie. Akýsi historický prelom nastáva u nás v tomto ohľade už vtedy, keď si o veci čvirkajú vrabce na strechách: a aj to prebieha v príznačnom poradí. Vláda síce prijíma

"Súhrnu koncepciu starostlivosti o životné prostredie v SSR na obdobie 7. päťročnice s výhľadom do roku 2000" /prijatú uznesením vlády SSR č.100/82/, podľa ktorej by sa životné prostredie u nás nemalo aspoň zhoršovať pod úroveň, na ktorej sa nachádza teraz a do roku 2000 by sa malo zlepšiť aspoň na úroveň z rokov 1965-1970 /52/. Teda skutočne minimálny program, aj ten však zaostáva len na papieri: národnohospodárska prax beží naďalej v podstate po starom. Ešte dnes, dva roky po prijatí tohto uznesenia, môže taký kompetentný činiteľ, ako je podpredseda Slovenskej komisie pre vedecko-technický a investičný rozvoj P. FROLKOVIČ konštatovať, že hoci svoje životné prostredie znečisťujeme ako vysoko rozvinutá priemyselná krajina, investujeme do jeho očisťovania ako rozvojová krajina bez priemyslu, keď píše: "Podľa prameňov OSN mali by vyspelé priemyselné štáty vynakladať 5-8% z celkového objemu investičných nákladov na ekologické stavby a zariadenia /u rozvojových krajín sa uvažuje 2-4%/... u nás sme mali asi 3 percentný podiel investícií na životné prostredie, čo pochopiteľne vytváralo -nožnice- a disproporcie narastali" /tamtiež/.

Nakoniec, dlho po vládnych orgánoch a po vlastnej národnohospodárskej praxi sa ako tak prebúdzajú aj naša ideológia aj jeho orgán: 1. augusta 1984 v šla bratislavská PRAVDA so svojim prvým a teda historickým ekologickým úvodníkom, znamenajúcim kvalitatívny obrat v našej doterajšej ekologickej ideológii a začínajúcim vetou: "Uvažovať ekonomicky to dnes už znamená uvažovať aj ekologicky" /41/. Aký to objav! S nožom ekologickej katastrofy na krku sa tu pripúšťa, že "ekonomika a ekológia tvoria jeden integrálny, neodlučiteľný celok. Súčasnú výrobu a živú prírodu je nevyhnutné chápať ako jednotný ekonomicko-ekologický systém, pričom treba vychádzať zo skutočnosti, že životné prostredie je neoddeliteľne spojené s ekonomickými procesmi a ich kvalitou. Štruktúra a technológia výrobných procesov je v skutočnosti ekonomicky efektívna iba vtedy, keď je zároveň aj prevenciou ochrany životného prostredia" /tamtiež/.

Po takomto úvodníkovom stanovisku tlačového orgánu vedúcej sily našej spoločnosti by človek mal očakávať už len radikálnu nápravu všetkých ekologických nepravostí. Po ňom by mal patriť u nás bežný ekologický povzdych odborníkov - "zbytočne máme vynikajúcu legislatívu o ochrane prírody, keď sa sústavne porušuje" /42, s.36/ - už len minulosti. Mal by byť rozhodujúcim impulzom k tomu, aby sa investície do ochrany a tvorby životného prostredia prestali už u nás považovať za nadbytočný luxus, ktorý si "zatiaľ nempžeme dovoliť", aby sa o tieto investície

nemuselo žobrať pri okienku so zvyškami, aby ich nebolo treba šalamúnsky zdôvodňovať: "Hodnotenie efektívnosti investícií vkládaných do zlepšovania životného prostredia má svoje špecifiká, vyplývajúce predovšetkým z toho, že pri posudzovaní nákladov nejde o bežne chápanú ekonomickú efektívnosť, ale o spoločensko-ekonomickú efektívnosť. Tá je do istej miery determinovaná nielen ekonomickými faktormi, ale aj celospoločenskými záujmami" /43, s.42/. Nie, dnes už nie je potrebné toto lavírovanie, pretože aj celospoločenskému ekologickému záujmu sa konečne priznáva plne ekonomické oprávnenie. Aký to pokrok!

Avšak v materiáloch pre stranícke školenie sa v inom tlačovom orgáne tej istej vedúcej sily našej spoločnosti ešte len pred pár mesiacmi pripúšťal rozpor medzi ekonómiou a ekológiou a považovalo se za "nesporné, že zabezpečovanie vysokej životnej úrovne a sociálnych istôt ľudu je nevyhnutné realizovať na dosiahnutej technickej úrovni výrobami, ktoré majú momentálne negatívny dopad na životné prostredia človeka" /6, s.8/. Tie výroby s tým istým negatívnym dopadom u nás fungujú síce aj dnes naďalej ako predtým, avšak citovaný úvodník iného orgánu tej istej strany teraz už túto "nespornosť" tvrdo atakuje: "Plnenie tejto úlohy, - píše sa tu o zvyšovaní životnej úrovne nášho ľudu, - sa dá zabezpečiť len v súlade so zlepšovaním kvality životného prostredia. Nie na jeho úkor! /41/. Skutočne prudká dialektika vývoja stanovísk!

A tým by sa mal dostať reálnosocialistickou ideológiou doteraz zdôvodňovaný a ospravedlňovaný rozpor medzi ekonómiou a ekológiou pod oficiálnu kľiatbu. Zostáva iba vyvodiť z tohto stanoviska príslušné závery tak pre našu ideológiu, ako aj pre naše národne hospodárstvo vôbec a pre jeho rozhodovacie orgány, počínajúc vedením strany, zvlášť.

Keď už nie v mene zodpovedania sa za minulosť, tak aspoň v mene zodpovednosti za budúcnosť.

Ekologická revolúcia utopistov

O ekologickej revolúcii dnes vo svete hovorí kde kto a tak nečudo, že sa stala zlatým klincom aj v programe reálnosocialistických ideológov. V tomto ich programe hrá tiež úlohu spasiteľa sveta, sporné je u nich iba to, či tento spasiteľ už prišiel, alebo ešte len prichádza. Takrečeno -kresťanská vetev-, na čele s FROLOVOM, vychádza z predpokladu, že tam, kde sa už uskutočnila socialistická revolúcia, boli ipso facto vyriešené aj základné ekologické problémy a tak splnila zároveň aj úlohy ekologickej revolúcie. Kapitalistické krajiny majú však tento proces ešte len pred sebou.

Druhá, -židovská vetev- je v tomto ohľade značne skeptičkejšia. Reprezentovaná ŠILINOM vidí, že nijaké základné ekologické problémy nikde

ešte vyriešenné neboli: spasiteľ teda na svet ešte len príde. ŠILIN preto obracia ENDOVOVU tézu naopak a tvrdí, že až tá nastávajúca, pravá ekologická revolúcia bude dovršením svetovej socialistickej revolúcie - a to zrejme tak na Východe, ako aj na Západe. Z jeho stanoviska tiež vyplýva, že už uskutočnená socialistickej revolúcia je doteraz nezavršená a zostane takou až do nadschádzajúcej ekologickej revolúcie.

Obe tieto tézy sme si v predchádzajúcom texte dostatočne doložili a tak sa k citáciám už nebudeme vracat. Pokiaľ ide o náš problém, rozdiel medzi nimi je irelevantný. Dôležité je, že v oboch sa rovnako uznáva spasiteľná funkcia ekologickej revolúcie a v oboch táto jej spasiteľná funkcia spočíva na rovnakých základoch.

Marxizmus používa pojem revolúcie na označovanie zlomových situácií, kvalitatívnych zmien v procese vývoja. Pokiaľ ide o vývoj spoločnosti, prebiehajú tieto kvalitatívne zmeny jednak v oblasti výrobných síl, jednak v oblasti výrobných vzťahov: v prvom prípade ide o technické revolúcie, týkajúce sa predovšetkým spôsobu výroby, v druhom prípade o sociálne revolúcie, týkajúce sa spoločenského usporiadania, zriadenia.

Ako v tomto zmysle chápať, kam zaradiť ekologickú revolúciu, hlásanú reálnosocialistickými idoológmi?

Podľa nich tu ide jednoznačne o sociálnu revolúciu, ktorá rieši ekologický problém ako prioritne sociálnu záležitosť, teda ako záležitosť takých vlastníckych pomerov, z ktorých vyplývajú určitý typ vykorisťovanie /človeka človekom a prírody človekom/. Keď sa socialistickej revolúciou zmenia tieto vlastnícké pomery, odstráni sa podstata samotného vykorisťovanie prvého a druhého typu.

Pokiaľ ide o prvý typ, teda o sociálne vzťahy, tieto sa postupne rozvíjajú v jednotlivých etapách vývoja socializmu: dovršením tohto vývoja bude komunizmus. Pokiaľ ide o druhý typ, teda o ekologické vzťahy, tieto sa po socialistickej revolúcii postupne rozvíjajú v procese výchovy socialistickeho človeka, ktorý ŠILIN v danom ohľade špecifikuje ako proces ekologizácie človeka a spoločnosti, ekologizácie celého systému vedy a celého systému mravnosti: dovršením tohto vývoja bude samotná -ekologická revolúcia-, teda víťazstvo tohto kvalitatívne nového, ekologického humanizmu na celom svete.

Celá táto komplexná ekologizácia je však vo svojej podstate iba prostriedkom, formou ekologickej revolúcie. Jej cieľom a obsahom by malo byť však faktické, reálne riešenie ekologickej krízy. V čom toto riešenie spočíva?

Ekologická kríza, prípadne až ekologická katastrofa, sú výrazom narušenia ekologickej rovnováhy, ktorá tvorí komplexné podmienky ži-

vota na čemí vôbec a života človeka, ľudstva zvlášť.

Tieto podmienky nie sú fixné, raz prevždy dané, ale menia a vyvíjajú sa tak, ako sa mení a vyvíjajú rôzne formy života a vzájomné vzťahy medzi nimi, ako sa mení a vyvíja spôsob života človeka a tak aj spôsob jeho zviazanosti so svojim životným prostredím. Práve preto hovoríme v tejto súvislosti nie o nejakých taxatívne stanovených ekologických faktoroch, ale o ekologickej rovnováhe, ktorá sa realizuje stále na i-nych úrovniach. To znamená, že táto rovnováha sa neustále nejakým spôsobom naruša a v procese spätnej regulácie neustále opäť vyrovnáva. Pokiaľ ide o jej lokálne a dočasné narušenie /napríklad, rozmnoženie istého druhu rastlín či živočíchov, živelné pohromy a pod./, deje sa jej spätné vyrovnávanie živelnou prírodnou autoreguláciou: takto to považujeme až doteraz v dejinách vždy prebiehalo. Rozvoj civilizačných faktorov však stále viac vedie v poslednom historickom období ku globálnemu a trvalému narušeniu tejto ekologickej rovnováhy, teda k chronickej a stále sa prehĺbujúcej ekologickej kríze. Ukazuje sa, že jej zvládnutie, prípadne aspoň zmiernenie už nemožno ponechať na prírodnú autoreguláciu: príroda už sama na to nestačí. Zodpovednosť za znovunastolenie ekologickej rovnováhy, teda za tvorbu optimálneho globálneho životného prostredia, vyhovujúceho všetkej jestvujúcej flóre a faune vôbec a človeku zvlášť, preberá na seba sám človek, ľudská spoločnosť.

Základným prostriedkom znovunastolenia ekologickej rovnováhy v tejto cielavedomej činnosti ľudstva má byť práve ekologická revolúcia.

Ak je teda toto cieľom proponovanej ekologickej revolúcie, pýtame sa: akým právom sa tu vôbec hovorí o "revolúcii"? V procese ŠILINOVEJ ekologickej revolúcie ako dovršenia vlastnej socialistickej revolúcie predsa nejde o kvalitatívnu zmenu spoločenských vzťahov, ani o kvalitatívnu ekologickú zmenu smerom k nejakému vyššiemu vývojovému stupňu; ide tu iba o návrat k stavu quo ante, o obnovenie ekologickej rovnováhy. Ide tu v podstate o to, čo sa tu vždy dialo a bude diať, iba s tým rozdielom, že teraz sa na tomto procese musí omnoho viac podieľať faktor vedomého zámeru ľudstva, jeho cielavedomých zásahov do už zdeformovaného prírodného diania, do spôsobov ľudského využívania a zneužívania prírody, do zaužívaných vzťahov medzi pôvodnou a umelou prírodou. Návrat, obnova, odstránenie deformácií však samo osebe ešte nie je nijaká revolúcia. V takýchto prípadoch ide skôr o reformu daného stavu, než o revolúciu v ňom. O revolúcii by sme mohli hovoriť iba v tom prípade, keby našim cieľom bolo nie obnovenie rovnováhy, ale vytvorenie kvalitatívne nového typu tejto rovnováhy, nie návrat do istých vyvážených vzťahov, ale kvalitatívny skok do nejakých úplne nových vzťahov.

Naši reálnosocialistickí ideológovia nám však ŠILINOVÍM prostredníctvom ako takúto kvalitatívnu novinku v týchto vzťahoch ponúkajú iba svoju utopickú predstavu akéhosi nového -ekologického človeka- so svojim novým ekologickým systémom vedy a mravnosti. Čím sa bude onen nový -ekologický človek- kvalitatívne líšiť od dnešného človeka? Svojou dokonalosťou, tým, že bude plne rešpektovať to, čo dnešný človek nerešpektuje, že bude so svojej vôle žiť v naprosto súlade s prírodou, a to prostredníctvom novej vedy a mravnosti. Prečo to dnešný človek nerobí a nový, -ekologický človek- to robiť bude? Pretože ten dnešný nie je ekologicky uvedomelý, zatiaľ čo ten budúci už bude! Ale veď práve toto je ten najklesickejší, najstereotypnejší utopický projekt vybudovania nových, dokonalých powerov: bez dokonalého človeka. Toto všetko však nijako nemôže stačiť na skutočnú revolúciu v marxistickom zmysle slova.

Ďalším kameňom úrazu celej tejto koncepcie je teoretický zmätko okolo pojmu -vykorisťovania- u našich reálnosocialistických ideológov. Aby mohli interpretovať ekologickú krízu ako primárne sociálnu záležitosť a hľadať teda jej riešenie v sociálnej, spoločensko-triednej socialistickej revolúcii, neprípustným spôsobom rozšírili marxistický pojem vykorisťovania. V pôvodnom zmysle, tu ide výlučne o vykorisťovanie človeka človekom, teda o sociálny vzťah, vyplývajúci z určitého typu ekonomických, výrobných vzťahov: preto podľa Marxa nemožno vykorisťovať ani stroj, ani ropné ložisko, ani uholnú baňu, ani prírodu vôbec. Toto všetko môžeme iba využívať, prípadne zneužívať alebo až drancovať, ale z ekonomického hľadiska tu v žiadnom prípade, v žiadnej spoločensko-ekonomickej formácii nejde o vykorisťovanie.

Naši reálnosocialistickí ideológovia na čele s FROLOVOM /pozri napr. 1, s.151, HUBÍK 7 a 1./ však stotožnili využívanie, prípadne až drancovanie prírodných zdrojov s ekonomickým vykorisťovaním prírody: z technologickej záležitosti tak urobili záležitosť sociálne-ekonomickú, aby na ňu mohli uplatniť sociálne kritériá jej riešenia.

Z marxistického hľadiska platí naprosto jednoznačne, že vyjadriť nejaký spôsob využívania prírodných zdrojov pojmom -vykorisťovanie prírody- možno iba v obraznom zmysle, nikdy nie však v striktno sociálne-ekonomickom zmysle a že z takéhoto obrazného vyjadrenia nemožno vyvodzovať tie sociálne-ekonomické dôsledky, aké pre marxizmus vyplývajú z jeho interpretácie vykorisťovanie ako výrobného vzťahu. Frolovovský výklad -vykorisťovanie prírody- je teda hlboko protimarxistický, práve tak ako aj celá jeho koncepcia riešenia ekologickej krízy, ktorá na tomto výklade stojí.

Toto východiskové teoretické zmätenie pojmov vedie aj ku konfúznosti a prehĺbeniu utopičnosti všetkých tých návrhov na riešenie ekologickej

krízy, ktoré nám naši reálnosocialistickí ideológovia ponúkajú. Kvalitatívne novum ich budúceho -ekologického človeka- by mohlo hádam spočívať iba v tom, že takýto človek bude už bez problémov znášať kyslíčnik síry v ovzduší, toxické látky vo vode a v plodinách, celé to zdevastované životné prostredie, ktoré tu dnes už máme. Alebo tento všetkého tu už nebude? Akým zázrakom však od toho všetkého zbaví súčasnú kapitalistickú spoločnosť práve socialistická revolúcia? Na to naši ideológovia nenachádzajú odpoveď. Ani ju najíť nemôžu, pretože socialistický tábor už uskutočnená revolúcia ničoho z toho nezavila. A keď teda tá nie, akým zázrakom nás po nej toho všetkého dokáže zbaviť práve a predovšetkým ekologická výchova, ekologizácia človeka, vedy a mravnosti, ústiacia v ekologickej revolúcii? Ekologická výchova bude síce bojovať proti prežitkom konzumného vzťahu k prírodným zdrojom vo vedomí ľudí, ale sama osebe neznôže nič proti veľkorýpadlu s jeho denným plánom skrývky a ťažby; ekologická etika síce rozšíri naše mravné kritériá a vztiahne ich na všetko živé, samo osebe však nezabrání hynutiu našich lesov a všetkého života v nich.

Koncepcia ekologicko-technickej revolúcie

Naši reálnosocialistickí ideológovia nechcú a nemôžu pripustiť, že jeden odľučovač elektrárenského popolčeka - hoci aj bez ideologického školenia na ekologickú tému - má neporovnateľne vyššiu hodnotu pre riešenie ekologického problému než tisíc ideologických školení bez odľučovače. To by totiž znamenalo kvalitatívne zmeniť kritériá a výjsť z predpokladu, že ekologická problematika je prednostne, prioritne technickou a technologickou záležitosťou a iba sekundárne, sprostredkované aj záležitosťou sociálnou.

Na rozdiel od spomenutých ideológov sa domnievam, že tento predpoklad je plne prijateľný aj z marxistického hľadiska a vedie k naprosto konzistentnému a vyčerpávajúcemu teoretickému riešeniu celej ekologickej problematiky, a to tak v rámci kapitalistickej, ako aj v rámci socialistickej spoločnosti. A to bez všetkých tých teoretických lapsusov a absurdných praktických dôsledkov, ku ktorým vedie opačná ekologická koncepcia našich reálnosocialistických ideológov.

Ak je ekologický problém predovšetkým technickým problémom, musí aj jeho riešenie vychádzať hlavne z technickej stránky vecí. Tým sa však ešte nijako nespochybňuje skutočnosť, že každý ekologický problém vzniká, jestvuje a prejavuje sa v istých spoločenských podmienkach, týká sa vždy ľudí a má teda vždy aj určité sociálne príčiny a dôsledky - rovnako ako každý iný technický a technologický problém.

Taký spad elektrárenského popolčeka a kyslých dažďov majú koniec koncov vždy na svedomí ľudia, ich spoločenská výroba hmotných statkov: v kauzálnej reťazi nájdeme teda nepochybné sociálne príčiny tohto ekologického problému. Tento spad sa stal ekologickým problémom tým, že narúša ekologickú rovnováhu medzi človekom a jeho životným prostredím a toto jej narušenie má nepriaznivé dôsledky pre človeka a spoločnosť. Vo svojom konečnom efekte sú to v rámci spoločnosti vždy aj dôsledky sociálne: prejavujú sa, napríklad, ako dôsledky sociálne-zdravotné, sociálne-ekonomické, sociálne-kultúrne, sociálne-psychologické a pod.

Spad elektrárenského popolčeka a kyslých dažďov je však zároveň aj sprievodným javom určitého spôsobu výroby týchto hmotných statkov, vedľajším produktom určitej technológie výroby, symptonom moderného priemyslu a jeho techniky. Má v tom zmysle svoje technologické príčiny a aj tomu zodpovedajúce technologické dôsledky.

Dôležité teraz je však určiť rozhodujúce články danej kauzálnej reťaze, pretože od toho závisí prístup k riešeniu celého ekologického problému.

Cielom tohto riešenia je odstrániť nepriaznivé ekologické dôsledky uvedeného spadu. To sa však dá výlučne odstránením ich pôvodu, t.j. spadu samotného. Najradikálnejším, absolútnym riešením by bolo likvidovať továrenské komíny, zastaviť výrobu v im zodpovedajúcich tepelných elektrárnach, hutiach, zrušiť chemické závody, celulózky, atď., ktoré produkujú a vylučujú všetky tie tuhé, tekuté a plynné zložky týchto spadov. To by v podstate znamenalo likvidovať celý moderný priemysel, celý súčasný typ výroby hmotných statkov. Bola by to tá najdôslednejšia sociálna revolúcia, ktorá by tým pádom zrušila celé jestvujúce výrobné vzťahy a nastolila vzťahy kvalitatívne iné: bola by to sociálna revolúcie na spôsob Červených Kmárov.

O takúto sociálnu revolúciu ako spôsob riešenia ekologického problému však našim reálnosocialistickým ideológom zrejme nejde. Im ide výlučne o takú sociálnu revolúciu, pri ktorej sa plne zachováva dosiahnutý stupeň rozvoja výrobných síl a teda aj dosiahnutý stupeň rozvoja spoločenskej výroby hmotných statkov a kvalitatívne mení iba vlastnícke vzťahy z kapitalistických na socialistické. To je klasický, už vyskúšaný typ socialistickej revolúcie: táto sa však nijakým spôsobom nedotýka vlastného ekologického problému, pretože to, čo sa v nej rieši, nemá s podstatou tohto problému nič spoločné. Táto revolúcia síce odstraňuje kapitalistický typ vykorisťovanie ľudskej pracovnej sily, ale nič nemení na tom type využívania prírody človekom, ktorý má svoj výraz v mo-

dernej priemyselnej a poľnohospodárskej výrobe v technologickom zmysle slova a ktorý je základným pôvodcom súčasnej ekologickej krízy vo svete. O tom nakoniec jednoznačne svedčí skutočnosť, že už uskutočnené socialistické revolúcie v tomto ohľade neznamenalí nijakú kvalitatívnu zmenu ekologickej situácie smerom k jej zlepšovaniu. Naším ideológom je to v podstate tiež jasné a preto prichádzajú s koncepciou, že to, čo v tomto ohľade nestihla urobiť samotná socialistická revolúcia, dokončí socialistická výchova -ekologického človeka- nového typu.

Odstrániť nepriaznivé ekologické dôsledky moderného spôsobu výroby a zachovať pritom dosiahnutý stupeň jeho vývoja znamená radikálne zásahy predovšetkým do technológie tejto výroby, t.j. znamená to riešiť ekologický problém predovšetkým ako problém technický. Je to problém spoločný celej modernej civilizácii, nachádzajúcej sa zhruba na tej istej technickej a technologickej úrovni. Práve v tomto zmysle teda oproti ideológom tvrdíme, že na problémy spadú elektrárenského popoľčeka a kyslých dažďov nevyrieši z vecného hľadiska absolútne nič žiadna sociálna revolúcia /okrem absolútnej/, žiadna ideologická výchova, ale vyriešia ho predovšetkým odľučovače, zmeny v technológii výroby, zachytávania a zneškodňovania odpadov, nahradzovanie ekologicky škodlivej výroby výrobou ekologicky neškodnou a pod.

Preto napríklad riešenie problému kyslých dažďov, ktoré sú "jedným z hlavných ohrození akosti životného prostredia na celej severnej hemisfére" /44, s.169/, vidí odborník takto čisto technologicky: "Ochrana prostredia pred okyslovaním je teda podmienená znížením spotreby ropy, zemného plynu a uhlia pre energetické účely spolu so zavedením účinnej desulfurizácie palív. Pretože takéto opatrenia je možné zavádzať iba postupne v priebehu niekoľkých desiatok rokov, treba splo s tým sústavne monitorovať stav okysľovania všetkých zložiek prírodného prostredia, v najviac postihnutých oblastiach používať vápnenie a zavádzať nové druhy živočíchov a rastlín, ktoré sú proti okysľovaniu odolné" /tamtiež, s.173/. V celom článku niet, pochopiteľne, ani slova o sociálnej revolúcii ako o nejakom základnom predpoklade ochrany prostredia pred okysľovaním, ani zmienky o prioritnej ekologizácii človeka a nikomu to tam ani nechýba: naopak, keby to tam bolo, chápaloby sa to ako prejav totálneho zblbnutia príslušného autora-geochemika. Niečo také môže prejsť iba ideológomí.

Z uvedenej koncepcie vyplýva, že pre každý špecifický ekologický problém treba predovšetkým nájsť jemu zodpovedajúce, špecifické technologické riešenie a že práve v tomto technologickom riešení spočíva podstata vecí. Pravda, to nijako neznamená vylúčenie prípadného sociálneho riešenia, či vylúčenie zodpovedajúcej ekologickej výchovy a

vzdelávania, ekologickej osvety vôbec. Kladením priority na technologické riešenie nechceme význam tejto stránky nijako podceniť, iba ho uviesť na pravú mieru. A to v plnej zhode s východiskovou marxistickou koncepciou, ktorá na rozdiel od utopizmu tvrdí, že najprv treba zmeniť materiálne pomery a až potom možno očakávať aj úspešnú zmenu ľudí do týchto pomerov - nikdy však nie naopak. Aj vo sfére riešenia ekologických problémov preto jednoznačne platí, že sociálne opatrenia, ekologická osveta a výchova môžu len sprevádzať vlastné technologické zmeny nepriaznivých ekologických pomerov k lepšiemu, nemôžu ich však ani nahradiť, ani nijak podstatne predbiehať. Iba v tomto zmysle platí aj posledná z už citovaných KUHLMANOVÝCH desiatich téz pre zachovanie ekologickej rovnováhy: "Ekologickú ochranu možno prevádzať iba vtedy, keď bude zaistená neustála a rozsiahla osvetová /informačná/ činnosť na všetkých úrovniach" /38, s.13/.

Ekologický problém je však komplexným a globálnym problémom, preto aj jeho technologické riešenie musí byť komplexné a globálne. Najväčšou previazanosťou súbor všetkých jednotlivých technologických riešení by mal potom vo svojom celku predstavovať akúsi novú technickú revolúciu svojho druhu, zameranú na komplexné a globálne riešenie celej svetovej ekologickej krízy v jej podstate i vo všetkých jej základných prejavoch.

Ekologická revolúcia by sa v tomto zmysle teda zaraďovala do sukcesívneho radu technologických revolúcií, mala by predstavovať ich doteraz najvyšší stupeň.

Ak si vezmeme posledné technické revolúcie, charakterizujúce modernú civilizáciu, vidíme tento ich vzostupný rad: I. priemyselnú revolúciu charakterizuje masové zavedenie parného stroja a tomu zodpovedajúci vznik veľkovýroby z predchádzajúcich manufaktúr; v II. priemyselnej revolúcii je to predovšetkým bežiaci pás a vznik sériovej veľkovýroby; vo Veľkotechnickej revolúcii /VTR/ ide o automatizáciu, robotizáciu a elektrifikáciu a tomu zodpovedajúce postupné vylučovanie človeka /ako bezprostrednej zložky vlastného výrobného procesu/ z výroby.

V samotnej ekologickej revolúcii, ktorá by mala nadviazať na tento rad, teda nejde o akúsi hmlistú a abstraktnú revolúciu v oblasti -prístupu- človeka k prírode, o -etickú revolúciu-, zasahujúcu do oblasti jeho mravného vedomia a mravnej zodpovednosti, ale ide tu o takú konkrétne vymedzenú, špecifickú ekologickú revolúciu, ktorá sa týka práve a prednostne technickej stránky vzťahu medzi človekom a jeho životným prostredím, teda výroby hmotných statkov v rámci tohto vzťahu, jej technológie. Platí tu istá obdoba s VTR. V jej prípade hovoríme o kvalitatívnom zlome v zavádzaní vedy /zvlášť fyziky a chémie, matematiky a

biológie a ich aplikovaných disciplín/ do výroby: veda sa stáva výrobnou silou v tom zmysle, že dostáva svoje technologické vyjadrenie. Nejde tu teda o akúsi abstraktnú a všeobecnú, ale o špecifickú a konkrétnu vedecko-technickú revolúciu. Rovnako aj v prípade vlastnej ekonomickej revolúcie ide o kvalitatívny zlom v ekologizácii výroby a techniky, teda v ekologizácii výrobných technológií; teda nie o všeobecne ekologickú, ale o špecifickú ekologicko-technickú revolúciu /ETR/. Nie je to v žiadnom prípade iba formálna zmena v jej označení, ale veľmi dôležitá, podstatná zmena v stanovení jej náplne: samotná formálna zmena označenia je iba logickým dôsledkom tejto principiálnej obsahovej zmeny.

Hoci bezprostredne sa ETR meritorne týka práve a výlučne výroby, výrobných technológií, jej dôsledky môžu byť ďalekosiahle, ďaleko presahujúce rámec samotnej výroby a technológie. Situácia je v tomto zmysle obdobná, aká vznikla v súvislosti s I. a II. priemyselnou revolúciou a aká je dnes vzhľadom na VTR. Týmito dôsledkami sú totiž nielen nové technológie a výroby, ale na základe toho aj nové postavenie človeka vo výrobe, nové vzťahy medzi človekom a výrobným prostredím, medzi človekom a životným prostredím vôbec, medzi pôvodnou a unelou prírodou, nové typy ich vzájomného prispôsobovania sa v dialektike tvorby ekologickej rovnováhy. Toto všetko však nie je vlastným, špecifickým produktom samotnej ETR, ale len jej dôsledkom: zatiaľ čo vlastným, špecifickým produktom ETR bude celková kvalitatívna zmena v samotnej výrobe hmotných statkov, podmienená vznikom novej ekologickej technológie tejto výroby.

Ekologicko-technickou revolúciou by teda mala v tomto poňatí nastupovať etapa maximálnej ekologizácie výroby. Výslovne a meritorne výroby: teda nie etapa -ekologizácie človeka-, -ekologizácie vedy-, -ekologizácie mravnosti- a pod. Všetky tieto rôzne druhy -ekologizácií-, pokiaľ k nim v istom zmysle vôbec dôjde, sú principiálne počiadané ekologizáciou výroby, nadväzujú na ňu a sú teda z nej odvodené. Ekologická výroba by sa mala v dôsledku tohto procesu stať vyšším vývojovým stupňom oproti doterajšiemu stavu výroby: jej rozvinutím teda nesmerujeme k akémusi návratu do tých -vyvážených- ekologických vzťahov, ktoré tu už predtým /pred vznikom ekologickej krízy/ boli, ale k novému typu týchto ekologických vzťahov; jej produktom nebude obnova starej rovnováhy, ale vznik vyššieho typu ekologickej rovnováhy, vychádzajúci z vyššieho stupňa rozvoja výrobných technológií; nepôjde tu predovšetkým o -odstraňovanie deformácií-, ale samotné toto nevyhnutné odstraňovanie ekologických deformácií bude iba východiskom pre vznik novej kvality výroby a teda aj nového typu národného hospodárstva ako celku.

Pravda, toto sú všetko iba proklamácie: zostáva nám zodpovedať otázku, aká konkrétna náplň sa za týmito proklamáciami skrýva.

Obsah ETR

Základným faktorom, spôsobujúcim narušenie ekologickej rovnováhy a teda priamo vedúcim k ekologickej kríze, je problém odpadu vôbec, z toho bezprostredne škodlivého odpadu zvlášť. Producentom tohto odpadu je predovšetkým súčasná priemyselná výroba /iba sprostredkované cez ňu je to aj výroba poľnohospodárska a živočíšna/. Jej charakteristickým znakom je, že je to výroba márnوترátne plýtvajúca surovinami. Je to výroba natolko vysoko odpadová, že z kvantitatívneho hľadiska produkuje predovšetkým pre odpad: "V dôsledku výrobnjej činnosti človeka sa z východiskových prírodných materiálov stáva až do výšky 80% odpad" /9, s.406/. Preto práve v zameraní na tento faktor súčasnej výroby, na jeho riešenie, musí spočívať rozhodujúce kritérium kvalitatívnych zmien výrobných technológií v procese ETR.

Čo v konkrétnych celkových údajoch tento odpad znamená?

"V celosvetovom meradle na vytvorenie ročného konečného produktu v priemernom objeme 2,5 mld ton ľudstvo ročne využije 12-13 mld ton prírodných organických a anorganických látok, v rámci toho asi 6 mld ton palív" /tamtiež/. Teda z tých 13 mld ton je 10 mld ton priamy odpad vo výrobe, pričom zvyšok sa dostane do odpadu po využití jej výrobkov. Pokiaľ ide o naše domáce pomery, "v československom priemysle bolo v roku 1982 vyprodukované 520 miliónov ton tuhých odpadov... vyše 1 mld m³ kvapalných odpadov a zhruba 46 mld m³ plyných odpadov" /45, s.252/. To znamená, že na 1 obyvateľa ČSSR v roku 1982 pripadalo 33,9 ton priemyselných odpadov, 66,1 m³ odpadových kvapalných látok, a 3,9 tisíc m³ plyných. Na 1 m² nášho územia to predstavuje 4,1 kg tuhých odpadov, 7,9 l kvapalných a 0,4 m³ plyných - to všetko iba z našich priemyselných podnikov /pozri tamtiež, s.255/.

Aké ekologické dôsledky má tento obrovský odpad, sme už videli. Čo s tým však môžu výrobné technológie robiť?

Prvá, doteraz najbežnejšia cesta je zachytávanie, deponovanie, prípadne aj neutralizácia zneškodňovanie toho najnebezpečnejšieho, škodlivého odpadu. Je to vlastne cesta, ktorá sa nijako nedotýka samotnej podstaty jestvujúcej výrobnjej technológie, iba mechanicky k nej priraďuje určité prídavné zariadenia, plniace túto funkciu: to sú spomínané odločovače, čistiarne odpadových vôd a pod. Sú to všetko technológie, ktoré nezasahujú príčiny vzniku odpadu, ale sa zameriavajú iba na zmiernovanie, prípadnú likvidáciu jeho následkov, na to, aby mu zabrá-

nili šíriť sa v životnom prostredí človeka a bezprostredne ho ohrozovať. Tieto technológie však samotnú podstatu veci neriešia. A keď si uvedomíme onu 80 percentnú prevahu odpadu nad finálnymi výrobkami v súčasnom spôsobe výroby, ani ju riešiť nemôžu: -prídavné- technológia na zachytávanie, deponovanie a neutralizáciu odpadu by musela mať obdobnú prevahu nad vlastnou výrobnou technológiou, ak by mala byť maximálne účinná. Ale aj v takovom prípade by nám ešte stále hrozilo /a fakticky zatiaľ hrozí/ presýtenie krajiny, Zeme, odpadom: je stále ťažšie nachádzať dostatočne bezpečné miesta na jeho skladovanie a zneškodňovanie.

Druhou cestou, nadväzujúcou na predchádzajúcu, je využívanie odpadu ako zdroja druhotných surovín, recyklácia odpadov. Táto cesta tiež kvalitatívne neprekračuje horizont existujúcej výrobnéj technológie a -prídavného zariadenia- k nej, hoci v jej možnostiach by už bolo radikálnejšie riešiť problém hromadiaceho sa odpadu a jeho spätného využitia. Čo však v tomto prípade ešte stále bráni, aby sa tu podstatnejšie pokročilo dopredu, je práve technologická stránka veci. Napríklad, v našich domácich pomeroch "príčinou/poľa názoru podnikov/ nízkeho využívania kvapalných a plyných odpadov je neznalosť technológie získavania plnohodnotnej suroviny a nerentabilnosť výroby. Tento posledný faktor však dostáva každým mesiacom nový rozmer" /45, s.325/. Podniky nevedia využiť 73% kvapalných a 90% plyných odpadov a aj tuhý odpad sa využíva iba na 31,2% /pozri tamtiež/. Pritom je navyše známou skutočnosťou, že najbežnejšou formou jeho využívania je spalovanie ako rofma relatívne najmenej efektívna - a ekologicky nie práve bezávadná: technologická situácia je však taká, že aj v KUHLEANOVÝCH tézach sa spalovaniu škodlivého odpadu dáva jednoznačne prednosť pred jeho deponovaním /pozri 38, 6.téza/ - nakoľko nič lepšie s ním zatiaľ nevieme urobiť. Pritom zároveň platí zásada, že "riešenie otázky tuhého odpadu je kľúčovým, konečným riešením problému odpadu vôbec, a to tiež preto, že čistiace zariadenia na plyné a kvapalné odpadové látky sú vlastne technológiami na zmenu ich skupenstva na tuhé" /46, s.9./.

Ako vidieť, obe uvedené cesty riešenia problému odpadu narážajú na obrovské, až neprekonateľné ťažkosti, a pritom riešia problém odpadu - a tým vlastne aj celý ekologický problém v jeho podstate - iba čiastočne a nijako neprekračujú horizont doterajšieho -vysokoodpadového- spôsobu výroby, jeho surovinami a energiou plývajúcimi technológiami. Kvalitatívny zlom v tomto zmysle znamená až tretia cesta, v ktorej by mala spočívať vlastná podstata ETR: je to zavádzanie takých nových typov výrobných technológií, ktoré podstatne redukujú až vylučujú samot-

ný vznik odpadu vo výrobných cykloch, ktoré odpad jednoducho nepripúšťajú alebo ho pripúšťajú iba v minimálnej, ekologicky neškodnej miere. "Cielom je dosiahnuť komplexné zužitkovanie komponentov obšiahnutých v primárnych surovinách, prechod na bezodpadové technológie a na recykláciu odpadov tam, kde bezodpadové technológie sa zatiaľ nedajú zaviesť" /45, s.234/.

Táto máloodpadová a bezodpadová technológia výroby by sa mala teda realizovať v podstate v uzavretých výrobných cykloch, ktoré sa kvalitatívne odlišujú od doterajšieho prevládajúceho spôsobu spoločenskej výroby. "Až dosiaľ sa spoločenská výroba chápala ako otvorená sústava, ktorá využíva základné zdroje a odpad zabadzuje do prostredia, ktoré je so zreteľom na ňu vonkajšie. Otvorená sústava sa zakladá na princípe jednorazového využitia základného prírodného materiálu a z tohto hľadiska predstavuje svojráznu formu -úhorového hospodárenia-. Takto hospodáriť ďalej už na našej planéte nemôžeme. Nevyhnutný je prechod k uzavretým cyklom" /OLDAK.P., Životné prostredie a spoločenská výroba, in: 2, s.68/.

Je to veľmi výstižná charakteristika jedného z podstatných faktorov ETR, pochádzajúca od jedného z -neideologických- autorov toho sovietského ekologického zborníka, ktorý sme citovali na začiatku tejto štúdie. A samotný princíp uzavretých výrobných cyklov sa tu ďalej špecifikuje takto: "Tento spôsob výroby sa zakladá na princípe viacnásobného využívania tých istých -kubíkov-. To má však dve dôležité podmienky. Po prvé, východiskové prírodné zdroje sa nebudú ťažiť za každým pre jednotlivé typy konečných produktov, ale len raz na všetky účely. Po druhé, vyrábané produkty musia mať takú formu, ktorá by umožnila po čase, keď prestanú slúžiť svojmu pôvodnému účelu, zmeniť ich pomerne ľahko na základné, východiskové materiály pre novú výrobu.

Uzavreté výrobné cykly môžeme rozdeliť na dva podcykly: využívanie prvkov životného prostredia, t.j. premena prírodných produktov na materiálne statky a obnovovanie použitých prvkov životného prostredia /pod ktorým chápeme jednak premenu odpadu hospodárskej činnosti na surovinu pre nové výrobné cykly, jednak jednak obnovenie narušenej ekologickej rovnováhy/. Prechod k uzavretým výrobným cyklom a nepretržitému obehu látok vo výrobnom procese, kde spracúvanie odpadu bude konečným ohnívkom jedného obehu a začiatočným ohnívkom nasledujúceho, je jednou z najdôležitejších požiadaviek súčasného stupňa ekonomického rozvoja" /tamtiež, s.69/.

Pravda, pri zavádzaní uzavretých výrobných cyklov treba mať na pamäti, že základnú podmienku ETR, t.j. tvorbu novej kvality ekologickej rovnováhy, môžu výhladovo plniť iba vtedy, keď sa surovínový potenciál výroby bude postupne stále viac preorientovať na obnoviteľné prírodné zdroje a teda sa z neho budú stále širšie a radikálnejšie vylučovať neobnoviteľné zdroje. Bez plnenia tejto podmienky by sa totiž v dôsledku spoločenskej výroby nemohli ani pri uzavretých výrobných cykloch trvale a progresívne obnovovať použité prvky životného prostredia, čo by nevyhnutne viedlo k ďalšiemu, narastajúcemu narúšaniu ekologickej rovnováhy.

Základným modelom uzavretého výrobného cyklu je samotná živá príroda ako taká. V tom istom sovietskom ekologickom zborníku akademik VINOGRADOV píše v stati Technický pokrok a ochrana biosféry: "Biosféra sa sama, bez pričinenia človeka zorganizovala...na základe bezodpadovej výroby - - produkty životnej činnosti jedných organizmov sú životne dôležité pre iné organizmy. Pri veľkej biologickej výmene biosféry sa všetko zužitkuje" /in: 2, s.23/. ETR znamená v istom zmysle aplikáciu práve tohto modelu na súčasnú spoločenskú výrobu. Preto v tých uzavretých výrobných cykloch, ktorými sa presadzuje jej špecifickosť, musí podstatnú úlohu zohrať taký kvalitatívne vyšší typ bezodpadových technológií ako je biotechnológia. Práve pre biotechnológiu je príznačná skutočnosť, že -odpad- jedného výrobného podcyklu sa pri jej použití premieňa na surovinu základnú ďalšieho výrobného podcyklu. Táto dôležitá schopnosť biotechnológií z nich robí neodmysliteľnú súčasť prakticky každého uzavretého výrobného cyklu, keď k nemu pristupujeme z hľadiska využívania a obnovovania prvkov životného prostredia.

Sú to biotechnológie, ktoré majú "rozhodujúci význam pre ochranu životného prostredia, v boji proti jeho znečisťovaniu...Sú jediným typom perspektívnych priemyselných technológií, schopným čeliť dnes i v budúcnosti ostrým globálnym problémom našej planéty: problému potravinárskeho, problému energetickému a problému životného prostredia... Stávajú sa nepochybne novou zložkou vedecko-technickej revolúcie, tak ako sa ňou už stala jadrová technika, elektronika, mikroelektronika a robotika" /47/.

V duchu tu predloženej koncepcie ETR by sa to dalo skôr formulovať tak, že zavádzanie biotechnológií bude v tomto zmysle rozhodujúcim faktorom prechodu VTR v ETR. Tento prechod je postupný a plynulý: ETR priamo nadväzuje na VTR, je jej pokračovaním. Rozdiel medzi nimi je iba v akcente, ktorý bude ETR stále viac klásť na čo najúplnejšie využívanie

prírodných surovín, na prechod k ich obnoviteľným zdrojom, na bezodpadové technológie a im odpovedajúce uzavreté výrobné cykly - - teda na otázky, ktoré si pôvodne VTR ešte vôbec nekladla. Práve tento nový ekologický akcent, meniaci VTR na ETR, však vo svojich konečných dôsledkoch povedie kvzniku a rozšíreniu tej novej technológie, ktorá sa stane charakteristická pre celý kvalitatívne nový spoločenský spôsob výroby hmotných statkov.

Biotechnológie ako také nie sú samy osebe pre ľudstvo žiadnou novinkou: mnohé z nich človek používa či využíva vo svojich výrobných procesoch prakticky od počiatkov svojej cielaveďomej existencie /napr. rôzne kvaa-né procesy/. Súčasný kvalitatívny zlom pri ich využívaní a používaní spočíva však v tom, že dnes sa ich paleta podstatne rozširuje a že z ich sporadického, príležitostného a pomocného uplatňovania sa prechádza na ich uplatňovanie trvalé a funkčne podstatné, takže sa stále viac stávajú hlavnou, rozhodujúcou zložkou celého komplexu technologických procesov.

Ekologický akcent na novú technológiu nie je samoučelný, ale je to akcent, presadzovaný z hľadiska dosiahnutia takej ekologickej rovnováhy, ktoré by bola čo najpríznivejšia pre človeka. Z tohto hľadiska kladie ekologická výroba podstatne väčší a komplexnejší dôraz na človeka než tomu bolo doteraz. Všetky doterajšie spôsoby výroby brali človeka do úvahy predovšetkým len ako faktického či potencionálneho spotrebiteľa. Vo všetkých doterajších spôsoboch výroby sa človek ako pracovná sila musel v podstate prispôbovať technológii, bol ňou vtiahnutý do jej vlastnej štruktúry výrobného procesu, do ňou podmienenej čelby práce: takáto výrobná špecializácia, kladuca veľmi jednostranné nároky na telesné a duševné schopnosti človeka, viedla k jeho mrzačeniu a odcudzovaniu sa svojej ľudskej podstate. VTR pripravuje aj v tomto ohľade pôdu pre ETR tým, že oslobodzuje človeka od jeho podriaďenosti stroju, od funkcie súčasť výrobného mechanizmu a stavila ho v celej výrobnej štruktúre do nadradeného postavenia: práve k tomu smeruje automatizácia a robotizácia. Uvoľnenie človeka od podradnej, stereotypnej práce znamená výhľadovo celkové zvyšovanie akcentu na jeho tvorivú činnosť. ETR takto povedie kvzniku nového typu vzťahov nielen medzi výrobou /človekom vo výrobe/ a prírodou, ale aj medzi človekom a samotnou výrobou /výrobnou technológiou/, medzi človekom a umelou prírodou vôbec.

Táto nová kvalita ETR sa výrazne prejaví v tom zmysle, že doterajší vývojový trend, charakterizovaný industrializáciou a urbanizáciou, bude v tomto procese zrejme vystriedaný trendom, označovaným ako postindustriálny vývoj a dezurbanizácia. Tak ako všetko nové, aj tento nový trend je predmetom zúriveného útoku reálnosocialistických ideológov: dokazujú, že vlastne nejestvuje, že sú to výmysly buržoázných pavedcov,

že všetko aj v tejto oblasti beží po starom, že v rámci kapitalizmu nemožno zásadne hovoriť o nejakom pokroku vôbec, a teda ani o nejakom pokroku v tejto sfére zvlášť. Napriek tomu však nástup tohto nového trendu možno dnes už výrazne sledovať v priemyselne najrozvinutejších krajinách sveta, najmä v USA.

Pre doterajší trend bola príznačná koncentrácie výroby, ľudských zdrojov, ako aj ostatných zdrojov a aktivít: industrializácia takto viedla k urbanizácii, urbanizácia posilňovala industrializačné tendencie. Táto koncentrácia mala až po určité hranice stále narastajúce tendencie: rastú mamutie podniky, ich navzájom späté konglomeráty, okolo nich sa sústreďujú priemyselné veľkomestá, aglomerácie, megalopolity. Zdalo sa, že to bude nepretržitý proces, ktorý sa zastaví iba tak, že sa priemyselní a zurbanizuje celý svet. Už LENIN vychádzal z tejto predstavy vo svojom Imperializme ako najvyššom štádiu kapitalizmu a táto predstava až doteraz u marxistických ideológov prežíva: monopoly prerastajú v supermonopoly, ktoré socializmus prevezme ako hotovú organizáciu výroby v zindustrializovanom a zurbanizovanom svete.

Dnes se však už ukazuje, že po dosiahnutí určitej kritickéj hranice, determinovanej jednak VTR, jednak ekologickou krízou, začína nastupovať opačný trend. Pravda, opačný nie v tom zmysle, že by viedol k návratu späť - k predindustriálnemu a predurbanizačnému obdobiu. Dosiahnutá úroveň rozvoja výroby, výrobnéj technológie a organizácie výroby si už za nových podmienok jednoducho nevyžaduje ďalšiu koncentráciu zdrojov a aktivít. Naopak, v mnohých prípadoch by táto koncentrácia bola pre ňu nielen zbytočná, ale dokonca aj neúnosná a neefektívna, ak nie priamo škodlivá.

Jedným zo základných predpokladov tohto zvratu je intenzifikácia, ktorej proces dnes už aj u nás úporne presadzujeme: začína úspornosťou. Jej prvou etapou je úspora pracovných síl, ktorá je už výrazne zreteľná predovšetkým v poľnohospodárstve, hutníctve, baníctve, ale aj inde. Jej druhá etapa pokračuje uvoľňovaním výrobných fondov, pretože výroba už rastie rýchlejšie ako výrobné fondy, pričom nové technické vybavenie nemusí už vôbec byť nákladnejšie: napríklad, v prípade mikroelektronických čipov vidíme, že ich technický výkon vzrástol stotísiackrát, ale náklady na tranzistorovú jednotku klesli na jednu tisícinu povodnej hodnoty /pozri 48/.

Možnosti automatizácie, robotizácie a elektroniky sú v tomto ohľade zvlášť veľké. Federálny podpredseda vlády L. GERLE o nich povedal pri otvorení výstavy "Elektronika a automatizácia 83" toto: "Dôsledné prebojovanie elektroniky prispeje k zvýšeniu objemu výroby v priemysle

o 10 percent, k rastu produktivity práce o 20 - 25 percent, k dosiahnutiu 15 - 20 percentnej uspory materiálu a energie a k uspore 100 - 120.000 pracovníkov, ktorí sa budú môcť uplatniť v ďalších oblastiach reprodukčného procesu. Značné efekty sa dosiahnu aj v poľnohospodárstve, kde využívaním elektronických optimalizačných riadiacich systémov môžeme dosiahnuť na konci 80. rokov zvýšenie objemu rastlinnej a živočíšnej výroby o 7 až 10 percent" /49/.

Hoci to na prvý pohľad nevidieť, bezprostredne to súvisí s našou témou: intenzifikácia totiž dnes už mnohých prípadoch nie je v priamej umere s koncentráciou a zdá sa, že ide o vzostupný trend. Rovnako aj narastajúca ekoloická kríza spôsobuje, že prednosti koncentrácie sú stále viac potláčené jej zápornými dôsledkami. Dnes je už v mnohých prípadoch nevyhnutné aj za cenu zvýšených prevádzkových nákladov určitú výrobu dekoncentrovať: napríklad celý priemysel so zvýšenými nárokmi na čistotu ovzdušia, vody, na nehlukné prostredie, prostredie bez vibrácií /ako je napr. jemná mechanika a pod./.

V mnohých prípadoch sa táto dekoncentrácia stáva už aj ekonomicky výhodnou, teda je -výnosnejšou- ako koncentrácia: menšie podniky na vysokej technickej úrovni začínajú v tomto ohľade nanradzovať mamutie podniky. Ako uvádza P. HALL v The European City in the Year 2000 /in.50/, nová vysokovýnosná technológia môže dokonca previesť masovú výrobu k malovýrobcom, ba priamo až k -remeselníkom- nového typu, čo by mohlo viesť k výrobe v malých jednotkách /v podstate rodinných spoločnostiach/, ktoré vzniknú nielen z existenčných dôvodov, ale popri práci bude v nich dôležitý akcent aj na výchovu, domácnosť a zábavu. Nová technológia im umožní vyrábať rôzne výrobky v malých sériách, s obrovským množstvom obmien, prechádzať ľahko na výrobu rozmanitých výrobkov a zásobovať tak okolitý dostupný trh. Súčasné technológia už v mnohých prípadoch umožňuje existenciu celého radu takýchto drobných výrobní, ktoré sú schopné konkurovať centrálnemu mamutiemu podniku a prosperovať v porovnaní s ním /napríklad vo sfére tlačiarenského priemyslu a pod./. Keď veľkovýroba stráca prednosť lacnejšej výroby, prestáva byť rentabilná.

Toto všetko možno dnes už v zárodkoch pozorovať vo vysokorozvinutých industriálnych spoločnostiach a zdá sa, že aj z hľadiska ETR by práve toto mohol byť perspektívny trend. Rovnako aj v mimovýrobných sférach /administratíva, VVZ a pod./ sa tu zrejme odohrávajú radikálne zmeny, pretože videokomunikačná a samopočítačová technika umožňuje dekoncentráciu celých veľkých skupín pracujúcich, umožňuje im tiež napr. pracovať doma, a to za ľudsky oveľa priaznivejších podmienok než pri práci v sústredených kolektívoch.

V rovnakom zmysle sa tiež globálne ukazuje, že dnes už aj u nás prestávajú v stupovať do poradia aglomeračné výhody priamych foriem urbanizácie. MASALICKÍ o tom píše takto: "V poslednej dobe sa začínajú preukazovať tendencie opačné, teda niečo ako aglomeračné nevýhody, negatívne účinky, ktoré treba brať do úvahy pri cielavedomom plánovaní rozvoja sídelných systémov, teda pri plánovanom riadení urbanizácie" /51/. Čo sa prejavuje, napríklad, aj na tom, že "prevádzkové náklady veľkého mesta rastú v prepočte na jedného obyvateľa veľmi progresívne pri narastajúcej veľkosti sídelného útvaru. Už z hľadiska prevádzky mesta sú väčšie útvary ďaleko menej efektívne" /tamtiež/. A k tomu stále viac pristupuje aj hľadisko zdravého životného prostredia, hľadisko sumarizácie výhod a nevýhod bývania a života vo väčšom meste oproti menšiemu či predmestiu a pod. Masový útek ľudí z veľkých miest je vo vysokorozvinutých priemyselných krajinách dnes už dosť všeobecným trendom.

Kvalitatívna zmena teda nastáva v tom, že tento dezurbanizačný proces ako jeden z veľmi dôležitých faktorov zlepšovania životného prostredia - a teda aj ekologickej rovnováhy vôbec - sa v tomto zmysle stáva z prostých protestných akcií ľudí, z ich zbožného ekologického želania už aj ekonomickou a technologickou nevyhnutnosťou: iba v takejto podobe má však reálnu šancu na to, že nezostane v polche čisto utopických predstáv.

Rovnako to platí aj pre ostatné základné procesy, prebiehajúce v rámci EIR. Všetky uvedené príklady tu navyše jednoznačne dokazujú, že tu nejde o nejaké špekulatívne tendencie, ktoré by sa mali začať prejavovať až niekedy v bližšie neurčenej budúcnosti /ako je tomu s encou -ekologickou revolúciou-, ku ktorej dospeli naši ideológovia/. Naopak, pozorujeme ich už dnes, už teraz s nimi musíme rátať. Tieto tendencie nie sú teda len akýmsi možným budúcim, ale aktuálnym, už pôsobiacim východiskom nastupujúcej ekologicke-technickej revolúcie.

- 1/ FROLOV I.T. Perspektívy človeka, Bratislava 1984
- 2/ Spoločnosť a životné prostredie, Bratislava 1978
- 3/ ARAB-ČALI E.A., Karol Marx a globálne problémy, Nové slovo 11/84
- 4/ ČERŇOVSKÝ J., Čtyřstoletí nezinárodní ochrany přírody, Památky a příroda 8/83
- 5/ ČUVEPLÍK L., Ekologická etika v praxi, Nové slovo 2/84
- 6/ ČUVEPLÍK L., Vztah společnosti a přírody v podmínkách rozvinutéj socialistickéj společnosti, Nové slovo 12/84, Príloha
- 7/ HUBÍK S., Pseudokritika krízy, Nové slovo 6/84
- 8/ LISÝ J., Globálne problémy v buržoázných koncepciách postindutriálnej spoločnosti, Ekonomický časopis 1/84
- 9/ TULIKOVÁ T., ĐAKIN B., Spolupráca krajín RVHP v oblasti ochrany a reprodukcie životného prostredia, Ekonomický časopis 5/84
- 10/ The Future of Society, Moskow 1973
- 11/ MENÁČ V., Vođa, vodička, vodenka, Nové slovo 2/84
- 12/ ADAŠAŠEV I.I., Čelovek ispravljajet planetu, Moskva 1964
- 13/ ADAŠAŠEV I.I., Život zítra - tragedie nebo harmonie, Praha 1978 /povoďné ruské vydanie Moskva 1973/
- 14/ Československá ekologická katastrofa, ORF, Viedeň, 22.5.1984 19,30
- 15/ Naša krajina bude čoskoro neobyvatelná, Der SPIEGEL 12/83/citované podľa čs. prekladu v 150.000 slov 2/84
- 16/ Le Monde 7.1. 1984
- 17/ Prejav G. FUSÁKA na 10. zas. DV KSČ, Pravda 25.4.1984
- 18/ Rozbor ekologické situace v Československu, Listy 1/84, Príloha o stavu životného prostredia v Československu
- 19/ ZUKAL R., Jak si lžeme do vlastní kapsy. Výběr z čs. čtenářské samoobsluhy, 1984, samizdat
- 20/ VEPRĚK K., Investiční výstavba, životní prostředí a územní plánování, Investiční výstavba 7/83
- 21/ ZATKALÍK K., RUŽOVIČ M., Rozvoj voďného hospodárstva v SSR, Životné prostredie 2/84
- 22/ SMREK J., Macošský vztah k zdroju života, Pravda 12.4.1984
- 23/ DAVID Š., Životné prostredie, URBION, Február 1983, účel.tlač.
- 24/ RADČENKO I., Ochrana podzemných vód, Životné prostredie 2/84
- 25/ STIPKA M., K 20 výročiu uzákonenia KRNAPu, Vysoké Tatry 2/84
- 26/ Kyslý dažď? U nás?, Technické noviny 16/84
- 27/ LUKNÁR M., Nielen nedostatok vlady, Nové slovo 17/84
- 28/ Vode čo jej patrí, Pravda 6.4.1984
- 29/ Marx K., Kapitál I., Praha 1953
- 30/ KADLEC V., Dynamika nebo stagnace, Listy 2/84
- 31/ BILAK V., Pevne na strane mieru, pravdy a spravodlivosti, Pravda 18.6.1984
- 32/ SOVA B., Ohrožujú globálne problémy život? Technická práce 2/84

- 33/ HRABINA J., Socialistická ideológia a socialistický spôsob života, Pravda 19.6.1984
- 34/ Správa ČSTK, Pravda 18.7.1984
- 35/ ŠILIN K.I., Ekologická kultúra. O cestách vedoucích z ekologickej krízy, in: Sociologie mesta a bydlenia, 8-12/84
- 36/ ŠILIN K.I., Hodnotové aspekty budúcej ekologickej revolúcie, tamtiež
- 37/ HALOUZKA P., K problematike hodnotenia vlivu investícií na životné prostredie, Výstavba a architektúra 5/84
- 38/ Ekologický model tvorby životného prostredia, Veda a technika v zahraničí 10/84
- 39/ KASALICKÝ V., Životné prostredie a kultúrny rozvoj spoločnosti, Životné prostredie 3/84
- 40/ HONDŠ L., Strategické ciele VTR, Nové slovo 33/84
- 41/ Ekonomicky - ekologicky, úvodník, Pravda 1.8.1984
- 42/ HÁJEK B., Aktuálne problémy ochrany fauny ČSSR, Pamiatky - príroda 3/84
- 43/ VÁVRA O., Řešení ekologických otázek ve spotřebním průmyslu, Plánované hospodářství 7/84
- 44/ PAČES T., Geochemie oxysolování životného prostredia, Geologický průzkum 6/84
- 45/ VRCHOŤA J., Význam průmyslových odpadů jako druhotných surovinových zdrojů, Statistika 5/84
- 46/ OKÁLIOVÁ S., Hrivna v odpade, Nové slovo 32/84
- 47/ UNGEROVÁ M., Biotechnológia prijatá do rodiny "silných technológií". Technické noviny 11/84
- 48/ Hospodárske noviny 44/83
- 49/ bratisl. PRAVDA, 22.11.1983
- 50/ Growth and Transformation of the Modern City, Stockholm 1979
- 51/ KASALICKÝ V., Předpoklady a důsledky urbanizace, Hospodářské noviny 46/83
- 52/ FROLKOVIC P., Starostlivosť o životné prostredie v SSR, Urbanita 5/84

ca 2350

Blamovaná civilizace

Když Xerxes prorazil Leonidasovou obranou Thermopyl a táhl s obrovskou převahou k Athénám, občané státu učinili neuvěřitelné rozhodnutí. Nepostavili se k předem prohrané bitvě, v níž by byli poraženi a porobeni jako řada jiných svobodných obcí předtím, ale opustili Athény, vydali bez boje posvátné město, své domovy, svatyně, chrámy, oltáře a hroby na pospas nepřátelům a uchýlili se na lodě, aby pak v rozhodující námořní bitvě u Salaminy Peršany porazili. Zachovali si tak existenci a historie Evropy, pravděpodobně i celého světa, se neutvářela pod vlivem perské despotie, nýbrž řecké demokracie, ducha a myšlení. Athéňané mohli vděčit za tento vývoj jedinému muži, skvělý řečník Themistokles to byl, který prosadil ono šílené rozhodnutí, na první pohled stejně beznadějně jako obrana města.

V průběhu let na sklonku první třetiny 17. století vládl Albrecht z Valdštejna nejmocnější armádou na evropském bojišti a při nabídkách na spojení se švédským kancléřem Oxenstjernem a saským Arnimem mohl zformovat podobu střeoevropského prostoru (přinejmenším) podle svých představ. Opakovaně odmítl tyto nabídky, v únoru 1634 byl skolen partazánou setníka Deverouxe, rakouský dům se zachoval při moci a Vestfálský mír určil osud Českých zemí na další staletí. V tehdejší době platila astrologie za suverenní vědní obor, Valdštejn byl jejím stoupencem a každé rozhodnutí konsultoval se svým osobním astrologem Senim. Avšak ani historik takového formátu, jakým byl Pekař, nemohl vyvodit závěry z této okolnosti; pro historii našeho věku jsou rozhodující fakta a materiály.

Když Hitler sepsal *Mein Kampf*, vysloužil si pověst psychopata a směšného kašpara. Po jmenování kancléřem během pouhých několika let ukoval z chaotického Německa jediný strašný válečný stroj a na sklonku r. 1941 ovládal většinu Evropy. Čela pancéřových jednotek německé armády pronikla na dohled věží Kremlu a Stalina jen

s námahou jeho porađci přesvědčili, aby nepouští Moskvu.

Dějiny jsou amorální a iracionální, jak praví aforismus. Zneklidňují a provokují myslitele, aby byly nějakým způsobem utříděny, zmapovány. Jan Patočka ve svých brilantních "Kacířských esejích" píše: Dějiny tvoří sled událostí nepředpokládaných, s nimiž se nepočítalo, a přece se staly.

V eseji "Mají dějiny smysl?" uvádí: Hovoří se často o smyslu určitých lidských záležitostech, smyslu života, dějin, různých institucí, o smyslu demokracie atd., aniž je pojem smyslu sám určen a aniž se děje pokus o takové určení - zřejmě protože na jedné straně se pociťuje potřeba takového pojmu, na druhé se sám považuje za cosi samozřejmého. Potřeba pojmu tkví v tom, že tyto všechny věci jsou problematické a že je třeba vysvětlit je, protože nás různost možných výkladů nenechává lhostejnými.

Patočka pokračuje: Věci nemají smysl samy pro sebe, nýbrž jejich smysl vyžaduje, aby někdo měl "smysl" pro ně: smysl není tak původně ve jsoucnu, ale v té otevřenosti, v tomto porozumění pro ně, ... teprve my to jsme, kdo má možnost uvést je ve vztah k jejich vlastnímu smyslu, protože jsme tak, že náš vlastní život může pro nás samy nabývat smyslu, kdežto věcem tento vztah k nim samým není dán, "nemá pro ně smysl". Je-li tomu tak, nejsme to potom my sami, kdo dává smysl věcem? Není náš vztah k nim přes vztah k sobě samým "osmyslováním nesmyslného?" ... A dá-li se ukázat, že tato zkušenost je zároveň základním otevřením se pro celek svého života, pro svobodu své existence, neznamena to tím více, že původ všeho smyslu, jeho nulový bod, je v nás a v naší moci?

Patočka uvádí do vztahu pojem smyslu a pojem bytí tak, že mezi nimi je dalekosáhlá analogie a rovněž hluboký rozdíl. Navazuje na Husserlovo dílo "Krise evropských věd" se zaměřením na matematizaci přírodních věd, která jakožto disciplína i jako vzor pro každé zvědečtení jest - nebo byla až donedávna - jednou z bašt moderního nihilismu. Píše:

V matematické přírodovědě příroda není to, co se samo od sebe ukazuje, není fenomén, nýbrž je předmětem konstrukce a experimentu, který dává přírodu v rámci přísně vymezených anticipací, jež nemohou jako takové být realizovány, ale umožňují výpočet. ... Zástupci vědeckého života se často rozhořčují nad "zneužitím

vědy" v dnešní době; ve skutečnosti věda, která ztratila vnitřní smysl, nemůže reklamovat něco, čeho se sama zbavila...

Patočka potvrzuje a rozvíjí Husserlův poznatek, že krize věd a eo ipso krize společenství nejen evropského, nýbrž celé dnešní Bílé civilizace má počátek v době Galileově. Pro zajímavost - jak tuto skutečnost vidí básník:

Zeptáme-li se nepředpojatě, jak nabyla věda své dnešní podoby - což je samo o sobě důležité, ježto nás přece ovládá, a ani analfabet před ní není bezpečný, neboť se učí soužití s nesčetnými věcmi zrozenými z učenosti - , dostaneme už jiný obraz. Podle věrohodného podání začalo to v šestnáctém století, ve věku nejsilnějšího duševního pohnutí, tím, že se už lidé nadále nepokoušeli, jak se to po dvě tisíciletí náboženských a filosofických úvah dalo až doposud, proniknout do tajemství přírody, nýbrž že se způsobem, jež nelze nazvat jinak než povrchním, spokojili zkoumáním jejího povrchu. (R. Musil, Muž bez vlastností, kap. 72)

Z téhož díla, kap. 83: Cesta dějin není tedy cestou kulečnickové koule, která, když se odrazí, proběhne určitou drahou, nýbrž podobá se cestě oblaků, podobá se cestě někoho, kdo bloumá ulicemi, kdo je tady odveden stínem, tam hloučkem lidí nebo podivným protětím domovních front, a nakonec se dostane na místo, které ani nezná a které nebylo jeho cílem. V průběhu světových dějin tkví, že se vždycky jaksi zaběhnou.

Je nepochybné, že naše Bílá civilizace klesá dnes k samému dnu krize, kde se v určitém bodu dostaví nějaké řešení, předvídatelné ze současného dění pouze jako jedno z možností, více či méně pravděpodobné, avšak v podstatě naprosto nejisté. Je možno z dějin Bílé civilizace pozorovat, že se od počátku potýkala s vlnami krizí, že její dnešní podobu formovaly ať už pozitivně nebo negativně, nikdy však nebyla blíže ztroskotání než v právě probíhajícím stadiu. Naše národy, ležící v centru Evropy, zakoušejí působení a průběh krize centrálněji a jsou vystaveny intenzivnějším tlakům než některé jiné, to je také důvodem pro tak naléhavém dotazování po naší historii, naší současnosti a budoucnosti.

Po tisíciletém vývoji, po údobí ustavování se do pozdější vrcholové podoby, nabyla Bílá civilizace vystoupením Krista určující ideové náplně. Křesťanství vyslovalo nově nejen zákonitosti

vztahu člověk - transcendence, ale též návrh na řešení otázek mezilidských, sociálních, světských. Jakožto duchovní síla proniklo křesťanství záhy do všech společenských vrstev, včetně vládnoucích, kde však bylo asimilováno v intencích mocenských zájmů. Průběžně se také začíná projevovat rozpor mezi vlastní filosofickou podstatou křesťanských čistých idejí a jejich pragmatickou aplikací. Tak jako byli hubeni stoupci křesťanství na počátku, nedošlo ke změně ani po převzetí jejich praporu. Naopak pod ním bylo prosazováno šíření víry Karlem Velikým, Křížovými výpravami a dobývání zámořských kolonií - a to ohněm a mečem. Tato tragická dichotomie je zjevná a nepochybně ovlivnila celý další vývoj.

V tom směru rovněž přispěla svým dílem i církev, jakmile se institucionalizovala, od počátku velmi dbala poměru k mocenským světským silám s patrným úsilím na ně působit, ne-li přímo je řídit. Vzrůstající napětí mezi dvojím pojetím uskutečňování Božího království na zemi zrodilo reformismus, jehož závěrečnou fází byla Třicetiletá válka, určující až na další hranice mezi protestanty a katolíky, včetně politického rozdělení Evropy a samozřejmě také s důsledky v zámořských koloniích.

Tento bodový nástin je nezbytný pro pochopení dnešního stavu Bílé civilizace, jak chce být předložen. Frekvence vnitřních rozporů v jejím vývoji neohrozila do jisté doby stoupající růst její moc, po mohutných otřesech nastala další kulminace a zdálo se, že její perspektivy jsou nevyčerpatelné. V průběhu 18. a hlavně 19. století prakticky ovládala všechny kontinenty a stala se řídicí silou pro celý svět. V překotném letu za tímto cílem byly použity všechny po ruce jsoucí a efektivní prostředky bez ohledu na pozdější následky, s nimiž se ostatně v optimistickém a narcistním nadšení ani nepočítalo: násilí vojenské i ekonomické, moc a přímočarý rozum, to vše podporované výboji vědy a techniky.

Zdá se však, jako kdyby lapsus byl zakódován už v zárodečných genech vzrůstající se civilizace, ve schématu Abel - Káin, na němž se v průběhu tisíciletí nič nezměnilo. Simplicistní myšlení trvalo od počátku, bylo přítomno průběžně, a tak se jeví, že Galilei jen první zformuloval určité dobové povědomí. Představa, že vše je spočítatelné, uchopitelné a vysvětlitelné lidským ratiem byla přitažlivější a pohodlnější než tíživý a zneklidňující vid světa a jeho skrytostí, nepostižitelností, tajemstvím.

Úvahy o současném stavu světa se často zabývají příčinami krize, do níž zabředl. Krize je pocítována obecně, rozdíl ve východisku jejího osvětlení se zpravidla liší podle ideologie, kterou autoři zastávají. A tak jeden typ takových spekulací vidí řešení v odstranění kapitalismu, vykořisťování a nastolení sociální rovnosti, je zbytečné tento výrazový aparát ventilovat, na druhé straně zní hlasy o hrozbě diktatury, uchování demokracie a rozšiřování prostoru svobody individuální i společenské. Ale už sám fakt rozštěpení i jen do podobných dvou blokových hledisek svědčí o celkové hloubce krize. Jejich nesmiřitelnost může být překonána jedině tím, že jedno z nich zmizí. Nelze však předpokládat při současném stavu mocenských ambicí a dispoicí bloků, že se tak stane dobrovolnou abdikací. Okolnosti naopak nasvědčují tomu, jako kdyby bloky nad svými systémy ztratily kontrolu, systémy pracují samovolně a samy ze sebe určují běh dění. Apely na rozum jsou povýtce platonické, dnešní svět se řídí vlastními zákony jakési pokleslé racionality, myšlením neschopným překročit hranice utilitarismu. Jestliže tedy tyto faktory dovedly svět do situace, v níž se dnes nachází, není naděje na nějaký radikální obrat k záchraně, logicky lze očekávat jen pokračování po této zhoubné cestě. Domněnky, které akcentují politické rozpolcení Bílé civilizace na Západ a Východ a vycházejí z kombinací možností jejich konvergence, neberou v potaz společné rysy a společné projevy stávající krize. Připomíná to počítání nudliček v polévce, a ne o jakou polévku vlastně jde. Je však třeba chápat dnešek jakožto celistvost, která spíše předstíráním určitých rozdílů maskuje podstatu fatální skutečnosti.

...jenomže katastrofa se už udála

a lidé ji teprve uskutečňují... (Vl. Holan, Potom.)

Bílá civilizace - jakožto organismus - patrně nemůže uniknout zákonu, kterému podléhá i každý strom, to jest zrození, růstu, vrcholu, úpadku a smrti. Mnoho příznaků pak nasvědčuje, že dnešní stav krize je přesmrtnou fází, těžko jen určit časově nakolik a jakým způsobem vzdálenou zániku. Obecné povědomí to takto rovněž naléhavě pocítuje, věda a technika v tom směru pracují na plné obrátky.

Jak vůbec získaly věda a technika obrovskou a hrozivou moc, jak to, že z původního služebného nástroje vyrostl tento moloch?

Zavedením a uznáním experimentu nabyla věda netušené zbraň. Využila ji podle takového schématu: Vědecké je pouze to, co lze ověřit experimentem. Svobodnou duši člověka nelze experimentálně dokázat, je tedy třeba chovat se tak, jako kdyby nebyla. Nemí-li duše, člověk je jen jistým druhem mechanismu, něco jako věc nebo komplikovaný stroj. Stroj nepotřebuje svobodu.

Na tomto pozadí s interakcí vládnoucích a ovládaných se odehrály novodobé dějiny. Zvěčňování člověka vytvářelo ovšem některé potíže. Člověk jako oduševnělá bytost, vědomá si své mravní výlučnosti, je vzhledem ke svému stavu k transcendenci nositelem nejen odpovědností, ale dokonce povinností. On ví, že život není proskakování po zelené louce, že vedle sladkého mu bude snášet i trpké a vedle příjemného i odporné. A dalo mnoho úsilí, aby se těchto těžkostí vzdal. Zde opět přispěchala věda a její věrný fámulus technika, aby zaplatila každou špetku postoupené svobody, tu nějakým z pohodlnějším materiálním, tu útěchou: Žiješ přece, človče, lépe a bohatěji, další pokrok je za dveřmi, užívej dne a nemysli na smrt, ta je v nedohlednu a snad vůbec není.

A člověk tu nabídku v podstatě přijal, přistoupil na ten neuvěřitelný podvod a spokojil se svobodou na víkend. Tímto způsobem a pod patronací utilitaristické racionality vznikl typ člověka Bílé civilizace bez ohledu na kontinenty, hranice, politické systémy a mocenské bloky. Je to univerzální jedinec hromadící věci, tím nešťastnější, čím víc jich má, možná v horší mentální situaci než primitivní sběrač. Ztratil úctu k výšinám, tím ztratil sebeúctu a tudíž nepožívá úcty ani od nejbližších, své ženy, dětí, natož okolí. Je odsouzen k samotě, tedy egoista, lhostejný k volání souseda o pomoc, hlavně, že on sám má mír. Nemiluje nikoho a nikým není milován.

Vlastností, které si tento jedinec osvojil, promítá do širšího společenství, jeho požadavky ovlivňují vládnoucí vrstvy, které nakonec ať chtějí či ne, musí zajišťovat vzájemnou koexistenci a pro zachování rovnováhy musí vycházet sobectví ovládaných do jisté míry vstříc. Díky tomuto kupčení zmítají se malé i velké státy v křečích stejných chorob, jen hůře či lépe tajených. Přitom všichni vespolek předstírají pevné zdraví a optimismus.

Ať už probíhala historie Bílé civilizace různými peripetemi, vždy byla kultura, jako ostatně u všech velkých civilizací

nejen výrazovým prostředkem, ale i výkonem, který ospravedlňoval její trvání. V tom smyslu platila architektura vždy za vizitku úrovně kultury. Její vývoj v druhé polovině našeho století mohl uplatňovat ozlunu v úhelové potřebě poválečné obnovy. Jenže účelovost a typizace přetrvaly a staly se neodmyslitelným znakem úpadku architektury. Nastolení pravého úhlu a potlačování křivky a ornamentu o tom vypovídá jednoznačně.

A tak všechny kontinenty zaplavují sériové rodinné domky se sériovými zahrádkami. Úrodná sídliště s betonovými kotelí hromadných králíkáren obkličují stejně Paříž jako Prahu a pronikají nezadržitelně nejen do provincionálních měst, ale i za vesnici. Architektura se tak dala do služeb tendence zvládnutí člověka a pokud se kde ve světě za poslední dvě desetiletí vyskytl mimořádný architektonický výkon, platí spíše jako výjimka. Bylo by ostatně zajímavé pozorovat, jak by se vypořádala s úkolem postavit Karlštejn za pouhých sedm let. V poslední době se jen sporadicky objeví mimořádné dílo jak ve výtvarném umění, tak v literatuře. Představitelem civilizační kultury se stala televize, počůchle mrzkající skřep propagandy a manipulace, ryzí vastek vědotechniky do lidského soukromí.

Karel Čapek odlišil inteligenci do tří stupňů: chytrost, rozum a moudrost. Dějiny ukazují, že Bílá civilizace nepostrádala zoudrost v duších, srdcích a myšlenkách vynikajících jedinců, v praktickém uskutečňování skvělých idejí si však počínala vždy spíše chytrácky než i jen rozumně. Nesplnila svůj závazek vůči planetárnímu společenství, nestala se práva proklamované odpovědností, natož povinností. Nedokázala prosadit tak prostý, ale současně nejtěžší úkol milovat bližního jako sebe sama, aby mohl nastat pokoj lidem dobré vůle. Místo lásky nastolila meč, místo pokoje boj, krev a násilí. Nakonec pak poslední zoufalé pokusy o rovnost v chlebu dospěly k hlásání nenávisti jako návođu k východisku. A tak na dnešní rozhraní dějin stojí nahá, trapná, blámovaná. Nespasila svět, uvrhla ho naopak do stavu, kdy se rýsují jen dvě katastrofální možnosti zániku, buď vyhlazení válkou, nebo morem otráveného vzduchu.

Bezduchý kolotoč výroby pro výrobu zaplavuje společnost dalšími plechovými a plastickými věcmi, které ve skutečnosti nikdo nezbytně nepotřebuje. K té nadvyrobě šuntu je zapotřebí stoupajíc-

cího množství surovin a energie, získávané drancováním přírody. To-
to kořistnické zacházení příroda ovšem jednou přestane trpět, ješ-
tě nikdy v dějinách se nevyskytlo babrarštější společenství než Bí-
lá civilizace. Neosvědčila se, příroda tudíž nemá důvod ji zacho-
vávat. Přesto^{že} podle statistik připadá dnes na hlavu tři sta pade-
sát kilogramů výbušnin, nezahynou všichni a Země si vyvolí jiného
adepta pro další pokus. Civilizace vznikaly a zanikaly - tu jednu
smrt jsme všichni dlužni Bohu.

Ano, žijeme v dějinách na úvěr, veškeré lidstvo i jeden každý
z nás. Utěšovat se vírou v nějaký samospasitelný lidský rozum je
sebešálení, když jeho nedostatečnost jen urychluje sesuv k propas-
ti, moudrost vymizela a nikdo se jí už ani neodvážuje dovolávat.
To nejhorší je jisté, praví staré přísloví. Nezaujatá zkušenost ství
před nás zrak toliko jednoznačně neblahá vyústění.

A práce zbývá naděje. Poskytuje ji právě iracionalita dějin
prostřednictvím naší za-zkušenosti, tím, co je také za-zrakem. Na-
še jediná šance je tedy doufání v zázrak, o jehož podobě a proje-
vu nemáme prozatím nejmenší představu. Rozhodnutí katastrofické
je v našich rukách, ono spásné však leží mimo ně.

Žijeme na úvěr, v silokřivkách obrovských mocí, rozprostře-
ných nad námi, kolem nás, i v nás samých. Chlácholit se útěchou,
že je dnes život přece jen snesitelnější než někdy předtím závi-
sí na relativitě náhledu. A v opozitní nebezpečnosti, že ten
úvěr může být kdykoliv vypovězen. Odpovědnému jedinci nezbývá než
být s tímto vědomím. A žít tak, jako kdyby měl zítra zemřít.

222
Praha - září 1984

Jiná civilizace?

Článek Milana Kundery Tragedie střední Evropy v The New York Review z 26. čubna jsem četl začátkem léta. Četl jsem jej s uznáním za inteligenci, se kterou je napsán, s potěšením, že ještě neumřel zájem o naši národní story a také s povážlivým nesouhlasem na několika místech. Nebyl bych se však k článku asi vrátil a posilňoval zá-
měrne svůj nesouhlas, kdyby nebylo Lva Kopeleva, kterého si cením pro uvážlivost a nenápadnou moudrost. Ve velké reportáži Pavla Kohouta o volební kampani našeho staronového evropského poslance jsem totiž našel známku o tom, jak na jakési konferenci Kopelev pro-
sil Milana Kunderu, aby nevylučoval Rusko z Evropy. Uvědomil jsem si, že i já bych asi přednesl takovou žádost, i když k tomu nemám jiné než rozumové důvody, po tak velkých zkouškách, kterým byla vysta-
vena slovanská vzájemnost.

Samá tragedie střední Evropy je u Kundery vylíčena ovšem půso-
bivě. Kundera provedl amerického čtenáře velkolepým památníkem stře-
doevropské duchovní tradice, opřené o všechna jména, která už od Kundery známe, t.j. Freud a Mahler, Bartók a Janáček, Musil a Broch, Kafka a Hašek, Gombrovič, Miłosz, Palacký, Déry atd. Ukázal, že kulturní život nesnadně vymezitelné střední Evropy byl nesmírně
plodný a že je ho škoda. V každém případě vysvětlil Američanům hez-
ky, že duchovní přínos národů střední Evropy, "obětí a outsiderů
dějin", je ve svém významu pro Evropu nesrovnatelný s dnešní poli-
tickou zakřiveností tohoto prostoru. Navíc oživil svůj článek pří-
během filozofa, kterému tajná policie sebrala tisícistránkové dílo,
dodal několik větných formulací, které přímo vybízejí k tomu, aby
byly opakovány a hypotetické otázky položil stejně provokativně jako
kdysi, když nás nutil, abychom se trápili otázkou, zda stálo za to
křísit v devatenáctém století český jazyk a literaturu. Co takového
však udělal s Ruskem, když i Kopelev se cítil být dotčen?

Podřizují se a používám pojem Rusko tak jako Kundera. Nemám ho
však rád a již dlouho se mu vyhýbám, i když je to výraz krátký a
pohodlný, nespotřebuje se na něj tolik úderů do stroje jako na So-
větský svaz. Rusko je dnes už pojem ideologicky zřetelně zabarvený,
vždyť víme, co všechno zakresluje. Nejhorší je, bezděky zamlčuje exis-
tenci všech jiných národů Sovětského svazu a svádí k tomu, že že vní-
máme Estonce a Armény přes Puškina a Dostojevského.

Není asi úplně fér vybrat z Kunderova článku jen ruský aspekt. Čtu větu, kterou se Kundera už předem ohrazuje: "But Russia isn't my subject a já nechci zabřednout do jeho obrovských složitostí, s nimiž nejsem nijak speciálně obeznámen." Jenže, jak mluvit o střední Evropě a nemluvit o Rusku? Není tragédie střední Evropy dána těsností sousedství se Sovětským svazem, bratrským objetím, ve kterém se těžko popadá dech? Kundera o tom nenechává nikoho na pochybách, že podle jeho názoru teprve po politických převratech poválečné doby skončila příslušnost střední Evropy k Západu: "...země střední Evropy cítí, že změna v jejich osudu, která nastala po roce 1945 nebyla pouze politickou katastrofou: byl to také útok na jejich civilizaci." V souvislosti s líčením zániku středoevropské duchovní tradice je toto tvrzení ponekud nepřesné. Kundera sugeruje Američanům myšlenku, že začátek konce střední Evropy je spojen se vstupem Ruska do tohoto prostoru. Sdílím s Kunderou obdiv ke středoevropské duchovní tradici. Vždy mě dojíká, když se o někom, koho jsem dosud považoval za typického muže Západu, dozvím, že se narodil někde v Haliči nebo na Moravě a že jeho prarodiče se spolu s mými prarodiči stěhovali s místa na místo v tom podivném žaláři národů, kterým bylo právě Rakousko-Uhersko. Souhlasím s tím, že právě promíšenost, ve které tu národy žily, propletenost vlivů, jazyků a tradic vytvořila hodnoty první evropské velikosti. Souhlasím s tím, že tato stará tradice byla přerována a že dnešní politické režimy v tomto prostoru ji záměrně potlačují. Nemělo by se však smlčovat, že na začátku konce středoevropské tradice nestálo Rusko. Jistá slušnost politických a kulturních poměrů, které trvala u národů střední Evropy více méně až do roku 1937 byla vyrvána z kořenů Hitlerem. Především z šílených činů nacistů vyplynulo, že se národy střední Evropy staly obětmi a outsidersy dějin. Byl to přece nacismus, který dokonale umlčel "židovského génia", který byl integrální součástí středoevropského duchovního rozvoje. Tragédie střední Evropy se začala odvíjet bez vlivu východního prvku, anebo aspoň bez podstatného ruského podílu, nádor, který zahubil to, co tu předtím bylo, vyrostl na západoevropských dějinách a živil se z odpadků západoevropských myšlenkových vynálezů. Taková byla skutečná dějinná posloupnost, jen zbytečky staré střední Evropy dodýchaly v ruském náručí. Všichni si však pamatujeme, že se do něho uchýlily samy, aspoň duchovní inklinací podmíněnou západním dějinným zklamáním a utopickými nadějemi. Naděje se však setkaly se sovětskými mocenskými ambicemi a z toho pak vyplynulo všechno ostatní.

Ve střední Evropě žijeme s dějinnou omluvenkou. Žijeme s vědomím,

že naše nešťastná poloha na hranici dvou civilizací nás předem znavuje zodpovědností za tvar národního osudu. Ať bychom dělali co dělali, stejně si nepomůžeme, když jsme už jednou v ruské sféře. Je příjemné číst, že nás i Kundera zbavuje před světem vší viny. "...když Rusové okupovali Československo, udělali všechno možné, aby zničili českou kulturu. Zkáza měla trojí smysl: za prvé zničila střediska opozice; za druhé podkopala identitu národa, aby mohl být snadněji pohlcen ruskou civilizací; za třetí násilně ukončila moderní éru, éru, v níž kultura ještě usilovala o tvorbu vyšších hodnot."

Nechci tvrdit, že tato věta je pro Kunderův článek typická, nicméně svědčí o tendenci připsat ruskému prvku démonický vliv. Události nejsou až tak vzdálené, abychom si nepamatovali, že s českou kulturou, která se nám zdála být v šedesátých letech v tak slibném rozběhu, nezatočili Rusové, ale našinci, středoevropané původem i výchovou. Nedělám si žádné iluze o váše instrukcí a rad, které přicházejí z imperiálního centra, abych použil termínu Györgye Konráda, viděl jsem však na vlastní oči, jak obecnou tezi o "očistě kultury" naplnili životem a vzácnou činností naši kolegové z kultury, školství a vědy. Bifra ducha nesla na sobě nesmazatelnou pečeť domácího původu, byla prosycena našimi domácími vášněmi, závistí, nadějí na lepší místo, tušením odměny, strachem, zbabělostí, rychlým rozpadem solidarity atd. A ti lidé, kteří v posledních patnácti letech tolik znesnadnili život mým přátelům a mně, kteří jsme se snažili zachránit něco "z autority myslícího, pochybuujícího jedince", mluvili všichni česky nebo slovensky, mnohé z nich jsem dokonce znal, tvářili se předtím jako kamarádi. Máme s Kunderou společnou paměť a neměl by tedy svádět všechno na ruskou civilizaci. Měl by Američanům spíše říci, že kdyby se nešťastně stalo a přišli k nim Rusové, aby se nebáli jich, ale spíše svých vlastních lidí. Střední Evropa není tak zajímavá svou ruskou civilizací, ale spíše tím, jak rozdílně se v ní zařídily národy vystaveny stejnému ruskému vlivu. Ve stejné hustotě rad a instrukcí žijí, co by kamenem dohodil, Maďaři ve slušnosti, kulturní toleranci a duchovní rozmanitosti, která až nápadně navazuje na středoevropskou tradici. Nezluvě ani o tom, že ani po všech bouřích se neděje v Polsku vše podle Kunderova modelu ruské civilizace.

Kundera zvedl starou Solženicynovu otázku po vztahu Ruska a komunismu a odpověděl na ni jinak. Když se ptá, zda "je komunismus negací ruské historie nebo jejím naplněním", odpovídá, že "je obojím, tak negací /například její religiozity/ jakož i naplněním /naplněním jejich centralistických tendencí a imperiálních snů/." Přitom dodává, že středoevropské národy pocítují mnohem silněji druhý aspekt. Nad tímto

druhem otázek se dá samozřejmě diskutovat do nekonečna. Diskuse se vleče pak až k Petrovi Velikému, ke sporům mezi slavjanofily a západníky, ke kulturnímu dualizmu takřka ve všech středoevropských tradicích. Pro Solženicyna je komunismus zlověstným importem ze Západu, pro Kunderu je to systém natolik rusifikovaný, natolik přetvořen ruským prostředím, že je už naprosto cizí západní tradicí a západnímu myšlení, že je to už jen jakási ruská civilizace. Kundera utvrdil rozšířenou západní představu, že komunismus je nepochopitelná ruská nemoc. O to, jak a nakolik by komunismus poruštěn, lze vést i akademický spor, o tomto tématu bylo napsáno dost a dost knih. Já se však nemohu ubránit pocitu, že v představě komunismu jako ruské civilizace je naruby obrácena primitivní ideologie mých denních novin. Řekl bych, že tato "knih zapomnění" je trochu nemravná. Komunismus jako doktrína byl vypěstován na Západě, vyspekulován v Německu, vycvičen v bojovnosti ve francouzských revolucích, uložen do regálu v Knihovně Britského musea. Jako bývalý čtenář Leninových spisů si pamatuji, jak mi Lenin připadal neruský, jeho ideologický akcent pocházel z Paříže, Londýna a Curychu. Zapomínat na to všechno mi připadá stejně nemravné jako porudit dítě, dát ho na vychování do ciziny a potom se ho zřeknout, když se nechová tak, jak by mělo, když mluví cizí řečí a není mu dobře rozumět.

Nemělo by se také zapomínat na to, že velká část evropských intelektuálů sledovalo ruskou transformaci západoevropského dědictví s nadšením a netvářit se dnes tak, jako by bylo od začátku jasné, že ruský experiment je beznadějný. Kdyby někdo sestavil antologii z projevů oddanosti k sovětskému Rusku, kterými hýřili evropští intelektuálové třeba ve třicátých letech, mladá generace by se divila. Nepochybně by se Sověti sami postarali o obrat v nazírání na svou roli v Evropě, faktem však zůstává, že pokud jde o vnitřní tuhost režimu a jeho uzavřenost, není Rusko horší než v oněch třicátých letech. Rusko není horší, je jen silnější a v tom je celý problém. Tím víc by měl rozum radit k tomu, aby nebylo vylučováno z Evropy a z evropské civilizace. I kdybych se však snažil sebevíc, nemohu následujícím větám z Kunderova článku rozumět jinak: "...na východní hranici Západu - více než kdekoliv jinde - se nehledí na Rusko jako na jednu z evropských mocností ale jako na osobitou civilizaci, jinou civilizaci... totalitní ruská civilizace je radikální negací moderního Západu, Západu, který vzešel před čtyřmi stoletími na úsvitu moderní éry: éry založené na autoritě myslícího a pochybuujícího jedince a umělecké tvorby, která vyjadřovala jeho jedinečnost."

Kdybych byl Rus, a třeba i Rus v emigraci jako Kopelev, nebyl bych z toho jen smutný, určitě bych se i urazil. Jestliže je Rusko jinou civilizací, znamená to asi, že je vše marné, platí pak povzdech z dob dávno před komunismem - Východ a Západ se nikdy nezbliží. Rozdílné civilizace nemohou jinak než se zařít na obranu a my tady, na východní hranici Západu a západní hranici Východu, se musíme smířit s tím, že budeme nadále poslušně hrát úlohu obětí a outsiderů dějin.

Evropa je dnes nepochybně ve velmi špatném stavu, tragédie střední Evropy nebyla ostatně jedinou evropskou tragédií. Evropa vyráběla tragédie hromadně a má před sebou ještě tu konečnou, jestli to půjde tak dál. Oddělování Ruska od Evropy, o kdyby šlo jen o oddělování kulturní a duchovní, evropské vyhlídky nezlepšuje. Sbližení Ruska a Západu jakýmkoliv kroky uvolnění je pro Evropu sebezáchovný akt a v tom smyslu je nadřazeno intelektuální hře o nejlepší argumenty do diskuse, zda je Rusko součástí Evropy anebo zda už představuje jinou civilizaci. Znáám nazpaměť mnoho argumentů z obou soudků, avšak právě proto, že žiju na hranici mezi Východem a Západem, svobodně se rozhoduju užívat hlavně těch argumentů, které nevylučují Rusko z Evropy a neproblubují příkop. Takové svobodné rozhodnutí pro myšlenku, že Rusko nepředstavuje jinou civilizaci, je navíc také užitečné, protože předpokládá nezaujatě zkoumat procesy, které v ruské transformaci západoevropského dědictví probíhají a hledat malé naděje které jí prosvítají. Samozřejmě je obtížné u takového rozhodnutí setrvat, když mě státní televize denně zviklává a bezděky dává za pravdu Kunderovi. V takovém případě si vezmu nějaký obyčejný sovětský román, které se u nás teď překládají a čtu si. K čemu se má člověk uchýlit, když ne ke knihám?

Kunderovo nazírání na středoevropský prostor se sice dobře čte, ale sklíčuje špatnými možnostmi, které otevírá. Američanům zvláště bych nenamlouval, že Východ je radikální negací Západu, někteří si to beztak myslí, tak jako si to bezpochyby myslí i někteří Rusové. Je to asi nadějnější utvrzovat evropskou tradici Ruska než jeho tradici izolacionistickou, kterou jsme s Kunderou oba ještě zažili. Západ může bez rozporu s fakty přijmout myšlenku, že transformací komunismu se Rusko přiblížilo k Evropě víc než čím jiným a že se protrpělo jednou možností dějin, na kterou Západ připravoval a již byl shodou okolností ušetřen. Jako myslící a pochybující jedinec, žijící na západní hranici Východu, bych rád jen dodal, že všechno, co si Evropané zatím nadrobili, vzešlo z jejich vlastních hlav a že ani ze nějaké příští nadrobení z nás nikdo vinu nesmyje.

Září 1984

Petr Kabeš: Příspěvek pro 14. Mezinárodní bienále poezie
pořádané ve dnech 30.8 - 3.9.1984 v Liège /Belgie/,
na téma "Poezie roku 2000".

Drazí básníci,

bohužel oprávněně jsem předpokládal, že úřady mé vlasti mi neumožní vyhovět Vašemu milému pozvání. Bylo by to poprvé po roce 1968, tedy po šestnácti letech, kdy bych opustil hranice Československa.

Stejný čas chybí století, poezii, případně i nám do pomyslného ale přitažlivého mezníku, k němuž se budou upírat Vaše rozpravy.

Již tato pouhá číselná shoda let směřovala moji pomyslnou účast na jednání do silových polí asociací a úvah, které se nakonec zaštitily verši. Zde jsou:

A nežijeme snad v jakési Reálii,
zemi zdrobnělých hráz, zaváti mlčením?
Ze zavřených úst zní stín nesmírného řevu,
propast přimrzá pevně k rtům: ano, tak
klid živých rušíme neslyšeným voláním
voláním - koho? Řve z nás tma hrobu,
jména, jež nejsou hlasem zaměnitelným:
V zděšených hrdlech jména ztratila hlas,
osvobodivý křik, jenž bez naděje burcoval.
Hrob v hlavách tkví a cizími rty líbá
rty živých, jimiž nebudeme nazítří,
mrtvi snad napůl, do úst z úst dýchající
s představou, že může ještě roztát mlčení;
neboť Bůh v nás žádat musí počet na nás,
strach ze strachu nemá právo přehlušit jej.

Promiňte mi prosím, že jako prostředek komunikace na bienále poezie jsem zvolil právě verše. Neboť jestliže mám obavy o osudy básníků všude tam, kde totalitní moc - a jen zdánlivě paradoxně právě ona a bohužel poze ona - doceněuje sílu svébytného slova, nemám obavy o životnost a životaschopnost poezie. Od začátku třicátých let dodnes - myslím teď na Evropu - trvalý válečný stav, který si svět zvykl nazývat mírem, zdá se, poezii samé nikterak neuškodil.

Jinak se jeví pohled na percepci veršů. Ezra Pound viděl v poezii "činnost nezbytnou pro dobrý chod společnosti, protože je záštitou, hygienou a lékem jazyka". Tady se již zřejmě shodneme - bez ohledu na nepřenosné zkušenosti literatur, které mají básníky zakazované i básníky, kteří zakazují sebe, jak je diagnostikoval autor českých samizdatových veršů - na nedostatečnosti poezie tváří v tvář oné "explozi sdělovacích technik". Také vyhlídky poezie ve srovnání s chladnými médii chrlícími informace oslnivě prostoduché se zdají být pochmurnější. Ponecháme stranou úvahy o možném srovnání kroku /některé experimentální poetiky dokonce a často i zdařile obecný trend předjímalý/.

Podstatnější mi totiž připadá jiný aspekt. Třebaže zbavení iluzí o mesianismu poezie, jen s lítostí a naštěstí nedokonala loučíme se s představou vzájemné korespondence mezi básníkem a světem celistvým, jednoduše řečeno s prožíváním stále ještě této civilizace, této kultury. V tomto smyslu se odvažují mluvit o generečních vlnách nastupujících od třicátých let do konce let šedesátých jako o generaci jediné, generaci poslední.

Nepochybují o tom, že jsme svědky nevyhnutelného konce jedné civilizace, a to konce organického, nikoli nezbytně katastrofického. Poezie dnes i za patnáct let naplní svůj úděl, pokud zůstane tím, čím v naší kultuře vždy byla: oslovením. Oslovením je modlitba, vzývání i zařikání. Také závěť - tedy ohlédnutí, vyrovnání a odkaz - je oslovením. Nacházím dílčí věty takové společné závěti ve verších Georgise Seferise, Octavia Paze, Czesława Miłosze stejně jako ve verších mého ruského vrstevníka Josifa Brodského nebo českého Ivana Wernische. A jedna z poezií tohoto rodokmenu mě vedla ke skromné

ilustraci mé představy o možném zvýraznění kontinuity, o oslovení ozvěny.

Verše citované v úvodu jsou totiž pouhou variací, ba dokonce snad parafrází diktovanou časem. Předlohou byly verše napsané ve Francii roku 1942, kdy mně byl sotva rok. Jejich autor Pierre Emmanuel je později zařadil do sbírky nazvané Svoboda vede naše kroky:

A nežijeme snad v jakési Kimmérii,
obrovské zemi hrůz, zavátí mlčením?
Z otevřených úst zní řev nesmírného stínu,
rty pevně přimrzly k propasti: ano, tak
klíč mrtvých rušíme svým němým voláním
voláním - ke Komu? Řveme jen do tmy hrobu,
že není jmen, jež jdou za Jménem jediným:
V zúženém hrdle Hlas však udusil to jméno,
osvobodivý křik, který by burcoval.
Hlava tkví ve hrobě a našimi rty líbá
rty mrtvých, jimiž my budeme nazítří,
doposud žijeme, svůj dech však zastíráme
ze strachu, že by jím roztálo mlčení;
neboť Bůh by byl s to žádat snad na nás počet
a z Něho máme strach více než ze strachu.

Děkuji básníkovi, děkuji vám.

68
/Poznámka: verše P.E. jsou
citovány v překladu
dr. Jindřicha Pokorného/

O p a d á n í

Jablka padají ještě nezralá. Sbíráám padančata do košíku a napadá mě "Gallia omnis divisa est in partes tres, quarum unan incolunt Belgae, aliam Aquitani...", ví Bůh, proč zrovna tohle u těch jablek. Ale představil jsem si jak byla Gallia rozdělena in partes tres, jak tam fungovala domácí správa a v každé té části trochu jiná, jak tam vládla místní moc, jak si obyvatelstvo za dlouhá desetiletí zvyklo na tu vládu a na to fungování, jak se tam lidé pod svou správou cítili ve svém a doma, měli své zvyky, tradice, své zábavy, svůj způsob obživy, svůj humor, svůj vkus, svou kuchyni s oblíbenými jídly, své čáry obzoru, své sady, svou výšku nebe a své zvláštní trávy a koření.

Potom přitáhl Caesar. Lidé si za svůj jeden život museli začít zvykat na jinou vládu a moc, na jinou administrativu, na jiné způsoby, které nebyly jejich, a jak si na to všechno nakonec zvykli, naučili se zacházet s tou novou mocí a pomalu, tak jako malení u nás v zahrádce, vysouvat a posouvat pod zemí odnože své přirozenosti, které pomalu prorůstaly oktrojované struktury a naučily se je trpět jako kameny uložené v cestě hmatající odnože, obcházet, brát na vědomí, nevšímat si jich, vyhnout se jim a přestat je vnímat víc než bylo nezbytně nutné.

Žili nakonec zase po svém a načerno pod tou cizotou a jak odcházely generace a přicházely nové, zvykaly si i na cizotu jako na přirozenost. Stesk, nesouhlas, odpor a revoltu už měli jen zakódovanou v krvi, v tkáních těla a mozku a pomalu o nich přestávali vědět. Rodili se, žili, plodili, pracovali a umírali pod Velkou Říší Římskou a už dávno jim to nepřišlo.

Velká Říše Římská byla navždy sobě i všem pokořeným provinciím. Svět a život byl nemyslitelný jinak než jak ho lidé v Římě i v provinciích žili pod vládami a císaři. Války vzpoury, hrdinové, tragédie, proměny moci se jen vzdáleně týkaly řemeslníka nebo rolníka, který sbíral

jablka v zahrádce nebo choval kozy a dělал sýr, stavěl si dům a píl nějakou chmelovinu. Život šel dál, lidé si zvykli na všechno.

Zanikla Říše Římská i její provincie. Co tenkrát vládlo a rozhodovalo o životech, není. Nejsou žádné Životy ani nic jiného živého z těch časů. Struktury té dávné moci se rozpadly v nic. O hrůzovládách císařů i republik se dnes lidé dovídají z televize jako o pohádkách, otroctví z těch časů chápeme jako globální pojem, abstraktum, za nímž si nepředstavujeme konkrétního otroka, konkrétní podobu bezpráví, soukromá neštěstí. Nevíme nic o 99 procentech tragédií svobodných duchů v Římském i jiných impériích, přestože ty tragédie byly a zmarnily tisíce vzácných lidí.

Jsou nové Velké Říše a nové provincie, nové světovlády přesvědčené o své definitivnosti a nová otroctví, nové způsoby pokořování a nové způsoby adaptace na cizí tělesa v přirozeném společenství pokořených.

I to všechno zanikne. Upadne, padne, zajde jako ta jablka. Nezbude z toho nic. Ani z brutální a podlé moci ani z lhostejných davů ani z ušlechtilých a tragických vzpour. Přestanou platit vševládná definitivní pravidla a zákony, rozpadnou se v nic, nezbude stopa po životech zdrcující většiny spravedlivých. Přijdou další modely uzurpátorských vševlád a rozpadnou se v nic se vším všudy. Samy i s těmi jimž vládly.

Nelze se držet ničeho. Všechno co právě určuje náš život křičí o žulové pevnosti a věčné nepomíjivosti, ale je pomíjivé, vratké, dodýchává, už skoro není, proměňuje se v prázdno za tisíc let.

Lze se držet jenom Lízinčiny lehounké a chladivé ručky na houbách v lese nebo celou cestu z hub do vsi. U křížku, kde se stalo dnes už skoro před sto lety neštěstí - jeden chlapec zasáhl při rvačce cestou ze školy druhého kudličkou do srdce - rozumuje, kdykoli ho míváme, její tříapůlletý rozumek:

"A on ho píchl a on umzel?"

"Nojo, umřel."

"A kde umřel, u toho Ježíška?"

"Ten tam tenkrát ještě nebyl. Toho chlapečka odnesli a

umřel v jedné chalupě."

"Já vím, já jsem tam byla."

"To ne, Lízičko, to bylo dávno, ještě jsi nebyla na světě."

"Já vím, nebyla jsem na světě, ale byla jsem tam. A paní doktorka tam byla. A doktozi. Měli bílý pláště. A jaký měli ty kluci očí? Jeden modlý, že, a jaký ten dlouhý?"

"Ten asi hnědý."

"Nojo. Hnědý. Ten co ho přiča měl modlý. Ten co uzal měl kraťasy nebo trenky?"

"Myslím, že kraťasy."

"Nojo. A paní doktorka a ti doktozi ho dali v tý bedně do hrobečku, že?"

Držím se té ručky a té Lízičky, jediného pevného, společlivého nepomíjivého bodu v dějinách, zatímco se všechno kolem na planetě bortí v neslyšitelném a dosud neviditelném pádu jako Kolářovy zmuchlané katedrály.

Večer ve tmě slyším pačat jablka.

92

srpen, 1984

Jde o další část kapitoly nazvané 1945. V části předchozí jsem po zamyšleném i dobrodružném spěchu dospěl na rodinnou schůzku, improvizovaně svolanou v zájmu pátrání po nezvěstném Rudolfovi, když se přiblížil muž jménem Joachim Doudlebs. Prý ví o Rudolfovi to nejdůležitější a má tey na schůzce hlavní slovo. Zprvu však mluví převážně o svých osudech a přidružených otázkách. Má sestřenice, lékařka, důvodně ztrácí trpělivost: raději půjde pokračovat v hledání po nemocnicích. Nabízím jí v předstíhání doprovod. Odmítá. Vracím se do pokoje naslouchat.

Svědék zatím o mnoho nepokročil. Prý by svou osobní historii přítomné neobtěžoval. Je sama o sobě zanedbatelná a pochopitelně budí v některých nevoli zvláště některými ryay. Ale brzy vyjde najevo, jak významné se týká věci. Přiznává nerad, že se knotrovi ani otci nevydařil. To se rozumí, že musel na gymnázium. Mezi venkovskými zarytými snaživci z konviktu, za které školné platila církve, takže byli povinni se odvděčit, a jinak obklopen houfem protivně bystrých, z velké části židovských synků z advokátských, lékařských, vysoce úřednických či jakých rodin neměl naději. Po přestupu na měšťanku šel do učení. Ovšem do toho nejlepšího, jaké tenkrát bylo po ruce, protože knotr nezahřeřkl. Dá se to vyložit i tak, že mu pýcha židovského arivisty, který začal s grošem v dlaní a domohl se bohatství i postavení, nedovolila připustit, aby mu oblíbenec kazil namáhavě nabytou stavovskou čest a prestiž. Jak si kdo z vážených vybere. Nehodný oblíbenec se tedy stal autozmačnickem, tenkrát čínsi novým i módním. Grübler ho dokonce na tom záklebě vymotal z vojny. Místo fronty spravoval steyry a lauriny velitelů a podvelitelů pražské posádky. Co všechno oni oklikou dokázali. A ctěný i pohnutý kožešník se staral i po převratu. Nejspíš se jeho nosu znelíbil pach přičmoudlého oleje na dílenském dvoře u Kolbenů a Daňků, kde ho přistihl pod jedním z nákladních monster těch dob. Takový byl. Řekl slovo kavárenskému a karetnímu příteli Bartošovi a bylo to.

Byl jsem z nové strany upoután už od zmínky o dávném automechanictví. A při jméno Bartoš mi několik slyšitelných zavrtění v šeru jídelny dalo znát, že se i některé další ne-trpělivosti mění v napjatou zvědavost. Klepy asi jsou nej-

tužším tmelem komunikací. Přesto se ozval protest.

"Nemůžete tak mluvit o našem příbuzném," řekla hezčí a mladší z přítomných Rudolfových sester. "Karetní kamarád toho ---- kožešníka. Nebo jak jste to řekl."

"Milostivá psní, kavárna, karty a přátelství s tím podšitým šidem patřily k Bartošovi jako voda ke květině. Jen co toho nechal a vrhl se na něco jiného, byl sasa nemoc a špatná nálada. Nebo toho nechal vinou nemocí a nálad. Kdo co ví, jak je to s osudem."

"Ale jak insinuat, v tom se vyznáte," zastal se oficiál dost vialně své ženy. "Co tím myslíte, že se vrhl na něco jiného?"

"Zatím jen to, co jsem řekl."

Oficiál se už skoro zvedal k nějaké ráznější odpovědi, ale žena ho pohladila po hřbetě ruky a byl klid. Úplné ticho, protože se po zrychlených a zosťřených větách odmlčel i svědek. Schýlil hlavu a dlaašmi si dopředu shrnul sbylé šedivé chmýří. Zjevně ho bolelo, že se dal vyštinout z šichy, a hleděl se na ni znovu soustředit. I ně mrzelo, že nevydržel. V úvodu to mohl být jeden z mimicky nadanějších zrozců nižší střední vrstvy. Octnou-li se o nějaké poschozí výš, míní prokázat, že je pro ně hračkou patřit tam taky, a výsledkem je bezděky postněšný pestiš obřadností, procvičeně pokryteckých intonací i smyšlení těch nahofe. Nápodoba však byla čím dál zřetelněji vědomá a misila se do ní náznaková parodie pamětnicky deformující sdilnosti, nejnižších středostavovských sklonů i blahovolné shovívavosti kazatelského hypnotizéra vůči důvěřivcům. Zneukití chvíle? Snad i to. Ale při nemožnosti změnit fakt, který snad opravdu už nastal, vzdávala se tu, aspoň podle mne, zcela příhodná pocta pohřešovanému. Nezbytně zraňovala ty, jejichž způsob lásky vědy byl hotov Rudolfa bránit proti Rudolfovi. Zbývala otázka, zda zrovna Doudleba je k té ironicky moralistní eskamontáži ten pravý. Ale ta jen zvyšovala napětí, protože o tom mohl rozhodnout teprve úhrn výpovědi. Známý Bartoš byl s Rudolfem na čas hned dvojmo spjat, takže už už mělo dojít na hlavní osobu, a tu úhledně zapípala hezká milá měre L'ois a svědek, místo aby ho to navíc podnítilo ve hře, dal si ji skazit a sestoupil k zahňvané otevřenosti. Ta je při podivnostech lidských sluchů a myslí mnohem méně účinná než nejráznější druhy oklik. I když jsem však byl se svědkem nespokojen, měl i teď ně sympatie. Zavadil o odvážku zkušenost. Bezděčné výzvy žen chytrých i méně chytrých, krásných i jen do-

jemných mohou zprvu mít i nevládnou podobu. Stačí, aby si povšimly, a vmotávají se nám do takzvané pouhých chvíl, slovo vzejde ze slova, schůzka ze schůzky a život se stává skladbou zaručeně prvních i posledních lásek. Často záročky uhynou, stejně často šťastně či temně dorůstají. Ne, Rudolf by takhle vybočení svědkovi nevyčetl. Já jen na okraj a navíc litoval, o co bude obtížnější sestavit dopisovou studii, další z těch, jež jsem, potěšen zájmem, občas posílal brněnskému profesoru Bláhovi. Říkal jsem tomu sebevzdělávacímu oboru morální psychosociologie, krocená v soudech sebeironií a humorem, a korespondenční přítel, přes věkový rozdíl pozorně i přátelsky blízký, mi v tom nebránil. Doudlebu jsem mu už nesl na dlaní jako pokus o potěšitelně nadválečný dovětek k válečným mikroportrétům a tu mě vyvedl z konceptu tím, že jej vyvedla z konceptu ona. Další z těch, jež podrobují muže zkouškám tím příkřejším, že tolik z nich i při neodvaze domýšlet či předstírané podrobnosti je nadáno větší svobodou praktické mysli než většina maskulinních pánů světa. Ne že by ta náhlá odpárkyně klovat byla pravzorem samostatnosti, ale stručným zásahem jemného klásku toho rozmetala dost.

"Příteli, pokračujme," řekl jednoruký. "Zvu vás na další řeč do vinárny, jen co je zas otevřou, ale teď to zkrátte. Asi tušíte, jaká bude cesta domů. A že všemu si tu ani nesmím zapálit."

"Ale můžeš, Pavle, jestli opravdu musíš," slitovně odpověděla paní domu.

Zjevně tím svědkovi pokoukla nalézt původní tóninu. Zaměřil dovedně hledáčky na provinilce a se skromně modulovanou pýchou konvertity prohlásil, že od jisté doby, jak ví sestra Luková, je úplně abstinentez a vinárnám se vyhýbá, až se tím váženého pána či snad též bratra nechce dotknout a radí se s ním seje jinde.

"To jasně tomu dal," polohlasně si ulevil Pavel a požíval se na uctyhodné skřínkové pendlovky na stěně.

Čas míjel a Rudolf nikde. Konečně se však křtil v Doudlebově řeči. Ať je mu provinuto, ale zasněnému karetnímu kamarádství vděčí za setkání s tou vzácnou duší, asi zhrštilou a snad i nevěřící a přitom, či právě proto, až nepravděpodobně bratrskou.

"S Bartošem" skoro posupně se pozasmál starší švagr.

Nikoli. Myslel tím pana Rudolfa. Ale jakkoli mnoho vad měl pan Bartoš, též on se v rozhodující chvíli osvědčil. Dokonce i riskoval, uváží-li se, že přímalucaz byl Grübler. Ten mu bezpochyby řekl Toniku - vždycky mu říkal takhle krátce - ty si toho

kluka vezmeš za sluhu, za šoféra, za co chceš, jen se mi pod vohň ly už nesmí válet, leda pod tvým, až se ti zas porouchá. A pan stavitel a majitel realitní kanceláře do týdne jednal. Jemu tak ve třiceti nastaly dlouhé, krásné, snad až hříšně povýšené časy, když krom drobných prací v kanceláři a majordomství při večírcích sedal za volantem hispano suizy, pak hřmotného mercedesa a brzy naštěstí té urozené belgické minervy. Hotový nový vůk. Trochu z vlastenectví, víc možná z jisté tísně následovala Škodovka. Ale i to byl vůz! Lehounce bzučící osmiválec osm šest mla. Co na tom, že si ho šoféři waltrů royslů či dvanáctiválcových tater dobírali. I když pan stavitel asi věděl, proč říká, že si republika v něčem žije nad poměry, pokud šlo o auta, s nikým se nemínil předhánět. Ale poradit si dal.

"Takže i vy jste chudáku Bartošovi potohl k úpadku," opět se jakoby s residuem utišené závisi vařil odvěký státní úředník.

Správná myšlenka, uklonil se mu Doudleba. Asi za tím účelem byl nasazen stavitel do domu, i když se na žádné přímé ani nepřímé pokyny nepamatuje. Ale tak oni to dělají, ukradkem. Neví ovšem, kdo vnutil Bartošovi za správce vily vizionáře Krumla. Jeho vidiny nebyly vesměs vyššího řádu, oči mu však z té či oné příčiny planuly pořád. Vrátil se z pěti let rakouské vojny po duchu i po těle tak rozháraně vyprahlý, že ho nic nemohlo uspokojit. Ze všeho nejasně konání povinností. Přitom automaticky shraboval, co vždycky po večírku zbylo v lahvích. A služby mu to dokonce samy nosily do auterénku, protože pak byl dva tři dny v domě od něho pokoj.

"Kam jste se nám to zase rozběhl," dobrodušně prohodil můj soused, asi už skoro stejně upoutaný jako já.

Strpení a vše vysvitne. Kde byli ano, u těch Krumlových rozjímavých dní a nocí. Pil, co po sobě zanechaly důležitější osoby tohoto světa, a opájel se navíc čímsi obdobným z říše ducha. Četl tam a zpátky zápisy diecézních sněmů Československé církve od jejího celkem nedávného založení. A vejít k němu v takové době znamenalo setrvat celé hodiny a naslouchat, jak se pře sám se sebou, zda jsou k šíření víry příhodnější vzory a oporami Cyril a Metoděj se svou znalostí moci nebo Hus, heroický očišťovatel výkladu Písma, přitom nešťastně nečbající učení o lsti, jež má lest mocných překonat. Prohrál, a my prý k utkání a papeženci chceme konečně mít církev pozitivní a vítěznou, takže spojíme dojímavě přitažlivé hrdinství s obratností ve věcech moci, aby nastala nová jednota národa ve víře. Občas se zmiňoval, že jim ukáže,

těm vlažným zazobaným evangelíkům, co je pravá verouka. Zbavili se ho, ale on je rád, že se tím zbavil jich. Jmenovat odmítal. Pro mladou duši, vždy v hloubi toužící po vyšším poučení, byl neodolatelný. Ječnou v době mercedesa to tak trvalo do nedělního rána. Aby nevzbudili panstvo, museli ty mylně koupené tony německého hromobití dotlačit o tři vily dál, než mohl nastartovat, a v devět se on, po otci věrný katolík, stal i členem dejvického sboru té Krumlovy církve. Svůdce za návratu meditoval, že půlí srdce zradil biskupa Gorazda a jeho pravoslavnější větev, po svárech z církve vyhnanou. Prý se pojedou přihlásit i tam. On však při vši čerstvě oživené lačnosti po společenství víry začal snad i vinou obav z pána uvažovat střídmeji a tři církve za jedno dopoledne mu byly mnoho. Kruml uspokojoval výčitky svědomí hlučnými a nezdařilými pokusy notovat si Kdož jste boží bojovníci a všechno dopadlo dobře, protože se pán a slečna Leopolda zabavovali u pozdní snídani mnohem hlučnějšími charlestony, v týdně koupenými s nejnovějším typem gramofonu.

"Nebudu to už poslouchat," hlesla mère loise a chtěla vstát.

Celý čas bylo tu a tam slyšet vzdálené výstřely. Do lidí? Na oslavu? Nedalo se vědět. Teď zazněly dávky samopalu kdesi hned za rohem. Jídelna s nábytkem i hosty byla na pořadí těch připomínek novějších časů archou úmluvy a svědek neodbytně přitažlivým obnovitelem zašlého vzkvétajícího předpotopí. Oficiálovu milou ženu palba usadila. I tak jí starší sestra jemně přitiskla dlaně na rameno a zašeptala:

"Lidunko, klid. Stejně vás domů nepustím. Přespíte tady. A s ním si to v pravou chvíli vyřídím, spolehni na mne."

On se nedal rušit. Až Bartoš několikrát za těch let v sobotu rázně či až nevrle přikázal jemu i slečně, že se zítra jede k Salvátoru, skoro stejně často na něj v neděli o půl desáté mávl z okna, ať vrátí vůz do garáže, takže o zbožnosti pana stavitele i jeho dcery mohly vzniknout pochybnosti i bez charlestonů ke snídani, ale do jisté doby žili aspoň ve shodě či přímo ve vzájemném zalíbení. Jak známo, krásná paní Bartošová, též Leopolda - ne, už ji nezastihl, ale mistr Nechleba, ač též byl zjednán později, podle očitých svědků na portrétu v páncvě pracovně vystihl věrněji než sama pravda - zesnula při porodu prvního dítěte, neméně krásné dcery, a tak bylo třeba guvernantek. Mohla snad na léta stačit jedna, jenže Kruml za dní bez nedopítků opájel mysl jinak a zkoušel navázat styk i s těmi dámami, takže dvě ještě mladé a milé, snad snící o výhodnějších nástrahách, krátce po sobě

z domu ořešly. Někdo za ním musel stát, protože se kál před panem stavitelem sotva deset minut a zůstal i po tom, co se vinou strohosti a věku další guvernanky nevhodně ucházel o samu slečnu, tehdy osmnáctiletou. Bez rozloučení se vytratil, až když si za nepřítomnosti panstva přivedl do vily jakousi zvenčí a chyběly pak dvě stuje stříbrných přiborů. Asi svatební dar. Bartoš ho stíhat nedal, jen se mu už nikdo nesměl o něm zmínit. Tolik o úkladech proti panu staviteli.

"Všichni jste byli ukladníci," řekl oficiál hlasem soudce, usilovně tlumícího rozhořčení. "Nejde o Bartoše a mravy. O celou republiku. Teď bude jinak, uvidíte."

Svědék odpověděl, že nepochybuje. Jen i jemu smysl pro spravedlnost velí soci dodat. I když Bartoš byl křesťan jaksi neúplný a nota bene filosemitský, podvrtné záměry na jeho účet to zdaleka nevyklučuje. Jim, jak se děje i jiným, nebyl vhod, kdo k nim nepatřil rodem i vyznáním. Aspoň to tak slýchá. Jenže co Kruml? On sám si ho cenil. Byl to při všech vadách člověk živý a podnětný, ale prosí o povšimnutí, jak byl též od začátku do konce průhledný. Ne, je až nemožné, aby se byl za účelem ztenčení velkomajetku pana stavitele o čtyři tucty vidliček a nožů zrovna jej namáhal vpravit do vily nějaky další Grübler. Tomu oni říkali šojte a vyznali se líp. Krumla tam musel doporučit kdosi buhulibě nevinný.

Paní domu nápadně rychle donesla svědkovi sklenici vody. Při té příležitosti si ho odvedla k oknu a cosi mu dost dlouho a důrazně šeptala.

S úklonami se Doudleba sunul zpět na své stanoviště dřív, než skončila. Ano, děkuje za pohostinné občerstvení a vyhoví. Vše zestruční, ale samo nešťastné pozdní a tolik objasňující sdělení sestry Bukové ho nutí poprosit ji o prominutí, že se proti jejímu přání přece jen k té historii vrátí.

"Bratře Doudlebo, varují vás."

"Aničko, nech ho," ohlédl se k nešťastné paní domu jednoruký. "Jinak se to hlavní nedovíme nikdy."

Svědék jako by teď byl opevněn čerstvě oživeným vzdorem proti všemu, co ho kdy ponížilo či vedlo k mylným důvěrám. Je mu líto, že vzniká rozkol. Ale bývá tomu tak, kdykoliv se vyjevuje ten obláček, malý jako dlaň a povětřím světa snadno zmítaný, aspoň zlomek pravdy. Byl při vší zvědavosti mladě hloupý, že ho to nikdy nenapadlo, když Kruml mizel v suterénku, jen co se doslechl, že Bartoše opět navštíví jeden vyvolenější než druhý. To si nevymyslel

on sám ani Kruml, ale vzdělaná a veselá guvernánka dokonce jejich víry a podle vlastního přiznání jimi dohozená. A skutečně nezažil ve vile ani v kanceláři jemnější zákazníky, než byl lékař Lukl a jeho mladý zeť, již tehdy prý brilantní teolog Hromádka, zároveň tíhnoucí k sociálům, ale to se podle vnějšku nedalo poznat. Nechodili, nýbrž kráčeli, nezvyšovali hlas ani se hlučně nesmáli, natož aby se rozplakali, jak se to z obchodních příčin tu a tam některému zákazníkovi stalo. Asi ani neměli proč. Vzhledem ke svým profesím vlastnili cenných realit až překvapivě mnoho, jak poznal, když je čas od času vozil s Bartošem po tom roztroušeném pozemském království plném domů a parcel, a zjevně o ně pečovali s chladnou i patřičnou důraznou rozvahou. Nyní rozumí, že se při své rozpolcenosti mezi nejméně dva vyšší zájmy nemohli jednotlivě obírat kdekým či dokonce trpět nablízku obtížného zélótu a pošetile pozdního uchazeče o studium teologie, jak vyplývá z laskavé informace sestry Bukové. Měli i potřebné styky, aby se odpovědnosti za důvěřivce Krumla mohli zbavit jaksi bez mravní úhony. Jen neví, zda jim k jeho odložení do Bartošova podpalubí bylo třeba právě toho náboženství, které vyznávali. Vědět tehdy, co ví dnes, byl by Krumla v jeho nejpádněji rozjímavé náladě donutil jít tam a vyřídít si to s nimi z očí do očí. Studeně zdvořilou počestností věřících s esem v rukávě - jak se, s promínutím, kdosi dočetl - si o to říkali.

Tentokrát jsem i díky zlomkům osobní zkušenosti chápal, proč Doudleba opět vyměňuje předsevzatý part za výpad, neprostředkovatně vynášený z trpce ponaučeného vědomí. Starší z vyvolených, kteří se nečekaně vynořili v jeho řeči, byl u nás v pravěku rodinným lékařem a sna i přítelem. Studený? Asi dost, ale nebylo to v něm to hlavní, i když jeho ucho na horečnatých zádech skutečně studilo a navíc svými chloupky škvorovitě šimralo. Protivil se mi z těch precitlivělých okamžiků i něčím, co tehdy unikalo pojmenování. Tím víc jsem se později bránil, aby se prapocity neustálily v tupou předpojatost. Ale instinkty asi nebyly tak úplně slepé či lživé. Patrně čímsi ve své spíš bonvivantské než zbožně uskromněné tělesnosti vyjevoval tolik jiných a významnějších starostí a přitom až přehlíživého sebeuspokojení, že i desetiletý kluk tušil, jak odhad nemoci a text receptu čte u jakési odvěké, neosobní a všeobecné tabulky, zkameněle utkvělé v jeho paměti. Předpokládaná nemoc rovná se ten a ten dávno osvědčený lék. Na pacienta zbylo poplácání po tváři a ujištění, že pozítří bude

chlapič. Bylo od mé paměti vůči doktoru Luklovi nespravedlivé, že mi to teď vmetla do vědomí, ale jak sdělovala především paměť rodiny, v čase španělské chřipky zemřel pod jeho péčí můj osmiletý bratr, kdežto já, dvouletý a stejně nakažený, zůstal naživu. O zavinění, byť částečném, nemůže být řeč. Chybí jakýkoli důkaz. Jen na sebe některé povahy vinou takových shod okolností upozorňují víc než jiné. I tomu později poznaném Frantálovi jistě umřelo pod rukama mnoho dětí, ale po jaké skromně a skrytě velkolepé pozornosti právě k tomu a tomu určitému tvorovi. Měl nesrovnatelně drsnější způsoby než dobročinně nábožný a sebedbalý Luki, jenže za drsností operovala právě tak nesrovnatelně důvtipnější účast, nutící nad každým jednotlivým tvorem k revizím a změnám postupů. I když ve svých přích o životy, vždy tak tínnoucí viset na vlásku, nezbytně prohrával i on, samy pře z něho vyzařovaly. Zlidšřoval svět, kudy chodil. Ten jeho protějšek patrně ze všeho nejvíc chtěl svět zprotestantizovat a individuality mu unikaly mezi daleko dosahujícími prsty. Vyhlášený neznaboh Frantál, nakonec přátelsky ctěný a povolávaný i vyznavači té i oné víry jako sine qua non! Takovým jeho vzýváním jsem ovšem křivdil jeho stejně energicky pozorným a přítom věřícím kolegům. Ale to na sebe volají náboženství, jsou-li z nich především stranicky světské instituce. Jeden papež, katolický, protestantský, jakýkoli, toho zdemoluje víc, než může napravit celý svět Ježíšových věrných. "Ať země zůstane pozemská a trvá na svém proti nebesům." Asi to nebylo řečeno pro lékaře či za ně, ale co mohou vyznávat jiného, mizí-li jim ještě pořád ze země děti i dospělí z příčin tak neprobádaných, že se dá jen vzdychnout nebe si je vzalo. Z těch pomýšlení se mi tím víc zastesklo po Rudolfovi, po té dobrodějně rozutrácené opoře pozemšťanství, a přál jsem jeho roztříštěnému, zpřeházenému a přítom čím dál věrnějšímu zrcadlu Doudlebovi, aby se vzpamatoval a dokončil svou hru. Po delší odmlce se zdálo, že se to podaří.

Omlouvá se. Koho on, původem pouhý automechanik, smí být jen zdánlivě napadat. Zvlášt jde-li o lidi tak vysoce vzdělané a vážené. Nikdy nezapomene na tu asketicky odmítavě pozvednutou dlaň toho mladičkého a už tak skromně ukázněného dědice domovních majetků a profesora vědy o hlasateli rozdavačství a chudoby jako cesty ke spáse, kdykoli mu z příkazu pana stavitele nabídl cokoli méně košer než kávu či minerálku. Občas tváří v tvář napoleonce maličko zaváhal, zvlášt když jeho tchán jakoby nevědomky už z jiné

upíjel, ale nakonec vždy věděl, co se před neosvícenými sluší. Vyučuje i extramurálně, tím, jak se chová, říkala zmíněná guvernantka. Nebo i tím, jaký je? To neříkala a on sám se neodvažuje soudu. Neví, jak jak je to v nitru člověka se vztahy mezi vírou, vědou o Kristu, velkým majetkem, sociálním citěním či rovnou socialismem, eventuálně i nešťasnou vlastí. Chybí mu k spravedlivému odhadu ze všeho nejvíc zkušenost s majetkem. Tu má jen zvenčí, ale když viděl ty občasné ubožáky, zmořené či zlomené starostmi o bohatství, šťastně ho to uchránilo od závisti. Je zvědav, o čem ho i v takových otázkách poučí pan profesor Husovy fakulty, jen co se skoro jistě vrátí ze svého amerického útočiště ke svým domům a věřícím. Ale přiznává, že ho přece jen víc zajímá osud majitele vidin Krumla.

"Říkám vám, že ten člověk neměl zdravý rozum", skoro zoufale si paní domu dlaněmi zakryla tvář.

Odstrčen jedním vyvolenějším než druhým skončil v ústavu? Ve vězení? Sebevraždou? Ví-li to sestra, prosí o odpověď.

"Týrá nás jiná starost, což to nechápete?"

Táž, jako tíží jej. Hledal Krumla, ale marně. Stydí se, že nehledal důsledně. Pomůže mu sestra, aby ho někde mohl navštívit?

"Jste stejně posedlý jako on. Řeknu bratru kazateli, aby si s vámi promluvil," chtěla paní domu opět nabýt rovnováhy kdesi poblíž hlubin víry.

Ví bratr kazatel o Krumlovi?

"Víš, protože mu opatřil místo voziče v nemocnici na Karlově náměstí, a on..."

A on?

"Mni v padesáti nebyl tak vděčný a moudrý, aby chodil do shromáždění místo do nějakých tajných sekt---"

Kde se pobláznil nebezpečně na rozdíl od našeho zmoudřelého bezpečí ve víře tak poslušné, že neodmlouvala ani zástupcům toho zrozence pekla, jen abychom tělesně přežili. Jak skončil?

"Jako šílenec! Řekl vrchní sestře, že musí na pomoc biskupu Gorazdovi, a už ho nikdo nedokázal zadržet."

Jen co po Heydrichově smrti začala střelba v Resslově ulici, kde Gorazd ukryl atentátníky ve svém kostele?

"Ještě ho někdo zahlédl, jak se chce prodrat kordonem. Pak už nikdy nikdo," tiše se rozplakala paní domu.

Mladší sestra ji objala a směrem k Doudlebovi hlesla:

"Jste nelidský."

Ten se schýlenou hlavou polohlasně uvažoval, že dědic východní věrouky, kdysi tak spjatý se světskou mocí, nakonec tajuplně byl pevnějším křesťanem než mnoho čistších vykladačů Písma. Když už moc jen vraždila, navěky a pádně dal dohodám a jejímu nástodržiteli sbohem. Skrze pomoc bližním, zakmaným ke zdi. A Kruml asi byl jediný vně toho náhle zuženého hloučku, kdo se k němu v nejhroší hodině přihlásil. Líp snad tak než vůbec ne, upíše-li se kdo věrnosti či víře. Mercedes ho možná odvezl, když už ho tehdy, dlouho před tušením konce jednoho světa, do těch míst nedovezl.

Archa ztuhla v muzeální síňku s ukázkami lidí ze zapornutého období, kdy ještě smrt člověka budila poctivý žal a otázku po smyslu života i zániku. Mlčení mohl rozetnout jen jednoruký Pavel, krom rázné a štědré přesčasové péče o sirotky zvučný barytonista, kterého jsem kdysi ve shromáždění či o pohřbech potěšeně slychal zpívat Dvořákovu světsky emocionální verzi *Salvum Me Dominum* je můj pastýř. Ve shodě s pozemšťanskou vervou hlasu i přednesu měl s vírou problémy, občas vyjačřované s jakýmsi oportunistickým humorem, aby se přítomní věřící oklikou smíchu mohli vyhnout pohorčení. A z války o válku dřív se důvěrně znal se smrtí a s jejím sekulárním překonáním i nepřekonáním. Řekl Doudlebovi:

"Máte do konce života z čeho se ospravedlňovat. Váš přítel nám přidal. Z čeho nás obviníte za Rudolfa?"

Tři jiné přeživší exempláře v arše tím vyburcoval z pokorného zámatku. Nespokojeny a znepokojeny jeho výrokem se napřímily, jako by sahaly po osvědčené záchranné brzdičce svých počestných sebestot, a snad už měly na jazyku protest. Ale právě takhle atmosférická změna zjevně pomohla pozdně reformačnímu nefistovi, aby se po svém vzpamatoval i on.

Jan Rudolf a obvinění? To se vylučuje. A přece na tom laskavém čotazu něco je. Byl-li to skutečně on, koho spatřil na onom osudném místě, jak ještě blíže určí, evým náhlým odchodem obvinil tak velký součet lidských nelidskostí a neúprosných shod okolností, že se, smí-li tak říci, rovná aspoň jednomu hnutí prstu v realizaci eventuálních božích záměrů se světem a lidstvem. Proč právě taky on byl zasažen? Snad za to, že nechodil cestami Páně. Kdo nám je však vyznačuje a které z těch mnoha jsou nejsprávnější? A nebylo přitom laskavěji nepovýšeného člověka vůči Magdalenám světa a vůbec vůči tvorům méně vyspělým. Jde-li o jednotlivá pozemská vědomí, pan Rudolf si patrně všechno obvinování odbyl

už dřív a to tím, že v rozporu s počestnou praxí tolika jiných obviňovatelem nebyl. Při pomýšlení na jeho minulost v tom bylo už jakési bezbranné všebratrství, podle některých prý i lhostejné či lehkovážné a přitom do hloubi duše seriózní. Livné slovo, jde-li o pana Rudolfa, nemá však v této chvíli po ruce lepší a přítomným ostatně není cizí. Ale aby mu pak i v tom hlavním mohli věřit, musí dřív doložit, že po jistý čas, bohužel nedlouhý, znal pana Rudolfa zblízka. Jakousi prehistorií toho vzácného setkání byly dvacátiny slečny Leopoldy. Zpovykáných vrtochu měla dost, jak by ne, ale někde nabrala i soucit a smysl pro humor, takže například ty námluvy popleteného domovníka, podle obecných soudů urážející, ještě po letech jemu do očí s okouzujícím úsměvem nazvala první opravdovou poctou, které se jí kdy dostalo, i když věděla, že Kruml takové pocty rozdával na potkání. Při všem svádném půvabu v podstatě hodná slečna. Jenže pak jejích úsměvů ubylo.

Dlouhé zvonění provázené bušením. Sotva se tak mohl hlásit o vstup Rudolf. Se smítkem naděje jsme se přesto vhnuli do před síně. Jen svědek trpělivě a se svěšenou hlavou zůstal na svém místě. Paní domu otevřela.

"Tak tedy je ta oslava," se snaživě ráznou autoritou a s pražskými dělkami a šifkami samohlásek řekl chlapec s puškou, jenž kosmelovského mundařu splihle přebívalo v ramenou i v pase. "Milostivá, asi jste se zbláznila, až vám sem někdo hodí granát a všechny vás zabije, budete si stěžovat, že nebráníme občanstvo. A nám se zatím v hospodě v Riegráku zakopala tlupa bláznů s kulometem a nevíme, jak na ně. Stáhněte si zatemnění, než vás postřílejí."

"Ano, ano, děkujeme, hned to uděláme," chtěla ho paní domu pohledit po tváři.

"Spíš kdyby bylo pivo s kus chleba," docela mírně odstrčil její ruku.

Spěšně dostal obojí. To první až zázračně. Kde se tu tolik let po smrti pana inženýra vzala ta zkáza lidstva?

"Ať žije Stalin!" zvedl chlapec láhev, upil a se zbytkem seběhl po schodech.

Po stažení rolet jsme zklamaně opět usedli před Doudlebu. Věděl, že bude mít co dělat, aby obnavil pozornost, a byl i bystrý, takže se do toho nevrhl hlava nehlava. Začal skromně a tiše. Kde byl? Ano, u dočasného konce úsměvů slečny Leopoldy. Tolik

celebrit a přidruženě i eventuálních nápadníků se nikdy dřív ani později do vily nevměstnalo jako v ten předvečer dvacátin Bartošova pokladu. Lékař a teolog sice poslali místo sebe nenápadité bonboniéry, ale církev aspoň do půlnoci zastupoval farář Čapek od Salvátora. Jinak přišlo plno ministrů, členů správních rad, lahůdkář Boháček, sám Nechleba i profesori a docenti z klinik a houf bohémsky nevázaných či snaživě uctivých architektů v Bartošově občasném žoldu. Hodinku poseděl na rokokové židliče v koutě i Grübler, už tehdy nahrbený ve své pěkné hubené výšce. A musel ovšem mít aspoň v něčem navrch. Jen co odevzdal jednu kytili oslavenkyni, s druhou stoupal, opožděně následován jí i jejím tatínkem, o patro výš k portrétu předešlé Leopoldy. I ona měla výročí. Je pravda, že totéž pak udělali i další, na pohled méně otesaní z účastníků, příkladně Boháček, oba ministři, jeden agrárník, druhý socdem, a známý skandalista zpomezi mladých inženýrů. Ale Grübler byl první. Bartoš slzel, jenže to večírek ještě ani nezačal. Konec nebyl ještě ani ve čtyři ráno. Nový domovník Živnůstek, propagátor pohřbu žehem a naštěstí marný usilovač o zřízení včelína, odvracel na zahradě zrak od pomíchaných dvojic a přísahal, že zítra dá výpověď. Přečkal ještě i jiná veselí v domě, než z vyšší moci výpověď stihla všechny. Umlouvá se za zmínku tak pozdní, ale k hostům patřily ovšem i dány, některé vzorně udržované, jiné i bez šminek a kadeřníků pozoruhodné. Kamsi doprostřed by umístil tu, kterou přivedl Čírtek, mezi kolegy architektky zvaný příslužník. Křivdili mu. Jen měl ctižádost a jaksi samovolně se klaněl. Jinak byl buclatý a samý úsměv i hodinu či dvě po tom, co viděl, jak to s tou jeho dopadá. Byla to tenká, na dálku vynikající, později zblízka poněkud jiná tanečnice přímo z Národního divadla jménem Julie Podrabská. Pan stavitel, tehdy ještě při těle a jen o maličko menší než Grübler, sehnut pod nedorostlou jabloní netlumeně říkal té bytůstce, že po čtvrtstoletí konečně zase má proč být Romeem. Hleděl se smát, ale začrchovalo mu. Ona jakoby prchala a on za ní. Neunikla. Či neunikl on? Kdo ví? Čírtkovi se muselo nalévat, když už všichni byli pryč, a než v křesle usnul, půl se smál, půl plakal, že teď má o zákazníky navěky postaráno, a kdyby prý ne, vpálí to té tlamě. S prominutím, ale cituje. Balerinku tím přece jen snad nemyslel. Tu zatím už odvezl agrárník, sotva za zlým cílem. Vypadal na hmotyplnější záliby a jen proto mu jí asi pan stavitel toho jitra svěřil.

"Nechte sprostých pomluv" s unaveným pobouřením řekl oficiál.

Svědék pokojně sklopil oči k dělaním, jimiž jako by vážil, co má na mysli. Věděl, že se dotkne, jen co mu to přišlo na jazyk. Tak i my křesťané divně dělíme svět. Řeč o nectnosti nižších projde bez komentáře. Ano, takoví jsou. Kdežto vyšší a mocní, třeba jen náznakem napadeni, mají v dobré společnosti i v dějepise o zastání postaráno.

"Mlčte, vy nactiutrhači," napřímil se oficiál.

"Jozífkú, prosím," sáhla mi na rameno paní domu. "Bratr Doudleba slíbil, že se umírní."

Těž se opraví, uklonil se svědek. Přelstila ho paměť, jak se stává i jiným. Neřekl, co viděl, ale co kolovalo. Tak nás matou ty části veřejného smýšlení, jež eventuálně vyhovují našim sklonům či snahám o výhody. Ten ministr byl na večírku stejně způsobný jako jeho socdem kolega. Snad i tam usilovali o hlasy. I mírné podroušení zvládli jeden líp než druhý a žádné spády nedali znát.

"Tak co je pravda!" opožděně se měre looie zastala manželka.

Tentokrát on pohladil její zápěstí a svědek mohl pokračovat. Ano, došlo k tomu. Do dvou měsíců měla ve vile svůj pokojík, sice v podkroví, ale nově vybavený. Ach bože, opět se musí bránit kolujícímú smýšlení, aby jí nevyličil křivě. To stvoření, snad jaksi podvratně zdvižené z poměrné chudoby, po svém mělo statného pana stavitele v účtě či lásce. Jen to byla účta či láska neochotná soutěžit, takže z domu býval očištec. I z patra do patra se dalo slyšet, že Bartoš prý je samá Poldi, miláček jedináček. Ať se rozhodne. Buď ona nebo ona. Šéf, kdysi pokojný suverén, bouchal dveřmi, zvýšeným hlasem výtky odmítal, někdy jakoby naschvál vřele bral Poldi kolem ramen. Až to znenadáni bylo znát i na jeho tváři i těle. Jen pro spravedlnost k slečné Julii musí zopakovat, o čem se již zmínil. Neví, začal-li pokles tím, že přišla, či mohla-li vůbec přijít, kdyby skrytě nebylo poklesu už dřívějšího. Grübler postrádal pana stavitele v Unionce, a tak se pozval na zvědy. Konference byla až nevlídně krátká. Po hodině kmotra odvážel a dověděl se to. Ty gójské zkazy o rusalkách prý bohužel platí, zvlášt když prince už je v letech a jí jich neubývá. Tonik! Užil si nějak to doklepe. Ale co ona? Když jí tam vedle něho viděl, jak poposedá, když už on, vetřelec, vypadne, přišlo mu jí stejně líto jako v divadle, kam ho zvědavost nešťastně zlákala, jen co zaslechl ty klepy. Labuť? Spíš uhoněná dcerka v bezcitné rodině, kde jí hrozí bití, jestli sebou nepohne. Dřít na sále, jak se tam prý tomu říká, je vinou Tonika a vily už netěší. Takže jí asi brzy pošlou z jeviště domů a tam se hodí ještě míň.

Jako ty rusalky. Prohrála tím, že vyhrála.

"Ani toho lidem není třeba," s nadoblačným chladem poznamenala paní domu.

Svědék na ni zaměřil zrak, a jakkoli v tváři zůstal neutrální, cosi hlásilo, že se opět odklání od direktiv rozumu blíž k srdci. Ne že by slečna Julie byla nejlepším vzorkem. Žila víc nervy než čím jiným. Je-li nám však s duší dáno k pozemské pouti hybné tělo, proč by se v někom obojí nespojilo k hezčímu sebezpřítomnější než ve většině. I některá spatřená chůze povzbudí a jiná sklíčí.

"Máte pozornější oči, než na co vyp dají," přátelsky řekl jednoruký a přivolal tím na sebe pohledy váhající mezi příbuzensky shovívavou nelibostí a odsudkem. "Ale hněme se z místa."

Ano, už brzy bude tam, kde ani nechce být. Zprvu se zdálo, že kmotrova moudrost přestřelila. Julii nevyhodili. Šla sama. A třebaže se jí hospodařit opravdu nedařilo, v tísních domu skoro kvetla. Či aspoň přibyla na váze. Zato šéfovi čím dál zřetelněji ubývalo pokojné energie a bystré pohotovosti, jako když se chybně nastaví předstih. Dokonce se dvakrát čal dovést do kostela a nemá prý na něj čekat. Chce se pak projít. Sám? To bylo nevídané. Nevrátil se o nic lepší. Obecná krize ještě nebyla, ale jeho ano. I firma vážla. Přesto se ve vile začaly týden co týden konat takzvané neformální porady s přebytky mladších architektů a synků jakoby zastupujících dodavatele. Na všechny stavby a materiály přitom už tehdy mohli stačit dva či tři. Podle tatínkova přání byla hostitelkou při poradách slečna Leopolda. Konala tu nastraženou povinnost dovedně i půvabně. Byla i, smí-li to tak říci, o vzdor krásnější. Nákladný úklad vypadal nadějně. Zamílovaných vzešla fronta. Telefony, dopisy, kytky po posílčcích i nenláčené osobní vpády. Ale vše marně. Též slečna Leopolda, či zvláště ona, měla svou hlavu. Začít si něco jen proto, že si ti dva usmysleli vyvdát ji z domu? Nesla tu pěknou černou hlavu hrdě vzhůru a dál spíš pro potěchu než úspěšně studovala kresbu s Kvěchem, starým, malým, pisklavým i vzdělaným a vtipným emeritním asistentem už od Pirnera Nechlebovým dohozencem. Jen s ním chodila na koncerty, do divadla, do kina i na výstavy, až se jim, omlouvá se, začalo říkat madona s jezulátkem a je pravda, že Kvěch jí byl po ramena a o účes mnoho nedbal. Jen o ní a ona o něj. Nezažil dvojici vzájemně pozornější. Ale když to tak trvalo skoro dva roky, taky

sám Bartoš se přestal vozit dvakrát týdně na fazonku. Porady skončily a krom Polčina pokoje a občasných unavených zabouření z jiných míst si Živnástek mohl libovat, jakou má z domu obřadní síň. Z minervy se přešlo na škodovku a slečně Julii k borzu, obtloustnutím jaksi zkrácenou, zbyly z balerinky jen pěkné, v loktech maličko nazad přiohnuté paže, když ukazovala, kde zůstal neutřený prach či kudy se má odejít. Tehdy Kvěcha začalo opouštět jaro jeho podzimu.

Blízká palba zesílila v kanonádu. Záblesky prosakovaly i zatemněním.

"Klid, Lidunko," nepokojně se Jozífeček naklonil ke své ženě. "Koná se v Riegrových sadech ohňostroj na oslavu."

"Sotva, kamaráde," řekl znalejší Pavel. "Pozvali si k dobytí hospody baterii dělostřelců."

"Jsme v jeho rukou, ať se děje cokoli," oznámila paní domu a pokračovala s vědoucností ještě důtklivější. "Bratře Doudlebo, k nápravě vám snad ještě zbývá čas, ale vyklidte z mysli světské věci, než bude pozdě."

Střelba zmlkla a po ní i roztroušené hurá. Kdesi patrně ohledávali mrtvoly, zda nehrozí ožít. Svědek beranovitě klonil hlavu, až se náhle uvolnil a měl v tváři úsměv dojemný neforemností i smutkem. Když jednou kolega šofér viděl mařonu s Kvěchem, vyjevně se ptal, zda je to její otec. Prozradil to slečně a ona začala průvodci říkat tati. Patřilo jim to, jednomu tak a panu staviteli jinak. Malé světské věci. Až je vyklidí a uchová v mysli s osudem božího syna a jen ty krvavě velké dějinné zásahy shůry, rád lehne do hrobu a zapomene na celý boží svět.

"On ví, proč trestá," stroze se ohradila doyenka.

"Vinou rouhačů, jako jste vy, trpíme všichni," chvějícím hláskem jí mínila podepřít mladší sestra.

"Liduško, zadrž," vlídně se k ní ohlédl jednoruký švagr.

"Anička nemůže jinak. Ale ty?"

Svědek to po sobě nechal splynout spíš jako občerstvující spršku. Navázal pokojně i bez tápání. Opět nastal večer, kdy se mělo jet na koncert. Čekali na ní s Kvěchem u vozu. Ač se připozdívalo a pan Talich na ně asi nemínil čekat, byl samý žert a veselí. Konečně přišla, v těch dnech viditelně krásnější než kdy dřív, maličko ho objala a řekla tati, dnes ne. Bylo už podezřelé, že je jen ve skromně pěkných modrotiskových domácích šatech, prostovlasá, bez jednoho z těch mírně přilnavých, nahoře lehce načechraných pláští, o kterých Kvěch říkal, že je to v nich Venuše

nezdolatelná ani česky sychravým podnebím. Zlé světské věci. Na rozdíl od jiných zlé v mezi lidskosti. Kvěch to tak i nesl. Stařečně. Aspoň navenek. Odvést? Děkuje. Slovanské tance v jednom by prý nezvládl, zasmál se a hned i vysmrkal do bělostně koncertního kapesníku. Ale naučí se. Políbil slečně ruku a tiše vypelichal z podzimní zahrady směrem k vrátkům. Vtom on byl prvně a naposled objat kýmsi tak mimo jeho dosah. Venuše mu plakala na rameni jako obyčejné děvčátko, kterému je něčeho líto. On však neztratil přehled, půjčil jí kapesník, též obstojně čistý, a upozornil ji, co se děje u vrátek. Stařeček - než tam došel, opravdu ho bylo o deset let mív - dával přednost statnému muži v nejživějších počátcích středních let a ten ovšem pažemi a smíchem jako by říkal, že se stařeček snad zbláznil. Tak se přeli, až se rozesmáli oba a napůl v objetí prošli vrátky zároveň. Jeden ven, druhý blíž. K čemu všemu? Slečna už zatím odběhla, snad se poopravit po slzách. Často mladé dámy nevědí, co jim sluší. Ten trochu ledabyla oblečený hromotluk jako by sice rozhlíživě odhadoval cenu pozemku a stavby, ale šel i tak rychle a lehce, že za okamžik stál u něho. Ještě neměli tu čest, i když ho už přes měsíc letmo vídal v kanceláři a snad i dvakrát ve vile. Nebyl však přivážen ani odvážen a nejevil se etdy důležitý. V neprospěch snah o zlepšení světa bývá vyšší podřízenec nižšímu podřízenci terčem větší nevraživosti či skryté neúcty než sám vykořisťovatel. To ovšem tehdy netušil, že pan Rudolf nikdy řádným podřízencem nebyl. Snad i proto, pokud ví, navždycky zůstal poměrně chudý.

"Ani kapsy vám nejsou svaté!" užasle zavrtěl hlavou oficiál. "Abych vás vyvedl z myslných teorií, jistého minima jmění přece jen dosáhl."

"A my, rodina, mu je spravujeme," nevinně sebejistým prohlášením uvedla sestra Buková díl rodiny do zřetelných rozpaků.

Svědék si dlaní přejel tvář, snad aby skryl úsměv tentokrát asi jiný, a plynule navázal. Ani se zdola nedalo soudit, že by pouhý daňový poradce nez titulu, ke všemu v tísní zjednaný jen na základě dobré pověsti, čili bez vyššího doporučitele, mohl být předmětem jiného zájmu než ryze firemního. I do osvědčených kra-savců těch let mu chybělo mnoho. Žádný ten vítězný rozjásanec s tenkým knírkem, ano, už ví, Fairbanks, ani ulízaný kovboj Tom Mix. Spíš někdy buditel smíchu Frigo, nehybná tvář s celými za-žitými dějinami lidských nehod, prosvítajícími z pozadí. Od těch dob si myslí, že smích je pláč naruby. Ale tam v té chvíli na za-

hradě to prostě byl jen pan Rudolf. Jako by si za tou poměrně obyčejnou tváří nikdy nedopřával oddech od živých pomyšlení, takže byla neobyčejná. Nebylo už těžké sečíst jedna a jedna, aby z toho byli dva, i když výroky pana Rudolfa z hlediska jistých nižších zájmů ten výpočet skoro popíraly. Zahanbil ho tím, že se představil první, a ohlédl škodu. Kolik prý stála, co spotřebuje, a nemá-li on v nastalé situaci za to, že se šéf procházkami k tramwaji líp vycvičí pro skromnější časy. Řeč to byla vlídná i věčná, ale v něm se i tak zvedly pocity. Nemá se už plavit nad pěšími, protože pan poradce míní ze všeho nejdřív šetřit na pokroku? Pohládl vyleštěný blatník a zeptal se, proč má pan Mikulášek zájem, aby se on octl na člažbě. Druhé ojetí večera bylo drsnější, zato jaksi rovnostářské. Oni dva si prý už poradí, jak o nazasloužený mamom groš po groši v podobě sporně zasloužených odměn obírat nějakou vydatnější kořist. Z té zdejší se už mnoho nevyždímá a krom toho doplatila spíš na poměrnou slušnost než na prchry v nějakých podloudných manévrech.

"Ano, je to Rudolf," impulzivně vpadl jednoruký. "Trvalo vám to, ale už vím, že jste ho dobře znal. Vačí jen, že od těch dob uběhlo skoro dvacet let. Jestli jste s ním pátého vpoledne na Václavském nemluvil, jak dokážete, že to opravdu byl on?"

Doudleba bezbranně rozevřel proti němu dlaně. Kéž by to nemohl dokázat. Dá se však pomyslet, že by právě pana Rudolfa nerozpoznal ještě i po letech mnohem delších? To se rozumí, oči znavené vším, co tu za ten čas viděl, snad i vrásky a jaksi váhavější náběhy k tomu jako ironickému i soucitnému úsměvu, ale ve všem jen zralejší pan Rudolf. Ne, naneštěstí s ním nemluvil. Dav se tísnil a mlel a on musel přes vrch až dolů k Bohemce za nemocnou ženou. Slíbil jí do ničeho se neplést a vrátit se včas. Proč jen ho nevzal s sebou na oběd. Ale nebylo ovšem jen to zahradní setkání. Nastalo mnoho jiných, služebních i neslužebních. A vždycky takových, že to nemůže zatajit. Po svém ho nevěřící pan Rudolf přivedl k jistému druhu víry dřív, než se to později poněkud jinak péčí sestry Bukové zdařilo žižkovskému sboru.

"Vy nevděčníku," vydechla mladší z obou sester.

"Pokračujte, pane Doudlebo," velkomyslně se ovládla starší.

Konal se například pohřeb slečny Julie. Ne, nikdo krom vzduchu světa a křehkosti přidělených tělesných schránek jí neublížil. Naopak vyhrála při o vilu a Bartoše dřív, než obojí šlo ke dnu. Ale zrovna v době, kdy se pan Rudolf po jistém bolavém váhání

přátelsky rozvedl se svou předchozí a neméně poutavou paní Polkou a Bartoš ještě měl dost elánu i prostředků, aby dceři věnem zařídil aspoň skromný byt mimo vilu, nastaly horečky, ochablost, občasná dychtivá vzhopení a návštěvy zamyšleně uzavřeného docenta či už profesora Jedličky. Jak měl být při všem věhlasu veselý, když si vybral tuberu. Následovala poslední velká jízda. Přespalo se v Bratislavě a pak balerinka už jen zvědla tu pěknou nalomenou paži na schodišti Sontágova sanatoria ve Snokovci. Zpátky prázdnou noční silnicí Bartoš i chvíli řídil, aby se sám před sebou osvědčil, ale pak se schoulil vzadu, a přestože zrcátko ukazovalo, že nespí, nebyla s ním řeč. Časy končily. Za tři měsíce telegram a po převozu pohřeb. Přeplněno nebylo, převaha přátel pana stavitele se asi nechtěla vměšovat do soukromí, když nešlo o manželku a pominuly vážnější důvody zavděčit se mu a přece jen přijít, ale farář Čapek se čímsi dal přesvědčit, aby promluvil, z Národního poslali věnec i pohlednou delegátku, která všem včetně Bartoše v slzách říkala, co to prý Julku napadlo odejít před tak slibnou kariérou, a Grüber chtěl vědět, kdo je ta hora zdravého rozumu, která o Tonika pečuje tak důmyslně, že ho snad udrží nad vodou. Ale ne, panu Rudolfovi ani Grüberovi a křatce zbylých přátel se to nepovedlo. Vázlo z minula příliš mnoho. Ani večer pak nezchladil ten horký den, zase v červnu. Z kanceláře vezl šéfa ještě obstojně živého, ale když přirazili k vile, už prodané a jen čekající, až se šéf přemístí - kam jinam než k vymané Poldi a zeťovi -, neměl kdo vystoupit. Žádná pistole, jen vymizení z údolí, pro něj už neschůdného. Selhalo srdce. Špatné? Je známo mnoho horších. Padlo království, on už neměl co udržovat v chodu a pan Rudolf a Poldi zdědili starosti. Žili, zdá se mu, bez tíže majetku volněji a veseleji než mnoho zámožných, které kdy zahlédl.

"Neznáte fakta ani paragrafy, a opět vás to vede k mylným závěrům," skoro se ušklíbl oficiál, snad tisknutý z jedné strany závistí k majetku a z druhé zkušenou nedůvěrou v radosti života bez něho. "Díl otcova osobního vlastnictví, nespádající do konkursní podstaty, přece jen---"

"Poldi zdědila," s dobrodušnou netrpělivostí za něj dokončil Pavel. "Parcelku u Berounky, co rok zaplavovanou, takže bude mít cenu deset tisíc až tam za miliardy budou stát přehradý."

"Ale něco to je," nutkavě namítla mère l'cie.

"Lidunko, klid," naklonil se k ní manžel. "Musíme snášet lidi takové, jací jsou."

Svědék se maličko zapotácel. Nebylo jasné, zda se má to jen nezdá vinou mých pocitů, ale tak, jako tak jsem mu nabídl svou židli. Rázem stál pevně a odmítl. To prý jen některé dojmy na něj tak působí, ale naučil se to zvládat. Nadechl se a pokračoval. Nižší pozůstalé, krom jedné výjimky, zaopatřil pan Rudolf vzorně. Živnůstka dokonce umístil ve vile u Mníšku, kde pražský restaurátér s rodinou dávnou toužil po úlech. Dobře dopadly i obě služebné. Tu mladší za čas bohatě vyplatil z domu jeden úspěšnější realitář, když se nepříhodně octla v jiném stavu, a žije z toho se synkem snad dodnes. Kvěch byl lákán k lekcím i na večeře, ale od jisté doby jako by žil kdosi v době ledové, takže se třeslavým krasopisem převážně omlouval. Pohřeb měl krásný, přišla celá Akademie v čele s Mechlebou, který též promluvil, a paní Leopoldě to slušelo jako jako tehdy v zahradě, něž odběhla. Vždy ho mátl, proč pan Rudolf, tak bystrý a po svém úspěšný, zvolil finančně i společensky nedoceňované konsultantství, a snad tehdy ta honorace kolem odešlého chudého Kvěcha ho pohnula, aby se zeptal. Znovu ta divně těžká i lehké paže kolem jeho ramen a skryté pozasmání. Pak výpočet na prstech: nevstává, kdy chce někdo jiný, ale kdy chce či musí on sám, nemá nad sebou hromovládcе, kterému by se bylo třeba klanět, za třetí mu právě tohle nějak nejde, za čtvrté si v jistých mezích může oběti vybírat podle vlastních rozmarů a ne podle jejích, za páté vidá skoro na dno těch, co by za vylepšené pobývání ve světě rádi platili menší činži než převaha pobývatelů mnohem uskrápnutějších. Prý žádný pěkný pohled, ale komedie to díky vlasteneckým či někdy i sociálně procítěným řečem a občas též výstavní zbožnosti těch pánů nebývá špatná. Ale dívá-li se tak na ně, jak to, že si ho zjednávají? To je prý jeho ochoční tajemství. Prozradí mu je, jen co sám bude mít ponětí, v čem pozůstává.

"Výmysly," mávl dlaní závistivý Jozífek a tváří se obrátil k ostatním o souhlas. "Tak dlouhou řeč ani nejbližší nikdy od Rudolfa neslyšeli.

Svědék zjevně nabral druhý dech a nikomu nedopřál čas vyjádřit se k té poznance, napovrch věcné a přitom studeně neochotné vzít v úvahu to Rudolfovo tajemství. Děkuje za poctu, ale je přehnaná. Jak by on při své zpozdilosti mohl znát mysl člověka zároveň tak skromného i osvíceného? Snad tu nezvykle dlouhou promluvu přivedila dojemná příležitost. A skutečně se ho v zápětí pan Rudolf zeptal, chce-li taky tak pěkný pohřeb, nebo přijme-li konečně některé nabízené místo. S hanbou přiznává, že dělal potíže.

I on mohl do Mníšku, nota bene s osmou, která tam byla prodána. Ale smí být kárán, že nechtěl z Prahy do včelína, ke všemu s nudným Živnůstkem? Zlatý Kruml! Odmítl i dvě či tři další nabídky. Ne, tam po Kvěchovi už o tom nebyla další řeč. Boken si ho sice oblíbila k opravám nedávno vzniklá nová třída malocautomobilistů, jenže ji brzy zase nebylo o co obírat, do roka vkladní knížka splaskla a byl pak poučen, jak se doplácí na zhyčkanou vyběravost. Krize všude. I pan Rudolf, věšící v kuchyni plenky na šňůru, měl co dělat, aby řekl vesele, že nejde o praporečky na vzdávání. Ale s ním si zatím prý neví jiné rady než sepsat, pokud to umí, pokorný list své laskavé vinohradské sestře, znalé všech lidí i dějův jistém zbožném sboru. Svěřil mu věšení a psal. Ani s třetím pokusem nebyl spokojen, ale podal mu obálku se slovy, že asi bude mít, co si zaslouží. Kdo se neuskrozní a neuvěří tu a tam v některé lidi, musí splehnoutna vyšší moc. Sám to prý raději přečká jinak.

"Styďte se," skoro vzlykla mladší sestra.

"Za co?" lehce jí pohládl zbylou rukou Pavel. "Jako bys nevěděla, kdo je Rudolf."

"Ano, legie byly prolezlé volnomyšlenkářstvím," samovolně vypadl z oficiála výrok, po tisícovém použití mdlý.

"Josefe!" vzdychl Pavel a ostatek slitovně zamlčel.

"Pak se pomodlíme a utěší nás to," užila i paní domu svého opotřebovaného razítka.

Doudleba navázal, než věta dozněla. Nebylo to prý šťastné setkání, uváží-li se, že tehdy viděl pana Rudolfa nadlouho naposled. Ke všemu za odchodu nenašel paní Leopoldu. Měla být v Heroldových sadech s kočárkem, totiž s prvním synkem té nezapomenutelné dvojice. Ani ji už pak nespatriil. Nebyl čas na krásu ani na vděčnost za přátelství. List pana Rudolfa se ovšem osvědčil, jak bylo předpověděno. Jen co se na pokyn přítomné sestry dal vypsát od československých a při té příležitosti konečně i od katolíků, díky bratru Lukáškovu, účetnímu od firmy Jirásko, rozvážel od rána do noci patentní americké psací stoly a méně zdařilé sestavovací knihovny. Sám si opatřil několik dílů a zjistil, že se do nich nevejde nejen bible, ale ani ten metr spisů pátera vyklouze Zahradníku-Brodského, co kdysi zůstal po Krumlovi v suterénku. Krom Pout mrtvé lásky a Posledního pokušení všechno prodal, ale tak jako tak sám musel vyrobit poličku na Grüberův svatební dvoudárek - pólmetrákový Ottův slovník naučný a v hebké kůži

vázanou Paní Bovaryovou. Koho ten vychrtlý kožešník chtěl varovat? Její nebo jeho čerstvě získanou ženu? A třebaže nejevila takové sklony, je pravda, že mu na ni mnoho času nezbyvalo. Krom práce skoro všechnen čas pohltil žižkovský sbor, asi lepší, než co kdy v tom oboru zažil, ale žádající oplátkou za dobrodiní tolik duševní i fyzické odevzdanosti, že se aspoň v něm míjely účinkem výzvy pana kazatele k samostatnému rozjímání. Kdy? Umí si představit, jak by mu pan Rudolf odpověděl, že se nemá dát. Ale krom podmínek doby ho spoutávala i výmluvná docrotivost, již byl odměňován za povečerní služby, většinou instalatérské či zednické. Jen sportovně založený Lukášek si z třetí ruky koupil malebné waltra v licenci fiat a bylo s ním zdarma víc dřiny než při každoročním malování modlitebny. Ve jménu společenství víry a uchování slušného místa mlčel. To se rozumí, že si opatřil aspoň aero cililink, protože se jinak nedalo všechno stihnout, ale jakkoli myšlenek na pana Rudolfa bylo mnoho, čas chyběl, ač sestra Buková může potvrdit, že se v neděli po shromáždění, ve středu po modlitebních hodinách i při světštějších příležitostech vždy na ty dva ptal. Později odpovídala: ani nechtějte vědět. Až došlo k tomu setkání o polednách.

Dva krůčky a svědek chvějivou rukou vzal ze stolu sklenici vody. Jen co však paní domu nabídla, že přinese čerstvou, upil, vrátil se na místo a pokračoval jakoby v obavě, že mu vezmou slovo.

C o s e s t a l o v b l é z i n c i

Odešel jednoho dne tak, jak před několika lety přišel, s papírovým kufrzem, a paní sociální našla od něho na kuchyňském stole lístek přitížený cukřenkou, na němž stálo, že ji opouští navždy, poněvadž jí už neziluje. Jsou muži, kteří přijdou, použijí všeho, nic k tomu nepřidají a jdou dál. Chodí, dokud jsou mladí a krásní, a je na nich, aby odhadli, kdy už se mají usadit a najít si ženu pečovatelku, aby nemuseli končit v domově důchodců.

Kelují od domu k domu, od vesnice k vesnici: papírové kufry, muži, děti, o které se nikdo nechce starat. Paní sociální vědycky její děti zůstaly, ale tentokrát se jí zdálo, že už nemůže dál žít. Její bývalý si našel v nešalekém městečku vdovu po řezníkově, spolužačku paní sociální, o nic hezčí ani chytrější, jenom bohatší o vilu, chatu a auto značky Simca. Řezník nezochl už asi dále vydržet napětí mezi evangelictvím, v němž byl vychován, a vinou v níž žil. Lhal své ženě, že jí má rád, a kradl státu maso a uzenky. Strach se ukládal do jeho srdce tak dlouho, až prasklo. Jeho ženě zůstalo všechno, potřebovala jen muže, který by sni užíval bohatství a lásky, a tak ho přebrala paní sociální.

Tě se to stalo už po třetí a snad proto jí připadalo nesnesitelné dál žít na místě ponížení, hanby a neštěstí. "Nebožtík" strašil ji v domě, zjevoval se v zahradě u řeky, kam spolu chodívali na procházku, když děti usnuly. Lidé jí její neštěstí přáli, neměla mít mladého a krásného, a měla-li, musela počítat s tím, že to špatně skončí. Řezníkově také nepřála štěstí, která si sestrojila z kostiček manžela. Odtud už s papírovým kufrzem neodejde, prorokovali, a celkem správně.

Paní sociální hledala si nové místo, ale když našla práci, nebyl u ní byt, a když bylo obojí, měly zas děti daleko do školy. Až v jednom domově důchodců našla všechno: zámeček stál v parku obklopen starými stromy, byt byl slunný a tichý a děti měly do školy přes park. Všude klid a mír, dědečkové a babičky, žlutnoucí stromy, tiché slunce a ředitelské místo. Paní sociální až bylo divné, že už po tom někdo neskočil.

Povídala doma o tom tatínkovi, ale ten nadšený nebyl.

-Holka, povídá, jsi sama ženská a tohleto není nic pro tebe. Tam se krade a když nebudeš moct ani chtít krást, všichni ti utečou. Kuchařky do jízdárny nebo do státního statku, sestřičky do nemocnice a ty tam zůstaneš sama. Co si tak počneš s třema dětma a stovkou dědoušká a babiček?

Jak to tatínek věděl, byl snad jasnovidný?

Paní sociální zůstala tam, kde byla. Svoje neštěstí si vezme sebou, řekl jí ještě tatínek. Ty nebudeš mít nikdy pořádného mužského, ale vždycky alkoholika nebo pobudu. Jenom se, holka pro boha tě prosím, už tolik nedávej, aby ses tak moc netrápila. A neměj už žádné děti.

Přešly všechny roční doby a paní sociální se začalo zdát, že život je zcela snesitelný i bez mužského. Po večerech plotla, háčkovala dívala se na televizi. Až jednou dostala od pana primáře příkaz, aby jednu babičku odvezla do domova důchodců, zrovna do zámečku, kde se před časem chtěla usadit. Přijeli sanitkou před hlavní vchod, nechala babičku v autě se šoférem a šla hledat ředitele. Když nikoho nenašla, začala volat, a tu z kuchyně vylezla paní, ruce až po lokty od těsta, a těma rukama ukazovala do sklepa.

-Táto, volala, pojď ven, máš tu příjem.

Ze sklepa se vykrábal okánkem muž od hlavy až k patě černý a babička, jak ho viděla, vyskočila z auta a utíkala alejí pryč. Naštěstí měla ale v kolenou artořez, tak jí paní sociální lehce chytila.

-Já se vám omlouvám, řekl černý a uklonil se, vymetám zrovna topení.

Ulíbil, že se u něj a babičku přijme, a jak odešel, vyběhla zase z kuchyně jeho žena, ruce od těsta, a povídá:

-Tak vy ste Staňková, a nejste náhodou ta, co se tady ucházela o místo ředitele?

Paní sociální přivědčila a to snad ani neměla dělat, protože přiznání rozčílilo paní tak, že zčervenala a zpotila se na obličej i na krku.

-Vy jste ale měla čuch, že jste sem nešla. Kdo vám to poradil nechodit sem? My na to naletěli, zámeček, starý strohy a starý lidé, můj muž je lidumil, my bydleli dřív ve městě a měl z toho žaludeční vředy, tak jsme hledali něco klidnějšího. Nebyl tu ani měsíc a měl z toho infarkt, jen se na něho podívejte a uvidíte, že pracuje k druhému.

Paní sociální usadí babičku do sanitky, aby to neslyšela, a cítí se vinna nešťastím lidí, které nezná.

-Všichni tu kradli, volá paní ředitelová, okrádali ubohé stařečky o jídlo, o síchý i o noční košile. Někteří měli děti v Americe a v Austrálii a oni jim posílali tužexové bony, které ale dědečkové a babičky vůbec neviděli. Benda lupičů. Měli příbuzné na vyšších místech, dělili se o to a všechno se ututlalo. Můj táta prosil ty lidi, aby to pochopili, aby nekradli a pracovali, jenže oni byli tak rozkradený, že už přestat nemohli a tak dali výpověď, do měsíce odešli do podniků, kde mohli krást, a my tu zůstali sami. Já vařím, moje holka uklízí a stará se o stařečky, můj táta nakupuje, kdybyste jen věděla, co s tím je za papírování, musíte se vykázat písemně a každou cibulí, proto mohli tak krást, že už se v tom nikdo nevyzná. Dědečkové a babičky si nestěhovali, tonle je odkládk všech odkládků, oni nevědí odkud jsou ani jak se jmenujou, a když užou, tak je nechce nikdo pohřbít, nikdo nemá čas si sem pro ně přijet, tak je musíme pohřbít sami. My už s tátou vypravili kolik funusů, ajara máte každý týden jeden, hynou jakoouchy po zíně.

Ředitel se objevil unytý a uběcaný, v bílém pláští a s usněven, v němž se zračila vyčerpanost. Teď už záleží jen na síle organizmu, někoho hned první infarkt sklátí a jiné běhá po šestém.

-To je paní Staňková, žalovala hned paní ředitelová a ukazovala prstem, ta, co sem měla přijít místo nás a rozmyslela si to. Její tatínek jí dobře poradil. To je ta, co seš tu místo ní. Kdyby to byla vzala, tak bys tu nebyl. Von si totiž náš táta myslel, že je tu zdrávo a klid, a místo zlepšení se mu vždy zhoršilo, že už nemůže skoro nic jíst a prozeš mu, že mu užinou pátku žaludku. A k tomu přechodil infarkt, protože nebyla za něj náhrada. On si můj táta totiž myslí, že by tu stařečkové bez něj zahynali.

Paní sociální připadá si jako princ, co vše vyskočil z lodi a nechal veslo v ruce převozníka. Ten musí dál převážet na černém moři, dokud nepříjde někdo hloupější a tomu veslo zůstane. Je si vědoma, že nese podíl na nešťastí těch lidí, protože kdyby jí tatínek neporadil, vzala by ho na své bedra. Nemohla by krást, protože kdyby byla kradla, mohla si už předtím udržet krásného milence a neodešl by býval k řezníkovi.

-Omlouvám se vám, řekl ředitel a zval je nahoru do kanceláře, že tam vyplní spolu papíry. A tak paní sociální vsala babičku pod

paří a do druhé ruky kufřík a šouraly se za ředitel, který se posadil za psací stůl pod obraz státníka a ptal se babičky, jak se jmenuje a ona odpověděla že Marečková, ale paří sociální jí hned opravila, ne Marečková, ale Paštíčková, naposled provdaná Paštíčková, pane řediteli, ona si pamatuje jen do roku 1918 založení republiky, to chodila po Václavském náměstí v kroji a nosila v šatce chleba a sůl. Tvrdí také, že si pamatuje Lenina, když v roce tisíc devět set dvanáct navštívil Prahu, ale nikdo to nemůže dosvědčit. Druhá světová válka jí úplně vypadla a padesátá, šedesátá a sedmdesátá léta a teď i osmdesátá také.

-Šťastná to žena, řekne ředitel demova důchodců. Vám to mohu říct, paní sociální, protože vidím, že už jste v životě něco zkusila a nemáte ani vlnu, nemá pravdu?

-Káte, odpověděla paní sociální. My jsme asi, pane řediteli, ty dva, co nahý přišli a nahý odejdou.

A domlouvají se hned jako lidé, kteří nemají nic, a rozumějí si jako ti, co mají všechno.

-Já jim pořád říkám, aby se někoho dali a jestli nedají, že tu umru a přepracování, ale oni říkají, že se někdo nechce. To se rozmese, když se někde krade. Já to tu chtěl hned první měsíc trochu zvelebit, mluvil jsem, že postavím sociální zařízení, protože tady máme jednu ubohou koupelnu a jeden záchod na patře, já na to dostal od národního výboru peníze, nakoupil jsem materiál, zedníci mi to vyhnali pod glajchu a pak chtěli přidat, ale já neohl, to bych musel krást anebo to dávat ze svého, ale oni na tom trvali, a když nic nedostali, tak už si to prý dostavím sám. Jenže já musím vymetat topení, kominika neseženu, to bych musel autem dvacet kilometrů pro něj, přivést ho a ještě přeplatit ze svého, dneska když jdu za řemeslníkem, tak se vás zeptá kolik navrhu, a já pro něj ani nemůžu jet, poněvadž mám rozbitý auto a neseženu mechanika a tak už nejezdím ani na nákup a jáme konzervy se zásob na válku, stařečkové si nestěžují, já jim všechno vysvětlím a oni se usmějí to pochopit, ale už mi řekli, že dřív to bylo lepší, za lupičů se jim dařilo líp. Já vstávám ráno ve čtyři a chodím spát o půlnoci, celý den se nezastavím a moje žena také ne, ještě že nám tu zůstala oligofrení Andulka, pradlena, která má jedinou vášeň prád. Pere celé dny a někdy, když nemůže spát, tak i v noci, oni totiž tak z jedné poloviny dělají pod zebo a moje dcera pořád převlíká postele, jedinej, kdo jí v tom pomáhá, je oligofrení Fanoušek, ještě že ho tu máme. Máme

tu také některé dědky, kteří by mohli něco udělat, například vymstat topení, spravovat rozbitý nábytek, babky by mohly umývat a uklízet, jenže já jsem tu založil samosprávu, nikdy to předtím neměli, nikdo se jich neptal na jejich názor, a teď se toho ujal bývalý funkcionář. Nikde nechtěl být předsedou a on se přihlásil sám, tak ho zvolili a já proti tomu nebyl, jenže pan Mareš od té doby nechce pracovat. Praskla voda a prosil jsem ho, aby to opravil, když býval původně instalatér, ale odbyl mě, že musí na schůzi. Dřív aspoň někteří dědouškové pracovali, ale on jim teď řekl, že už se nadělali v životě dost a mají právo na odpočinek, on si totiž myslí, že je tu něco jako komunismus. Kdysi mu řekli, že než sestárne, už bude, a on teď myslí, že je. Vykouří za čtyři a pořád schůzkuje. Chtěli po mě klíče od sklepa, on a jeho pobočníci, že prý tam zřídí vězení, já se jim to snažil křesťansky rozlucit, nabádal jsem je, aby milovali své bližní, ale oni chtěli převychovávat. Klíče od sklepa ani od skladu nedostali, ale pan Mareš za všechno dává trestné body, ještě že máme Fanouška, který nám zvedá ležáky, když jim moje dcera přestýlá postele. Od té doby, co vaří moje žena, začali tloustnout, tamtí jim odměřovali záchovnou dávku, a tak ani tolik nedělali pod sebe.

-Šrali po tenku, dodá paní Ředitelová, která už s rukama unyťma otevřela dveře Ředitelny.

-A co tedy hodláte udělat?, neptala se paní sociální, protože je jedna z posledních, která má sociální citění a je za to placená a špatně.

-Umřu tady, řekne Ředitel. Už jsem poznal, že se odtud nedostanu a smířil jsem se s tím. Jenom moje žena a moje dcera se s tím pořád nerozou vyrovnat. Někdý mě napadá, že by bylo dobře, kdyby se stala nějaká katastrofa, která by nás, moji ženu, moji dceru a mne Fanouška i Andulku a všechny dědeoušky a babičky najednou pohřbila.

-Tátá, vykřikne paní Ředitelová, ty bys nás pohřbil i s naší Lenkou?

-Představuji si, že by to přišlo v noci, řekne Ředitel, a v jeho vyhaslých očích se objeví světlo, které vzhází zevnitř a je bílé. Ženě by se otevřela a my bysme do ní zapadli. S rachotem bysme se zřítili do ticha.

-Ale táto, vykřikne paní Ředitelová, Lenka má teprve život před sebou.

-Nemá, povídá Ředitel a usmívá se přítom, jako by všechno pozemské měl už za sebou.

-Jak to, křičí žena a brání život, který dala.

-Protože jsme ji vychovali tak, že nemůže přestat. Moje
mama to pořád nechápe, ale vy byste jí, paní sociální mohl
vysvětlit, že určitý druh lidí musí vymřít. Jsme tady už jenom jako
zapomenutí brouci z jinéhohoří, čas se srysokuje a my vyhyne,
vyhyne, raduje se děditel. Já vás, proč me ses milý Pán Bůh poslal,
protože starouškové jsou také z jiné vývojové etapy. Odložili je
asa, protože je nepotřebují, a me dali k nim, už chápete? to je
jako když děti dají do jeslí. Děti taky někdo nepotřebuje a ještě
dobře, když je u nich žena, které je taky máma, ale nejnovší jsou
ty, které to mají přečtené anebo o výchově přišou knihy. Nás aluk
studaje na medicíně, snad z něj bude dobrý doktor, a ten říká,
že ty, co jsou skoro slepi, chtějí se věnovat očnima lékařství,
špatní na plíce plícnímu, a ti, co jsou nezorální, jdou na psy-
chiatrui a psychologii. Ti co nezají děti, radí těm, co je mají,
jak vychovávat, a ti, co s nima nikdo nevydrží, přišou brožury
o krásném manželství. Takhle to dnes vypadá a já tu nechci být, paní
sociální. Co mám ale udělat? Vztít si život, to je proti mámu
přesvědčení, ale smím se snad těšit na katastrofu, která by mi
očnou pomohla.

-Ještě že nás chce vztít sebou, řekne paní děditelová a obí
jí skřevenají. Můj táta je tak hočný, že tu nechce nechat nikoho
vopuštěnýho a nezacoňho. Mně se někdy, paní sociální, zdá, že náš
táta je svatej člověk. Kdybyste se snad někdy vdala, tak vás přeju
polovicu štěstí, který já měla s ním. Když budete mít polovinu,
budete šťastná žena, a paní děditelová se rozpláče do křtěry,
Pan děditel musí jít přidělit postel a skřínku nové babičce a
poprosí paní sociální, aby ještě nechodila a jeho ženu trochu
potěšila.

227

Maringotku už prohřívalo slunce. Spěšně jsem otevřel kovovou skříňku, do které si dělníci obvykle ukládají šaty, vzal odtud dva štětce, škrabku a balíček papírových pytlíků. Na stole leželo několik jablíček, která přinesl mistr Vítek ze své zahrady. Vzal jsem si jedno do kapsy, do druhého jsem se zakousl a se svým nevelkým nákladem jsem maringotku zase opustil; klíč jsem schoval do železné konstrukce vedle zadního kola - tam kde se před případnými vetřelci schovávají klíče ve všech maringotkách, které jsem kdy viděl, a vydal jsem se na cestu mezi halami vykopané zeminy a kalužemi, co tu zůstaly po nedávných deštích. Pohřebiště odtud nebylo vidět, zato stinný les na protější straně a skoro celé staveniště. Kovové konstrukce budoucích hal sálaly horko a já si najednou uvědomil, že stavba, na níž pracovalo nebo mělo pracovat nejméně sto lidí, je tichá, tišší než bývá pohřebiště, na němž se nás nikdy nesejde víc než pět.

K archeologii jsem žádný zvláštní vztah neměl. Na gymnáziu jeden z mých spolužáků si vášnivě přál být archeologem. Kamarádili jsme trochu spolu a on mě vedl po hradištích v okolí Prahy, přiznal mě dokonce k tomu, že jsem v batohu sebou vlátel motyčku a lopatku. Opravdu jsme občas ze země vyškrábli kus hliněného střepu a on mě pak poučoval o jeho tvůrcích. Kamaráda na archeologii nevzal, jeho rodiče vlastnili parní mandl - tehdy se na takové věci ještě hledělo, a já za ta leta skoro všechno, co jsem slyšel o pravěkých hraděních a keltských hradištích, zase zapomněl.

Historie mě však vědecky zajímala: tajemství, odkud člověk přišel, jak se vzal na světě. Na světě vůbec i na místě, kde právě žiju.

Moje cesta teď prudce zabočila podél stavbařské bunky, a odtud už se dalo zahlédnout pohřebiště a na něm všechny, co se tu sešly: naši vedoucí, archeoložku paní Lídu a její pomocníci z muzea paní Petru a Mášenu. Ta právě tlačila kolečko naložené zeminou. Okamžik jsem pozoroval její postavu; byla na celém staveništi jedinou zjevně se pohybující bytostí, pak jsem se však musel soustředit na cestu, která vedla po úzkém prkně mezi dvěma obrovskými kalužemi.

Na okraji jedné z nich dřepěl světlovlasý klučina a oběma rukama se hrabal v blátě. "Co to tady stavíš" zeptal jsem se, když jsem k němu dorazil.

Vzhlédl ke mně: oči měl modré a tupý nosík mu pokrývaly pihy. Pokrčil rameny.

"Máš chuť na jablko?"

Zavrtěl hlavou. "Mě jíst nebaví."

"To bude přístav?" věděl jsem si mola, které tu vybudoval.

"To bude jezero. Až bude hotový, půjde až tam," ukázal k obzoru. "Pak ujedu."

"Táta mi to dovolil."

"Kde máš tátu?"

"Tady dělá."

"A to chceš tátovi ujet?"

"Ne, ale mě už to tu nebaví! Ale vy, vy se máte. To by mě bavilo kopat hroby."

"Proč tě," podivil jsem se, "co bys hledal v hrobě?"

"Táta říkal, že je to čistá práce. A třeba bych našel poklad." Odvrátil se zase ke své stavbě.

"A žízeň nemáš?" zeptal jsem se ho ještě.

Chvilí váhal. "Vždyť vy stejně nemáte nic k pití."

V bunce, kde měli stavbaři šatny, tekla také voda. Protáhl jsem se mezi baldami harazpádí, prošel jsem kolem stolu, na němž stály ještě od včerejška prázdné várnice a špinavé, olezlé talíře. Našel jsem prázdnou sklenici, v nedopitém pivu plavala utopená voza. Vylil jsem obsah na podlahu a vstoupil do umývárny. Voda tu měla barvu, jako by do ní přimísili krev, umývala, která nejméně během dvou let, co stavba trvala, nikdo neumyl, pokrývala tenká vrstva rzi a mastné špíny. Vypláchl jsem sklenici a naplnil do ní vodu. Nepili jsme se oba a já pak kvapně odcházel po hrázi jezera.

O našich Keltech toho příliš nevíme, o tom mě už před lety poučil můj kamarád. Nezanedbali po sobě písemných památek. Druidové, jak o tom svědčí i Caesar, jenž s Kelty po mnoho let bojoval, považovali za hřích a bezbožnost cokoli ze svého vědění zaznamenávat písemně. Co o nich víme, zachovalo se díky jiným, Cizincům či dokonce nepřátelům - jako byl Caesar. To on zaznamenal, co se o Keltech tak často opakuje, že byli národem nadnáiru oddaným náboženství a své bohy uctívali dokonce i lidskými oběťmi.

"Natio est omnia Gallorum adnotum edita religionibus...Aut pro victimis homines immolant aut se immolaturas vovent." Ale nepřál bych si, aby hlavním psaným svědectvím o životě mého národa se jednou staly zápisky nějakého maršála, jenž tu velel veteráckým vojskům.

Historikové také raději naslouchají svědectví, jež jim nabízejí archeologové. Naneštěstí archeologové většinu svých poznatků čerpají z hrobů; a představa, že bychom mohli poznat život nějakého společenství z pohřebišť, mě naplňuje pochybností; i když připouštím, že třeba dnešní způsob pohřbívání napovídá mnoho o tom, jak poklesávají či dokonce umírají vztahy mezi živými.

Ještě dlouho předtím, než se Caesar setkal s náboženstvím druidského období, ctili Keltové hrůzy a také přírodní síly: zahyní - Matku Zemí; vše, co je obklopovalo, bylo projevem geníu - jejich hlasům se snažili naslouchat a porozumět, aby vůbec mohli přežít.

Mě by velmi zajímalo, jak ty hlasy zněly, neboť se také snažím naslouchat hlasům slyšitelným i skrytým. Měly podobu kvílení větru, ptačího zpěvu, včelího bzukotu anebo naopak kovového třesku? Zněly přece na samém počátku kovového věku. Anebo člověka jenom prostupovaly jako neviditelné a neslyšitelné vibrace a naplňovaly ho úzkostí, láskou, vnitřním zřením a věštekými sny - a tak znějí vlastně dodnes!

"Tak co, našel jste všechno?" Paní Lída odložila škrabku, kterou odhrnovala tenkou vrstvu hlíny a vystoupila z hrobu. Byla ještě mladá, ale vlasy už jí trochu šedivěly - a to se dobře hodilo k jejímu důstojnému držení těla i k jejímu postavení.

Odevzdal jsem nástroje, ona se na mě pěkně usměla, jak bylo jejího zvykem, a hned část zdvojených pytlíčků předala paní Petře, ta do nich nasypala hrudky země, v níž se světlounce bůlaly nepatrné úlomky kostí. "Krásní děáci, co?"

"Nic jiného?" zeptal jsem se spíš ze zdvořilosti.

"Kdepak, trochu uhlíků. Dneska bude špatnej den. Jako celý tenhle týden. Já to cítím, sotva ráno vstanu." Paní Petra má postavu jako ženy na freskách z Tylu: úzký pás a velká ňadra, černé obočitéměř srostlé a mandlové oči - také jako Řekyně. "To minulý pondělí, jak jsem zahlédla Lídu u autobusu, hned jsem jí

prorokovala: dneska bude zlatý den!"

Minulé pondělí vykopali na samém okraji odkryté části pohřebiště bronzovou jehlicí ervénického typu, sponu a ještě část duté trubičky, která nejspíš vypadala jako bronzová injekční stříkačka, a jejíž účel nedokázali určit. Včera jsme po práci ty věci vezli zabalené ve vatě a uložené v krabicích až do sousedního okresu, kde uprostřed pšeničného pole kopala s partou vesnických penzistů paní docentka z pražské Akademie.

Lída s Petrou celou cestu hovořily o svých bronzových nálezech, zatímco já pozoroval krajinu, kterou dosud pokrývaly liduprázdné lesy. Lidé, většinou na výšinách, si kdysi Keltové vybudovali svá sídla, žili tu po staletí a s nimi i jejich géniové - pak náhle zmizeli. Zmizeli opravdu? A jedině, co zbylo, je těch několik bronzových předmětů a hlíněných střepů, které zůstaly v hrobech.

Paní docentka, která je znalkyní bronzů, nás přijala vlídně. Ukázala nám v poli vykopané pohřebiště, vymetené do posledního smítka, i velkou nádobu, jež dosud vlezla v zemi. Pak nás pohostila kávou a koláči, ale funkci té trubičky si jista nebyla. "Musíš se smířit s tím, že jsi vykopala unikát," řekla paní Lída a ta se zapýřila radostí.

Očel jsem k sousednímu poloodkrytému hrobu, vzal krumpáč a začal kopat.

Mášenka se už vrátila s průzračným kolečkem. Hlínu, kterou jsem vykopal, opatrně odhazovala lopstou a očima i prsty každou dávku důkladně prověřila.

"Mášo, nemáte chuť?" vytáhl jsem z kapsy jablko.

"Děkuji, Vy jste strašně hodný. Je teda horko jako na Sa-haře," otřela si z čela pot. "Kdyby aspoň se něco našlo. Ale Petra říká, že se dneska nenajde ani kost!" Máša je teprve sedmáct let. Má širokou, dobromyslnou tvář, velké zvědavé oči a poněkud silné nohy, které směrem k tomu nejženštějšímu místu stále hustěji pokrývaly tmavé chloupky. Před dvěma dny ráno projela na humpoláckém bicyklu zadní brankou v ohradě, jež obklopovala celé staveniště. Na okraji pohřebiště zastavila a chvíli váhala, než se odvážila nabídnout svoje služby.

"Ale u nás si nevyděláš ani na ten benzín, co projedíš," ukázala paní Lída na její bicykl.

Máša se zasmála a řekla, že jí jde hlavně o potvrzení.

"Ať před chvílí jsem kost našla," oznámila mi pyšně. "Ta-

kový úlomeček. Lída si myslí, že z lebky."

"Blahopřeju, Mášo."

"Ale ne, mně z toho bylo spíš smutno."

"Proč?"

"Že člověk je..., žije, třeba se trápí, anebo zase raduje, to přece u nich bylo stejné, ne? A pak z něho zůstane jen kostička - vždyť já ji málem přetlídla."

"A co duše, Mášo?"

"Vy myslíte?"

"Keltové věřili, že se duše znovu vtělí."

"A vy tomu věříte?"

"Spíš ne!"

Jako kluka mě trápila otázka, jestli mohou dojít spásy a vzkříšení duše nevěřících a duše těch, kteří zemřeli dříve, než Bůh přijal oběť vlastního syna. Zrovna ten večer, než jsem se rozjel sem, četl jsem si ve staříčkém vydání Husebiových Církevních dějin, a autor před šestnácti sty lety právě o tom psal, "jak Ježíš vstoupil do pekel, a tu závoru, kteráž od věků nepohnutelná byla, rozlomil; jak třetího dne vstal z mrtvých a jiné mrtvé, kteříž od mnoha věků v zemi odpočívali, s sebou vzkřísil." Jenže dneska už mě podobné otázky neznepokojují. Uzavřel jsem si, že všechno to, co se po staletí káže o duši či Bohu, o původu světa či života, jsou leda tušení, jen úločky a střípky něčeho, co nás přecahuje natolik, že náš pyšný rozum, naše představivost marně hledají slova či obrazy, jež by z těch střípků složily něco celistvého. A žasnou nad tím, jak je poznamenáno lidským časem i rozměrem to, o čem prohlašujeme, že je neomylnou stopou božské vůle či konání. Dokonce i ti, které považují za moudré, se drží křečovité svého střípku a předstírají sobě i jiným, že uchopili celou nádobu. Já se svým bytím i příštím nebytím se vyrovnávám celý život - ti, kteří tvrdí, že zhruba vědí, jak to bylo, a jak to bude, i když skromně prohlašují, že jim to bylo zjeveno, mě spíš udivují, než bych jim záviděl.

"Mně někdy připadá, že nic nemá smysl," Máša mávla rukou ke kamenům, které vroubily náš hřeb. "Já o tom napsala povídku," a začervenala se.

"Vy píšete povídky?"

"Někdy. Jen, když mě napadají takové myšlenky."

'O čem byla ta povídka?'

"Někdo mi nedávno otrávil kocourka. Takový byl krásný, všichni říkali, že tak pěkného ještě neviděli. Tak mi napadlo, že někdo musel být hrozně zlý..."

U sousedního hrobu se právě zastavil mistr Vítek a naši literární rozpravu přerušil věcným dotazem: "Jakou měl barvu ten kocour?"

"Šedivý, ale do stříbrna."

"Právě, že nevím, kdo může takovou věc udělat. Anebo jak se lidé chovají k Vietnamcům. Oni jsou chudáci tak hrozně daleko od domova a přitom je tady nemá nikdo rád. U nás, když přijdou do obchodu a něco chtějí, naschvál jim řeknou, že to nemají. A ještě se jim pošklebujou."

"Prosím tě, dej pokoj s rákosníkem," zlobil se mistr. "Já bych ti přál vidět, když je chytně amok. U nás šel jeden s krumpáčem na stavbyvedoucího. Říi ho museli držet a měli co dělat."

Jako by tušili, že je o nich řeč, klátivým krokem, který dokonale odkoukali od svých českých spoludělníků, se k nám blížili dva Vietnamci v montérkách. Oba byli vychrtlí, mališcí, ale první z nich byl ještě o hlavu menší než ten druhý. Zastavili se u kraje našeho pohřebiště a chvíli nás se zdvořilým zájmem pozorovali, konečně se ten větší zeptal: "Tak co, našlo dneska se něco, soudružko vedoucí?"

"Nic!" vzhlédla od hrobu paní Lída.

"Žádná keltská spana?" zajímal se menší Vietnamec. V jeho řeči pozoruhodným způsobem splývala orientální výslovnost s plzeňskou intonací.

"Vůbec nic, jen pár kostiček," řekla paní Lída.

"To je škoda," odvětil zdvořile Vietnamec. "Upravdově. My se potěšili."

"Ti se nějak zajímají," ozval se mistr, sotva se Vietnamci trochu vzdálili. "To už jsou zase po ránu nazazany. Oni hned k snídani učelají dvě dvanáctky a ty s nima zamávají - člověk aby se je bál poslat na ležení." Vzal krumpáč a jemnými, téměř něžnými údery rozbíjel zvrdlý, udusáný jíl, On to byl, kdo pohřebiště náhodou objevil. Když loňského jara bagr hloubil výkopovou rýhu pro základy konstrukcí, Vítek si všiml, že v odhrnuté zemině se cosi třpytí. Sebral tu věc, omyl ji ve vodě - a byla to zlatá náusnice. Ne taková, jaká se dělá dnes, ale poc-

tivá těžká náušnice, jakou nosívají divoši. Mistr se ani svému nálezu příliš nedivil, už před časem mu cikánská vědma proro-
kovala, že najde poklad - a to dokonce třikrát ve svém životě.
Možná, že tím napslala vždy drahný kov - Vítek se rozhodně po
dalším pokladu nepřestával rozhlížet. Se zlatým kroužkem se
však vydal hned po nálezů do muzea. Tam náušnice vzbudila nad-
šení. Řekli mu, že šperk pochází z doby mladohlaštatské anebo
snad dokonce z časně laténského a je to opravdu skvělý exemplář.
Možná, že při práci narazili na celé keltské pohřebiště, ať pro-
boha dáva pozor na to, co bagr vyrýpe.

Vítek dával pozor, kromě toho se v rohu staveniště objevi-
la archeoložka se svou posocnicí a také nadšenci, kteří začína-
li odkrývat pohřebiště. Mezi nadšence patřil i mistr Vítek. Měl
sem blízko, mzda mu běžela i době, kdy tu kopal. V skrytu du-
še doufal, že najde i druhou náušnici. Navíc se mu líbila paní
Petra.

Náušnici nenašel zatím nikdo, v hrobech se už neobjevil
ani jediný kousek zlata. Tu náušnici tam nejspíš nastražila
keltská bohyně Nerthus, bohyně matka, které přišlo líto, že i
poslední pozůstatky po lidu, jenž jí vzýval a přinášel oběti,
má rozházet bagr.

"Stojíš vám řeknu," pokračoval mistr, "že tihle rákosníci
to je začátek nového stěhování národů."

"Jak to myslíš?" otázala se paní Lída.

"Táhnou snad od východu, ne? A je jich všude čím dál víc.
U nás na sídlišti teď naši dostavovali dvě ubytovny, v každé
tři sta lůžek. A už jsou plné nájezdníků."

"To se tak nadá brát," namítla paní Lída.

"A naši lidé se zas pakujou na západ. A to byste koukaly,
co by se teprv dalo, kdyby nebyly hranice zadržovány."

"Pánebože, kam ty chodíš na ty svoje teorie," ozvala se
konečně Petra, již byly Vítkovy úvahy určeny především.

"Samozřejmě vykládala, jak se národy hýbaly," bránil se Ví-
tek. "Jak naši Keltové kamsi naráz zmizeli."

"To byly úplně jiné pozery," vzdychla Petra.

Keltové opravdu kamsi zmizeli. Celá staletí bučovali své
sídlá, mýtili lesy, některé hroby svědčí o bohatství jejich
knížat, ale jak se blížil začátek tisíciletí, od něhož počítá-
me naši éru, jako by se propadli.

Vyhubil je mor? Anebo jim připadlo, že je půda už neúživá,

a i se svými stády, a nářadím, se svými hliněnými zásobnicemi plnými zrna se hnuli dál na západ? Anebo je vyhubili či vyhnali divocí válečníci, kteří žili na sever i na východ od jejich území?

Někdy mě napadá, neboť věřím na vliv toho, co se nazývá genius loci, že můžeme o tom, jak se věci udály, ledacos zpětně vysoudit.

Některý ze sousedních panovníků - snad mocnější, snad jen odhodlanější, kdo to mohl posoudit - přitáhl se svými vojsky na hranice naší kotliny. Ani nemusel ozbrojeně vstoupit dovnitř - pokud vstoupil, jeho vojska se tu téměř nesetkala s odporem. Vítězný panovník si zpupně povolal předáky místních kmenů a požádal je, aby se zavázali věčným poddanstvím. Zato on - vetřelec - slíbil chránit jejich území před všemi vetřelci.

Předáci zvážili své možnosti a pak přijali poddanství i ochranu. O tom všem byla sepsána smlouva a všichni přítomní ji slavnostně podepsali. Jestli uměli psát či nikoliv, nebylo rozhodující, smlouva - jako všechny podobné smlouvy - byla závazná stejně jen pro poddané a to nezávisle na tom, jestli jí vůbec znali, natož jestli jí přijali.

Lid nebyl stvrem věcí nadšen. Zčásti se bouřil a byl tedy pobit, zčásti naložil svůj neveliký majetek na vůz a vydal se těžko proniknutelnými hvozdy na západ či na jih. V oněch idyllických šasech, kdy volnému pohybu bránil jen nedostatek cest, překáželi medvědi či smečky vlků, mohly takto odtáhnout celé kmeny. Ale protože věřím v to, co jsem nazval vlivem geniů místa, vím, že všichni neodtáhli ani nebyli pobiti, ale mnozí se přizpůsobili tak dokonale svým přemožitelům, že je od nich nikdo nerozeznal ani za živa, natož v hrobech.

A tak tedy Keltové od nás zmizeli, zůstala po nich jen pohřebiště s popelem předků a snad také bohyně, bohové a geniové, kteří byli příliš připoutáni k řekám, horám, stronám a skalám, kde sídlili.

Nad námi s děsivým řevem svých tryskových motorů se přehnal letka stíhaček. Komu patřily, zda Keltům, anebo jejich přemožitelům, nedale se v té rychlosti ani postřehnout. Máša odložila nůž i štětec, vzhlédla udiveně k nebi a zacpala si uši. Také

krásná Petra se přestala rýpat v zemi. "Včera jsme měli školení CO," pravila. "Přišel takovej vypelichanej lampasák a hecoval nás, co bysme měli dělat, kdyby bouchla atomovka. Řek, že v nebezpečí války bychom fasovali speciální pláštěnky a masky, které se dají v případě výbuchu navlíct za dvacet vteřin. On si oboje přines v balíčku, že to nasazení předvede. Podíval se jako oknem a sám si zavelal: Ohnivej záblesk ze směru Hanětín ve vzdálenosti asi dvanáct kilometrů! A sápal se po tom svým balíčku, jenže se mu zadržela šňůrka, a on jí nemoh rozvázat. Tak se jí snažil přetřhnout - ale marně. Nakonec si musel půjčit nůž, aby nás ten kus hadru moh aspoň ukázat. A víte, co přitom řek? Já už jsem, soudruzi, přísně vzato, mrtvej. Vidíte: obyčejný motouzek, a může člověka stát život."

"On řek: přísně vzato a motouzek?" zajímal se Vitek.

"Přísně vzato, motouzek," opakovala Petra. "Přece si nevymyslím takovou ptákovinu."

"To snad není možný, že je někdo takovej debil."

Paní Lída se vztyčila ve svém hrobě, otřela si z čela pot i prach. "Asi bychom to měli teď vyfotografovat!" ukázala na hrob, který předtím s Petrou pečlivě vymetly. Vytáhla z kbelíku fotografický aparát značky Pentacon a hledala místo, odkud by mohla hrob nejlépe zvěčnit. "Víte, kdo mi volal dneska v pět ráno?" vzpomněla si. "Paní docentka. Ona řekla, že nemohla skoro spát kvůli tomu našemu nález. A pak, když na chvíli usnula, se jí najednou ve snu vybavilo..." Paní Lída převrátila kolečko a stoupla si na ně. Hrob před ní byl čistý jako stůl prostřený k jídlu, ale byl zároveň holý, pustý a horký jako zem po požáru.

"A co tedy?" zeptala se Petra.

"Prý držadlo."

"Držadlo? To mě podrž, na co potřebovali držadlo?" podívil se Vitek.

"Třeba na rydlo," vysvětlila paní Lída, "anebo na nějaký zvláštní nůž."

"Vy myslíte, že třeba na obětní?" Máša odložila štětec, kterým čistila škvíry mezi kameny.

"Obětní by byl asi větší," paní Lída seskočila s kolečka, odstrkala je na druhou stranu hrobu a opět na ně vylezla. "To už asi nikdo s určitostí nerozhodne."

"To je strašné," řekla tiše Máša. "Já si na to včera

taky sáhla. A jestli tím třeba zabíjeli i lidi."

"Ta krev by už dávno oschla," řekl jsem.

"Ale co když na tom leží něco..., nějaká kletba?"

"Vy věříte na kletby?"

Pokrčila rameny. "Vy ne?"

"Spíš ne!"

"Myslíte, že třeba oni..., že nesledují, co tady děláme?"

"To mluvíte o mrtvých?" zeptal jsem se.

Pokrčila rameny.

"Bojíte se, že by se nám mohli smít?"

"Když našli Tollundského muže a vykopávali ho z rašeliny, jeden z těch kopáčů najednou padl mrtvý k zemi. Já o tom četla. A ten autor, co byl u toho, napsal, že to staří bohové požadovali život výměnou za muže z pravěku."

"To mi připadá jako hodně lidská představa o božích žádostech."

"Vy myslíte, že teda nic?"

Nerozuměl jsem, co tím myslí.

"Že člověk umře - a nic!" vysvětlila.

"Na to se nedá odpovědět ani ano ani ne."

"Proč?"

"Na to se nedá odpovědět slovy."

"Já vím, mám asi hrozně blbě otázky. Naši mi za to teky nadávají."

"Slova vycházejí ze zkušeností, to jsem chtěl říct. Když mluvíte o něčem, o čem nikdo zkušenost nemá, slova jen zavádějí."

"To je strašně zajímavé, co říkáte." Měša naložila kolečko hlíny až po okraj. "Stejně bych ho chtěla videt, toho muže z Tollundu. Prý je to krásná hlava."

Vzal jsem kolečko a odvážel hlínu na nedalekou haldu.

Všichni čekáme na nějaké poselství: o naději. ^O naději pro všechny dny a o naději pro věčnost. O tom, že jsme přece jen vyňati z řádu přírody, že život se v nás vzepjal k nové hodnotě a sart nad námi tedy nevládne. Dědávna lidé přinášeli krvavé, dokonce i lidské oběti bohům, aby za to výměnou získali naději. Pak se konečně - aspoň někteří - utěšili tím, že Bůh přijal za obět vlastního syna a za to poskytl naději jednou provždy. V té době jiní, kteří nikdy neslyšeli ani o Bohu, jehož etili Izrae-

litě, ani o jeho synu, obětovali svého muže a hodili jeho tělo do tollundské slatiny.

Obětovaný muž na kříži na nás shlíží v bezpočtech zpodobení. Muži z Tollundu dva tisíce let po jeho smrti aspoň snali oprátku z krku a jeho hlavu s nádherně klanutým nosem vystavili v provinčním muzeu. Protože však smysl oběti se už dnes vytratil, přestáváme těmto činům rozumět, naděje k nám přestává promlouvat a my stále ještě čekáme na nějakou přesvědčivější, logičtější a srozumitelnější zvěst. Čekáme ji od kněží, od hvězdo-pravců, politických vědců, od filozofů i od spisovatelů. Mnozí si touží získat přízeň čekajících a říkají tedy: "ano", a jiní kněží: "ne!" a jiní obratně odvádějí pozornost a hledají náhradní naděje, a jen málokdo má odvahu, aby vystoupil a pravil: mí drazí, není odpovědi. Pokud je sart překonána, může se to dít pouze v rozměru, pro nějž nám chybí slova. Ostatně takové odpovědi, i kdyby byly sebepravdivější, nikoho ani nezaujmou ani neuspokojí.

"Čím vy vlastně chcete být, Máši?" zeptal jsem se, když jsem se vrátil.

"Já chtěla studovat archeologii. Jenže ani jí prý neotevřou. Ani letos ani napřesrok."

"To teda neotevřou," ozvala se ze sousedního hrobu paní Lída. "Nepřinášíme prý žádný užitek. Archeologie je určena na odumrtí."

"A co vás na archeologii láká, když ve vás vyvolává takové myšlenky?" zeptal jsem se Máši.

"To se dá těžko říct... Mně to připadá pěkné, když se v hrobě najdou milodary. Pro ty lidi to musela být vzácnost a přece je dali mrtvému do hrobu. Mně se líbí, že se lidi někdy měli tak rádi. Proto jsou archeologové takoví... spíš hodní. Já si aspoň nedovedu představit zlého archeologa." A máša kvapně odložila lopatu a ucpala si uši, protože nad námi se opět mihla letka neurčitelných stíhaček.

"Ono se to vykládá jako velká sranda," vrátila se Petra ke svému atomovému tématu, "maska s pláštěnkou, ale já o tom viděla na Němcích pořad, co by se dalo, kdyby ty rakety opravdu bouchly. To byla taková sranda, že jsem neměla odvahu večer říct dětem, ať jdou spát. Co kdyby to v noci vylítlo? Já si na mou duši myslela tu blbost: Ať si ještě užijou. A dala jsem jim

sežrat celej polárkovej dort."

"A vy myslíte, že by to mohlo tak najednou spustiť?" vylekla se Máša.

"Preč ne," řekl mistr Vítek, "spustiť mášou třeba náhodou."

"Ale já už se dohodla se svým Pepou," pokračovala Petra, "podáme si žádost o vystěhování na Novéj Zéland."

"Tam vás tak akorát čekají!"

"Když ne tam, tak někde jinem. Tak blbý místo jako tady snad ještě najdu. A hroby jsou všude."

"Stejně ti to bude prd platný, Petruško," vzhlédl Vítek k nebi, jako by tam už zahlídl nové planoucí slunce, "když to začne bouchat, není kam utéct. Záření se rozleze a padne zima, jak se slunce nedostane skrz ten šarák z popela."

"No a co?" řekla Petra zarputile, "tak třeba někde zarznu. Ale mám tu čekat jako kráva na jatkách?"

Máša slaměným košťátkem překotně uklízela hrob.

"A co tedy budete dělat, když se na archeologii nedostanete?" zeptal jsem se.

"To nevím. Já bych mohla ještě studovat literaturu."

"Myslíte, že to má něco společného s archeologií?" ušiel jsem. "Anebo vám připadá, že spisovatelé jsou také hodní lidé?"

"A vy myslíte, že nejsou?"

"Já si o lidech raději nic předeem nezmyslím."

Nedávno mi můj známý farář vyprávěl, jak ten jediný z předáků, který odmítl podepsat poslední slavnostní smlouvu o poddanství a ochraně, mu těsně před svou smrtí řekl: "Vy křesťané děláte jednu chybu. Díváte se na všechny lidi jako na své bližní a nechápete, že máte občas co činit s ďáblem."

Toho předáka jsem si velice vážil, neboť se dokázal vsopřít tomu neblanému, k čemu nás vábí geniové našeho domova, ale zároveň se ze všech sil bránil tomu, aby se mi lidský svět nerozpadl na anděly a ďábly, na ty, co poznají pravdu, a na ty, co se mjlí, na ty, co jsou se znou, a na ty, co se zí sápcu po hrdle. Občas se ovšem neubráníš návratí, když začnu domýšlet třeba jen to, čeho jsem byl za svého života svědkem. Ale o svých závracích člověk raději nemluví.

"Já znám pár výborných lidí," řekl jsem opatrně, "a dokonce to nejsou ani archeologové ani spisovatelé."

"Náhodou to souviselo," vrátila se k ně předešlé otizce.

"Šla jsem s kazarádkou na výlet kousek za Konstantinovy, jest-

lí to tam znáte?"

"Trochu."

"A na jednom vráčku jsme našly stěp. Oni tam kopali, jak rozšiřovali cestu. Kamarádka ten stěp zvedla a on byl starobylé zdobný a mně napadlo, že ten stěp tu ležel tak strašně dlouho, že si to ani nedovedu představit, ale někdo ho přece jen před tou dlouhou dobou musel udělat, někdo živý! Mě to předtím vůbec nezajímalo ve škole ani v muzeu - nějaké vykopávky. A teď mě napadlo, že je to pro mě důležité, abych se o tom člověku něco dozvěděla, když tu taky žiju... Já..., taky jsem o tom napsala povídku," a zašervenala se.

"Jak se jmenovala ta povídka?"

"Ticho. Já si zkusila představit tu dobu a mě zarazilo to strašně ticho, co vaudě bylo. Na mě z toho až padl strach."

"Ale v tichu bývají slyšet hlasy, které my dneska už ani nezaslechneš."

"To mě nenapadlo - škoda. Já to posílala do soutěže v Chebu. Oni mi odpovídali, že je to citlivě napsáno, ale že nedovedu pracovat s motivy a že téma je málo aktuální."

"Z toho si nic nedělejte," těšil jsem ji, "třeba vás to napsali jen ze msty, protože mají taky strach z ticha."

"Když já nerozumím, co to znamená pracovat s motivy."

Byl bych jí rád řekl, že si nedovedu představit nic bezna-
dějnějšího než posílat povídky do soutěží a než studovat huma-
nitní vědy na našich fakultách, ale nechtělo se mi dát najevo,
že nějak souvisím s tím obrovským literárním potřeblštěm. Kromě
toho máše zahodila škrabku a zacpala si uši; nad níž opět bu-
rácela stíhací letka, která až už potčila Keltůr anebo neopak
tém druhý, musela přehlušit všechny hlasy: tajemné i zjevné.

Před lety jsem cestoval sám po Skotsku. Nikoliv ze zájmu
o potomky Keltů. Zdálo se mi, že mě sem táhne pusté hory a je-
zera, k nimž se vážou staré písně a novodobé báje o předvčkých
příšerách. V Inverness jsem se ubytoval v hotelu a pak se pus-
til do hor, které se vypínaly nad městem. Ale došel jsem jen na
kraj města; tam, z okna nízkého domku, jsem zaslechl, jak nějaká
žena zpívá skotské písně. Znal jsem několik skotských písní
zpívaných pochopitelně v angličtině, teď jsem je prvně uslyšel
v původní řeči, slyšel jsem prvně ty staré melodie tak, jak
snad původně zněly.

Vím, že se hulba neadá vyjádřit slovy, stejně jako se slovy nedají vyjádřit věčnost, smrt, sám sebe čiše. Spřel jsem se tehdy o kamenný sloup v plotě, poslouchal jsem a hleděl směrem k horám, které byly kamenité a pusté. Náhle z mraku vyvitlo slunce a osvětlilo jedno ze vzdálených úbočí. V prudkém světle, jež náhle vybělilo celý pruh skalnaté zemi, jsem zahlédl bílé kamenné stavení, jež opustěně čnílo z rozlehlého vřesoviště: na tu velkou dálku jsem poznamenal, že spáry mezi kamennými obrotly mechem a v oknech nejsou - snad ani nikdy nebyla - skla, a zdí že jsou podivně pokriveny. Před nízkých vchodem na lavičce seděl stařec ve sněhobílém pláští a hleděl ke mně. Tu se mě zmocnilo nevyslovitelné vzrušení: ten dům je místem, k němuž po celý život směřuji, domov, který hledám: tam jsem očekáván. Až překročím práh, náruč, do níž klesnu, mě obejmě a už navědy naplní blažeností.

Tak jsem hleděl k tomu domu, do věkových očí starcových a sledoval, jak jeho pohled zvolna chladne a jeho tvář pokrývá smutelná bledost, jeho tvář se rozplývá, jako to stavení, jako ta pláň - a žena dozpívala.

Mohl jsem se vydat k těm horám, ale pochopil jsem, že to, proč jsem přijel sem, už se naplnilo, už mě tu nečeká nic jiného, nic závažnějšího ani šťastnějšího. Vrátil jsem se tedy do města, sbalil svůj kufr a odesel na nádraží.

Teprve po čase mě napadlo, že hlasem, který jsem slyšel tam v zemi na první pohled vzdálené, ke mně proklouval duch něhož domova - jeho hlas ke mně doma nedolehl, přetlučen křikem, hádkami i smíchem, jimiž zní každý domov. Pokusil jsem se o to, podobně jako Měša, napsat - dokonce několikrát - ale pochopitelně jsem nenalezl vhodná slova.

"Mě poslední dobou pořád častěji napadá," orval se Vítek, "že celou dobu ledovou nezavinilo nic jiného než takovýhle mrak z popela. Co jestli lidé už jednou byli takovej dobytek a vymysleli to všechno, co my?"

"A to jako myslíš, že by po nich nezůstala ani stopa?" zeptala se paní Lída.

"Proč ne? Vždyť, co zůstane tady z toho všeho?" ukázal a pohrdáním na vlastní kovové čílo, "to rez sebere za pár let!"

"Strašně si vymejšlíš, Vitku," řekla nežně paní Petra, "mě stejně nepřesvědčíš. Co kdybys mi raději odkopal ještě jednu vrstvičku?"

A mistr poslušně uchopil kruháč a s citem odkrajoval zemi.

Ten hlas, jímž promlouvá k naslouchajícím duch místa, génius domova, je přece to společné, čemu jsme naslouchali já i oni, ti lidé, kteří se hnuli z končin mé vlasti už před více než dvěma tisíciletími. Tím hlasem nerozumím nic mystického, žádný hlas krve a půdy; mě spíš překvapuje, že většina lidí jej ani nezaslechne, necítí jej jako nejpřirozenější důvod spřízněnosti, že vymýšlejí jiné a umnější důvody, že se cítí spřízněni více rasou či vírou, a když hledají, co ovlivňuje jejich osud, zkoumají raději postavení planet, než aby hledali, jak se do jejich duše vepsal tvar hor, do nichž je sevřeno jejich rodiště, výška nebes nad ním, i směr větrů, které sem přinášejí vůni moře.

Mohli bychom nebyť spřízněni s lidmi, kteří denně vídali zákrut téže řeky a stoupali na stejné pahorky, s jarem vyhlíželi hejna týchž ptáků, k nimž přicházely dnění i tma, doba ochladů i zrání ve stejný čas?

Je možné, že už brzy změníme toky všech řek,, vykáčeme lesy a vyhubíme tažné ptáky a rozhraní dne a noci sotva postřehneme, a přetřhneme tedy nit, jež nás poutá k předkům pokrevním a nepokrevním, nit, jež nás poutá k domovu a tedy k zemi a sřítíme se do prázdna vesmíru.

"Ježíšmarja, počkej! Podívej se! Pojďte se podívat!" vykřikla najeďnou Petra. A my všichni naráz vzběhli ze svých hrobů.

"Bronzi!" křičela Petra, "máš tu bronz!" a v ruce třácela kuchyňský nůž a opatrně jím odlupovala vrstvičku hlíny.

"No jo, už je to tady!" Paní Lída klečela vedle Petry, pohled upřený na to jediné místo v hrobě. Já tam spatřil jenně-kolik jedovatě zelenkavých skvrnek.

Petra se vztyčila, sedla si na jeden z kamenů, které vroubily hrob, vytáhla z krabičky cigaretu a zapálila si. Prsty se jí chvěly. "A zrovna dneska," stěžovala si, "zrovna, když jsem to chtěla zabalit!"

Paní Lída zatím přinesla krabici a pak spolu s Petrou za-

klekly do hrobu a po plástvičkách ukradovaly hlínu. My ostatní jen přihlíželi. "To zase bohyně-matka," řekla Petra, "cítila, že už nám docházejí síly i chuť." Vyřezávala ze země celý kvádr hlíny, v němž vřezla ta nezelenalá nitka.

"Co myslíte, že to bude?" špitla Máša.

"Nejspíš zase jedna ervenická!" Nuž odroloval hlínu jen velmi pomalu. Čas naší práce už dávno minul; po pěšině, která vedla k zadní brance, se už trousili dělníci ze stavby.

Ubíral jsem nářadí a nakičoval je na kolečko.

Vietnamci teď vyklízeli čistou, montérky vyměnili za džínsy. Nastavili se opodál a chvíli spolu hovořili svou naprostou tajemnou řečí. Pak ten větší došel až k nám a nahlédl paní Petře zvědavě do hrobu. "Nasla se nějaké potěšení, souduško vedoucí?"

Petra na okamžik vzhledla, jako by uvažovala, zda ho má odbyt anebo se svestit se svým nálezem. "Bronz," řekla pak.

"Přece jen," potěšil se Vietnamec. Pokynul svému druhovi a ten se neslyšně přiblížil. Pak se oba jakoby na povel naklonili nad hrobem. Petra maličko uhnula s nožem ukázala na zelenou nitku v zemi. Maličký Vietnamec napřáhl ukazováček tím směrem a pronesl svou neopakovatelnou plzeňštinou: "To už víš. Když kopal jsem zákop, taky našel jsem."

"A co s tím udělal?" zajímal se mistr.

"Neml čas jsem," vzduchí Vietnamec, "bylo stělení!" A jako by se polekel, že vyzradil nějaké tajemství, pokrýval hlavou a spěšně, následován svým větším druhem, se vzdaloval směrem k brance.

Bronzová jehlíce už byla s obou stran téměř podhrabaná. Máša vedle mě sotva dýchala. "To je krásná!" pak se polekala. "Jen aby to zas nebyl nějaký obětní nůž."

Přestava, že lidé ještě nedávno přinášeli bohům lidské oběti, nás desí a zároveň cítíme povznášející uspokojení nad tím, že dnes už jsme jako lidstvo vzdálení této primitivní krutosti. Jenže když uvažují o množství lidí, kteří jen během mého života byli obětováni ne sice bohům ale šlehaným vidinám těch, co si na místa bohů dosedli, necítím ani trochu uspokojení.

Konečně paní Petra opatrně i s okolní hlínou vyvobodila ten vzácný předmět z hrobu, uložila jej do krabice a řekla: "Pokračování zítra!" Máša ještě hrob vymetla a pak se ženy ode-

šly převléct do maringotky. Také mistr Vítek zašel, aby co nejrychleji obhlédl pustnoucí staveniště a ještě stačil paní Petru doprovodit k autobusu. Máše si přivedla své nevzhledné kolo.

"Škoda, že my nenašli nic."

"Třeba zítra." A díval se za ní, jak obratně kličkuje na svém bicyklu mezi baldami hlíny.

Možná, že tehdy na výletě, když našla svůj první střep, také zaslechla hlas místních geniů.

Mluvil jsem o jejich hlasech, jako by zvaly jen k poddanství a - nebo k útěku. Ale vím, že tomu tak nebylo. Nejspíš radily jenom k opatrnosti či k umírněnosti a někteří si ty hlasy příliš jednoznačně vyložili. Ti zbabělí jako výzvu k poddanství, ti nespokojení či netrpělí jako výzvu k útěku. Ale museli tu být ještě jiní, kteří porozuměli, že mají zůstat, vydržet a přetrvat, neboť bez nich by země zůstala pustá a němá. Možná, že jejich hroby se ještě najdou, možná, že byli tak chudí, že v jejich hrobech se ani nic nalézt nedá. Ale jsem si jist, že tu žili, a považují je za své spřízněnce: osudem, místem i volbou.

Žlutovlasý klouček dosud anebo už opět dřepěl u velké kałuže.

"Dodělal jsi jezero?"

"To je moře!"

"Proč moře?"

"Aby to bylo daleko."

"A loď máš?"

Ukázal na plavidlo, které zakotvilo za hromadou hlíny. Na nízkém stěžni visel splihle igelitový cár.

"A odpluješ?"

"To je jasný. Chcete taky?"

Chvilí jsem váhal.

"Vás bych stejně nevzal," rozhodl za mě.

"Proč?"

"Už jste moc starší!"

V maringotce bylo dusné vedro. Otevřel jsem okno dokořán a šel se umýt do nikdy neumyté umývárny. Stavba byla tichá, i světlovlasý námořník už odejel. Kovové konstrukce uboze a zbytečně vyčnívaly ze znásilněné země. Haldy hlíny vrhaly dlouhé stíny a rudly v zapadajícím slunci. Kousek za maringotkou se po mně svým zručným chapadlem natahoval bagr. Váude se povalovaly kusy travers, polámaných prken a igelitových pytlů.

Vrátil jsem se k maringotce, sedl si na schůdky a pozor-

val, jak na les za haldami padá večer. Podivný svět, kde nejjistším a nejpovzbudivějším místem je dva a půl tisíce let staré pohřebiště. Odkudsi z dálky zaštěkal pes a zesláble hlomozil motor nákladního auta.

Náhle z míst, kde leželo naše pohřebiště, jsem zaslechl podivný zvuk. Jako by někdo tloukl kovovými poklicemi. Ten zvuk se s nečekanou silou nepravděpodobně rozlehl tichem staveniště. Zvedl jsem se ze schůdků a opatrně se pustil po opuštěné pěšince směrem k hrobům.

Bušení znělo stále se stejnou silou a uniklo teprve tehdy, když jsem se dostal k místu, odkud se daly hroby zahlédnout. Vylezl jsem na haldu hlíny a chvíli obhlížel prostoru před sebou. Nikde se nic nepohnulo. Vracel jsem se do maringotky. Poklice se opět rozezněly.

Konec konců, kdo ví, jak zní hlasy geniů našeho domova, a kdo může říct, že jim dokáže naslouchat?

Sedl jsem si znovu na schůdky. Z lesa na protější stráni stoupala pára. Člověk se pokouší naslouchat po celý život, celý ten čas se snaží rozeznat, které hlasy jsou pro něho podstatné, které souzní s jeho nitrem, a které jsou jenom prázdným hlomozem, jenž láká do vesmírné propasti.

Kovový hlas ještě chvíli zněl, pak zvolna slábl, jako by se propadal do zemských hlubin. Ale já ho slyšel znít ještě i potom, když utichl docela.

val, jak na les za haldami padá večer. Podivný svět, kde nejmístějším a nejpovzbudivějším místem je dva a půl tisíce let staré pohřebiště. Odkudsi z dálky zaštěkal pes a zesláble hlomozil motor nákladního auta.

Náhle z míst, kde leželo naše pohřebiště, jsem zaslechl podivný zvuk. Jako by někdo tloukl kovovými poklicemi. Ten zvuk se s nečekanou silou nepravděpodobně rozlehl tichem staveniště. Zvedl jsem se ze schůdků a opatrně se pustil po opuštěné pěšince směrem k hrobům.

Bušení znělo stále se stejnou silou a uniklo teprve tehdy, když jsem se dostal k místu, odkud se daly hroby zahlédnout. Vylezl jsem na haldu hlíny a chvíli obhlížel prostorů před sebou. Nikde se nic nepohnulo. Vracel jsem se do maringotky. Poklice se opět rozezněly.

Konec konců, kdo ví, jak zní hlasy genů našeho domova, a kdo může říct, že jim dokáže naslouchat?

Sedl jsem si znovu na schůdky. Z lesa na protější stráni stoupala pára. Člověk se pokouší naslouchat po celý život, celý ten čas se snaží rozeznat, které hlasy jsou pro něho podstatné, které souzní s jeho nitrem, a které jsou jenom prázdným hlomozem, jenž láká do vesmírné propasti.

Kovový hlas ještě chvíli zněl, pak zvolna slábl, jako by se propadal do zemských hlubin. Ale já ho slyšel znít ještě i potom, když utichl docela.

687

Outsider a jeho problémy

Z písniček gottwaldovského řidiče sanitky, sedmatřicetiletého Stanislava Šabiho Daňka jsem nejdříve uslyšel jeho dnes už zlidovělou Rosu na kolejích. Moc se mě líbila a líbí se mi dodnes. Je trampská - a nejen trampská. Těch, kdo "na špagátě nosí /celej svůj dům/, deku a rum", je víc. Jsou to ti, kdo nejdou po magistrálách, nýbrž po vlastních cestách a často potmě a o samotě, a jen tak a po svém chtějí "vzít do dlaně dálku".

Pokoušel jsem se potom dostat na jedno z Daňkových spoře plakátovaných vystoupení v klubu, abych si poslechl, jak zpívá a doprovází se na dvanáctivstrannou kytaru. Nevyšlo to, bylo to neznaději vyprodáno. Tak to při klubových podnicích bývá. Do těchto společností, kde se nejvíce tři čtvrtiny návštěvníků dobře znají, se neproniká snadno. Lístky mizí z předprodejší pokladny pár minut po zahájení předprodeje a distribuují se v menších uzavřených okruzích. Rádostné na tom je, že zpěvák má své publikum a nemusí spoléhat na oficiální popularizaci.

Pak jsem ho náhodou uviděl v Televizním klubu mladých. Přitroublý a sebevědomý reportér mu samozřejmě tykal a tvářil se kamarádsky a zasvěceně, zatímco Šabi Daňk zachovával odstup. Zůstal i na cizím hřišti svůj, a to se v televizi podaří málokomu.

Teď máš před sebou první Daňkovo elpičko. Nezrodilo se lehce, v televizním rozhovoru na to byly nářky. Přiznivci Šabiho Daňka - počítám se k nim - by se tedy mohli těšit. Jak se Šabi Daňk představil?

Jeho lyrický hrdina je outsider. O čem zpívá? O tom, že chtěl studovat, uměl, ale nepřijali ho, chyběla mu protekce. Musel na vojnu, měl holku a zdálo se, že to s ní půjde, oženil se, přišlo děcko, ale nebyl byt, jen máma dvoupokoják a v něm celkem šest lidí - tak to skončilo rozvedem. Ten mládenec doposud nad každou životní prohrou závl rukou: Nevadí, zase bude líp. - Dokáže to i tentokrát?

Velikou outsiderovou silou je mládí. Ale vlaky odjíždějí jeden za druhým, jeden z nich byl nebo bude poslední. Stará parta už není, zbylo pár fotek, někdo je v cizině, někdo má prostě jiné starosti, život obrousil hrany. Jednoho dne zjistíš, že jsi sám ne hrde, nýbrž hoře. Je vás takových víc, kterým se hroutí jejich sen - právě o tom napsal Šabi Daňk svůj Outsider waltz - ale řekneš-li: Při-

dej se k nám, zní to spíš podložené než odhodlaně.

Kabi Daněk už něčím prošel a něco zkusil. Poetika protestsongu ho neadekvátně uspokojit, i když ji ovládá. Nejčastěji zpívá osudy, a to je dobře. Jeho Fras, mužsky málomluvná, něžná i drsná apostrofa ženy, píseň o lásce a pokušení toulky, nebezpečí a smrti, je z nejlepších čísel českého folkového zpěvu, co znáa.

Zklamáním pro me bylo hudební aranžmá. Daněk na desce neří sám. Písni upravili pan Viktorin a autor, a to podle nejkonvenčnější šablony komerční country hušby nebo jak se tomu říká. Hudební režisér Poďařil neuhlídá spoustu muzikantů, kteří se k tomu nachomýli, včetně tří sborových zpěvaček. Baňkova příjemnému hlasu není pak místy rozumět, celá ta hudební macha ho překřikuje a člověk jen přemýšlí, jak se to všechno mohlo stát. Je myslím vyloučeno, že by si Kabi Daněk objednal tu přehnanou a přitom tak lacinou hudební ambulanci sám a dobrovolně. Komu na ní záleželo? Vydavateli? Menohla deska opravdu vyjít v podobě, jaká je Baňkovy vynavačím drahá i blížká, a jak se ukazuje, jasně pravdivá a možná? Povím to na plná usta. Řečí mě na Kabina Baňka, že to neprosadil, a když neprosadil, že raději elpičko prezitím neoželel. Nové přátele mu nezískalo a starým přineslo trochu rozpaků.

Jistě, moha být polezírán, že se mi to říká tuze snadno. Ale není to tak. Vím, jaký má význam nedat se zabnat z pódia, a můj zájem se upírá k Kabimu Baňkovi taky proto, že se na pódiu udržel, což se poobřizel. Chápu jeho snahu etablovat se před širším fórem než jen klubový. Ale jeho ohlas před mnohatisícovým obecnstvem Party ho přece etabloval víc než průkazně. Co tedy vlastně chce? Outsider není jen osud, ale taky volba. Jde přáky nejen proto, že neměl na rychlík, nýbrž i proto, že je mu to vlastní. Může zabloudit, ale jiná cesta než přá by ho lákat nemla, nastolik by si sá rozumět. Mofím, že to Kabi Daněk ví taky, a po tom nešťatném elpičku líp než přectím.

Milan Uhde

I

Pronikavý okamžik, záblesk na zdi stínované smrti, mi neodvratelně určí, za čím jít. Pronásleduji je, zahlédám to místo vyčtené mi jednou provždy, místo, jež přede mnou nepředvídatelně, v trhavých a neuspořádaných pohybech uklouzává. Od jedné etapy ke druhé nevede žádná linka, žádná vůdčí nit, jež by svazovala, žádná ani sebemenší stopa, z níž by se dala cesta vyčíst. Děšť okamžiků. Odkus jsem? - Konečně! Konečně na čiré planině, planině z jemného písku, na místě prchavého zastavení mimo jakýkoli cíl.

Chladnosti, má sestro, vášní brzděná něhou, dobře mne střež! Kéž se mi podaří vnímat, prostě jen chápat, aniž bych tlumočila. Kéž nevynáším soud nad tím, co zraňuje, ani co konejší. Za bezesných nocí, slunečních bdění, vystává tušení jiného, těsně uplynulého života. Slova jsou k tomu, abych ho neminula. Obutá větrem, celá v šatu ohně, v mezích nehybnosti se hbitě přemisťují. Sotva se cesta ztratí, hned se tu dravě rýsuje určitý směr.

Sveření času náhle povolilo: má gesta už se do něho nevpisují, rozlétají se jako sněhové vločky v hladivém víru. Veškerá hebkost zpomaleného pádu, jak ho pozorují ojínným okem. V té padající tříšti nezvratna mi nikdy nemůže být teskno. Vyvolávat si určitou bytost či místo, nejspíš bych narazila na prázdno. Neboť člověk se snaží zachytit určitý okamžik, okamžik spjatý s nějakou bytostí či nějakým místem, jejich nikdy už se neopakující spojení. A přesto vyvolávám okamžik, který trvá: rozbíjejíc se na střepy, vrhají se s otevřenou náručí vstříc rozdrolenému času, chystám pro něj odpovídající místo.

Odmítám bolestnou jasnozřivost, pohrdám výstrahami, bráním se předtuše tváře, již potkám za rohem. Stává se, že se vracím hodinami a obdobími zpátky proti proudu. Neschopna sledovat rytmus přikázaný tichou úmluvou, budují si narychlo svůj vlastní, nejistý a pružný. V intervalu, v onom roztažitelném, elastickém prostoru, kde je vykročení často předcházeno návratem, se pak proměňují. Pohybují se v protuberancích, o nichž nemají tušení dokonce ani ti,

kdo sedí se mnou u stolu. Zažívám tam setkání stejně důvěrná jako nečekaná.

V mém domě straší. I když me ony přízračné návštěvy nijak příliš neudivují. Kolik útěků, abych se zas jako vždycky ocitla zpátky u toho náměstí s lucernou, u toho pastenu k výročí nevímůžjakého památného dne. Stále tyž šperk, kulisa tisíce představení, jež tam nečnavně následují jedna za druhým. Tady jsem byla kdysi popravena, rozdrčena mezi dvěma prkny z masívního dřeva, jejichž kovaná ostří se mi pomalu svírala okolo krku, aby mne zadusila. Nejspíš se teď obrátila jiná stránka, a tak jak jsem jí nehledala, nebudu se jí ani bránit.

Pokorně se navracím v kočovné království, jimž jsem vinou bludných světel zdánlivě pevného světa málem zhrdla. Pokus o únik, jehož pravý název by zněl touha přilnout. Jako když někdo přejde nad okrajem propasti, aniž si jí všiml, a potom se zhroutí, i mé úzkosti se rodí, až když bouře ustala. Přelud vesmíru přespříliš čistého, přelud neposkvrněné dokonalosti se rozplyne nebo ho začnu sama trpělivě rozkládat, abych se v něm konečně vyznala. Sál s obrazy, který chci mít vyzdobený jenom přesností. A tady je výchozí bod: šíp smělé lásky, jenž přebývá v slunci, hrot pevně zakotvený, neustále rozechvělá křídélka.

II

Jen s nechutí se odhodlávám narušit onen jednolitý tón, jenž ve mně bezustání zaznívá, aniž kdy sjednotvární. Nikdy bych se neuvolila způsobit v něm trhlinu, nemít jistotu, že ho na konci své cesty najdu zase celý. Začínám ten tvárný a hutný zvuk členit, ab ch mu nakonec vrátila tutéž nedotčenost, nepopíratelnost a nezávislost, jakou měl ve chvíli, kdy jsem v něj poprvé zasáhla. Protože řeč je pouze degradace mlčení, jejím jediným smyslem patrně je, vést nás k mlčení jinému, ještě neopotřebovanému vlastním trváním.

Jako ten kdo v noci drží stráž, nezasažitelný pilíř vysoké a křehké klenby, oblékám za dne neškodný vzhled řeky, poddávající se všem náhodám terénu. Aniž se snažím určit si cestu, silou neteč-

nosti postupují stále kupředu, vnikám do otvorů, jež se občas ukážou slepými uličkami, vracím se touž cestou zpátky, povolně stékám přes prohlubně v pláni. S důvěrou, bez cíle, za níž bych spěla, bez konce, jímž bych se minula. Jde mi vstříc jakási přitažlivost a já směřuji pokorně a bez námítky za ní, dokud mne, nasycena, neopustí.

Hroužím kámen za kamenem do proudu, abych ho přešla. Voda je ihned zalévá, bez prodlení musím klást další, ve směru, jenž by se mohl zdát přímý. Není dost času starat se o dokončení díla. Míříc co nejpřesněji, napínám všechny síly, aby mi neuklouzla noha. Všechno ostatní by bylo zbytečné a nebezpečné rozptylování. Má jediná starost je udržet rovnováhu mezi tíhou, které mne přimrazuje k poslední položené opoře, a rozmachem, jímž pohroužím oporu další. Možná že onen most pod vodou, stavěný v neustálém střehu, zazáří v den, kdy vody vystoupí, přesně v tu chvíli, kdy už mi k ničemu nebude, nečekanou krásou.

Odras hor na nehybné hladině mne zbavuje zmatenosti prastarého data. Mlha se pozvolna zvedá, aby splynula s lehkým mžemím, a z jejich prolnutí vytryskne do nefritově šedé záře nenalezi-
telné. Déšť mne otvírá hlasu stoupajícímu u hlubin zapomnění. Důvěrná příchůť jakési jiné přítomnosti, rozplynutí nejeaného, obtížného já. Rozmazaná krajina ubíhá za rychlíky zpátky proti proudu.

III

Nejvyšší zkouška. K zešílení nestačí jen chtít. Namísto klesnutí ke dnu jsem vymrštěna k pólu milosti a trýzně. Jen málo slepých uliček mi bylo ušetřeno. Abych překonala tuto nynější, chvílemi vás, má jehňátka, mé hrdličky opouštím. Jak sladko mi bylo s vámi! I když však na vás po dlouhá období nepromluví, nemám strach, že bych vás ztratila - vy a já jsem jedno. Ale nestarat se, že tu je i núž, chybila bych, mohl by vás zabít. Abych mu v tom bránila, vkradu se mu přímo do čepele. Jaké pěkné stádo to tvoříme: ostří v čele, za ním, pěkně v skrytu mimo jeho dosah, jeho oběti.

Neodbytná vize schodiště, jež se s míjením dnů stále prodlužuje. Stěny tmavnou, jejich světla teď, jiskřící mi dodnes před očima, se mění v temnou modř, aniž však dokáže zkalit jednou zahlédnutý třept. Ta drobná postava dole v mezipatře mne stále zdraví tím přátelským pokynem, jež ke mne vyslala kdysi. Kdo mi to říkal, že už dávno není? Má oči jsou svědci, věří jen tomu, co právě teď vidím. I když jsem musela vystoupit výš o pár schodů, které mi plynule vyvstaly pod nohama přesně v okamžiku, kdy už jsem chtěla všeho zanechat. Pokud se neotočím, prahavé obrazy jdou nezměněny přede mnou.

Žít mimo jakoukoli stálost, vymout se každému pokusu defincovat, jít, ale nepřebývat. Že mne se rodí můj čas i prostor, smíšené postupují ve vlnách, strhují mne do svých hloubek stejně jako na hřebeny, unášejí mne hned neslýchaně dříve, hned přenežně. Poddávám se pohybu, který jsem rozpoutala, ochotně беру na sebe svůj neuskutečnitelný sen už už blízký uskutečnění; ochotně vlínám a opět se vracím, hroužím se a opět vynořuji podle rytmu, který předem škrtá jakýkoli konec. Nic mne nenese - oč se mám nohama opřít? - uhýbá i sám vítr. Rozvolna vzniká cosi pevného, krok se zdá o to jistější, že míří nadařbůh k neznámu.

Ať má ona hrůza, kterou začínám co hloubi znát, ponutku jakoukoli, vždycky je to jen prauzkost z posledního, strach ze smrti, z nedovršeného života. Kolikrát hrůza se v takových chvílích tyčí na cestě k tomu jedinému prameni, z něhož má hrůza vychází a kam se vrací: psaní. Doufalo se snažím vymout se mu, zavázat si oči, jednou provždy je zapřít, abych už nikdy neobracela níž v ráno. Bez milosti se mne chopí a rázem vrátí zpátky k mému úkolu. Ono je to, před čím přehám: psaní, má smrt, to, co po mně zůstává jako náhrobek, jehož tvar už neovlivním.

Není rozlišujícího znaku mezi vnuceným a zvoleným, možná není ani rozdíl. Události jsou bez významu a uzávěry, jež z nich vyvozuje, vždy falešné. Marně se člověk snaží žoudovat nějaký obraz, uspořádat hruščadel, tak aby si ho navzájem vracela. Je pouze přetržitost, ten neustálý pohyb, vyvrhující po řadě na povrch bahna osamocené cary jakéhosi hluchomémého, nescouvislého dění. Zlomky, které se sice ochotně podcají naší touze po harmonii - nebo po rozvrácení řádu /to když se skloubí do zdobného tvaru/ - nebo po

břečce, ale jak je uzpůsobit k pochopení.

IV

Na pozadí všech známých krajín leží průzračná končina, zámořský ostrůvek začasím omývaný, se skalnatými břehy, jež pustoší bouře rovnodennosti, s pohostinnými zátokami ve chvílích slunovratu. - Kde? - Na sto mil odtud, nedostupná a blízká, vždycky jinde. Její obrys, pokojně se rýsuující uprostřed oceánu, je pouze ustrnulý výbuch, žár, který se po dotekem ledového vzduchu rozpadá. Visutá zahrada, neobydlená zahrada slasti, která se, na ničem nepřipoutaná, vznáší nad tímto místem beznaštěje. Občas se spustí dolů hedvábný žebřík a pak se opět svine, neboť po něm nikdo nevyšplhal.

Jak bych mohla pochybovat, že skutečno nejen probíhá mimo všechna zření, ale že se jím nakonec s tisíceroi opatrností vyhýbá. Žijí v neviditelném. Existuje pouze to, co je zataveno, zasuto v bezprostřednu. To, co z okamžiku překypí, ozvěny a jiná prodloužení, okamžitě hyne. Ale ten přesný, nenápadný okamžik, stejně jako ten předchozí a nejspíš i následující, jsou nicméně jedno jediné vlákenko napjaté mezi zavátou vzpomínkou a nepředvídatelným úmyslem. Náhle oslněna, v letu je zachytím, zvelkolepím a pustím po větru.

Rozlišovat, členit, pečlivě třídít - to je práce, již je naléhavě třeba. Samo se nic nepřizpůsobí; jedině odstup dodává rytmus nekonečnému tanci našeho plahočení, kolébá levandulová pole. - Vytknout každému gestu určité místo a tam v něm bez pohledu zpátky setrvat až do uvolnění. Nic se nevrací. Jdu přes porosty kročinky a hlodáše, přijímám sladkost následovanou poraněním: oblázky, jež najdu na cestě, nejprve potěškám v ruce a pak je hodím zpátky do vodního koryta. Nic mi nepatří, široký světebný plášť me chrání před vším nahodilým.

Je to děšť či kroky? Bolest je určitě jen omyl v interpretaci či nedostatek kázně. Mrhnutí přechází v liják, není už slyšet žádný jiný zvuk. Okamžik setrvává, rozeznívá se v monotónní píseň: v tom zpěvu se odděluje pravdivé od prchavého. Rub dvojí tváře mizí, pohlcen jedním jediným lícem, vyraženým do podoby ze zlata. Zaplaveny marným spěchem nebo umornými obdobími příměří, naše dny spočívají na chorálu, v němž křehce rezonuje nekonečno.

Listopad 1974 - listopad 1975

/přeloženo z francouzštiny/

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY 0 :

/ z nemožnosti napodobit stručné umění O. Suse /

Růžena Grebeníčková : JAK VZNIKAL MÁJ /Sborník prací filosofické fakulty, řada literárněvědná, Brno, 1932/

Další publikovaný objev falzifikace českého literárního díla z 19. století: R. Grebeníčková dokazuje, že 14. kapitola Cikánů K.H. Máchy napsal Sabina. A neaněle; literární vědkyně usvědčuje autora 14. kapitoly Cikánů na základě ovoce. Neboť: "V ovoci a plodnosných stromech, jež lemují Bisconovy cesty, panuje jistý zmatek." /str. 20/ Mácha totiž navštívil krajinu kolem Tarstu koncem srpna, kdy ořechy dozrály, hrdina v Cikánech pronásleduje svou milenkou koncem května, kdy kvetou teprve kaštany. Je tedy nesmyslné, aby jel v červnu do Mestre s milenkou pro víno a ořechy. A pak: "Kaštany se nevyskytují ani v italském deníku, ani jinde v Máchových textech než právě zde, v Cikánech, zatímco Sabina trpí zvláštní slabostí k tomuto stromu, pro něj přímo heraldickému." /.../ "A tak se nezbyvá než ujistit, že kaštany v Cikánech neinspiroval Máchův deník, nýbrž "Reise durch Tirol in die Österrichischen Provinzen Italiens in Frühjahr /!!!/ 1804" od autora hraběte Kašpara Šternberga nás spolehlivě a poutavě poučuje o dominantním krajinném specifiku a nemusíme pochybovat, že Sabina našel buď oporu pro svou zálibu v kvetoucích kaštanech právě v něm, nebo snad že vůbec jeho fixovanost na tyto stromy odtud pochází." Foto sdělení je zajímavé: neví, zda některý literární vědec už publikoval onu skutečnost, že právě hrabě Kašpar Šternberg byl oním mecenášem, který zaplatil Hankovi za falzifikaci Rukopisů - však se mu Hanka odvěčil vybájeným Jaroslavem ze Šternberka a např. i František Palacký přistoupil na tuto dohru a prokazatelně honorovanou službu rodu hrabat Šternbergů. Dovičím se však, ve vědecké stati, že Kašpar ze Šternberga jedním ze svých mnoha botanických spisů ovlivnil literární podvědomí spisovatele Sabiny: nelze to však obrátit! Tak, že v myslí literárního badatele se propojuje milovník falzifikací Kašpar Šternberg se stejným milovníkem falzifikací Karlem Sabinou? Nebo to má poučený čtenář chápat jako náznak situace, že Sabina věděl mnohé o nepravost Rukopisů, o honorářích za to rozdáváných /a proto pohrdal např. i Fr. Palackým/ a proto potom... atd? Doufejme jen, že R. Grebeníčková neřekla o nadhrobeném problému Šternberg - Sabina a prameny falz své poslední vědecké slovo. A vraťme se k falzifikovanému Máchovi: autorka poukazuje na to, že autor 14. kapitoly čerpá

znalost historického středu Benátek "z Bešeckra", že autentický Máchův zápis "Ó Venezia, Venezia!" je změněn na "Ó Venecia! Venecia!" když i: "zkušenost nás učí, že týž člověk v kterékoli situaci píše, i s chybou, týž výraz stejně." /str.17 cit. statě/, a správně hodnotí dopis Giacomův z Cikánů jako chtěný, verbalistní, literárně trapný, jako "nálev z Tylova Rozervance a Sabinových předbězových "psychologických povídek..." /str.18/.⁴ přechází k pravému jádru své vědecké statě: Kdo je Vilém z Máchova Máje? A zde je R. Grebeníčková strhující: snaží se prokázat, že Vilém z Máje je šlechtic v českých dějinách naprosto neznámý, Vilém Biener, popravený na hradě Rattenbergu v r. 1651. Důkazem je nejen stručný Máchův zápis z italské cesty: "Rattenberg.4.hrady.Rattenberg. S kulatou věží. Novější. Zbořený Gertraudy.", kterýžto zápis ze dne 13. sr. na - v celé šíři - R. Grebeníčková řádně cupuje. Čtenář nemůže, než smeknout: na základě několika deníkových slov básníka lze po 150 letech vyvodit, logicky a vědecky, koho měl na mysli, když vytvářel postavu Viléma. A další důkazy? Cituji ze str. 22 a 23 vědecké statě, trochu obsáhleji, neboť mi připomíná kouzlo nechtěného: "Když se ráno 2. listopadu 1977 vyptávám ve Worglu, patnáct kilometrů před Rattenbergem, na čtyři hrady nebo zříceniny, nic se nedozvím. Před 11. hod. se blížím k městečku kolem kukuřičných polí, povodí Innu" atd. /.../" První, na koho ihned za vstupní branou, na náměstí městečka narážím, mi na otázku, na niž jsem ráno nedostala odpověď, přitakává, ano, čtyři hrady existují, a to o kousek dále proti proudu Innu. V Brixleggu, v obci, která s Rattenbergem sousedí. A bez dalšího mě můj informátor sděluje, že se v Rattenbergu konala poprava. Zní to jako čerstvá zpráva o poslední, věrejší události z místní černé kroniky, je to absurdní. Poprava se zde vskutku konala, a to slavná, nicméně bylo to roku 1651. Poprava mocného tyrolského kancléře Bienera, neústupné, vzpurné oběti politické intriky. Byl sťat mečem na pahorku, mírně nad náměstím, v areálu hradu. Poprava na pahorku v bílém městě, zrcadlícím se ve vodě řeky, a dnes jako kdysi obklopeném za bránou města krásnou přírodou, vencem modrých hor. Starý popravní pahorek, jež Josef Panáček našel u Doka a který náz na fotografii ve své knížečce podává, odpovídá sotva monumentálnímu panoramatu s vysokou horou, zeleným dolem, členěním pohybů po vertikále!"

Informátor - to je mimo jiné i vědecký teraín: a jednou z podmínek vědeckého pokusu je možnost opakování. Čtenář vědecké publikace má i v r. 1984 možnost požádat české literáty, žijící v Rakousku, o návštěvu Rattenbergu. Bez ovlivňování: městečko, jež R. Grebe-

níčková popisuje jako neměnné/"O porvaš a kancléři Bienerovi se dozví každý, kdo tudy projde: v městečku jako by se zastavil čas. A tradice je v těchto horách neporušitelná. A každý tuzví, Máj je toho dokladem, o způsobu, jak probíhala poprava." -str.24/, je ve vědecké práci prokazatelným a ověřitelným nesmyslem. V Rattenbergu se prostě každý nedozví, jak probíhala ta dávná poprava: jak je to možné, že literární vědec typu R. Grebeníčková potřebuje začátkem osmdesátých let XX. století používat ve vědecké práci podobné arguenty? Jak je to možné?

-

Josef Kebrle: Existují hanlivá křestní a rodná jména? /Duchovní pastýř 7, 1984, číslo dáno do sazby 21.6. 1984/

Zalíbilo se mi, že v poznámkovém aparátu k této stati je vytištěna poznámka 2L: "Karel Kašák, Pradědové na pochodu, 3 díl, 2 kapitola. Matím v několika opisech na stroji. " Podobná poznámka by ctila mnohé vědecké publikace v ČSSR: stalo se ustálenou praxí, že jakákoliv díla, roznožená pouze na stroji, nemají v poznámkovém aparátu - ani tam - nárok na tiskové místo. Ale k obsahu stati: Josef Kebrle prokazuje, že neexistují "hanlivá křestní jména". Za příklad mu slouží Kazimír: Takto byli nazváni čtyři polští králové, 5 knížat slezských, 3 knížata pomoranská, 3 knížata kujavská a 2 knížata mazovská, hlavně však svatý Kazimír, který zemřel v roce 1484 v Grodnu a roku 1602 byl vyhlášen ochráncem Polska. /Tento rozbor jména Kazimír je v Duchovním pastýři 1984 nepochybně otištěn jako pocta svatému a je v tom hodně duchovní okupační mentality: autor asi předpokládá, že věřící čtenář ví, že světec je pohřben na území SSSR a že papež bude v r. 1984 marně usilovat navštívit jeho hrob - pouhý etymologický rozbor jména Kazimír připomíná ono proslulé dílko českého vědce z období protektorátu o hmyzu - švábech a rusech - a jejich povahových odlišnostech. Však vyšlo tehdy také tiskem. /Josef Kebrle ve své stati polemizuje s názorem Československé akademie věd; konkrétně doc.dr. Fr. Kopečný, Dr.Sc, vydal v Academi, Praha 1974, knihu "Průvodce našimi jmény", kde tvrdí: "Je opravdu míněno jako ten, kdo kazí mír; starší výklad, že je to "kaž mír" je nemožný" /str. 86 uvedeného díla/. Tato polemika má svou oprávněnost, a to nejen při jubileu světce - ochránce Polska kazí mír? Josef Kebrle se pochopitelně o názoru ČSAV nezmiňuje: poukazuje jen /DP,

str.136/: "ani dnes nevidí nikdo v Polsku ve jménu Kazimír kazitele, rušitele míru." Dále uvádí: "Jméno Kazimír není jenom slovanské. Perské a turecké kází, související s arabským kádí a s kumánským ghádí, znamená soudce. Na kází by mohlo být naručováno slovo mir ve smyslu uctívání, vážený, slavný, věhlasný. Toto mir znali Keltové ve formě máros. Spatřujeme je u Germánů ve jméně Valdemar. Objevuje se v českých jménech Jaromír a Jaroměř. Nebylo neznámo ani Polákům, jak o tom svědčí jejich mir ve významu úcta a vážnost. Spojením tohoto mir s kází dostaneme Kazimír, znamenající tolik co soudce slavný, věhlasný. Mezi Kazimírem v roli soudce a Kazimírem ve funkci vládce je rozdíl jen teoretický. V praxi bývali panovníci zároveň nejvyššími soudci. Když se 15.7. 1016 narodil Kazimír I., jistě mu rodiče a krotři nedali do vínku nepěkné jméno." /DP, str.136/ a dále - to už opouštíme Polsko: "Orientálně pojatý Kazimír má svou jmenovkyni u nás v Čechách. Podle líčení kronikáře Kosmy jmenovala se jedna z Krokových dcer Kazi. Fr. Vacek a Václav Flajšman to prohlásili za Kosmův výmysl, jenž měl vysvětlit jméno Kazina na Zbraslavsku. Dospěli k názoru, že jméno Kazina zavedli u nás benediktinští mniši, a to podle svého středního kláстера na hoře Casinus. Myslím, že to odporuje tomu, co víme o Kosmovi, který byl ctitelem sv. Vojtěcha. Setva by byl vymýšlel pohanskou Kazi, kdyby měl možnost připomenout zásluhu kádu, uvedeného k nám biskupem Vojtěchem. Tvrdím, že jméno Kazi u nás existovalo. Kosmas je slýchal a zvěčnil /.../ Čtenář se ovšem bude ptát, jak se mohlo orientální kází dostat na naše a polské území. Soudím, že několikařeznými způsoby. Mohli je přinést avarští bojovníci v 6. a 7. století. Mohli je importovat sami Germáni nebo Slované ze svých původních sídel. Mohli je sem zanešt turanští Uzové, kteří prošli Evropou dříve, než se stala z velké části Keltskou doménou, jak jsem o tom pojednal ve studii "Limuzy a Lenuzi aneb pokus o odpověď na otázku, kdo byl v Čechách před Kelty". Konec citátu - já jen podotýkám: co vše stihnou kněží v Čechách v osmdesátých letech našeho století. Ještě! A pak: ti turanští Uzové! A kdo bude v Čechách po katolických? Lidé typu RsDr?

A ještě poznámka na závěr: v druhé části svého příspěvku /aby to nebylo jen o Kazimírovi/ se Josef Kebrle zabývá "výrazy janek, jančít", které "obsahují příhanu". Uvádí, "že ona hanící slova přišla z jazykové oblasti turanské či turkotatarské". /.../ "Staroturečtina měla sloveso yanč /yanči/, jež znamenalo hřešit." /.../ "A příbuzná kumánština znala výraz jang - válka. To mohlo přejít na válečníka a pak na divokého člověka, na janka. A není bez zajímavosti, že slovo

janek v hanlivém duchu se užívá od doby Daniela Adama z Vekslavína, který žil v 16. stol., kdy probíhaly časté boje s Turky." /.../ "Když slova janě, jang a jaš/ ...moravismus jaša, pojašený.../ přicházela z východu, nepřekvapí nás, že cikáni, přicházející rovněž z východu, přinášeli si často příjmení Janeček. Nejnamutněji z nich proslul Janeček popravený 9. září 1871 v Plzni pro loupežnické vraždy a terorizování celého kraje." /BP, str.126/ A aby poznámka dosla uzavření: tímto se mi vyjevilo, proč Karel Čapek ve svém apokryfu "O upadku doby" použil pro pračlověka jména Janeček... Ten spisovatel ale rozuměl jazyku!

Robert Pynsent: Czech Prose and Verse. /The Athlone Press, University of London, 1979, stran 133 + 121./

Do Brna přijeli koncem března nepočetní angličtí studenti, aby zde do června 1984 studovali češtinu. A není bez zajímavosti nahlédnout do jejich učebnice české literatury /v rozsah let 1774 - 1939/. R. Pynsent v úvodní eseji /oněch 130 stran/ charakterizuje českou literaturu jako literaturu národa, vystaveného neustálému ohrožení a pšatujícího literaturu prostoupilo obrozenectví a v odsudku tohoto jevu je nekompromisní. Byla si cení víc jako organizátora vlasteneckého života než jako tvůrčího spisovatele, Arbese označuje za špatného stylistu a jeho romaneta řadí mezi triviální literaturu a vyprávění Antala Staška "O ševci Matoušovi.." se mu jeví jako příklad stylového i obsahového anarchonismu. Jako pravou trest' novoobrozenectví charakterizuje R. Pynsent Jiráskova: přiznává mu však určité hodnoty dramatika - v Lucerně a jinde. Raksova Západu dává jednoznačně přednost před populárnějšími Zapadlymi vlastenci a Baarovi přiznává větší míru originality než např. Šaldou přeceněná Růženě Svobodové. /Šaldou vůbec považuje za dogmatického demagoga bez smyslu pro humor a groteskno./ O díle Karla Čapka soudí, že nejhodnotnější z něj jsou překlady francouzské poezie a eseje ze sboru Marsyas. Pro sestavovatele českých učebnic /i vysokoškolských/ může být Robert Pynsent pouze zářným příkladem: uvedí totiž ve svém /i když velmi stručném/ přehledu řadu jmen, které jsou z české literatury už dávno vyloučeny. A to nejen z důvodů politických, ale i už z prosté neznalosti: to se týká např. díla Jaroslava Maríi - Pynsent připomíná jeho drama Irrlacherové. Přes sto stránek textu ukázek v češtině /bezchybně vytištěných/ by bylo okamžitě vykoupe-

nou antologií v našich knižních obchodech. Jaké štěstí, že studia bohemistů v Anglii neovlivňuje svým působením české ministerstvo kultury či školství! Pod jejich vlivem sestavená antologie české literatury totiž dobře známe... Ještě že existuje náhoda! Jen díky jí se bude moci český bohemista za pár let dozvědět o existenci některých českých spisovatelů: není-li tomu tak již v současnosti. Ano: co kdys bude mít R. Pynsent či jiný Angličan odvahu sestavit antologii české literatury z dalších 50 let - 1939 až 1989 !

Jinářka Smetanová: Co můžeme říci o posteli a co postel může promluvit o nás /Domov 5, SNIL 1984, fejeton ze str. 2/

Nejprve se sluší poznamenat, že časopis DOMOV je jediné periodikum v českých zemích, o němž lze tvrdit, že je jakýmsi reliktem z dávných let šedesátých. Natolik boze změny, že stojí stále i těch 10 Kčs, ačkoliv dnešní desetikoruna se už nešá přirovnat ke kupní síle desetikoruny z r. 1964. Odmyslíme-li si mléko, sirky, citrony a zmíněný domov. Dokonce si myslím, že čtenáři Domova zůstávají většinou titíž, kteří četli Domov i Literárky klysi: není tedy pro žádného spisovatele pobanou v r. 1984 do tohoto časopisu přispět, třeba fejetonem. Zvláště, když si tak mnozí mohou přečíst postřeh, pravdivý z let osmdesátých /i z šedesátých/: "A tak unavený hleďáček posléze koupí to, co je k máni. A to, co je k máni, se vyskytuje, jak už bylo řečeno - jako jistý druh celostátní nebo federální epidemie." Jisté - to co je k máni v ČSSR - to je jistý druh epidemie. A ještě něco: protože je Jinářka Smetanová známou a oblíbenou českou spisovatelkou, o níž veřejnost dosud nevěděla, zda a jak žije, dovolím si ocitovat - s úsměvy jen nejlepšími - návrh jejího fejetonu: "Ano. Je tomu opravdu tak. My, kteří jsme se našli se svou postelí, můžeme o ní nejen ve vtipu, ale s největší vážností stejně jako o Diceronovi říci to nejlepší, protože se v ní dá nejen spát, ale bydlet i žít." A i takhle je poselství...

Jan ZÁBRANA: Poezie Sylvie Flathové. /Děslov ze str. 109 až 122, ze sbírky S. Flathové "ARIEL", Mladá fronta, Praha 1984, nákl. 3000

Jan Zábrana, který zemřel v Praze v noci 3. září 1984, zvolil za

meto své studie verše Dylana Thomase: "Nechoď jak ovce tam, kde vítá vlídná noc. /Když světlo umírá, braň se, řvi o pomoc". O Sylvii Flathové Jan Zábrana napsal/str.109/: "Zemřela mladá třicetiletá, a "to, co zbývá po básnicích", není v jejím případě příliš rozsáhlé". O knize pak sám toto: "Je to kniha nad ponýlení drásavá, v níž vize reality hraničí s halucinací, kniha dnů prožívaných v šedi, ale s intenzitou horečného snu, kniha ledové analýzy i zaklínání blížící se pohromy, kniha výčitek i sebezpytování, ironie i lítosti, ale také kniha hodin přecházejících usvitů" /str. 113/. Je nutné také ještě ocitovat slova Jana Zábrany ze str. 115: "Stává se málokdy, že kniha, jejíž zrod provázely tak extrémně dramatické okolnosti, představuje skutečně mimořádné dílo; vynutit si v umění nelze nic, ani za cenu života ne. Většina nikdy nevzdávaných pokusů prorazit krunýř "toho, co už tu bylo", atakovat širší okruh témat, případně najít "bezprecedentní" básnickou řeč, končívá vždy a znova trapným gestem falešného siléka z provinciální pouťi, laciným obrazoborectvím, či neartikulovaným primitivismem. Dobrá rada "Klepejte, a bude vám otevřeno" se u bran poezie neoavědčuje ani tehdy, když uchazeč o vstup neváhá klepat kladivem." Ta dobrá rada, ta je z evangelíí /a Bůh má snad srdce plné poezie, když je láskou/. Jan Zábrana, který docházel v padesátých letech n.j. i k Vladimíru Holanovi, správně dodává: "básnické dílo nevzniká podle technologických receptů, ale ručí za ně především neuhýbně prožitý lidský osud." A na straně další /str. 116/: "volní usilování je ve věcech poezie málo nadějná". Své úvahy pak nejlépe osvětluje v odstavci ze str. 118: "Obojí, život i poezie, přestaly pojednou být odsluhovány jako kanonizovaný rituál - a jakoby teprve ve chvíli, kdy už v životě nebylo možné nic, bylo náhle v poezii možné všechno. Otázka, jak vypočet napsat, patří v tomto stadiu už minulosti" zbývá jediná cesta, jediný způsob - svůj. /Hazard sázky je ovšem v tom, že básník, který má pouze své vědomí a nevidí se očima jiných, nikdy sám neví, zda je to cesta omylu či objevu./" Taklik z eseje Jana Zábrany...

Vladislav Beránek "Věky a životní prostředí. /Lidová demokracie, str.3, sobotní vydání z 8.9. 1984, náklad 670 000 výtisků./

Jedná se o coby nejstručnější poznámku; mimo pořadí je občas nutné zachytit pravdu, coletí kolem statisíců čtenářů. Cituji poslední

větu uvedeného článku: "Konečně jsou známa negativní působení na hmyz hmyzopatogenními houbami, bakteriemi, viry, zvukem a rušících stanic a radioaktivními paprsky." Podtrženo KO/ Za mnohé čtenáře si v této co nejstručnější poznámce dovoluji podotknout: inferno zvuků z rušících stanic na území našeho státu neškodí jen hmyzu, ale i lidem... Snad se někdo nyní zastane aspoň toho hmyzu! Nesluší se však doufat v to příliš; z posledního odstavce článku si lze zapamatovat ještě dvě věty: "Včela medonosná nemá rezistenční podmínky." "Avšak škodlivý hmyz má rezistenční schopnosti."

278

/KO/

Václav Havel

/1/

Někdy na jaře roku 1983 jsem navštívil s přítelem Zdeňkem Urbánkem Bedřicha Fučíka, abych ho pozdravil po svém návratu z vězení. Domníval jsem se, že s ohledem na jeho věk a zdraví půjde o návštěvu kratší a spíš jen zdvořilostní. Velice jsem se však mýlil. Povíдали jsme si sedm hodin a já nepřestával žasnout, kolik je v tomto třiaosmdesátiletém muži živoucího zájmu o všechno možné, jiskrného humoru, vřele podělit se o nejrozmanitější zážitky, zkušenosti a poznání, chlapecké nesentimentálnosti a potřeby proniknout svým osobitým způsobem až k vnitřnostem nejrůznějších jevů literárních, kulturních i společenských. Řeč tehdy přešla i na Chartu 77. Fučík nebyl jejím signatářem, ale zaujatě sledoval její situaci i působení. Spatřoval v jejím odhodlání za všech okolností dosvědčovat pravdu jakési první světélko mravní rekonstrukce národního společenství; možná se mu na sklonku jeho nadlouho strpčeného života bezděky stala jakousi inkarnací jeho celoživotních mravních maxim a tím i jedním z mála nadějných průhledů do smysluplnější budoucnosti. V jeho starostlivém zájmu o její faktický stav i o stav lidských nvažeb uvnitř ní jsem přitom cítil příděch nespokojenosti a zklamání, že chartisté nejsou zdaleka vždy a ve všem právi onomu vypjatému mravnímu nároku, který kladl na sebe a tím spíš na Chartu. Vyznal jsem se mu tedy mimo jiné z toho, že když Charta vznikala, obával jsem se, že jí její signatáři pochopí jen jako nějaký jednorázový manifest, vnitřně sice osvobozující, ale k ničemu dalšímu už nezavazující, a ze své základní a žádnými maléry nezviklatelné radosti z toho, že se to nestalo a že Charta navzdory všemu žije a pracuje. V této souvislosti jsem také řekl něco v tom smyslu, že svět nikdy nebude ideální, lidská práva budou vždycky - dokud je člověk člověkem - nějak porušována a že rozhodně-li se někdo usilovat svými slabými silami o lepší svět, pak si vzal "úkol na doživotí".

Fučík tehdy odpověděl - vzpomínám si na to přesně: "To není úkol na doživotí. To je úkol za hrob!"

Myslím, že tím poukázal k transcendentálnímu horizontu každého mravního úsilí - a to způsobem sobě vlastním: lapidárním básnickým

přítěrem. Žádné rozvleklé teoretizování. Žádná abstrakce. Prosté, moudré a zároveň v lidové mluvě zakořeněné "až za hrob".

2. července 1984 Bedřich Fučík zemřel. zdá se mi, že jeho život se sklenul v smysluplný celek mimo jiné i proto, že byl žit "až za hrob".

/2/

Tak jako asi mnoho mých vrstevníků setkal jsem se s Fučíkovým jménem poprvé v neblaze proslulé Štollově knížce "Třicet let bojů...", která byla za mých časů povinnou školní četbou. O Fučíkově místě v moderních českých duchovních dějinách a o jeho lidském osudu jsem tehdy ještě nevěděl nic, vzpomínám si však jasně, že jeho jméno - možná ještě víc, než několik dalších, podobně pranýřovaných - mělo díky Štollovi pro me zvláštní tajemnou přitažlivost, provázenou zneklidňujícím pocitem, že jeho nositeli se musí dít něco strašlivého. Dětská mysl má svéráznou schopnost podléhat fascinaci, nerostoucí ze znalosti, ale z pouhého tušení, dohadů či indicií - a uprostřed neskonalé banality oficiální ideologické literatury padesátých let znamenalo pro me tedy Fučíkovo jméno jakýsi vzrušující signál z jiného světa, skulinu ve zdi, slibující pohled do svůdného duchovního terénu, touto zdí tak pečlivě zakrytého. Mé dětské tušení nebylo oklamáno: pozdější léta, provázená hlubším poznáním mi potvrdila, že nešlo v tomto případě vůbec o nějaký omyl či nedorozumění: při kácení všeho kulturně živého, co se odmítalo podrobit vládním nárokům, věděla Štollova sekera opravdu dobře, kam tít.

/3/

Osobně jsem Bedřicha Fučíka poznal počátkem šedesátých let po jeho návratu z vězení. To jsem věděl o českých poměrech, české literatuře a Bedřichu Fučíkovi už víc; mezi spisovateli, vypuzenými v padesátých letech z literatury, jsem měl už hodně přátel; sám jsem v té době nejen už delší dobu psal, ale začal se i veřejně uplatňovat: v Divadle Na Zábradlí se hrály mé první hry. Nemýlím-li se, byl jsem Fučíkovi představen po nějakém pořadu ve Viole, pak jsme se setkávali v našem divadle, které občas navštěvoval. Byl jsem překvapen jeho vnímavým, chápavým a velmi sympatizujícím vztahem k tomu, co jsme tehdy dělali a vůbec co se začínalo v české kultuře dít. U člověka jeho životních zkušeností jsem byl nakloněn očekávat spíše nedůvěru, odstup, přezírání: ať už jsme dělali cokoli, a ať ta práce vyvolávala jakkoli velkou nechuť oficiálních míst, byli jsme přeci jen - nic naplat -

- součástí veřejné, tedy vládou povolené kultury, byli jsme - jak by se dnes řeklo - "ve strukturách", psali o nás v novinách - a já měl pocit, že člověk úředně prohlášený za škůdce a oficiálně popli-
vaný, který navíc přichází z vězení, kde musel strávit bezdůvodně skoro deset let, a který stále ještě je vlastně v "podzemí", v ti-
chém vyhnanství za hranicemi povoleného, musí mít k našemu snažení právem despekt. Tváří v tvář takovému člověku jsem si prostě připadal trochu provinile: vždyť přece mé hry - a bylo to možné tak chápat -
- byly vlastně uváděny z milosti těch, kteří ho done dávna věznili. O to větší byla ovšem má radost, když jsem zjistil, že v Bedřichu Fučíkovi není ani stín jakékoli zatrpklosti, přezírání či apriorní nedůvěry ke všemu povol němu. Naopak: probouzení v československé kultuře té doby viděl jednoznačně jako důležitý pohyb, vracející kultuře její autonomii, důstojnost a schopnost a být mediem pravdy - a tím ovšem při-
spívající k obecnějšímu ozdravení poměrů. Velkorysost, s níž se tehdy dokázal odmyslet od svého vlastního osudu a postavení a otevřít se všemu tehdejšímu dění byla obdivuhodná a povzbuzující. Byla mi rovněž znamením vnitřní duchovní kontinuity české literatury, kterou žádné re-
prese a lágry, žádné pálení knih a žádné Štollovské obžalovací spi-
sy a denunziace nemohou zpřetrkat.

141

Vyvržen z literatury byl Fučík v roce 1948, uvězněn v roce 1951 a odsouzen roku 1958. Ze se právní rehabilitace dočkal až v roce 1967 není nikterak zarážející, překvapuje však, že přibližně v téže době se teprve mohli dožít i své plné rehabilitace mravní, literární, du-
chovní - tedy té, která zdaleka není jen v rukách státní moci jako ta-
kové, ale která je či mohla či měla být dílem českého kulturního vě-
domí a svědomí, obce literátů a mezi nimi především těch, kteří mohli své nazírání - stále sřetelněji se vymaňující ze zajetí totalitní ideologie - promítat i do "kulturně-morální" praxe, jsouce z dřívěj-
ších dob vybaveni po této stránce možnostmi, které jiní neměli. Proč to neudělali v případě Fučíkově a některých dalších obětí padesátých let, které měly tu neradostnou výhodu, že jim některé věci byly jasné od počátku, a které tedy - nesvázané pupeční šňůrou se svými ničiteli -
- neměly přednostní právo dožít se na sobě tak zvané "nápravy přehma-
tů"? Jaká to podivná rezidua dávnych štollových teorií po celá obro-
zující se šedesátá léta bránila našim "antidogmatickým" kolegům při-
pustit, že lidé jako Patočka, Černý, Fučík a mnozí další patří bez ja-
kýchkoli omezení či rezerv do české kultury? Teď už to není důležité:

tvrdá lekce "normalizace" měla velký terapeutický význam v tom, že i ty poslední zbavila v tomto směru jejich posledních ideologických předpoklů. Tehdy to však důležité bylo: nejen z hlediska osobního osudu a pracovních možností onich "vyvržených", ale především z hlediska české kultury samé.

Příši o tom proto, že se k tomu tématu váže má další vzpomínka na Bedřicha Fučíka: totiž na historii jeho - ne zrovna hladkého - - přijímání do Svazu spisovatelů v roce 1963, kdy se zbytky předpoklů - tušice, že sany o sobě už neobstojí - odívaly se do roucha zůstupných argumentů a urážlivých zámínek: byla to zkušenost zajímavá a poučná: ani v podniku s pověstí nejprogresivnější síly ve státě, jakým byl tehdy Svaz spisovatelů, neprobíhalo odčinování dávných křivd nikterak automaticky a bez překážek. Nakonec to dopadlo dobře: Bedřich Fučík, duchovní druh, přítel a spolupracovník Františka Halase, Jana Čepa, Vladimíra Holana, Jana Zahradníčka, vydavatel F.X. Šaldy, Ivana Olbracht a Vladislava Vančury, citlivý kritik předválečné literatury a jeden z těch, kteří hráli centrální roli při formování celé spirituální větve české poezie, byl tedy - ve svých osmašedesáti letech - přijat opět do spisovatelského cechu. Nebyla to tehdy zdaleka jen věc formální spravedlnosti: fakt členství stále ještě významně ovlivňoval pracovní možnosti literátů, a tak teprve v tomto okamžiku se otvírala šance, že se Bedřich Fučík bude moci uplatnit způsobem vskutku adekvátním jeho znalostem a schopnostem.

V té době jsem měl příležitost s Fučíkem po krátký čas spolupracovat i tak říkajíc "ve funkcích" /byť, pravda, trochu "dívočkých", totiž bez posvěcení centrální moci ustavených/: oba jsme byli zvoleni do vedení tehdy vzniklého "Kruhu nezávislých spisovatelů", jakési časovou atmosférou podmíněné pracovní protiváhy stranické skupiny ve Svazu šs. spisovatelů: smyslem jejího /jak jsme doufali dočasného/ působení bylo zasahovat se o nápravu právě těch pozůstatků dřívějších časů, jejíž naléhavost byla občas bonužel za horizontem vnímání našich reformně komunistických kolegů a přátel. Z tehdejší doby mi utkvěla v paměti Fučíkova věcnost /v době obecné euforie/, střízlivá rozvážnost /v době nejradnějších radikálních projektů/, vzácná nepředpojatost /odlišující se od mnoha novopečených bojovníků, kteří sice nic s Fučíkovým osudem srovnatelného nezažili, o to energičtější však práskali bičem pomsty/.

Fučíkova moudrá zkušenost neměla, jak zřejmo, už příležitost se důsažněji a dlouhodoběji ve veřejném literárním životě uplatnit.

Nicméně z doby její krátkodobé rehabilitace mi zůstává v živé vzpomínce a znovu vyvolává otázku: jak vysvětlit tu podivnou lehkovážnost národní kultury, která si dovolí takový luxus, že jednoho ze svých nejzkušenějších vydavatelů, editorů, literárních kritiků a organizátorů vezme plně na vědomí na pouhý jeden rok z šestatřiceti?

/5/

Povolanější zajisté prozkoumají, popíší a zhodnotí život i životní dílo Fučíkovo: venkovské dětství v početné rodině; studia na gymnasiu v Třebíči /kde byl jedním z jeho nejlepších přátel Vítězslav Nezval: vydávali spolu studenetský časopis/; studia na Filozofické fakultě KU a záhy začátek machaleté a plodné práce ředitele nakladatelství Melantrich, v němž vydal bezpočet děl moderních českých spisovatelů - nejen katolických, jako byl Durych, Zahradníček, Čep a další - ale nejrůznějších, včetně komunistických, od Vančury přes Olbrachta až po Halase, Seiferta a Hrubína; kde jeho zásluhou a v jeho péči začlo být vydáváno dílo Šaldovo; kde uváděl poprvé do české kultury maché přední autory světové a kde z jeho popudu byly založeny i významné časopisy Tvar a Listy pro umění a kritiku. Zhodnoceno bude zajisté i jeho krátké poválečné působení ve Vyšehradu, jeho nenápadná ediční a překladatelská činnost po návratu z vězení i jeho zásluby o kompletní soubory díla Demlova, Čepova, Zahradníčkova a dalších, které už mohl vydávat v sedmdesátých letech pouze samizdatově, ve své vlastní edici. Ve Fučíkově osobnosti se vzácně kombinovaly mimořádné vlohy pro práci nakladatelskou a kulturně organizační s osobitým talentem literární kritickým. Jeho kritické a esejistické dílo bude zajisté dříve nebo později také náležitě prozkoumáno a zhodnoceno.

Já se v této souvislosti musím ovšem zmínit o dalším svém zážitku, totiž o Fučíkově knize "sedmero zastavení". Dal mi ji v samizdatové podobě při mé první návštěvě u něho po mém návratu z vězení, o které jsem už mluvil, já ji - v té době už obecně známou - hned přečetl a byl jsem nadšen a dojat: nejen, že tu Fučík vykreslil sedm postav moderní české literatury nesmírně živě a poutavě, ale zároveň tu bezděky stvořil téměř nový žánr či aspoň novou polohu české esejistiky: jeho osobitá dikce, těžko a čímkoli do té doby existujícím srovnatelná, krásná, jadrná, ale nikterak ornamentální čeština a jeho osobité obrazné vidění, vzdalující jeho texty všem běžným odrůdám pojmového jazyka soudobé české literární kritiky, jeho skromné, moudré a mušné lidství, jak ze všech těch textů vyzařuje - to vše tu dalo vzniknout osobitému útvaru, vyrůstajícímu kde-

si na společném pomezí literární kritiky, prózy a memoárové literatury. Kdyb z napsaných textů nezůstalo po Fučíkovi víc, než tato tenká knížka, je to dost.

Nutno ovšem říct, že Fučík byl do poslední chvíle - přes nápory nemoci - neobyčejně tvořivý, do posledních dnů psal: mimo studie o Františku Tichém a jiných textů zůstává tu v rukopise především dalších sedm "zastavení"; svůj cyklus portrétů stihl tedy ještě v posledních letech rozšířit na čtrnáct, jak si předsevzal.

Mimo zkušeného nakladatele; mimo duchovního iniciátora, bez jehož působení si lze stěží moderní českou literaturu představit; mimo výrazné mravní osobnosti a inspirativním vlivem na několik generací českých literátů - mimo toho všeho odešel tedy v Bedřichu Fučíkovi i významný spisovatel, který dokázal proměnit paměť české literatury v nový svrchovaný tvůrčí čin.

/6/

Jednou nám Fučík vyprávěl, jak za ním kdysi přišel Vladislav Vančura s tím, že potřebuje nějaký "pevný bod", orientaci ve vřavě světa, nějaký fundament, na němž by mohl stanout a z něhož by mohl obzírat svět a lépe mu rozumět, nějaké "údolí jistot", - bylo to v době, kdy Vančurova komunistická víra byla v krizi a on pocítoval nedostačivost ideologie, s níž se dosud identifikoval, i problematičnost praxe, touto ideologií legitimované. Přišel se zkrátka radit o možnosti své konverzace. Fučík - jak nám vyprávěl - mu řekl: "moje víra není žádné údolí klidu. Naopak: znamená stát na místě, kde nejvíce fouká. Je to život na vidrholci." Vančura pak prý o této věci už nikdy nemluvil.

Přiznám se, že takovéto víře rozumím. Je v ní ostatně i klíč k tomu, proč Fučík - katolík a pečující přítel všech nejlepších mezi katolickými autory - nikdy nechápal Boha jako pouhý fetiš či instituci a nikdy také nebyl patriotem církve jako organizace "vidoucích" kteří odvědycky, napořád a jako jediní vědí, jak to všechno je, a jsou proto vyvázání z obtížného úkolu myslet. Tato Fučíkova "živá víra" vysvětluje i jeho vzácnou nepředpojatost, respekt pro mínění jiných a hlavně neomylný cit pro umělecké a duchovní hodnoty, cit neotupený ohledem na legitimaci či křestní list autora.

Bohatý, plodný, těžký a dramatický život Bedřicha Fučíka byl vskutku životem muže, který se nebál "stát na vidrholci".

/7/

Na podzim roku 1983 měl Fučík v jednom pražském bytě přednášku o F.X. Šaldovi. Nebyl jsem tam, ale později jsem ji - trvala tři hodiny! - vyslechl z magnetofonového záznamu. Byl to skvělý zážitek. Čistá, ryzí česká mluva, taková, jakou my mladší můžeme generaci svých otců jen závidět; citlivě odstíněná kresba osobnosti, nevyhýbající se i rozmanitým profánním detailům, pokud mohou cosi z líčené osobnosti osvětlit; jemná ironie a humor; hluboké lidské porozumění pro složitý vnitřní svět vykreslované osobnosti, pro její náruživosti, pošetilosti, podivnosti, osobité zvyky, lásky a averze, jakož i pro existenciální podhoubí jejího názorového vývoje a neodolatelné kouzlo vyprávění i jasný smysl pro jeho architekturu a dramatickou gradaci - to vše způsobovalo, že i ze záznamu bylo cítit tiché napětí strženého publika a jeho okouzlení šarmem a osobností přednášejícího. Šaldova postava vyrostla z tohoto vyprávění tak plasticky, že člověk měl nakonec pocit, že se s Šaldou také osobně znal.

Utkvěl mi v paměti fučíkovsky rázný konec přednášky: "Skončil jsem."

Fučík byl z moravského venkova a v jeho lapidárnosti bylo cosi venkovsky přímočarého. Takhle říká dělný člověk "Skončil jsem", když doorá pole nebo postaví dům. Stručně, jasně, s vědomím dobře vykonaného díla.

Myslím, že Bedřich Fučík mohl před svou smrtí plným právem říci přesně takovéto "Skončil jsem". "Skončil jsem" člověka, který vykonal svou práci, splnil svůj úkol a bez zbytečných řečí odchází.

5.7. 1984

Zlatá doba budovatelských románů v naší próze je už dávno za námi. Když se teď v záplavě práz a atraktivních hrdinů - spisovatelů, šachistů, hokejistů, hvězdičkami pop-music apod. - objeví román s postavami lidí stavících elektrárnu, je to už samo o sobě důvodem k údivu. Téma práce není u čtenářů zrovna nejoblíbenější. Těžko překonává zdiskreditovanou pověst, a tak i tam, kde se děj odehrává převážnou v továrně, jako je tomu třeba u Vl. Párala, jde jen o kulisu, a vlastní téma se týká docela jiných věcí než "budování". /Hornická prostředí u Stavinovy a Praise je jiný případ./ Stanislav Rudolf se odhodlal navrženou tradicí olivit, prolomit sérii příběhů ze života spíš voňavého než čpícího potera a napsal román vakutku "výrobní", jehož hlavní konflikty probíhají na stavbě elektrárny ESO i někdy uprostřed 70. let. Román má poněkud rozstodivný název Běh znaveného koně /ČS. 1983, str. 433/, ale je to název, - jak uvidíme - přílibavý.

Přiznejte hned úvodem autorovi, co mu patří. Kniha je napsaná s profesionální rutinou, má zajímavé zápletky, dost poutavé lidské osudy i příslušnou dávku erotiky, děj má většinou spád, takže čtenářský ohlas se nepochybně dostavil. Z uměleckého hlediska lacíné prostředky, jimiž St. Rudolf nikdy nepohrdne /ani v předešlých knihách/, mlčky vedlejší syketové linie a v závěru jejich uspěchané uzavírání čtenářům příliš vadit nebudou. Téma netéma, čtenáři si prostě počtou, protože navíc se jim tu podbízí i lechtivá kritičnost, mluví se tu o nešvarech, které sice všichni až příliš dobře známe, ale které propaganda tutlá a obchází, nebo je ~~zastelizu-~~ je jako cosi bezvýznamného a náhodného, odsuzuje se tu frázovitost a oslavné "medové" řečišky funkcionářů. Od autora Rudolfova založení můžeme ovšem sotva očekávat nějaké sylenkové objemné proniknutí k podstatě současného mravního stavu společnosti či záměrnou snahu o poznání hlubinných příčin devastace v mezilidských vztazích. Běh znaveného koně je prostě běžné současné čtivo, jež asi přesně odpovídá ideálu úspěšné literární tvorby, která je nejen přijatelná, ale přímo žádoucí pro kulturní politiku. Její tzv. angažovanost není totiž odpuzující, nýbrž obratně maskovaná. Je to kniha napsaná v každém ohledu - šikovně. Ano, to slovo se na ni - ostatně jako na celou Rudolfovu tvorbu - hodí jako ušité.

O hlavní postavě románu, padesátiletém inženýru Vladimíru Klavíčovi, mluví zdlouka jako o "neschematickém kladném hrdinovi". Jak známo, požadavek neschematického kladnohrdinství odpovídá ideologickému ideálu, proto taková postava musí v sobě mít rysy, které tvoří

tzv. "nového socialistického člověka". Na prozaičném charakteru kladných hrdinů si lze tedy názorně označit proměny ideologických poměrů. Zatímco kdysi býval takový budovatel obvykle partyzánek nebo zasloužilý člen strany, pro něhož strana byl bůh-otec a jeho jednotliví svatí nekritizovatelní, protože byli bez diskuse obětaví, záškovní, čestní, oddaní atd., dnešníma. Hlavně vypadá podstatně jinak. O jeho minulosti nevíme zcela nic a jeho vztah k vyšším funkcím je nejen kritický, ale vysloveně pohrdavý. Je sice "ve straně", ale o své příslušnosti k ní nijak neuvažuje, je pro nás záhada, jaká stanoviska zastával např. v tzv. krizových 60. letech atd. Strana je prostě kdesi "nahore" a on je jen psáček na stavbě, který plní příkazy povelců bez dojitelských. Léta letoucí se harcoval ze stavby na stavbu, má tedy velké zkušenosti technické i organizační. Teď, na počátku příběhu, je na stavbě kupodivu v podřízeném postavení. Proč? Pro "neochotu taktisovat". Šel říkát: "Chtěli by, abych se tvářil před zástupci z ministerstva nebo z ústředního výboru bezstarostně, i když tady padáme všichni na dráčku" /str.121/. A takové přetvářky on není schopen - byl přece stvořen jako kladný hrdina. Na rozdíl od svých předchůdců z 50. let žije totiž za situace, kdy nepřítel budování socialismu není třídní odpůrce, diverzant, buržoazní omezenec apod.. nýbrž všeobecný rozklad pracovní morálky, plánovací anarchie, byrokratické nádory prorůstající ekonomickou strukturou země, a z toho všeho vyplývající a zcela běžně se přijímaná dekadence: falešná hlášení, podvody, korupce, předstírání, neodpovědnost.

Hlavně tedy odtíhl dělat libivou politiku a doplatil na to - ovšem dočasně, jak tušíme. Najde se okamžitě jiný - záporný - hrdina, a ten jí dává docela rád: inš. Prohal. Podává nahoru informace patřičně optimisticky upravené, nahlašuje vášně přijímané závazky pracujících a umí každý dílčí úspěch dobře prodat. Když např. je dokončena turbostolice, pozve na stavbu televizi, novináře, zástupce ředitelství, ministerstva atd., je velká sláva, ožňování, vyznamenání, fotografie v novinách. Po čase vyjde najevo, že na turbostolici je zásadní chyba, její odstranění bude stát páknu sudičku. O tom už inš. Prohal hlášení nepodá, hrozící katastrofu obrátě sahraje domů. Brzy se dovídáme, že jeho snaha o úspěch za každou cenu je vlastně kompenzací za jeho buržoazní mindrák: přilicil se jako kazimír mazánek do typicky buržoazní rodiny a jeho nepřehledná žena jím teď pohrdá - ale úspěch a společenské postavení jí lichotí. Prohal je tedy ochoten ke všemu, jen aby dokázal, že ví, jak se dělá úspěch v reálném socialismu.

Inž. Hlaváč po odvolání z funkce nezatrpkne, jde mu především o stavbu, takže Prehalovi nechce nijak stěšovat situaci. Přesto ale mezi nimi vznikne napětí, protože Hlaváč ani teď není ochoten ustupovat před neoprávněnými požadavky důlníků /většinou lajdáků/, zatímco Prehal jim slibuje hory doly, jen aby byl úkol splněn. Všechně to ovšem dělat nezápře, stavba začíná těžce haprovat. Prehal je odvolán a katastrofální situaci přichází zachránit muž s pověstí zraněného organizátora - "ranaf" inž. Milý. Ten vládne doslova diktátorsky, Prehala odstaví na bezvýznamnou administrativní funkci a kde může ho zesměšňuje, čímž v něm ovšem vzbuzuje posity ukřivděnosti, z nichž se Prehal zachraňuje zákulisním intrikánstvím, románeskím poslup o Hlaváčovi atd., ale celé tohle chování zlého děla vypadá hodně naivně.

Zatímco Prehal je charakterovka a odborným protikladem inž. Hlaváče, jeho politickým a ideovým protikrádem je MUDr. Evžen Vančura, závodní lékař na stavbě a jinak jeho švagr. Ústápačná poznámky a cyničnost, které kolem sebe troufá, jsou pochopitelné: "Evžen, který věděl ve všech situacích, jak se chovat, jaksi zakolísal v krizových letech, spanikářil a popustil usdu své mášťácké kobylce, na níž byl od dětství let houčván, možná nechtěně ublížil několika lidem, takže když se poměry uklidnily, rozhodlo vedení nemocnice dosadit na uvolněné místo primáře interního oddělení lékaře slušně mladšího, ale uvážlivějšího, než byl Vančura. Evženova ješitnost takovou křivdu neunesla. Počal v nemocnici výpověď, několik let pracoval jako obvodní lékař..." /str.118/ a teď je tedy lékařem na stavbě. A protože je - jak víme - taky mášťák, pochopil, "jaká platí v životě pravidla", přispůsobil se, ovšem navenek, ale jinak komentuje situaci na stavbě i ve společnosti vůbec a trefnou jedovatostí, vidí prostě za fasádu frází a nedá se spít rohlíkem, ztratil iluze - proto ho Hlaváč nemá rád, je mu odporný i jeho životní styl, jeho vila a v ní snobské zařízení atd. Proti jeho počůchlostem a rezignované životní filosofii soukromí nenachází totiž pádné argumenty. Když mu Vančura tvrdí, že na stavbě má každý vedoucí jen tři možnosti, a to "Řád práce, prokurátora nebo infarkt", avěsí jen bezradně hlavu a mlčí.

Inž. Milý představuje typ jiného nepřijatelného vedoucího, i když dočasně úspěšného a na první pohled hodného obdivu. Zachraňuje situaci na stavbě metodami velmi svéráznými, jimiž se posvějí dostane označení "jezuitské". On totiž nejenže diktátorsky nařizuje, kdekoho shazuje, nestrpí odalu, ale on taky podvádí: chlácholí

subdávatele falšování státek, jež neuděle splnit, lze, kazufiuje atd., zkrátka může si dovolit všechno, protože má "nanofe" plnou důvěru jako veleschopný stavbyvedoucí. I jeho soukromá morálka je na pováženou, ale je vlastně jen odrazem všeobecné dnešní morálky úspěšných mužů: odmítne např. vyplácet jistému zlepšovateli o-právněnou odměnu 1000 Kčs. Proč má? Proč má? sekretářka nepraktického zlepšovatele /ovšem poddajšímu manželovi/ poradí, aby řediteli stavby nabídl, že se spolu hádnou. Zlepšovatel to riskne - a vída, inž. Milý mu bez úhrad ni a namožejaš - jista tomu je už zvyklý - napíše odměnu 1000 Kčs a nechá si z toho polovinu! Inž. Milý není potrestán ani soudem, ani stranou, nybrž soudem: riskuje nejen na stavbě, ale i v životě a při jedné cestě se rozflákní; na stavbu se už nevrátí. Jeho heslo "Každátek ať je jakýkoliv, hlavně když konec bude náš" /str. 203/ s ním ovšem neoděšlo. Je napsáno na pracovních zástavách všech staveb do dnes.

Teď tedy uvrhl čas pro našeho kladného hrdinu. Ale ouha, další komplikace dobová přiznání! Jeho dcera se nevrátí z lyžařského zájezdu do Švýcarska! Zlomila si tam totiž nohu, ale fůma - díky zlému démonovi přelivající buržoazní morálky Prehalovi - tvrdí, že emigrovala. V tom případě by ovšem odbornost neodbornost Hlaváč vedoucí máte zastávat nemohl, jak každý uzná. Úkresu tajemník Krušič ale vás zasáhne, Hlaváč vypovídá, a tak právě ve chvíli, kdy nadřízený orgán stavby zátiplně posílá inženýrovi estrou písemnou dátku, strana ho pověřuje opět vedením stavby a poskytně mu dokonce rozsaňlé pravomoci. Dobro bylo patřičně stranou odměněno, zlo potrestáno soudem a nesprávné metody zlikvidovány soudem.

Hlaváč by mohl cítit nedostatečnost, ale nezpychne, sloučí jakoby nic dál, šťastný, že může uplatnit své znalosti a že společně dle sděrní pokračuje. Je opět náročný vůči dělníkům, nepodléhá nadřízeným, jedná vždy otevřeně, nic nezakazuje a přitom má pochopení pro soukromé problémy podřízených. Jenže dlouhodobé vypětí se nakonec projeví: právě když je co vedení pokusně vpuštěn elektrický proud, Hlaváč je postřen infarktem. Ze tří možností, jež mu vypočítal slepý lékař, zbývá ta poslední. Znavený kůň doběhl a přiběhl koně.

Tato dějová linie není ovšem v románu jediná. Souběžně s ní se rozvíjí i Hlaváčův soukromý osud. Má trápení se stárnoucí ženou, která háří, syn se nešťastně ožení a zanechává studii, uzírá mu tehán, náš hrdina přijde i o několik subů a šišlí, ale taky s ním elouhá erotika: líbí se mu nová brejlatá sekretářka /po inž.

silná/. Po přeškrtnuté práci jí jednou vezme domů, ona po pozve do své garsonky na kávu a je jasné, že čemu se schyluje. Rozdychtaná milečka už se zvlákně, on jí překvapen šeptá "seš krásná ženská" a líbí jí na nadru - jenže běda, nejde mu to! Je prý vzrušen "pouze psychicky"... takže se přece jen nevětry nedopustí, jak se na neschematického kladného hrdinu sluší a patří, i když mu - jak vidět - nic líského není cizí, což je přece taky jeden z požadavků kladnohrdinatví těchto let.

Do hlavního syžetového pásma jsou vpleteny tu obratně, tu čestí násilně linie vedlejší, tematizující osudy lidí menšino formátu, než jsou protagonisté /zdravotní sestra, skladnice, různé typy dělníků apod./, vesměs soustředěné k rozmanitým milostným či rodinným alánám i souzením, což ovšem fabuli štenářsky příjemně zpestřuje. Příznačnější je jediné epizodický příběh známého už lékaře Zvěna Vančury. Ten totiž nakonec po všem tom cynickém komentování situace a jasném vědomí, ob jde, nepohrdne nabídnutým vedoucím místem - stane se dokonce ředitelem nemocnice! Nemohl prý už tu jednotvárnou selštinu na stavbě unést. Nová funkce je nepochybně politická, a tak ten maloměstský Vančura bude mít příležitost dokázat švagrovi Hlaváčovi, že úspěchu se dosahuje nejenom oddanou věrností straně, ale taky občasnou kamufláží oddanosti. Vančura jako maloměstský - jak jinak - "zekolisal v krásových letech", ale nebyl zastřen, protože se choval příslušným způsobem: rezignoval na jakýkoliv veřejný výkon a stáhl se do soukromí. Byl tedy odměněn a ze svých starých přelomů vyzkoupen: bude dělat, maloměstský, nemaloměstský, politickou kariéru dělat!

Ze znínku ještě atojí povšimnout si, jak autor líčí postavy nadřizovaných z politického šarlatánství a ministerstva. Bez rozdílu všichni jsou vidáni jako neschopní tlachaliví, horlivě službičkovající též ještě vyšším /i v tomto románu je ovšem poslední kritizovatelným funkcionářem náměstek ministra/, jsou to trapná figurky kariéristů, využívajících svého postavení k lidskému životu /např. inž. Ferster/, neexistuje pro ně žádný společenský zájem a potřeby, jako praví byrokrati hledí napokojit přání nadřizovaných, jsou mistři "sladkých řečíček", chtějí je slyšet od podřizovaných a servírují se s uspokojením usnoru. Pravý stav věcí je pro ně zcela vedlejší, jemu je nadřizen byrokratický požadavek mít skutečností upravenou slovně tak, aby vyhovovala propagandistickým účelům politiků. A pokud jde o stranické funkcionáře, usnadnil si náš autor úkol opět velice mazaně: poslal předsedu OV KSČ národního do

nemocnice, takže stranický život na ní prostě neexistuje. Když se tento předseda Doehor z nemocnice vrátí, plní tu hlavně funkci do-
brického směřovatele rozduřaných stavbařů. Okresní tajemník Krulíš
je postava vysloveně epizodická. Nějaké scény schází, na nichž ko-
munisté řeší a odvádně řeší problémy, jak to s oblibou dělal bu-
dovatelský román z 50. let, se tu prostě nekonají.

Závěr románu je nabílední: morální vítězství je na straně inž.
Hlavěše. Je typem komunisty, jaký by podle ideologických představ
mít být, zápasí s tím, co politika vidí jako hlavní překážku úspě-
chů, ale s čím není a to smout: s všeobecným úpadkem pracovní i
běžné lidské morálky, s byrokratií, s podvodnictvím atd. Okolí ho
ovšem vnímá jako "posledního spravedlivého", je to pro ně tak tro-
chu deníkovič socialistu, nikoli obdivovaný vzor. Jednou se inž.
Hlavěš setká - a to je taky jediná "politická" scéna - s tehánou,
starým zasloužilým komunistou. Doera totiž chce jít na půlnoční do
kostela a to jí otec jako straník nechce dovolit. Tehán unaveně na-
mítá: "teď je svět trochu jinéj" než dřív a "ve světě už není prav-
da a lež. Černá a bílá barva" /str. 250/. Tehán tím vyjadřuje všeo-
becné mínění, veřejné mínění lidí usmykaných pošary. To Hlavěš po-
važuje za dezerci. Ovšem naléhání rodiny nakonec podlehne a Doera
si do kostela přece jen jde. Má "neseznamitický kladný hrdina" vy-
padá prostě v současné společnosti jako vyjiak, přežitek minulos-
ti a podivínství, chová se nepochopitelně pro všechny, kde dobře
vzdí, že "pravda a lež", "černá a bílá" už si dávno vyměnily
lecko a lecko místo.

St. Rudolf nám chtěl sprostředkovat svůj rodnou pohled na
skutečnost přesvědčivě pravdivý, ukázat současnost v její složitě,
rozporuplné a tím i poutavě podobě. Z tohoto hlediska, jež odhlídí
od umělecké úrovně, svědčí jeho text o tom, že i současné "angažo-
vaná" literatura projevuje zřetelné tendence emancipovat se pokud
možno od neúctinného propagandistického zjednodušení, vychloubač-
ství a laciného optimismu, že uplatňuje v mezích možností vlastní,
"otevřenější" interpretaci reality, v níž nejsou zmačeny ani jevy
křiklavě záporné. Na druhé straně chtěl St. Rudolf vyhovět v tom hlav-
ním požadavku ideologie a vytváří své postavy v intencích
jejích konstrukcí. Co však je příznačné a co tento budovatelský ro-
mán zásadně odlišuje od předchůdců z let 50.: ideologie tu sice je
zdůvodněním reality reálného socialismu, ale nemá už naprosto žádnou
inspirující sílu, je bezmocná, nezdá se tvořit zdroj společenského
pohybu a zájmu, vanejí se kdesi ve sférách vyšší politiky, ale nijak
nesouvisí s lidskými zájmy, a formování mravních ideálů společnos-

ti. Hezlo "stavíme stavbu, stavba staví nás", by dnes znalo jako nehorázný a krutý výsměch. Nikoho z dělníků na stavbě MSA I ani nenapadne, aby dělal závazek jako obět přinesenou nazištně společnosti, pro ně platí vždy a všude tvrdě: klik za to /jaká je "cílová odměna"/. Nebuduje se práce pro nějakou krásnou kosmistickou budoucnost, tyhle vzdušné zásky se definitivně zhroutily anižko nanaletí na ideologické žvásty, ty se vypouští do světa jen pro zastření skutečného stavu věci.

Katastrofy, jež poskytovaly někdejší socialistickorealistickým prozákům nevyčerpající zdroj napětí, nezpůsobují už záškodníci, ani buržoazní odborníci, ba ani příroda. Jedinou příčinou průvihu na stavbě je lajdácká práce dělnická, jejich opilství, krádeže, neodpovědnost a nezájem, zmáčená byrokratickou mašinerií. Morální devastace postihuje vlastně všechny hlavní hrdiny Rudolfova románu, ovšem až na hrdinu kladného. Kdyby např. v někdejším budovatelském románu štenář narazil na případ tak drsň korupce, jaké se dopustil osvědčený stranický kádr inž. Milý, přijímal by to jako nepochybný signál jeho skrytého záškodnictví. Dnes je to běžný případ, kterým autor jen zpešťuje barvitost obrazu a o "ekonomických zásluhách" soudruha inženýra nijak nepochybuje.

Všchny organizační zmatek, všchny nedostatek pracovních sil, všchny vřanocí dodávky materiálu, neobornost, /nákup zahraničního ješábu bez kolejí/ atd. vytvářejí podmínky, za nichž - jak tvrdí inž. Prehal - "na stavbě je každý stavbyvedoucí jednou nebo v kriminále". Ekonomická nutnost tlačí lidi k tomu, aby chtě nechtě překračovali nařizení, předpisy i zákony - jinak by se stavba prostě zastavila. Ale jak říkal inž. Milý: "když je konec nás", ve všechno dobré; běda ovšem, když se vše nezdaří, pak se právo nechlíí na okolnosti a příkladně trestá to, co se jinak běžně toleruje - poznal to právě inž. Prehal na své kůži.

Tato atmosféra neustálých přácerů, hašení výbuchů, dětek shora a nezájem o práci dole způsobuje napětí, stres, v němž nelze dlouho bez ohrožení zdraví žít. A náš hrdina, ten "unavený kůň", je taky uštván nikoli s přemíry tvrdě práce, ale s přemíry neplodného haš- teření a hanárkování. Pracovní a mezilidské podmínky, jak je nalézáme vylíčený v tomto románu, jsou prostě pro člověka zničující. Lidé obětují čas a zdraví ne už v zájmu více krásnější společné budoucnosti, ale v důsledku naprostého rozkladu disciplíny, řádu a morálky.

Přátelům o přáteli

Sešel pohodlně rozložen u mého psacího stolu, nevelkou prostorem místnosti zamořoval hustým dýmem z čibuku a s pozoruhodnou lehkostí vyprávěl už hotové povídky, jejichž humor byl zcela jiný, než s jakým jsme se tenkrát běžně setkávali v literatuře, čerpal z jiných zdrojů a z jiného, překvapivého vidění světa, měl v náznaku cosi společného se Zoščenkem z nejlepších let a chutnal hořce. Všichni, jak jsme se tak náhodně v té místnosti sešli /Ivan Klíma tenkrát ještě nepročetl své filipiky proti kuřákům/, jsme byli nadšeni, neboť ani v nakladatelské redakci se člověk s průkazným novým talentem nesetkává příliš často.

Tak jsme se poznali. Byl rok 1960 a my stáli na počátku dějů, o nichž jsme ještě nic netušili, ačkoliv už byly zakódovány v nás, v našich postojích a v našem jednání, v našich touhách a averzích, třeba i v té samozřejmosti, se kterou jsme ho vyzvali, ať to tedy napíše, neboť i to už bylo vykročení určitým směrem. Pane, mohli a měli jsme snad říct, zapomeňte na to, co jste nám tu vyprávěl, a my vám slibujeme, že na to zapomeneme také. Jenže jsme to neřekli, vyzvali jsme ho naopak, ať tedy napíše.

Napsal, samozřejmě jinak, než tehdy vyprávěl, ale tak je to vždycky, přepsal, vyškrtal a dopsal, stále nespokojený s výslednou podobou, a nakonec po dlouhém handrkování s orgány příslušnými i nepříslušnými s velkým úspěchem opublikoval pod pseudonymem Karel Michal. Měl těch povídek tenkrát víc, dvě tři ještě napsal a neopublikoval, neboť neprošly hustým sítem jeho náročnosti. Některé ani nenapsal - jedna z nich se mi obzvláště líbila a byla léta zapsaná v mé paměti, tak jak ji vyprávěl. Když jsem mu ji však po mnoha letech vrátil, už se k ní neznal, už byl úplně jinde. Škoda. Marně teď tápu ve své chabré paměti, už i z té ji čas nanávratně vymazal, už ji nepřevyprávím kamarádům jako ohlas z časů, kdy bylo všechno jinak.

Vlastně se nikdy moc neznal k tomu, co bylo, co už napsal a oddělil od sebe, byť to mělo ohlas sebevětší a besporný úspěch u odborné kritiky i u čtenářů. Kladné hodnocení v něm vždycky

vzbuzovalo spíše nedůvěru v hodnověrnost kritérií a pochybnosti o zdravém úsudku. Stále se spíše upínal k tomu, co napíše, ale i v tom byl čím dál zdrženlivější, neboť v nárocích na literaturu byl naprosto nekompromisní a v oceňování svých schopností stále skeptičtější. Zatímco grafomanům žádný neúspěch neumenšuje puzení znovu a znovu produkovat další texty, jemu ani nesporný úspěch nepřinášel skutečné uspokojení a nepodněcoval ho k pokračování. Jakoby spíše naopak - nikdy se už nevracel do oblasti, kde uspěl. Vydal jako prvotinu úspěšnou detektivku, ale nikdy už žádnou další nenapsal, vydal vynikající humoristické povídky, nikdy však nenapsal další, ba ani ty, které měl už vyzyslené. Jeho následující knížkou byl historický román Čest a sláva.

Dbal až úzkostlivě o to, aby neopakoval sám sebe, aby netvořil varianty už napsaného, aby neužil postupu už nalezeného. Bylo mu zcela cizí psát knížky /psal ostatně nerad/, dovedl toliko tvořit, za což se tak trochu nepochopitelně styděl - tvrdil o sobě tvrdošíjně, že provozuje jen řemeslo, jako švec šije boty. Dokonce se styděl i za své kolegy spisovatele, kteří pronášeli na veřejnosti moudra o umění a o své tvorbě. Ažkoliv každou svou knížku dlouho, téměř bolestivě prozřel, ažkoliv prozřel každou větu a každé slovo a psal tudíž stěží a pomalu, rozhovory o teoretických aspektech své práce odmítal stejně popuzeně, jako když byl nějakým zvědavcem dotazován na intimity svého života.

Své soukromí si úzkostlivě chránil /odtud potřeba pseudonymu, neboť i jáno bylo součástí jeho soukromí/ a upřímně věřil, že se mu daří důsledně je oddělovat od knížek, které vydával. Nikdy jsem mu tu iluzi nebral, neboť jsem věděl, že by raději přestal psát, než by se smířil s vědomím, že i sám sebe prodává s knížkami na knihkupeckých pultech. On přece nebyl na prodej. A opravdu také dokázal důsledně odmítat jakékoliv nabídky, které si činily sebemenší nároky nejen na jeho práci, ale i na jeho osobu, na jeho soukromí, na jeho názory a citění. A naopak, přijal-li nějakou práci a nechal si za ni zaplatit, pak k ní cítil jakousi starosvětskou odpovědnost a splnění přijatého závazku bylo pro něho především otázkou etí. Úvahy o teoretických aspektech spisovatelského řemesla jsme tedy ze svých nekonečných rozhovorů raději vypouštěli /jelikož švec konec konců v hospodě u piva také nesnová teoretické úvahy o šití bot/.

O knížkách si ovšem povídal rád. Dokázal citovat celé pasáže, které ho v nějaké knize zaujaly, dokázal poutavě převyprávět děje, které ho poornily k vlastním úvahám o lidech a jejich konání v určitých situacích. Nebot právě lidské konání v určitých situacích, to bylo jeho téma. Lidskost v každodenním hemžení i v mimořádných okolnostech, statečnost a zbabělost, věrnost sobě a věrnost přísaze, čest a sláva... Právě tohle téma je nejvýraznějším spojovacím článkem jeho zdánlivě tak disparitní a syžetové roztákané tvorby. A ovšem jeho soustava hodnot i to nejvlastnější, o čem se bláhově domníval, že do jeho knížek nikdy nepronikne - vztah k životu, ke svetu druhé poloviny dvacátého století, hluboký nesouhlas, hledání a nenalézání smyslu. Jak rád vyprávěl příběhu z minulosti, ve které nemusel žít, jak rád si povídal o místech, kde nemusel být, o lidech, s kterými nemusel sdílet společný prostor /"já pořád nemůžu uvěřit, že je někdo zlý, a myslím, že je to spíš vzácnost jako třínohá kachna..."/, jistě i svět by byl docela dobrý, kdyby mu nebyl údělem a kdyby nebyl údělem všem ostatním, kteří se v něm se směšnou houževnatostí snaží realizovat svou představu štěstí bez sebemenší naděje na úspěch. Je šťasten blázen, když se konečně ve své představě stal Napoleonem? Nevím, jestli jsme kdy spolu rozprávěli právě o tomhle, vždyť od našeho posledního rozhovoru uplynulo už tolik let. Ale je to nedůležité, když to vystihuje polohu našich dlouhých bludných úvah a když konečně "všechno na světě je zaručeně blbost, jakž ani nemůže být jinak". A odtud už jenom krok k Shakespearovu sonetu, který mi kdysi citoval a ještě po letech znovu připomněl v dopise:

Znaven, ach, unaven vším, já volám sarr a klíč,
 když vidím zásluhy rodit se na žebračí,
 a bédnou nicotnost zas v nádehe se akvít
 a víru nejčistší zrazenou v hořkém pláči,
 a zlatý vsvřín poct na hlavách nehodných,
 a dívčí něhu, čest, servanou v ckanžiku,
 a dokonalost pak, budící už jen smích,
 a vládu ve zchromlých pařátech panovníků,
 a jazyk učení vrchností zarsačený,
 a blbost, doktorský radící rozumu,
 a přímost, zvanou dnes hloupostí bez vsí ceny,
 a Dobro, zajaté a otročíci Zlu -

tím vším, ach, unaven, já zemřel bych už rád,
 kdybych tím nemusel i lásce abohem dát.

Jeho myšlení mělo vždy pevný řád, neměnný v čase, který plynul, a života během znovu a znovu upevňovaný. Co nechtěl, to věděl vždycky, ve všech životních situacích, naprosto jednoznačně, a nevzpomínám si, že by kdy sebezvěčně ustoupil. Ale také si nevzpomínám, že by kdy po něčem, kromě lásky a přátelství, opravdu toužil. Rozhodně ne po úspěchu, slávě a bohatství. K těmto svodům, hýbajícím snad světem, byl zcela imunní. Jak daleko pak ovšem k pocitu uspokojení. Samozřejmě se radoval jako kluk, když si vezl domů na Zbraslav autobusem dvě staré renesanční křesla, která koupil v bazaru u Šubotníka za nepatrný peníz /jak je to už dávno/, nebo když mi předváděl krásné sloupkové hodiny s hracím strojkem, který získal, už ani nevím kde, neboť on miloval starožitnosti oddávna, mnohem a mnohem dřív, než se staly módou pro anoby a magnetem pro šejdíře. Jakmile však zpozoroval, že se mi něco líbí, okamžitě byl ochoten se toho vzdát, a ačkoliv neuspěl nikdy s dary, ani když se snažil nešikovně předstírat pro sebe výhodný a pro mě nevýhodný obchod, vždycky se tvářil jako zhrzený milenec. Na ničem nepěl, všechno byl ochoten dát, opustit - a všechno nakonec také opustil s lehkostí, která mi byla dlouho nepochopitelná. Vždyť k některým starožitnostem, kterých měl na Zbraslavi plný dům, se vázaly celé příběhy, mnohdy nám oběma společné, byly neodmyslitelnou součástí jeho života. Odjel od nich s prázdnými rukama, dokonce se o nich nikdy ani v dopisech nezmiňoval - jako by jich nebylo, jako by ani nikdy nebylo těch nekonečných rozhovorů o nich, té potěchy z jejich blízkosti...

Měl jsem to ovšem vědět, mohl jsem to alespoň tušit, když mi tak nále záleželo na tom nejpodstatnějším. Jak často jsem od něho slyšel: "Schlafen ist gut, der Tod ist besser, das Beste ist nicht geboren sein."

30. června v noci zvolil Pavel Duksa místo spánku to lepší.

Četl jsem kdysi, jak anglická pošta doručila staršímu důchodci ve Walesu dopis, který měl dostat jako mladý námořník před pětapadesáti lety. Obálka zůstala přiskřípnuta v poštovním suplíku a přišlo se na ni, teprve, když se zohatrnelá pošta stáhoval do nové budovy. Podle jakéhosi starého zákona ještě z doby královny Viktorie vyplatila pošta zestárlému příjemci odškodné, jakési zářné - pěkných pár desítek liber. V dopise už ostatně o nic nešlo, milostné vzpomínky nahodilé přístavní lásky, teď už dávno zapomenuté. Na staré kolena si adresát započtenlivost a poctivost pošty docela líbeval, zářné čiperné mnil za láhve whisky...

Vzpomněl jsem si na tu příhodu před pár dny, když jsem se při evidování archívu dostal do roku 1966. Užasl jsem - ostatně takhle už často delší dobu, kolik polozapomenutých a úplně zapomenutých dokumentů najednou vyplouvá na světlo boží. Například:

Vážení pánové,
nezlobte se na mne, že přispívám k Vaší jistě dost obtížné korespondenci, ale přikládám dopis čtenářky, který můžete dobře zodpovědět jenom Vy, protože já o literární činnosti paní královny Zogu nemám ani ponětí. Jestli to bude možné a najdete-li trochu času, napište, prosím, té důchodkyni, která si na mě troufá a na Vás ne, pár řádek. Ještě jednou se hluboce omlouvám. Váš vášnivý čtenář

Josef Škvorecký
U kaštanu 1707
Praha 6 - Břevnov

Svorkou - za těch 18 let už zrezavělou - je k dopisu připojen celostránkový list psaný perličkou v Mězi 3. června 1966. Čtenářka, zřejmě velice inteligentní a šetrlá, odbornice v oboru detektivek.

Vážený pane doktore,
prosím, abyste tento dopis nezahazoval... a posohl v detektivním řešení, na která jste u nás jediná kapacita. V knize spisovatelů Zikmunda a Hanzelky "Obrácený pálašic" je na str. 41 zmínka, že z Albánie musel utéci král Zogu se svou maďarsko-americkou královnou Geraldinou... co mohli, to s sebou odvezli, ovšem vystačit s majetkem na celý život je těžké, tudíž... paní královna jala se psát detektivní příběhy... Je

možná, že i u nás bylo něco od paní Geraldiny v prodeji v době poukupačnické, aniž bychom věděli, kdo je pravý spisovatel - což třeba taková Amelia Reynolds Long - ta by to být nemohla? ... Má ráda dobré detektivky a arzelovaly mi, že pak u nás začaly vycházet - a až na řídké výjimky ještě vycházejí - naivní dobrodružné příběhy z tajgy, ledu, planet a fantastických prostředí. Možná, že budete všichni překvapeni, podaří-li se Vám skutečnost vypátrat a zpracovat, možná že pak bude i co překládat... Prosim Vás, abyste prozradil, že jsem se na Vás obrátila s takovým úkolem, neznám ale nikoho jiného, kdo by mohl pomoci... a upřímným pozdravem... podpis, Plzeň, Husovo náměstí.

Dopis - i s přílohou - tehdy zapadl do hotové pracovní saržetě. Přednášky, besedy, televize, rozhlas, redakce uhánějící termíny sazárén, rozpracované rukopisy dvou knih, ponocování nad stříhacím stolem v ateliérech na Kudlově, ekonomicko-politické závěry z poslední etapy cesty, skládání účtů Akademie věd, do toho hory korespondence - nevěděli jsme, kam dřív skočit. A tak ke spoustám dopisů, které jsme dostávali na každé zastávce ve "Velké zemi" /jich tisíce, nás málo - dva/ přibývaly další. Nebyl ani čas je číst, natož na ně odpovídat. Čiň se stalo, že na onom z 10.června 1956 je poznámka: "Po půl-roce ad acta, kde na to brát čas? - ta paní ho má, je důchodkyně."

Úplně jsem se zastyděl, když jsem teď tu poznámku spatřil. Je to přece můj rukopis! Karta se za ta léta obrátila, v důchodovém věku jsem já, že bych však byl důchodce, to říkat nemohu. A tak, abych uklidnil svědomí, řekl jsem si, že po těch 18 letech napravím, co se dá. Odpovím, komu? Ovšemže Vám, vážený příteli, na něhož se už hrne taky věk důchodcovský. Anebo tazatelce z Plzně? Co když už nežije? Šetrně se to pokusím zjistit, až zase pojedou do svého rodiště. Vždyť tam někde blízko Husova náměstí bydlívala u příbuzných i moje maminka, než si vzala mladého strojvůdce-čekatele Antonína, svého budoucího otce.

A tak jsem se pustil do pátrání, královna Geraldina mi nedala spát. V deskách s osnovami reportáží psaných v Bejrúte, v roce 1959 ještě mírově spořádaném líbezném městě - nic. Ovšem, vždyť třířádková poznámka pod čarou na straně 41 knihy dydané 1961, říká jasně: Zemřel v dubnu 1961 v Paříži jako notorický piják. Poslední roky života strávil v chudě vybavené vilce na Riviéře se svou maďarsko-americkou "královnou" Geraldinou, která ho vydržovala psaním detek-

tivních příběhů./pozn. autorů/. V bejrútsě jsme přece nemohli vědět, že exkrál Zogu zešfe za dva roky v Paříži. Co kopie rukopisu, kterou za námi poslali do Indie a kterou jsme s korekturami vraceli 17.2.1961 z Dillí? Taký nic. A sloupcová korektura! Ani v ní - ve sloupci 28 - není o Geraldině potuchy. Ale je tu i stránková korektura s poznámkou: "Došlo do Hikkaduvy na Cejloně 10.8.1961. Ta idyla na pláži pod kokosovými palmami! Jedno z našich nejkouzelnějších pracovišť - psali jsme tehdy celé dny v plavkách, občas hupli do moře převalujícího se pár metrů od psacího stroje, Hikkaduva byl ještě levný hotýlek s několika skromně zařízenými pokojíky... na tři dny jsme přerušili psaní a pustili se do lázní sloupců a posledních korektur - a tady je to! Zelenou propiáskou vsuvka s poznámkou TIME 21.4.1961.

Vyšel - jeho ASIA EDITION - se senzační zprávou MAN IN SPACE přes roh obálky, na ní tvář muže, jehož podoba pak ve staničonech obíhala svět: RUSSIA'S YURI GAGARIN. Uvnitř obrázek zeměkoule s trasou prvního obletu člověka s titulem parodujícím Verneovu Cestu kolem světa za 80 dní: AROUND THE WORLD IN 89 MINUTES. Moskva připravila prvnímu kosmonautovi slavnostní přivítání... Dobrá, to je Gagarin, a co Geraldina? Tady je, na straně 71 v rubrice Milestones. Zešfe-li!... Ahmed Bey Zogu, 65, bývalý král albánský... někdejší kmenový náčelník z hor, který se z premiéra stal prezidentem a pak králem... jeho noterické kouření /150 cigaret denně/ ho málem zabilo, když se to nepovedlo při čtyřech pokusech o zavraždění... Jeho maďarsko-americká královna Geraldina, 44, která kdysi prodávala pohlednice v Budapešti, ho podporovala psaní... pozor! - by writing mystery stories. Tak tady je háček! Psaní tajuplných, záhadných příběhů. Jsou to detektivky? Dobrá detektivka se bez záhad obejít nemůže. Ale tajuplné příběhy ještě nemusí být detektivky. Či snad ano?

A tak pro změnu posílám tuble otázku dnes, po osanácti letech, Vám, vážený příteli za mořes, jako gratulaci k Vašemu jubileu. A jako omluvu za těch 13 let zdržení. Vysylete si na me poplatek za zdržení, jenom buďte ke mně shovívavější než viktoriánsky velkorysá britská pošta k sobě byla. A snad ještě: proč se v té poznámce pod čarou proměnil Zogu z noterického kuřáka na noterického pijáka, to Vám vysvětlit nedokážu. Redakční korekturu už jistě kdosi dávno skartoval.

Svět jako divadlo

Obnošené podobenství. Herečku ovšem stále přitahuje. Dnes spíše jako velká divadelní agentura s bossy všeho druhu, se štáby manažerů, autorů, režisérů i poskoků ochotných ke všemu - s tisíci filiálkami divadel, kabaretů, i hospodských pódíí. Na všechny strany putují epizodisté i mistři různých charakterů, texty pestrého obsahu, výzdoba i mundúry pro každou příležitost. Vyrábějí se opony železné i lehké závěsy, které mají kouřovou clonou snížit viditelnost na některá jeviště, aby nebylo vidět, jak kladní hrdinové mizí tu a tam v propadlišti.

Ideově se straní hrám s vojenskou a teroristickou tematikou; rekvizity pro ně jsou zasílány přednostně. Také špatné detektivky a horrory jsou u vedení agentury v oblibě. Pravda, ve velkém divadle současného světa se hrají i staré, stále stejné příběhy a nemizí z programu průběžný kmenový repertoár. Jen výpravy jsou stále bohatší, třebaže milióny nepřestaly hladovět a nedostatek potravin se rozšířil ještě o nedostatek čistého povětří a průzračné vody.

A pak ovšem jsou tu herci: ti bezejmenní - materiál příběhů i dějin - a potom ti, které intelektuální a morální odpovědnost nutí vystoupit do popředí; vstupují na některou z osvětlených scén a ve vymezeném prostoru nastavují tvář i kůži, aby se v dobrém čase dočkali uznání, v čase dramatu trestu a za katastrofy aby proměnili místo slávy vlastní krví v místo popravčí.

To hrozí vždycky tehdy, když bez ohledu na vrchnost i vůli šéfů a dramaturgů onoho světového divadelního ředitelství, bez ohledu na režimy, které zhrůzněly, i na čas, který se stal nebezpečným, se rozhodnou pobouření aktéři v nových okolnostech uposlechnout kategorického imperativu předků o naplnění vlastního smyslu herectví, "které od původu mělo a má dodnes", jak nabádá princ Hamlet, jako cíl "nastavit zrcadlo dějům světa, důstojnosti předvést, v čem spočívá, ukázat směšný obraz drzé nafoukanosti s celé její době, se vším, co s ní hýbe, odhalit její podoby a mravy".

Uposlechnutí této povinnosti se stává pro herce riskantní vždycky tehdy, když předepsaná a náповědou našeptávaná slova se dostanou do rozporu s jeho i divákovou zkušeností a smyslem pro pravdu, a když se rozhodne - nepřezvykovat nadále vyčichlé texty a vybledlými myšlenkami,
- odstrčit šálivost kulis nepravdivé selanky plné falešné radostnosti,

- odhodit kostým šaška z tisíckrát reprízované triviální frašky bez špetky noblesy a krásy,
- a zahodit nepotřebnou rekvizitu masky s pokryteckým úsměvem vlažného přátelství.

Pak vmete do tváře MOCI, ukryté za anonymitu a zamčené dveře nedobytných kancelářů divadelního zákulisí, rukavici svého občanského NE a divákovi do tmy pevným hlasem sdělí své doporučení: "Jdi ke dvoru a reči, že svítí, září - jako shnilé dřevo".

A hlediště plné lhostejného, vyčkávajícího diváctva, které je vždy připraveno netečně přihlížet nejhorším hrůzám, stejně jako po jediné vyhrané bitvě se špatností, zazpívat půvabně a s líbezností svého rodu ódu na radost - ustrne. Sedí zastrámeno prvními výstřely nespravedlnosti a sprostoty, spoutáno náhle vlastní neschopností rozptýlit tísnivý pocit narůstajícího strachu.

A bezpráví křičí a vnačuje se jako špatný televizní seriál o tisíci pokračování: únosy, vraždy, vykonstruované procesy, nespravedlivé rozsudky bezostyšně vypovídající nezníčitelné existenci zla. A lež vymývá mozky a otupuje srdce pro vnímání děje na jevišti - naléhavých varovných hlasů i svědeckých výpovědí.

Myslím na jeviště Athén před dvěma tisíci lety. Jak nepočtená obec a přece právě jejím protagonistům bylo souzeno, aby vývoj své poezie dovršili stvořením dramatu, tragédie a komedie. Ve vymezeném prostoru řeckého divadla předstoupili před shromážděnou obec a jejího vládce, aby v průběhu oslav k počtě boha přírodní plodnosti a dárce extáze zápasili na život a na smrt - za svou věc.

Když nikdo z tragédů se neodvážil nasadit si masku hlavy obce a tlumočit verše, které mocnáři nelichotily, vstoupil na scénu sám básník a s odhodlanou tváří zaútočil na jeho velkomyslnost i ocenění lidu. Zaútočil skvělostí díla, které obsáhlo svět a všechno svědčení o člověku - i velkolepostí své odvahy pramenící z nadšené potřeby vyslovit a předat dál lidský problém a uděl. Hrál o život svůj i o život své výpovědi a vybojoval oběma nesmrtelnost. Tuto raketu vymrštila z rampy antického amfiteátru patrně nejen síla poselství, ale i intenzita odhodlání, ona pružina stlačená do jediného představení, jehož vypětí proneslo krásu přes generace dvou tisíciletí.

Stojím ve stísněném prostoru malého českého jeviště, odkud je tak dobře přehlédnutý celý svět... Zdá se být stále otrlejší ke zlu - ale smrti války se bojí.

Snad proto vystoupilo před dvěma lety na helsinské jeviště pětatřicet pozdějších signatářů nejistě a rozpačitě; všem a sobě vyhlásilo jedinečnou válku - světovou válku morální. Musí být vyhrána, protože zmodernizované bezpráví připravuje neodvratně záhubu všeho a všech.

Proto v tom velkém divadle současného světa nemáme právo na přestávku, na pohodlí netečnosti, na únavu, - na jeho jevišti se opakují donekonečna, v sté a jedné repríze, zločiny, které znali již v Athénách. Opakujme i pravdy, o nichž také věděli už tehdy - pravdy o člověku a jeho právech... Které z nich nemusejí být znovu hlásány?

87
Praha, prosinec 1977

Čím dál k severu, tím více je jih jen ponyslem, až v jistém místě zeměkoule, kde z něho nezbývá nic, rozprostře se lidskou myslí jediné vědomí: všemi směry je jih. Nejsevernějším katedrálním městem Evropy je Trondheim: v tom jméně praská leď. Město je centrem kraje zvaného - a v tom zvuku drtí se leď o skalu - Sör Trøndelag. Slovo Sör znamená Jižní a je jasné, že sémanticky neplatí nic: je to zařikadlo. Severňan se celý život chystá k biologickému pohybu jižním směrem, jednoho dne ten pohyb udělá, a pak už jen povinnost, zvyk rodina nebo smrt donutí ho vrátit se domů: za měsíc, za rok, za třicet let. Žádnou takovou živočišnou práheň po severu nemají oči a kůže Jižanovy.

Z hotelu Trönderheimen vyšel v červenci odpoledne cizinec. Rozhlédl se po Prinsens gate oběma směry, tedy k severu i k jihu, a vydal se k přístavu. "Tento Trondheim", pravil k sobě, "baví mě už tím, že jeho přístav je na rozdíl od všech evropských přístavů obrácen k severu. Je to, jako kdybychom se schválně, ale kdovíproč, odvrátili od milované ženy a s rozpraženou náručí zoufali: "Má drahá!"

Cizinec byl v onom dobrém věku mezi čtyřiceti a šedesáti, kdy se muž cítí i vypadá podle toho, co se mu zrovna povedlo či k čemu se chystá. Náš muž se po obědě dobře vyspal. "Podle slunce, které je právě v mlhách," řekl, "máme pět hodin odpoledne asi v září a budeme je mít ještě dvě hodiny. Letní den v tomto Trondheimu je legračně dlouhý, proto zdejší lidé užijí svého léta víc než obyvatelé smyšlených zemí, jako je Španělsko a Řecko. Jsem zde již třetí den."

Na konci Princovy ulice se muž rozmyšlel, ale ostrý deštík ho jako včera obrátil vpravo do Tryggvasonovy. "Dojímá mě u vás," pravil pod plátěnou roletou dívčí figurině sedící v bílých bikinách za sklem v proutěném křesle pod oranžovým slunečníkem a popíjející oranžádu, "jak si tu přesto prodáváte dámské plavečky a pánské slamáky pro případ léta. Také slova na plážovém písku u vašich nohou, složená z krabiček opalovacího krému, jistě znamenají LÉTO - SLUNCE - ZDRAVÍ, že? Ale jsme tu, jak se zdá, sami." Rozhlédl se ulicí, v jejíchž čistých kalužích se náhle odrazila modrá obloha a sluncem ozářené domy, olivově béžové a hnědě načervenalé. "Mezi přednostmi Trondheimu v létě," pokračoval, "budu navždy počítat i to, že zásvity slunce po dešti jsou tak časté. Přicházejí i dvakrát za hodinu."

Průhled mezi domy strhl muže k tomu, že opustil hlavní třídu a po dvou stech kroců octl se v prostoru a kulisách, jež nikdy neviděl,

a přece je s ustrnutím poznával. Bylo to pracovní záhumení tohoto města: jeho živnostenské dílny, kanceláře a sklady, prostory soukromé, ale veřejně nablízko přístupné, teď navečer uklizené a prázdné lidí. Muž se lekl, zda nepřehlédl zákaz vstupu či neobešel závoru, ale žádná tam nebyla. "Když jsem byl malý," pravil kráčeje oběma nchana po kolejnici zapuštěné mezi fošny, "měli tak intimně uklizenou dílnu i s okolím kovář a stolář v naší ulici. To bylo na Bílou sobotu před válkou a před revolucí, a od té doby konec. Kdybych jen proto vykonal tu dalekou a odvážnou cestu letadlem až sem, vím proč. Sbohem."

O hodinu později, pořád v pět, loudal se cizinec podél zábradlí nad vodou, zastavoval se a shlížel do člunů a lodic pestrých tvarů i barev. "Některé ty vaše kutry," usmál se, "vypadají jako kufry." A mužům, kteří otvírali poklopy a odmotávali lana, shora pravil: "Odemkli jste loď, teď vytahujete na palubu sítě a někteří z vás, jak rád cítím, rozstápějí už smažicí pánve k noční plavbě kam? Dveřmi kajut vidím až na útulnou pryčnu pod okénkem, slyším hudbu, a kdyby z otvoru některé loď vyhlédla žena, jakkoli lékavá, a zvala mě k noční jízdě, té jsem přijel speciálně říct: Účelem mé cesty je konečně i to, abych si v klidu užil sebevražedné lítosti nad tím, že jsem se vzmužil a jedu bez tebe."

Po červeném mostě se žlutými věžkami nad propustí pro loď přešel muž na druhý břeh Nidelvy a pravil: "Město není nijak veliké a jeho střed, obkroužený touto elvou, je plochý. Přístav nikdy nezamrzá. Byl jsem u nás jedním z lidí, kteří dělali, co chtěli." Nad střechami domů uviděl zelenou věž katedrály. Řekl: "Nic dalšího tu neuvidím, jestliže konečně nevystoupím až k pevnosti. Jenže ta voda!" Ve vodě stály na dřevěných pilotách dřevěné domy: bachraté, čtyřpatrové, natřené broskvovou žlutí nebo pomerančovou červení. Jejich odraz zářil z elvy jak "Zlatá kniha pohádek" z dětství. "Taky je mi líto," řekl muž, "že nic takového neviděla maminka, a přesto neumřela šťastná, bude tomu třicet let." Zasažen pak z dálky medovou vůní Nidarosu dodal: "Ó, vy lípy!" Chrám Nidaros, založený v jedenáctém století a v této chvíli obalený staletými lipami v květu, zvenčí tedy líbezně gotický, byl však uvnitř protestantsky strohý: "Ale zas, kdyby dožila, co by si myslela o mých slovech a skutečích?"

Když nakonec stoupal do kopce nad městem, pačla na Trondheim světlá noční mlha a terén se podobal pastvině. Náhle se pár metrů vpředu objevil nezřetelný, šedý a strmý obrys pevnosti. Muž se zastavil, obrátil, zamyslel a do mlhy dole pravil: "Dobré by také bylo, až se mlha odestře, kdyby se zjevilo sakra Brno!" Uviděl třísku dřeva, ucítil se dobře, se-

bral ji, našel další úlomky a pár suchých haluzí. Snesl to vše do mělkého dolíku s výhledem do bílé tmy, roztrhal včerejší noviny se zprávou o jeho příjezdu do města a chtěl zapálit oheň. Ale nepodařilo se mu to. Obětoval nejprve dopisy, potom zápisník, ale teprve když přiložil svůj pas, oheň se ujal.

Za čas se objevilo nahoře pár bledých půlnočních hvězd. Pak dole prázdné ulice barevného města, nad nimiž marnivě jak ve dve svítily lampy jak o půlnoci. Pak se fjordem do dálky rozjížděly k severu stovky malých lodí. Když cizincova loď dosáhla volného moře a slunce, muž vypnul motor: "Vzít konečně osud do vlastních rukou a odevzdat se proudu."

/Červenec 1984/

"Bože, jaký je to smutný čas!" řekla.- Marně už slunko svítí na trávu i stromy, pták se nezvedne... lépe řečeno, lístek se nehne, abyste mě nechápali špatně. Chtěl jsem říct, jak teskno je v zahradě pod šeďomodrým nebem, vydávajícím monotónní žár zpožděného léta, jež si takto může usmířit snad pšenice s ovsy, ale ne už nás. V posledních dnech srpna dostavuje se léto jako žena, již jsme požádali v jejím jaru o scházku, a když konečně přichází, je to sice ona, ale je nám po svém životě, ušitá jinde, už jenom lhostejně milá, takže lístek se nehne... Chtěl jsem říct, že "tento způsob" pozdního léta svou nehmotostí rezonančně zesiluje těžký pocit nemotosti v politice a naopak.

V městě, v jeho živých ulicích, se dusivý dopad Srpnového nehybu tak nejeví: obchody se hýbou. Ale jinak nemáme znaků, je-li toto letošek či loňsko. Musíme užít úvahy nebo konkrétní vzpomínky, abychom zněřili šestnáct let ustrnutí a rozpadu, - Ustrnutí a rozpadu? Abych se nad tím, jda po Belkredce na Letné, mohl zamyslet, vešel jsem do restaurace Plzeňský dvůr. Šerou chodbou kolem akvária s rájovci vešel jsem do dvora. K bíle prostřenému stolu pod slunečníkem jsem si seěl, a hned tu byl jeden z dvou pohotových číšníků s jídelním lístkem. Objednal jsem si zmrzlinu, kávu a tonik. Rozhlédl jsem se a uvažoval.

Co potřebujeme? Několik takových příjemných míst, pravda, a volný čas. Ale předně potravu, bydlení a mír. Zapomněl jsem říct, že jeden z číšníků byl černoch mluvící česky, a působilo to moc dobře, takto v malém. Udlabával jsem zmrzlinu a těšil se z útulného stínu v příjemném slunci, ale proč to není spíš Cikán? Měl by to, logicky, být Cikán. Co je s nimi a s jejich kdysi před lety započatým projevem cikánského občanství?

Vyndal jsem z tašky časopis "Naše rodina", přečtu si povídku. Bývají v čísle dvě i tři a jsou dvojí: české i cizí. České jsou zásadně horší, a proto i delší. Skoro nikdo dnes neumí psát časopisecké povídky, ani já. Pěstují si tu jakousi Korčákovou: mívá věrohodný rozsah do tématu, sle neprobředne vlnčinami citu k dobré pointě. /Kdyby tak připustili Lenku Procházkovou, říkám si někdy, ta by tomu dala břink!/ Cizí povídky jsou zas dvojí: západní a východní. Ty druhé jsou zas horší a delší, v tom už musí být nějaká geopolitická závislost. "Naši rodinu" vydává "lidová strana", čtu ji už mnoho let a sleduju snahu redakce o dobrý, pestrý a praktický výchovný časopis, který má jednu výhodu: státem schválené téma rodiny, jež ho trochu vyvazuje z povinnosti blbnout

týdně na mnohá odpudivá témata. V inzerátech si tu katolíci dokonce smějí veřejně namlouvat jiné katolíky! Za celý rok však nepadne v časopise slovo Bůh nebo Ježíš.

Se státním souhlasem se Bůh zjevuje v "Katolických novinách", jež jsem také mnoho let četl, a byl vám to zvláště malebný čojem: číst v novinách, že Bůh vlastně je. Novinám to otvíralo jiné zájmy a dávalo jinou řeč. Asi předloni však noviny utratily církevní imprimatur, ale předstírají v tiráži, že je pořád mají, tak jsem je přestal číst. Krom toho z nich zmizeli někteří autoři, na nichž bylo zřejmé, že věří v Boha. Krom toho tam svůj obstarožní fotoarchív vystavuje Karel Dvořák: "Jedna z rodu Támar", napíše tento katolík pod obrázek obyčejné hezké holky odkudkoliv. O žních přiletí do redakce s hrstkou klásků, doplněnou o informaci tohoto druhu: "Bude boží dárek." Budou-li se "Katolické noviny" dál takto vyvíjet, objeví se v nich i začouzená fotografie nějakých železáren, a bude Dvořákova: "Přičiň se, a Bůh ti požehná!"

Což mi připomíná, protože nijak nespěchám a je mi příjemně, jak v roce 1956 vyhodili z "Květů" Mojžíra Klánského, na jehož místo se přisál Zdeněk Adla. Začal týdně zaplňovat časopis skoro sám jako: Zdeněk Adla, Zdeněk Adla, Adla Zdeněk, A.Z. a čokonce - A. Bland! Všichni se mu smáli. "Květy" nečtu. Nečtu, nedostane se mi vlastně do ruky, ani "Vlasta". Ze "Světa v obrazech" čtu povídky, které jsou dvojí: západní a východní. "Mladý svět" nečtu, protože slouží starcům.

Ale co kupovat? Na čem ukojit pěknou kulturní potřebu moderního člověka - přistoupit ke stánku a koupit si tři až pět zajímavých časopisů? Sneste si na hromadu všechny ty magazíny, výběry a revue: mohly by mít jeden společný podtitul: o blbých laserech a chytrých delfínech.

Škoda, že jsem si nekoupil ještě doutník. Nemaže sirek, zvedl bych ho teď směrem k oběma čistým číslníkům vsorně pozorujícím prostor: který z nich byl by hbitější? Upřím kávu a obracím listy svého zbylého časopisu... ale u časa! Místo tří krátkých povídek jedna rozkynutá: Josef Sekera - "Partyzánský posel". Oči mi padly na větu: "Jen Joškova poznámka o Bánské Bystřici ho zneklidňuje." To mi stačí, listuju dál, hledaje něco kratšího a spirituálnějšího, a vidá: "Prodám příčnou flétu, Zn. 3.500 Kčs." - "Lékařka 29/175 by ráda poznala věřícího katolíka, VŠ tech. nebo lékaře. Zn. Iraha".

Zaplatil jsem a vyšel na ulici příjemně vyhřátou, vychladající už a žlutě osvícenou. Zároveň se mnou, hledme, zdá se, že vyšel týdeník "Ahoj"! Ten nečtu, on to ode mne jistě ani nečeká, ale stavím se do řady. Kdysi, za první republiky, to byl náš rodinný časopis. Tatínek ho

bral na nádraží, a když ho v sobotu večer rozvíral - časopis se tehdy jmenoval "Ahoj na neděli" - nezapomněl nikdy připojit: "A hovno na všední den." Bylo tam sedm povídek, na každý den jedna, tištěná jinou barvou, a na poslední stránce trampská písnička, například: "Trampů táhla pětice z Polštejna a Litice..." nebo "Na stráni tak opuštěná stála stará sesna..." Prolistoval jsem časopis pozorně, abych snad nelhal, když ho budu vracet se slovy: "A teď ho máte i na neděli i svátek, tatínku!"

Zvolna jsem šel dolů a proti mně popojížděl nákladní auták plný vlajek. Dva muži u každého domu zastavili a pomocí žebříku vetuli nad průčelí po dvou vlajkách. Pozoroval jsem je chvíli, líbilo se mi to jako scéna. Nějaká paní se u mne přistavila a zeptala se: "A co zase, nevíte, oslavují?" Pokrčil jsem rameny, stáhl hubu a pokynul k oběma mužům: "Em, však se zeptejte Kusého s Jablonickým, paní."

/Srpen 1984/

Vy kdo jste si nezavedli pojem hříchu, budete se asi divit a vy druhí možná smát. Na to, o čem chci mluvit, měl bych skutečně být v česce vzdělanější. Ale své tělesné utroby také vnímáme většinou bez náležitých vědomostí, a přece kompetentně. Tak ať si Hajdánková či Kabačí třeba Spánembohem myslí, že má poznámky jsou jen šeptání bandáčních hříšku do jejich otrlé zpovědnice.

Už dávno pomýšlím na to, naprostě s omluvou dobré příležitosti "studii" o hříchu. Ale když tu příležitost mám - narozeniny evangelického duchovního Jana Šimsy /95/ -, chybí mi síla i čas. Proto jen poznámky. Asi před pěti lety či víc se mi zdálo, že by nebylo divu, kdybych už umřel. Pořádám jsem Jana Šimsu, který tenkrát rovnou přišel, aby v tom případě na mě mnou promluvil. Cítil jsem, že o mně něco ví, něco si myslí, dost mluví, a když mu občas něco dodám, buďe moci podat výklad, jaký v té slabé chvíli budu potřebovat: kritický a laskavý. A tu vše jsme závazně dohodli. Myslím si však život připomněl některé úkoly a nové mi přidal. Myslím, že Šimsovi to nepoználo: často ho v duchu vidím, jak do recenze, kterou si v odpovědnosti, hranicích s onylen už narůtl, arsutě osai vpišuje a něco zas škrte. Ty opravy jsou pořád horší.

X

Je pojem hříchu dnešnímu člověku potřebný? Tvrdím, že lepšímu člověku ano. Jak jině pojmenovat vědomé porušení svých dobrých úmyslů a zvyků, své selhání v závazcích, prohrané dědictví, smutné zmaření svých možností a těžké zklamání představ a očekávání, jež jsme o sobě měli ay i naši lidé? S hovrovou stupnicí "neslušnost - bezcharakternost - provinění - trestný čin" lepší člověk nevystačí.

Už si nevzpomenu, na čem to vlastně chtěli schopnější kazatelé stejně postavit novou mravnost: snad na civilní poslušnosti zákonů, či na vojensko-stranické kázni? Na dneska už zničeném "třídním uvědomění"? Na "odpovědnosti ke kolektivu", často podřadněmu? Na "mravním kodexu socialistického člověka", tesaném do nástěnky? Jsem sám zklaman, že socialistická mravnost, z níž to pevnější pochází stejně z křesťanství, tak mále pohlává prosazlivou kondicí společnosti a státu, v němž se tištěné zákony často už nekryjí s obecným mravním vývojem. Příklad: krást je špatnost čím dál menší, ačkoli trestní sazby se zvládní. Ale platí to na celém světě: zabít neozbrojeného palestinského Araba je přímno nie ve válce, jež stratila morálku lidského boje.

Lidské zákony psané i nepsané dají se - s přihlídnutím k nouzi,

3
Nepropadnout hříchem pánu, jenž nám diktoval smlouvy píle volakou mo-
dí. Sám psát své smlouvy a ďáblem, svou drahou krví!

V těch úvahách, jak tedy uchopit a řídit svůj hřích, byl jsem
minulou nedělí Puffiskou třídou. Nevnímavě se otímá hleděl jsem do vy-
loh s knihama, loveckými sbranami a fotopřístroji, až jsem na konci
ulice uviděl Alexandra Klimenta. Šel jsem mu, a šel přemýšlím. Vy-
táhl obočí a stáhl koutky úst: "Vždyť Martin Luther to řekl: Pecca
fortiter neboli Hřech statečně!"

Něm mi odpusť, jsem-li krom ateismu ještě i luterán. Ale ne:
vždyť Luther byl apoštol nové zbožnosti, ať však Jan Šlaska sautně
připisuje: kazatel nové hříšnosti.

/ZÁŘÍ 1984/

89

k násilí, k úkolům či ke státním zájmům - a relativizovat až do nuly. A mělo-li by dojít k hříchu, soudruzi, vynásobíme porotou! Zdá se mi, že nemá-li se lidská společnost rozpadnout ve světě, musí mít zákony, jež nejsou v ní, nýbrž nad ní. Zákony, na něž nemá vlivu, ba snad jich ani nemáme vědycky poslechnout. Zákony neohlížejí se na to, že poušť je suchá a řízen smrtelná. Jiné zákony než takové - selhávají viditelně! Selhávají věde.

Teď mi někdo, a první případ v úvodu Šimona Jan, napíše nebo mi na nějakém shromáždění v mé nepřítomnosti dokáže, že kdo uznává hřích, potvrzuje Boha. - Snad nemusíme hást věci hned tak daleko! Chystám se totiž říct, že ten vyšší Zákon... musí on pocházet od Boha? Navrhují, aby ho byli stvořili sami lidé, i když to vypadá, že jsem zapomněl, že jsem řekl před chvílí. Kdyby ho snad stvořili ve svých lepších osobách /starozákonní proroci, Vasuliku?/ a vyhlásili ve chvíli své pokory /bloudění v poušti?/, výborně a správně až pak v dobách pychy pod ním trpí. /Přísahy Bůh židů?/ Pak bychom nepotřebovali věřit v Boha, protože bychom o něm prostě věděli: jako víme o své šepici na věšáku. - Možná mi, někteří filozofové a teologové, vytknete, že jsem zaspal vyučování: že křesťanství není nic jiného, než tvoření Boha!

Ne tedy už otázka, je-li Bůh či není, nýbrž: Potřebujeme Boha, on však není? Poznal jsem, že jako hříšník byl bych ovšem raději, kdyby Bůh byl. Je velmi těžké být s hříchem sám, jen na vlastní odpovědnost. Každý z nás si mohl všimnout, že hřích už od přírody má určitější obrysy a hutnější skupenství než Bůh. Hřích tu je, i když Boha není. - Celá je ale optimistická oproti těži, že kdo není Boha, vše je dovoleno /Destojevský/. Kolik lidí, jejichž myšlenky nezasahují až k Bohu, je nešťastno ze svého bezbožného světa! Řádi by se zachránili nikoli "pro lásku Boží, Montresore!" /E.A. POET/, nýbrž pro sebe: sic budou zasedáni.

Hřích není pro nás otázka vzdálené teologické, nýbrž blíže praktické: souvisí se zápasem ani ne o sebe, jako o zemi. Hledáme, komu se dostává země do rukou! Vládci, který svrhl nejen Boha, ale i satana a obsadil oba mandáty: nadhláje nás pod strosoček, a během roku nás mučí kdykoli. Ten pán velí se báti: dopravních přestupků, manka, loupeže a vraždy, ale nikoli hříchu, ten popírá. A přece s ním počítá a pracuje: porušíme-li předpisy či zákony, není to pro něj tak výtěžné, jako když hříchem porušíme sebe. Každý mluví o tom, jak je těžké udržet si etnost. Ale kdo se přizná, oč těžší je udržet si své hříchy? Konec!

3
Nepropadnout hříchem pánu, jenž nám diktované smlouvy píše volskou so-
dí. Sám psát své smlouvy s ďáblem, svou drahou krví!

V těch úvahách, jak tedy uchopit a řídit svůj hřích, sei jsem
minulou neděli fušiskou třídou. Nevnísavýma očima hleděl jsem do vy-
loh s knihama, loveckými zbraněmi a fotopřístroji, až jsem na konci
ulice uviděl Alexandra Klimenta. Řekl jsem mu, o čem přemýšlím. Vy-
táhl obočí a stáhl koutky úst: "Vždyť Martin Luther to řekl: Pecca
fortiter neboli Hřech statečně!"

Bůh mi odpusť, jsem-li krom ateismu ještě i luterán. Ale ne:
vždyť Luther byl apoštol nové zbožnosti, oné však Jan Škvařil sádně
připisuje: kazatel nové hříšnosti.

/ZÁŘÍ 1904/

89

